

ƏSGƏR ABDULLAYEV

**MÜSTƏQİL
AZƏRBAYCAN VƏ FRANSA**

BAKİ – 2007

Elmi redaktor:	f.e.d., prof. M.F.Cəlilov
Rəyçilər:	t.e.d. prof. B.M.Abdullayev
	t.e.d. prof. H.F.Cəfərov
	t.e.n. dos. F.S.Əsədov
	t.e.n. S.M.İmanova

Müəllif əsərin çap edilməsində göstərdiyi diqqət və qayğıya görə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin rektoru, professor **Şəmsəddin Hümmət oğlu Hacıyevə** dərin minnətdarlığını bildirir.

**Ə.İ.Abdullayev. Müstəqil Azərbaycan və Fransa
(Monoqrafiya).**

Bakı: «İqtisad Universiteti» nəşriyyatı — 2007. 210 səh.

ÖN SÖZ ƏVƏZİ

Müasir qloballaşan dünya şəraitində diplomatik münasibətlər sistemində bu və ya digər dövlətin özünələyiq yer tutması, özünün müstəqil daxili və xarici siyasetini düzgün və ədalətlə həyata keçirərək qabaqcıl ölkələr sırasına keçməsi həmin ölkəyə bacarıqlı və işgüzər bir şəxsiyyətin başlılıq etməsindən çox asılıdır. Həmin şəxsiyyət bu ölkəyə rəhbərlik edərək onu qabaqcıl ölkələr sırasına da çıxara bilər; və ya onu heç kim tərəfindən tanınmayan, zəif bir dövlətə də çevirə bier. Bu cəhətdən XX əsrin sonunda Azərbaycan Respublikasının taleyi üzünə gülmuş, ona dünya şöhrətli bir siyasetçinin, çox görkəmli siyasi xadimin rəhbərlik etməsi nəticəsində ölkəmiz dünyada tanınmayan bir ölkədən sosial-iqtisadi və mədəni cəhətdən inkişaf etmiş, qabaqcıl bir ölkəyə çevrilmişdir. Təkcə XX əsrin son 10 illiyində-90-ci illərdə ölkəmizə milli liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərlik etməsi nəticəsində Azərbaycana erməni təcavüzü dayandırılmış, dövlətlər arasında atəşkəsə riayət edilmiş, Ermənistanın ölkəmizə qarşı apardığı təcavüzkar müharibə dayandırılmış, insan qanı axıdılmasına son qoyulmuşdur. XX əsrin 90-ci illərində milli liderimiz Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi məqsədyönlü daxili və xarici siyaset nəticəsində, onun ilk növbədə BMT Təhlükəsizlik Şurasının üzvü olan ölkələrə, ABŞ, Fransa, İngiltərə, Rusiya və Çinə etdiyi səfərlər nəticəsində onun həmin ölkələrin ali dövlət orqanları qarşısında xəritə önündə oxuduğu mühazirələr nəticəsində, nəhayət ki, ölkəmiz beynəlxalq aləmdə tanınmağa başlamış, onun nüfuzu bərpa olunmuşdur. Beynəlxalq münasibətlər sistemində Azərbaycan öz layiq olduğu yerini bərpa edə bilməşdir. SSRİ dağlılıqdan sonra 1996-ci ildən ölkəmizdə təsərrüfat fəaliyyəti bərpa olunmuş, dayandırılmış xalq təsərrüfatı obyektləri işləməyə başlamışdır. 2001-ci ildən sonra isə Azərbaycan Respublikası iqtisadi, sosial, siyasi və mədəni inkişaf sürətinə görə dünyanın ən qabaqcıl ölkələrindən birinə çevrilmişdir. Təkcə onu demək ki-fayətdir ki, son beş ildə respublikamız Heydər Əliyev ideyalırının layiqli və bacarıqlı davamçısı İlham Əliyevin prezident kimi rəhbərliyi dövründə Azərbaycan dünyanın sosial-iqtisadi və

mədəni inkişaf sürətinə gönə ən qabaqcıl ölkələrindən birinə çevrilmişdir. İndi Azərbaycan dünyada sənaye və kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı inkişaf sürətinə görə 35 faiz artaraq ilk sıralarda durur. Əhalinin maddi rifah hali əsaslı qaydada yaxşılaşdırılmışdır: iqtisadiyyat, mədəniyyət, mənəviyyat, siyasi münasibətlər sistemi mühüm nailiyyətlər qazanmışdır.

Ölkəmiz və xalqımız qarşısında duran ən mühüm problem – Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsidir. 1988-ci ildən Ermənistanın ərazi iddiaları əsasında törədilmiş Dağlıq Qarabağ müharibəsinin olmasına baxmayaraq Azərbaycan iqtisadi, siyasi, sosial və mənəvi-mədəni sahələrdə həyata keçirilən tədbirlərlə daha qüdrətli nailiyyətlərə yetişmiş, iqtisadi və sosial həyatda, siyasi və beynəlxalq münasibətlərdə daha böyük müvəffəqiyyətlər qazanmışdır.

İndi xalqımız özünün bütün səylərini Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi vəzifəsinin həyata keçirilməsinə yönəltmişdir. Lakin illərlə sülhü gözləmək artıq xalqın səbrini tükəndirmişdir. İndi bütün ölkə Azərbaycan prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi, Ermənistanın illərdən bəri apardığı təcavüzkar müharibəsinin hərbi yolla qarşısının alınmasına dair fərmanın vərilməsi məqamını gözləyir. Xalqımız və silahlı qıvvələrimiz qəti əmindir ki, indi Azərbaycanın təcavüzkar Ermənistana cavab verməyə hər cür hərbi, iqtisadi və siyasi qüdrəti vardır. İndi Azərbaycan 15 il bundan əvvəlki öz ordusu olmayan, beynəlxalq aləmdə inkişaf etmiş bir ölkə kimi tanınmayıaraq, zəif və imkansız bir dövlət deyildir. İndi ölkəmizin hərbi büdcəsi, Ermənistanın bütün illik dövlət büdcəsindən çoxdur. Ölkəmizin iqtisadiyyatı Ermənistandan 7 dəfə çox inkişaf etmişdir. Dövlətimizin qarşıya qoyacağı hər hansı bir vəzifəni həyata keçirə biləcək qüdrətli ordumuz vardır.

İndi xalqımız Ermənistanın 1988-ci ildən sonra həyata keçirməyə çalışdığı işgalçılıq və terrorçuluq müharibəsinin mahiyətini, məqsəd və vəzifələrini çox yaxşı başa düşür, hər hansı hərbi vəzifəni həyata keçirməli, torpaqlarımızı geri qaytarmaq

üçün prezidentimiz İlham Əliyevin hər bir sərəncamını həyata keçirməyə hazırlıdır.

İndi Azərbaycanın Qarabağı geri qaytarmağa, öz ərazi bütövlüyünü bərpa etməyə hər cür imkanı vardır. Xalqımız Ermənistanın təcavüzkar məqsədlərini yaxşı dərk edir, öz qələbəsini təmin etmək üçün imkanlarını səfərbər edir. Artıq həmin məqsədin həyata keçirilməsində xalqımız məqsəd aydınlığına, hərbi qüvvəyə, beynəlxalq nüfuza və müdafiəyə də malikdir. Həmin məqsəd aydınlığı və hərbi iradənin xalqımızda formalaşmasında son 15-20 ildə AzDİU-nun dosenti, görkəmli alim Əsgər Abdullayevin yazdığı çoxsaylı kitablarının da təsiri olmuşdur. Ermənistanın işgalçılıq müharibə siyasetinin düzgün dərk edilməsində Əsgər Abdullayevin yazdığı kitabların çox mühüm əhəmiyyəti və rolü vardır. Həmin kitablar sırasında onun yazdığı və çox vaxt Vətənin bir övladı kimi öz vəsaiti hesabına nəşr etdirdiyi aşağıdakı əsərlərin adlarını xüsusi qeyd etmək olar: «Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyaseti tarixindən» (1995), «Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyaseti (XIX əsrin sonu – XX əsr)» (1998-ci il), «Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü və Heydər Əliyevin sülh strategiyası» (1999-cu il), «Tarix kursunda Azərbaycan-Ermənistan münasibətlərinin öyrədilməsi» (2000-ci il, dərs vəsaiti), «Dağlıq Qarabağ: əsassız iddialar, hadisələr, faciələr» (2001-ci ildə), «Erməni faciəsi: acı faktlar, fəlakətli nəticələr» (2002-ci ildə, ingilis dilində çap olunmuş Avropa Şurasında yayımlanmış və geniş əks-səda doğurmuşdur), «Erməni faciəsi, acı faktlar, fəlakətli nəticələr» (2003-cü il, Azərbaycan və rus dilində), «Azərbaycana qarşı erməni təcavüzü və xarici havadarlıq» (2004-cü ildə), «Dünya şöhrətli dövlət xadimi Heydər Əliyev» (2005-ci ildə) və s.

**Maqsud Cəlilov,
fəlsəfə elmləri doktoru, professor**

GİRİŞ

Dünyanın bir sıra aparıcı və inkişaf etmiş dövlətləri vardır. Belə dövlətlər dünya siyasetinin aktual məsələlərini, beynəlxalq hadisələrin mahiyyətini, səbəblərini, onların tənzim edilməsi yollarını müəyyən edirlər. Bununla da həmin dövlətlər beynəlxalq aləmdə böyük nüfuz qazanırlar. Belə nüfuzlu və inkişaf etmiş dövlətlərdən biri də 1302-ci ildə yaranmış Fransa dövlətidir. Bu dövlət həm də demokratik cəhətdən inkişaf etmiş bir ölkədir. Fransa dövlətinin ərazisi 552 min kvadrat kilometr, əhalisi 61 milyon nəfərdir.¹ Burada yaşayan əhalinin 90 faizdən çoxu fransızlardır.² Ölkədə olan dindarların əksəriyyəti kataliklidir. Paytaxtı Paris şəhəridir, dövlət dili fransız dilidir. Fransa Parlament respublikasıdır. Fransa Almaniya və İngiltərə kimi dünya iqtisadiyyatında və siyasetində mühüm rol oynayır.

Fransa ərazisinə görə Avropada Rusiya və Ukraynadan sonra üçüncü yer tutur. O həm təbii şəraitin müxtəlifliyinə və həm də coğrafi mövqeyinə görə fərqlənir. Bunlarla bərabər, Fransanın geniş dəniz sərhədlərinin olması və həm də Avropanın ən iri nəqliyyat vasitəsi olan Reyn çayının onun ərazisindən axması məhz Fransanın iqtisadi əlaqələrinin inkişafı üçün olduqca əlverişli şərait və imkan yaratmışdır. Ölkə yanacaq xammalı cəhətincə uran istisna olmaqla zəif olmasına baxmayaraq, zəngin hidroenerji sərvətlərinə — Alp və Prineydə, məhsuldar torpaqlara və həm də müləyim, subtropik iqlimə malikdir. Ölkənin ən iri sənaye mərkəzləri Paris, Marsel, Havr, Strasburq, Bordo, Lion, Tuluza və digər şəhərlərdir.

Fransada sənayenin yeni sahələrinin — neft, neft emalı, kimya sahələrinin sürətli inkişafı və bununla yanaşı köhnə sahələrin — qara metallurgiya və başqa sahələrin idxl xammala keçməsi halları ölkədə dənizsahili rayonların təsərrüfat imkanlarının daha da güclənməsinə öz təsirini göstərmişdir. Bununla

¹ Tofiq Gərayzadə. Dünyanın iqtisadi və sosial coğrafiyası. Bakı, 2003, səh. 181.

² «Azərbaycan» qəzeti, 26 fevral 1993-cü il.

yanaşı iqtisadi cəhətdən inkişaf etməkdə olan Fransada avtomobil, kimya, elektroenergetika sahələri də inkişaf etmişdi. Hətta, avtomobil istehsalında və hava limanının inkişafında Fransa Avropada birinci yerə çıxmışdı. Xaricə kapital daşınması baxımından isə dünyada ikinci yer tutmuşdu. Fransa həm də öz kapitalını borc verməkdə məşhur olmuş və bu da ona böyük mənfəətlər gətirmişdi. Aqrar məsələyə geldikdə Fransa-nın təsərrüfatında aqrar bölmənin xüsusi əhəmiyyəti vardır. Ölkənin kənd təsərrüfatında heyvandarlıq sahəsi böyük üstünlük təşkil edir. Buna görə də ət, süd məhsulları istehsalına, bugda, şəkər çugunduru yiğimina görə Fransa Qərbi Avropada birinci, üzüm yiğimina və şərab istehsalına görə isə dünyada birinci yerlərdən birini tutur.¹

Bələ inkişaf etmiş bir ölkənin siyasi quruluşunda prezident Fransa respublikasının ali icra hakimiyyətini təmsil edir. O, millətin birinci siması hesab olunur. Prezident hələ üçüncü və dördüncü respublikalar zamanı deputatlar tərəfindən seçilirdi. Lakin ölkədə qəbul edilmiş 1958-ci il Konstitusiyası prezident seçicilərinin sayını artırmışdı. 1962-ci ildə Konstitusiya islahatı isə ümumxalq seçkilərini müəyyənləşdirmişdi. Beləliklə, ölkənin qanununa müvafiq olaraq Fransa Respublikasının prezidenti 7 ildən bir seçilir. Onun iqamətgahı Parisdəki Yelisey sarayında yerləşir. Fransa prezidentinin səlahiyyətləri genişdir. Belə ki:

— Prezident Konstitusiyaya əməl olunmasına nəzarət edir, ölkədə milli müstəqilliyin, ərazi bütövlüyünün, müqavilələrə düzgün riayət olunmasının təminatçısıdır.

— Prezident baş naziri təyin edir.

— Prezident Konstitusiyaya əsasən qanunvericilik təşəbbüsünə malikdir. Prezident həm də Nazirlər Şurasının sədri olduğu üçün Şurada müzakirə edilən qərar və dekretləri imzalayır.

Prezident həm də baş nazir və assambleya sədrleri ilə məsləhətləşdikdən sonra Milli Assambleyanı buraxmaq səlahiyyətinə də malikdir. Bunlarla bərabər prezident danışıqlar aparır

¹ Tofiq Gərayzadə. Dünyanın iqtisadi və sosial coğrafiyası. Bakı, 2003, səh. 191.

ve müqavilələri təsdiq edir. O, Fransa Respublikası ordusunun baş komandanıdır. Prezident həmçinin dövlətin xarici siyasetinə başçılıq edir. O, ölkədə təhlükəli vəziyyətlər zamanı xüsusi səlahiyyətlərə malik olur.

Bütün bunlarla bərabər, əgər Fransa prezidenti ona göstərilən etimadı doğrultmursa, üzərinə düşən vəzifənin öhdəsindən gəlmirsə, o halda Fransada dövlət çevrilişi edilmir. Yaranmış belə şəraitdə Fransada prezident vəzifəsindən azad edilir və bunun bir neçə yolu vardır. Onlardan biri təkrar seçkilərin keçirilməsi və ona etimad göstərməmək yoludur. Buna misal ola-raq 1981-ci ildə keçirilən təkrar seçkilərdə prezident Jiskar d'Eestenə etimad göstərilməməsi ilə onun vəzifədən uzaqlaşdırılması hadisəsini göstərmək olar.

Fransada həm də prezident ölkədə keçirilən referendumların nəticələrinə görə də vəzifəsindən kənarlaşdırıla bilər. Mə-sələn, 1969-cu ilin aprelində Senatda islahatlara və regional siyaset məsələlərinə dair keçirilmiş referendumdan sonra gör-kəmli dövlət xadimi general Šarl de Qoll könüllü şəkildə tutduğu vəzifəsindən imtina etmişdi.

Fransa Parlamentinə gəldikdə onun iclasları, adətən 3,5 ay çəkir. Ancaq lazım gəldikdə hökumət və ya assambleya üzvlərinin əksəriyyətinin tələbi ilə fövqəladə sessiyalar da çağırıla bilər. Parlamentin quruluşu əksər ölkələrdə olduğu kimi iki palatadan, Burbon sarayında yerləşən Milli Məclisdən və Lüksemburq sarayındakı Senatdan ibarətdir. Hər iki palata qanunların qəbul edilməsində və dövlətin fəaliyyətinə nəzarətdə iştirak edir. Ancaq əsas Konstitusiya hüququ Ali Palataya — Senata məxsusdur. Senat qanunların müzakirə və qəbul edildiyi və təklif olunduğu palatadır.

Senatın hər bir üzvünün müzakirələrdə iştirakı və məsə-ləyə öz münasibətini bildirməsi vacibdir. Senat əlavələr etmək üçün hər hansı bir layihə olursa-olsun onu iki dəfə Milli Məclisə qaytara bilər. Üçüncü dəfə isə Fransa demokratik bir dövlət olduğuna görə Milli Məclis Konstitusiya əsasında qanunu dərhal qəbul etmək səlahiyyətinə malikdir. Senata Fransada böyük nüfuza malik olan adamlar — gubernatorlar, merlər və həm də

xaricdə yaşayınan Fransa nümayəndələri daxildir. Fransada Senatın sədri ikinci şəxs hesab edilir. Fransa Senati 306 senator-dan ibarət olur və onların yaşı 35-dən aşağı olmamalıdır.

1958-ci ildə qəbul edilmiş Fransa Konstitusiyası parlamentin də fəaliyyətini yeniləşdirməyə, işini daha səmərəli qurmağa və məhsuldar etməyə şərait yaratmışdır. Parlamentin Senatdan əlavə digər palatası olan Milli Məclis yaşı 23-dən az olmayan və ümumxalq seçkiləri ilə seçilən 577 deputatdan ibarətdir. Onun sədri növbəti seçki komissiyasına qədər seçilir. Sədrin müaviniñə gəldikdə, seçicilər eyni vaxtda öz dairələrin-dən həm deputati və həm də müavini seçirlər. Ancaq müavin deputatın əvəzedicisi kimi qabaqcadan müəyyənləşdirilir. Əgər müavin istefaya çıxarsa və yaxud vəfat edərsə o halda qismən yenidən seçkilər keçirilir.

Fransa Respublikasında hökumət məsələsinə gəldikdə, bir əsr ərzində Fransada hökumət üzvlərinin sayı dörd dəfə artmışdı. Belə ki, 1873-cü ildə Mak-Maqonun sədrlik etdiyi kabinet cəmi 9 nazirdən ibarət olmuşdu. Ancaq sonrakı hökumətdə üzvlərin sayı artaraq 1981-ci ildə 44, 1988-ci ildə 48 nəfərə çatmışdı.¹ Hökuməti Baş nazir idarə edir. O, həm də qanunlarin icrasına məsuliyyət daşıyır. Fransa Konstitusiyasının müvafiq maddələrinə əsasən hökumət parlament qarşısında hesabat verir. Fransanın 1958-ci il Konstitusiyası rejimin normal fəaliyyəti üçün zəruri olan orqanların bir qismini qorumuş və həm də yenilərini yaratmışdır. Konstitusiya Şurası, Sosial-İqtisadi Şura, Ali Məhkəmə orqanları belələrindəndir. Konstitusiya həm də bu orqanların səlahiyyət dərəcəsini, fəaliyyət dairəsini müəyyənləşdirmişdi.

Konstitusiya Şurası ölkədə qanuna riayət olunmasına nəzarət edir. Şuranın 9 üzvü olur və onların hər biri 9 il müddəti-nə seçilir. Bu orqan üzvlərinin 3-nü prezident, 3-nü assambleya sədri təyin edir. Həmçinin də mövcud əsasnaməyə görə, ölkənin sabiq prezidentləri də ömürlük bu Şuranın tərkibinə daxil edilirlər. Şura həm də ölkə prezidentinin öz vəzifəsinin öhdəsindən

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 26 fevral 1993-cü il.

gəlib-gəlmədiyini müstəqil həll edir. Bundan əlavə, əgər ölkə prezidenti Konstitusiyaya müvafiq olaraq, fövqəladə səlahiyyətlərini tətbiq edərsə, o halda prezident həyata keçirdiyi hər tədbirə görə mütləq Şura ilə məsləhətləşməlidir.

Göstərilən prinsiplər əsasında idarə olunan Fransa təsadüfi deyildir ki, Avropada inkişaf etmiş demokratik bir dövlətdir. Qanunun aliliyi hamı üçün eyni dərəcədə vacibdir. Hətta, küçəni düzgün keçməmisənsə, avtomobili yüksək sürətlə idarə etmişənsə kimliyindən, vəzifəsindən, pulundan asılı olmayaraq sıravi polisin belə səni cəzalandırmağa haqqı vardır. Deməli, yüksək rütbəli dövlət rəhbərlərinin də qanunu zərrə qədər pozmağa ixtiyarları yoxdur.

Şübhəsiz qanunçuluğun ciddi şəkildə qorunmasının hökm sürdüyü Fransada həmin prinsip ölkənin iqtisadi və sosial problemlərinin həllində və inkişafında da öz təsireddi rolunu oynayır. Bunu ayrı-ayrı statistik məlumatlar da təsdiq edir.

«Azərbaycan» qəzetiinin müxbiri Araz Qurbanov «Mersi, Paris» adlı məqaləsində yazar ki, bu gün hər yüz fransız ailəsinin 95-də televizor, 94-də telefon, 75-də avtomobil, 50-də soyuducu kamera, 35-də qabyuyan maşın, 19-da mikrodalğalı soba və s. vardır.¹

Hər bir fransız ailəsi illik qazancının 20,3 faizini mənzil kərəyəsinə, 13,1 faizini ərzağa, 5 faizini geyimə, 9,8 faizini can sağlığına, 7,6 faizini təhsilə, istirahətə və s. xərcləyir. Əmək haqqına gəldikdə isə dövlət işçiləri və elmi dərəcəli mütəxəssislər ildə orta hesabla 239 min frank (50 min dollar), qulluqçular, həkimlər, müəllimlər təqribən 85 min frank (18 min dollar) alırlar. Zibil daşıyan qara fəhlənin aylıq maaşı isə min dollara yaxındır.²

Fransada əhalinin etnik tərkibi müxtəlifdir. Ona görə də burada bütün irqlərin nümayəndələri vardır. Səliqə-sahman, xidmət işləri ilə əsasən qara dərililər məşğul olurlar. Büyük tarixi olan Fransanın parlaq səhifələri isə məşhur şəxsiyyətlərlə — Napoleon, Şarl de Qoll və başqaları ilə bağlıdır. Onların xidmətləri böyük bir ehtiramla həmişə yad edilir. Ona görə də Fransa ictimaiyyətində belə bir fikir formalaşmışdı ki, tarixi

¹ Araz Qurbanov. «Mersi, Paris». «Azərbaycan» qəz. 3 iyun 1995-ci il.

² Yenə orada.

şəxsiyyətləri, dühaları qiymətləndirməyi bacarmaq üçün fransızlardan öyrəniləsi çox şey vardır.

Paris şəhərinə gəldikdə bu şəhər öz gözəlliyi və tarixi abidələri ilə dünya şöhrəti qazanmış şəhərlərdən biridir. Parisin gözəllik rəmzinə çevrilmiş memar Qustav Eyfelin layihəsi üzrə hazırlanan Eyfel qülləsi dünyanın səkkizinci möcüzəsi hesab edilir və hər il yüz minlərlə turist həmin qülləyə böyük bir maraqla tamaşa edir. 115 il bundan əvvəl ucaldılmış möhtəşəm qüllənin hündürlüyü 300 metrdir.¹

XIX əsrдə ölkənin din xadimləri həmin qurğunu küfr saymış və hətta kilsə onun sökülməsi haqqda qərar qəbul etmişdi. Ancaq Fransa ordusunun vətənpərvər hərbiçiləri Eyfeli xilas etmişlər. Belə ki, hərbiçilər qüllənin üstünə əlavə olaraq 20 metr antenna quraşdıraraq, onun hərbi əhəmiyyəti olduğunu bildirmiş və bununla da Eyfelin toxunulmazlığını təmin etmişlər. Eyfeldən baxarkən müəyyən dərəcədə Bakının İçərişəhərini xatırladan Monmartr yüksəkliyi olduqca aydın və cəlbedici görünür. Monmartr dünyanın hər yerindən gələn musiqicilər, aktyorlar, rəssamlar və digər tamaşaçılar üçün ən maraqlı bir ziyarətgahıdır.

Paris sakinlərini və bura gələn qonaqları valeh edən və onların ən sevimli istirahət yeri olan və həm də yüksəklikdən tamaşa edəndə ulduzu xatırladan meydan da şəhərin ən gözəl abidələrindən biridir. Eləcə də insanları bura cəlb edən və memarlıq incilərindən biri hesab edilən abidə «Zəfər tacı» abidəsidir. Bunlardan əlavə Parisdə tamaşaçıları valeh edən nadir memarlıq əsərlərindən biri də Əllillər sarayıdır. Bu möhtəşəm saray vaxtilə Fransada böyük quruculuq işləri görmüş XIV Lüdovikin xidmətinin məhsuludur. Müharibələrdə misilsiz qəhrəmanlıq göstərərkən sıkəst olmuş hərbçilərin xatırəsinə həsr edilmiş həmin sarayda Napoleon Bonapartın qəbri və qəbrin önündəki mərmər lövhədə onun vaxtı ilə dediyi — «Məni öz arzumla Senanın sahilində, hədsiz dərəcədə sevdiyim fransız xalqının arasında dəfn edin» sözləri yazılmışdı.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 10 fevral 1994-cü il.

Bunlardan əlavə Versal, Burbon, Kondor, Yelisey sarayları, Notrdam kilsəsi, Sen-Jermen bulvarı və s. Parisə xüsusi gözəllik verən memarlıq, sənətkarlıq inciləridir. Buna görə də haqlı olaraq Fransa memarlıq nümunələri ilə Avropada şöhrət qazanmış bir ölkə hesab edilir. Hətta, XVIII əsrin əvvəllərində Rusiya imperatoru I Pyotr yenicə tikilməkdə olan Sankt-Peterburqda Fransanın memarlıq incilərini tətbiq etmək məqsədilə özünün yaxın dostu, yazıçı-jurnalist Vasili Tolstoyu Parisə göndərmişdi. O, Parisdə gördükleri haqqında I Pyotra gəndərdiyi məktubda Parisdə elə həqiqətlər, qurğular vardır ki, Rusiyada onlar haqqında təsəvvür belə yoxdur, ona görə də onları Parisdə adlandırdıqları kimi təsvir etmək, sadalamaq məcburiyyətindəyəm¹ sözlərini yazmışdı.

Bunlarla bərabər Fransa zəngin tarixi olan bir ölkədir. O mürəkkəb mərhələlər keçmiş, 30 və yüzillik müharibələrin iştirakçısı olmaqla bərabər, həm də tarixən bir neçə əsrдə baş vermiş inqilabların beşiyi olmuş bir ölkədir. Hətta 1789-1794-cü illərdə baş vermiş Fransa burjua inqilabı Avropada mütləqiyətə və feodalizm quruluşuna ən güclü zərbə endirmiş və ümumdünya tarixinin sonrakı gedisinə böyük təsir göstərmişdi. Jan Jak Russo, Didro, Helvetsi kimi dünya şöhrətli maarifçilər isə yaratdıqları «Elm və ya tərbiyə haqqında», «İnsan ağlı haqqında təcrübə», «Etiraf» kimi dünyəvi əhəmiyyətli əsərləri ilə pedaqogika elminin inkişafına böyük təsir göstərmişlər.

Hətta XVIII əsrin fransız maarifçilərini çox vaxt ensiklopediyaçılar adlandırmışlar. Ensiklopediyada o dövrün tanınmış alim və yazıçılarının əksəriyyəti, o cümlədən Monteskyö, Volter, Russo və başqaları əməkdaşlıq etmişlər. Bunlardan əlavə Fransanın bir sıra başqa ədibləri də öz yaradıcılıqları ilə şöhrət qazanmışlar. Onlardan «Sözsüz romanslar» kitabının müəllifi, fransız Pol Verleni, tənqidi realizmin görkəmli nümayəndəsi, fransız mütəfəkkiri, alimi Hi de Mopassanı (1850-1893) göstərmək olar. Mopassanın «Həyat», «Əziz dost» və başqa romanları ona dünya şöhrəti qazandırmışdı. Görkəmli fransız ya-

¹ Səlahəddin Quliyev. Heydər Əliyev Qərbə pəncərə açdı. «Azərbaycan» qəzeti, 4 fevral 1994-cü il.

zıcısı Romen Rollan özünün «Jan Kristof» romanında Fransa və alman burjua cəmiyyətinin pozğunluğunu göstərmişdi. Fransız bəstəkarı Moris Ravelinin əsərləri xalq yaradıcılığı ilə sıx bağlı olmuşdu.

Fransız rəssamı Teodor Jeriko özünün yaradıcılığa başladığı ilk andan həyatın həqiqi təsvirinə müraciət etmişdi. Onun yaradıcılığının ən məşhur məhsulu «Plot Meduzi» tablosu olmuşdur. Yəni yunan mifologiyasına görə saçları ilan şəklində olan qızlar kiçik sahil körpüsündə təsvir olunmuşdu.

Mədəniyyətin müxtəlif sahələrində olan uğurlarla bərabər, şübhəsiz ki, Fransanın xarici siyaset sahəsində də yüzilliklərlə toplanmış zəngin və başqa dövlətlərin diqqətini özünə cəlb edən böyük təcrübəsi olmuşdur. Ona görə də hazırda Fransada 200-dən yuxarı beynəlxalq təşkilatların fəaliyyət göstərməsi heç də təsadüfi deyildir.¹

Bununla da Fransa dövləti beynəlxalq aləmdə hadisələrin gedişinin istiqamətləndirilməsində cəsarətlə öz sözünü aydın şəkildə deyən, dünyanın siyasi və iqtisadi inkişafında öz mövqeyi və nüfuzu ilə əhəmiyyətli rol oynayan, hərtərəfli böyük uğurlar qazanmış bir ölkədir. Belə möhtəşəm nailiyyətlərə malik, dünyanın ən nüfuzlu və inkişaf etmiş bir dövləti olan Fransa ilə əlaqələr yaratmaq yenicə müstəqillik əldə etmiş Azərbaycan dövləti üçün olduqca vacib və əhəmiyyətlidir. Buna görə də bu zəruri məqam Azərbaycan dövlətinin diqqətindən yayılmamışdı.

Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin dövlət müstəqilliyi haqqında 18 oktyabr 1991-ci il tarixli qərarına uyğun olaraq Ali Sovet Azərbaycan Respublikası ilə Fransa arasında səfirliklər səviyyəsində diplomatik əlaqələrin yaradılmasını vacib hesab etmişdi. Bunun respublika üçün zəruriliyini nəzərə alan Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi Fransa Respublikasının paytaxtı Paris şəhərində Azərbaycan Respublikasının sə-

¹ Səlahəddin Quliyev. Göstərilən məqalə. «Azərbaycan» qəzeti, 4 fevral 1994-cü il.

fırılıyinin yaradılması haqqında 1992-ci ilin sentyabrında qərar qəbul etmişdi.¹

Fransa dövləti hələ qədim vaxtlardan başlayaraq öz dənizçilərini, tacirlərini və müəllimlərini dünyanın bütün yerlərinə göndərib əlaqələr yaratmağa maraq göstərmişdi. Hətta, Fransa kralı IX Lüdovikin Monqolustan xanlığında səfiri olmuş Rubruk 1254-cü ildə Azərbaycanı ilk dəfə Latin dilində təsvir etmiş və Azərbaycan haqqında geniş məlumat vermişdi.²

Lakin bundan çox sonra 1664-cü ildə Azərbaycan dövləti ilə Fransa dövləti arasında qarşılıqlı münasibətlər, əlaqələr yaradılmışdı. Fransa ilə hələ rəsmi əlaqələr yaranmamışdan əvvəl fransalı tacir Jan Batist Tavernı Səfəvilər dövləti dövründə 1632-1668-ci illər arasında 9 dəfə Azərbaycanda, o cümlədən də 26 sentyabr 1644-cü ildə Naxçıvanda olmuşdur.³ Jan Batist Tavernı Azərbaycana ticarət məqsədi ilə gəlmış və burada Səfəvilər dövlətinin, onun əhalisinin bütün adət-ənənələri ilə yaxından tanış olmuşdu. O, Naxçıvan haqqında verdiyi məlumatda bildirmişdi ki, Naxçıvanın maliyyə işçiləri ticarət yüklerini yoxlamadan qəbul edir və onların təhlükəsizliyini təmənnasız təmin edirdilər. O, eyni zamanda qeyd etmişdi ki, azərbaycanlılar xəricilərin mallarının saxlanılıb qorunmasında hədsiz dərəcədə etibara, inama malik insanlardır.

1657-ci ildə 5-ci dəfə Azərbaycana gələrkən Jan Batist Tavernı Gəncədə olmuş və həmin şəhər haqqında təfsilatı ilə məlumat vermişdi. Sonra isə Şamaxıda olmuş və Parisə qayıtmışdı. Başqa bir fransız taciri Şarden 1664-cü ildə Parisi tərk edərək 6 il Şərqi ölkələrində, o cümlədən də Azərbaycanda olmuşdu. O, həm də bir alim kimi Azərbaycanın tarixi və ədəbiyyatı, əhalinin adətləri haqqında çox maraqlı məlumatlar vermişdi. O, eyni zamanda Naxçıvan şəhəri, onun dağidlılması və şəhər mərkəzinin yenidən bərpa edilməsi işlərinin görülməsi haqqında məlumat vermişdi. Azərbaycanda isə fransalı Şardenə böyük ehtiram və hörmət göstərilmişdi.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 25 sentyabr 1992-ci il.

² «Azərbaycan» qəzeti, 16 iyul 1998-ci il.

³ «Bakinskii rabochii» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

Şardendən xeyli əvvəl hələ 1648-ci ilin axırlarında katolik dinini yaymaqla məşğul olan fransız Aleksandr Rodes Azərbaycana gəlmişdi. O, Azərbaycanın bir sıra şəhərlərində, o cümlədən də Şamaxıda və Naxçıvanda olmuşdur.

Fransa kralı XIV Lüdovik də Fransa ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin və xüsusilə ticarət əlaqələrinin genişlənməsinə böyük əhəmiyyət vermişdi. Bu məqsədlə Kral 1665-ci ildə Con Şer de Laqen və Labulay Quz adlı nümayəndələrini Azərbaycana - Səfəvilər sarayına göndərmişdi. Bunlardan sonra Parisdən Səfəvilər sarayına bir səfir kimi Bion de Karenvil göndərilmişdi. Şah Sultan Hüseyn fransız nümayəndəsini qəbul edib geniş söhbət aparmışdı.

1704-cü ildə isə XIV Lüdovik Azərbaycana Faberi göndərmişdi. O Azərbaycanın müxtəlif bölgələri ilə yaxından tanış olduqdan 2 il sonra Yerevana getmiş və orada da vəfat etmişdi. Bundan sonra Şah Sultan Hüseynin sarayına Fransanın nümayəndəsi kimi Mişel göndərilmişdi. 1708-ci ildə Mişel Səfəvilər dövləti ilə 31 maddədən ibarət olan müqavilə bağlamışdı.¹ Şah Sultan Hüseyn XIV Lüdovikə göndərdiyi rəsmi sənəddə 1708-ci ildə bağlanmış müqavilədən razı qaldığını bildirmişdi. Həmin müqavilə ilə fransız tacirlərinə Azərbaycanda tam sərbəst hərəkət etmək və azərbaycanlı tacirlərinə isə Fransada sərbəst hərəkət etmək hüququ verilmişdi. Münasibətlərin bələ qarşılıqlı inkişafı şəraitində Şah Sultan Hüseyn öz səfiri Məmmədrza bəyi Fransa kralı XIV Lüdovikin sarayına göndərmişdi. 1714-cü ilin dekabrında Məmmədrza bəy başda olmaqla 20 nəfərdən ibarət nümayəndə heyəti Parisə yola düşmüştü. Bununla da Fransa dövləti ilə Səfəvilər dövləti arasında siyasi münasibətlərin daha da genişlənməsinin əsası qoyulmuşdu.

Səfəvilər dövlətinin nümayəndəsi Məmmədrza bəy Parisdə kral XIV Lüdoviklə görüşmüş və Şah Sultan Hüseynin göndərdiyi məktubu ona təqdim etmişdi. Qonağı böyük ehtiram və hörmətlə qarşılıyan XIV Lüdovik Məmmədrza bəylə apardığı

¹ «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

söhbətdən çox razı qalmış və onu Asiyada ən qüdrətli və qədim mədəniyyətə malik bir ölkənin səfiri adlandırmışdı.¹

XIX əsrдə də Fransa ilə Azərbaycan arasında əlaqələr davam etmişdi. Həmin əlaqələrin olmasında və artmasında Fransada mükəmməl təhsil alan ziyalılarımızın da az rolu olmamışdır. Bundan əlavə M.F.Axundovun, İsmayıл bəy Qutqaşının əsərlərində Fransa mövzusuna geniş yer verilməsi, Aleksandr Dümanın yaradıcılığında Azərbaycan həqiqətlərinin öz əksini tapması, incəsənətin müxtəlif sahələrində six əlaqələrin olması, Fransanın ən məşhur muzeylərində Azərbaycandan aparılan bir sıra sənət incilərinin nümayiş etdirilməsi bir daha Azərbaycan-Fransa əlaqələrinin qarşılıqlı olmasını təsdiq edən vasitələrdir.

Azərbaycan-Fransa münasibətləri XX əsrдə də davam və inkişaf etdirilmişdi. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqının görkəmli oğlu Əli Ağa Şıxlinski nəinki Azərbaycanda, Rusiyada və eləcə də Fransada hərbçi dairələr arasında böyük ehtiram və hörmətə malik olan bir sərkərdə olmuşdu. Belə ki, onun elmi hərbi ide-yalari hərbi dairələrdə yüksək qiymətləndirilmiş və 1917-ci ilin sentyabrında 10-cu ordunun komandanı təyin edilmişdi. O, öz xatırələrində yazmışdı ki, fransız hərbçilərinin iştirakı ilə Rusiyada keçirilən hərbçilərin qərargah toplantısının axırlarında Fransa artilleriya diviziyasının komandiri Laver mənimlə xudafisləşərkən de-mişdi: mən Fransaya güclü, zəngin, elmi məlumatlarla qayıdırıram və bunların hamısında Ə.A.Şıxlinski, Sizə minnətdaram. Fransa artilleriya diviziyasının başqa bir komandiri Brusso xudafisləşərkən Ə.A.Şıxlinskinin hərbi istedadını yüksək qiymətləndirərək bildirmişdi ki, mən hər il Rusiyaya gəlirəm və arzu edirəm ki, növbəti gelişimdə Sizi general görün.

Ə.A.Şıxlinski bu sözə təvazökarlıq edərək mən gənc polkovnikəm, demişdir. Ancaq Ə.A.Şıxlinskinin sərkərdəlik talantına heyran qalan hər iki yüksək hərbi rütbəli fransız öz fikirlərini bütün rəhbər qurumlara bildirmək keyfiyyətlərinə sadiq qalaraq Rusiyadan gedərkən artilleriyanın general-inspektor-

¹ «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

runa, yəni qayda-qanuna əməl olunmasına nəzarət edən şəxsə Ə.A.Şıxlinski haqqında öz xoş məramlı fikirlərini söyləmişlər. Bununla da iki ay sonra Ə.A.Şıxlinskiyə leqion adlı çox böyük hərbi fəxri zabit xaçı verilmişdir.

Bir qədərdən sonra isə Ə.A.Şıxlinskini artilleriya məktəbi rəisinin köməkçisi təyin etmişlər və bu münasibətlə onu təbrik edənlər içərisində Fransa artilleriya zabitlər məktəbinin rəisi general Nolle də olmuşdur. O yazmışdı: Mənə çatdırıldır ki, siz Rusiya artilleriya məktəbinin ikinci şefi təyin olunmuşsunuz. Mən bu təyinatla Rusiya artilleriyasını təbrik edirəm. Fransa generalı Nollenin bu kiçicik ifadəsində Ə.A.Şıxlinski şəxsiyyətinə, onun böyük hərbçilik istedadına yüksək qiymət ifadə olunmuşdu.

1912-ci ilin yayında Fransa Baş qərargahının rəisi Joffr bir qrup fransız zabitini ilə birlikdə Rusiyaya gəlmişdi. Onlar bir günü artilleriya məktəbi ilə tanışlığa sərf etmiş və burada bir neçə arzularını bildirmişlər. Fransızların bütün arzuları yerinə yetirildikdən sonra səhər yeməyi verilmişdi. Ə.A.Şıxlinski yazmışdı ki, mənimlə bir sıradə yaxın oturan fransalı polkovnik Verlen olmuşdu. O, sakit tərzdə mənə müraciətlə Əli Ağə Sizin sağlığınıza demişdi. Mən təəccüb etdim, birinci dəfə görüşürük, bu mənim addımı həradan bilir deyə düşündüm. Polkovnik Verlen Ə.A.Şıxlinskinin təəccübləndiyini görüb Fransada Əli Ağanı, Sizi Fransa artillerisləri yaxşı tanıırlar. Bura gəldiyimiz andan zabitlər məktəbində həmişə Sizdən danışırlar deyə fikrini bitirmişdi.

Səhər yeməyindən sonra qonaqlar Peterburq hərbi dairəsində göstərilən təlimlə tanış olmuş və sonra bir sıra təntənəli yığıncaqlarda iştirak etmişlər. Daha sonra Fransa nümayəndələri Fransa səfirinin başçılığı altında «Kyuba» restoranında Rusiya ordusunun rəhbər şəxslərinin şərəfinə vidalaşma ziyafəti vermişlər və burada Ə.A.Şıxlinski də iştirak etmişdi. Bundan bir il sonra Peterburqa gəlmiş olan Fransa prezidenti Puankare özü ilə mükafatlar götirmişdi. Rusiya hərbçiləri içərisində iki nəfərə fəxri leqion (general xaçı) komandir ordeni verilmişdir ki, onlardan biri də Ə.A.Şıxlinski olmuşdu.

Sonrakı illərdə də Azərbaycan—Fransa əlaqələrinin qorunub saxlanması ənənəsi davam etmişdi. Fransanın görkəmli

dövlət xadimi, Fransa Respublikasının müvəqqəti hökumətinin başçısı general Şarl de Qollun 1944-cü il noyabrın 27-də Bakıya gəlişi və onun respublika rəhbərliyi tərəfindən böyük ehtiramla qarşılanması, axşam «Koroğlu» operasına tamaşa etməsi fransalı qonağın bir daha Azərbaycana olan marağını təsdiq edir. Fransa generalı De Qoll «Koroğlu» operasına baxış zamanı operanın müəllifi, görkəmli bəstəkar Üzeyir Hacıbəyovla tanış olmuşdur. Səmimi keçən görüşdə qonaq tamaşadan məmnuun olduğunu söyləmişdir. Dahi bəstəkar operasının məzmununu De Qola izah etmək istərkən o, «Koroğlu» dastınai ilə tanış olduğunu və onun Fransada nəşr olunan «Vətən xatiratı»nda oxuduğunu bildirmişdir. Fransa generalı əsəri bəyəndiyini, ondan zövq aldığını və dahi bəstəkarla tanışlığından məmnuun olduğunu dönə-dönə vurğulamışdır.¹ General Şarl de Qoll onu müşayiət edən şəxslərlə birlikdə xüsusi qatarla Bakıdan Moskvaya yola düşmüdü.

2, 6 və 8 dekabrda (1944-cü ildə) SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin sədri İ.V.Stalin general Şarl de Qolla səhbət aparmış, 3 dekabrda İ.V.Stalin generalın şərəfinə səhər yeməyi, 9 dekabrda isə xörək ziyafəti vermişdi. 10 dekabrda isə qarşılıqlı kömək haqqında Sovet-Fransa müqaviləsi imzalanmış və 13 dekabrda general Şarl de Qoll yenidən Bakıya gəlmış və buradan isə Tehrana yola düşmüdü.

Məlum olduğu kimi II Dünya müharibəsi Azərbaycandan da yan keçməmişdi. Onun mərd oğulları Sovet-Alman cəbhəsində iştirak etməklə bərabər, həm də Fransanı faşizm əsarətindən xilas etmək uğrunda gedən mübarizədə fəal iştirak etmişlər. Onların döyüslərdə göstərdikləri igidlik bir daha Azərbaycan xalqının Fransa xalqına olan yaxınlığını, qayğısını, məhəbbətini nümayiş etdirir. Həmin dövrün qanlı hadisəleri hər bir fransızın və hər bir azərbaycanının qəlbində, ürəyində eyni ifadə — İkinci Dünya müharibəsi gedişində almanın faşist işgalçılara qarşı birləşmədən mübarizə aparmaq! — ifadəsi səslənmiş-

¹ Səadət Qarabağlı. Azərbaycan mədəniyyəti fransızları hər zaman məftun etmişdir. «Azərbaycan» qəzeti, 10 mart 2007-ci il.

di. Belə amalın təsiri altında Fransada faşizmə qarşı qəhrəmanlıqla vuruşan azərbaycanlılar az olmamışdır. Onlardan biri də **Əhmədiyyə Mikayılovı Cəbrayılov** olmuşdu.

O, 1942-ci ilin yayında Sovet-Alman cəbhəsində gedən döyüslərdə ağır yaralanmış və əsir düşmüşdü. Almanların müxtəlif əsir düşərgələrində Ə.Cəbrayılova verdikləri ağır işğəncələr onun qafqazlı dəyanətini sindirə bilməmişdi. Almanların Fransanın cənubunda təşkil etdikləri düşərgələrdən birinə göndərilən Ə.Cəbrayılov burada əsirlidən qaçmaq fikrinə düşür və Madam Janna adlı bir fransız qadın öz həyatına riskə gedərək Ə.Cəbrayılovu vəfat etmiş bir insan kimi yaxın adamlarının köməyi ilə düşərgədən uzaq olmayan meşəyə gətirmişlər. Həmin andan Ə.Cəbrayılov partizan dəstəsinə qəbul edilmişdi.

Bir sıra tapşırıqları müvəffəqiyyətlə yerinə yetirdikdən sonra «Maki» dəstəsinə qəbul edilən Ə.Cəbrayılov Fransanın işgal olunmuş torpaqlarının tam azad olunmasına qədər fransızlarla birlikdə vuruşacağına and içmiş və öz andına sədaqətli qalan Ə.Cəbrayılovun qəhrəmanlığı az vaxt içərisində bütün Fransaya yayılmışdı. Bununla da o, Fransada müxtəlif ləqəblərlə — «Armed Mişel», «Xarqo», «Fraji» və başqa ləqəblərlə faşistlərə qarşı apardığı mübarizədə, müxtəlif obyektlərin məhv edilməsində fəal iştirak etmişdi. Faşistlərə qarşı döyüslərdə xüsusi ad çıxaran Ə.Cəbrayılovun varlığı Alman komandanlığını çox narahat edir və buna görə də onun başına 10 min qızıl marok və 2 ədəd təzə avtomaşın ayırmış olur.¹

Fransada şöhrət qazanmış Ə.Cəbrayılov istər müharibə dövründə, istərsə də Parisin azad edilməsindən sonraki dövrdə dəfələrlə Şarl de Qolla görüşmüştü. Fransa generalı Xarqo isə Ə.Cəbrayılovun xidmətlərini çox yüksək qiymətləndirmiş və özünün əfsanəvi silahdaşı olan Ə.Cəbrayılova bir sıra mükafatlar, o cümlədən ev, fabrik, dəniz kənarında villa, avtomaşın və s. təklif etmişdi. Ancaq öz xalqına sadıq olan Ə.Cəbrayılov generaldan bətənə qayıtmaqdə ona kömək etməsini xahiş etmişdi.

¹ «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

Faşizmə qarşı müharibədə qələbə əldə edildikdən sonra vətənə qayılmış Azərbaycan övladının xidmətini Fransa hökuməti yüksək qiymətləndirmişdi. Ə.Cəbrayılov «Fransanın milli qəhrəmanı» adına, habelə hökumətin müxtəlif ordenlərinə və medallarına layiq görülmüşdü. Həmçinin də ona hərbi paradda generallardan öndə getmək fəxri hüquq verilmişdi. Eləcə də Ə.Cəbrayılov faşizm üzərində qələbənin 50 illiyi münasibəti ilə Şəxsi pensiya və medala layiq görülmüşdü.¹ Cox təəssüf ki, Fransa hökumətinin onun fəaliyyətinə verdiyi qərar ünvanına gecikdirilmişdi. Ə.Cəbrayılov olduqca sadə, təvazökar bir şəxs olmuşdu. Onu küçədə tanıyan yaşlı da, cavan da dayanar, yol göstərərdi. O, şəhərdə bəzən də Fransanın «Müqavimət hərəkatı» döyüscüsü formasında gəzirdi.

Məşhur fransız yazıçısı Antuan de Sent-Ekzüperinin haqlı olaraq belə bir ifadə: «İnsan olmaq — O hər bir kəsin öz məsuliyyətini hiss etməsidir. Dərkətmə, sən kərpici kərpic üzərinə qoymaqla dünyani qurmağa köməklik edirsən» — deməsi nə qədər məntiqli səslənir. Neçə onilliklər keçəndən sonra Ə.Cəbrayılov yenidən onun üçün əziz olan Fransada olmuşdu. O, Tuluzedə, Montebanda və b. şəhərlərdə olmuş, salamat qalmış partizan yoldaşları ilə olduqca səmimi və doğma görüşləri, söhbətləri olmuşdu. Parisdə onu Fransa Senatının üzvü Jak Dyuklo qəbul etmiş və hətta ona görüş haqqında xatirə nişanı təqdim etmişdi.²

Ə.Cəbrayılov 1990-ci ildə Fransa hökuməti tərəfindən general Şarl de Qollun anadan olmasının 100 illiyinə həsr edilmiş təntənəyə dəvət olunmuşdu. «Xarqo», «Fraji» əfsanəvi adla tanınan Azərbaycan övladı təntənəli yiğincəqda iştirak etmişdi. Həmçinin də o, özünün görkəmli hərbi rəisinin məzarını ziyarət etmiş, gül dəstələri qoymuşdu. Müharibədən sonraki illərdə Fransanın prezidenti olan Şarl de Qoll rəsmi şəkildə Moskvaya gələrkən Sovet rəhbərliyindən xahiş etmişdi ki, özünün döyüş yoldaşı olan Ə.Cəbrayılovla görüşmək üçün Azərbaycana getməyi onun səfər

¹ «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

² Yenə orada.

programına daxil etsinlər. Ancaq o zaman Ə.Cəbraylovun kiçik bir kənddə, olduqca sadə bir həyat tərzində yaşıdığını bilən Sovet rəhbərliyi həmin şəraiti yüksək dərəcəli fransız qonağına göstərməyi məqsədə uyğun hesab etməmişdi və onların görüşünü Moskvada təşkil etmişdi.

Bu göstərilən fakt Fransa xalqının, onun görkəmli dövlət xadiminin Azərbaycana, onun qəhrəman övladına nə qədər diqqət və məhəbbətlə yanaşdığını bir daha təsdiq edir. Faşizmə qarşı müqavimət hərəkatının rəhbəri general Šarl de Qoll mühəribədən sonra azərbaycanlı döyüşçülərini yola salarkən demişdir: Müqavimət hərəkatında iştirak edən qafqazlılar faşizmə qarşı döyüslərdə həqiqi qəhrəmanlıq göstərmişlər.

Bələ qəhrəmanlıq göstərənlərdən Ə.Cəbraylovla bərabər bir çoxlarını, o cümlədən **Ənvər Cəlal oğlu Əliyevi** də göstərmək olar. Kursk döyüşündə iştirak edib yaralanandan sonra əsir düşən Ə.Əliyev 1943-cü ildə əsirlilikdən qaçmış və Fransanın azad edilməsi uğrunda döyüslərdə qəhrəmanlıqla vuruşmuş, mübariz döyüşü adına və «Boevoy krest» ordeninə layiq görülmüşdür. Həmin ordeni fransız generallarından biri ona təqdim etmişdi.

«Maki» dəstələrindən birində Ə.Əliyevlə birlikdə kapitan **Mirzəxan Məmmədov** və baş leytenant, şüsalı **Məmmədəli** də qəhrəmanlıqla vuruşmuşdur. Fransada faşizmə qarşı müqavimət hərəkatında iştirak edənlərdən biri də **Mürsəlov** olmuşdu. **Məmmədtağı Xanbaba oğlu Mürsəlov** Stalinqrad altında və Ukrayna ərazisində gedən döyüslərdə iştirak etmiş, ağır kontuziya alındıqdan sonra əsir düşmüş, əsirlilikdən qaçmış, ancaq tutulmuş və mühakimə olunaraq Saarbryucken şəhərində olan əsir düşərgəsinə göndərilmişdi. Buradan bir nəfər fransızla Şator şəhərinə qaçmış, orada gizlənmiş və sonra Šarl de Qoll adına partizan dəstəsinə daxil olmuşdu. 8 iyul 1944-cü ildən həmin partizan dəstəsində iştirak edən M.Mürsəlov faşizmə qarşı bütün hərbi əməliyyatlarda fəal iştirak etmişdi.

Matanəli Dadaş oğlu Kərimov Sovet-Alman cəbhəsində gedən döyüslərdə yaralanmış və əsir düşmüştü. Ancaq 1944-cü ilin əvvəllərində əsirlilikdən qaçan M.Kərimov Jak adına partizan dəstəsinə daxil olmuşdu. 1945-ci ilin mayında qələbəni

qeyd edərkən o artıq Mişelin komandır olduğu 24-cü batalyonun tərkibində olmuşdu.

Abdullahəd Ramazan oğlu Süleymanov isə 1942-ci ilin mayında yaralanmış vəziyyətdə əsir düşmüşdü. Əsirlikdən qəçəndən sonra 1943-cü ilin iyulundan 1944-cü ilin dekabr ayı ərzində «Maki» partizan dəstəsi tərkibində faşistlərə qarşı döyüşlərdə fəal iştirak etmişdi. Həmin partizan dəstəsində onunla birlikdə digər azərbaycanlılar — o cümlədən birinci partizan dəstəsinin komandiri Xudat rayonundan **Xaməddin Hacımuradov** (1993-cü ildə vəfat etmişdi), hər ikisi Qusar rayonundan olan **Seyfəddin Qazanbəyov** və **Cəbrayıl Mürsəlov**, Xaçmaz rayonundan isə **Əmir Quliyev** iştirak etmişlər.

Ənvər Həsənqulu oğlu Rüstəmov Belorusiya istiqamətində gedən döyüşlərdə iştirak etmiş, 1943-cü ilin oktyabrında Taqanroq rayonunda ağır yaralandıqdan sonra əsir düşmüşdü. Fransada fəhlə batalyonu tərkibində əsirlikdə olarkən bir neçə azərbaycanlı — Murtuzov, Mahmudov, Kərimov və digərləri ilə birlikdə qaçaraq Fərhad Kərimovun komandanlığı altında Şarl de Qoll adına partizan dəstəsi təşkil edərək Fransanın faşizm əsarətindən xilas olması uğrunda mübarizə aparmışlar.

A.Q.Rüstəmov isə dəfələrlə kəşfiyyat əməliyyatlarında olmuş və faşistlərin ələ keçirilməsində fəal iştirak etmişdi. O, 27 faşisti əsir götürərək qərargaha gətirmişdi. Onun xidmətləri Fransa, Belçika və ABŞ hökumətləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş və A.Q.Rüstəmov mübariz xəçla təltif olunmuşdu.

15 dekabr 1946-ci ildə Fransadan vətənə yola düşərkən ona general Şarl de Qoll təntənəli şəraitdə vəsiqə təqdim etmişdi. A.Q.Rüstəmovun dediyinə görə hamiya pul, geyim, hədiyyələr verilərək böyük bir ehtiramla vətənə yola salınmışlar.

Əşrəf Səməd oğlu Əşrəfova gəldikdə o da döyüşlərdə ağır yaralanması nəticəsində 1941-ci il sentyabrın 9-da əsir düşmüşdü. 1942-ci ilin mayından Polşa, Almaniya və Fransada fəhlə batalyonlarında olmuşdu. 1944-cü ilin yanvar-may ayları arasında Ə.Əşrəfov Fransada Simon Boyerin rəhbərliyi altında gizli təşkilatın işində fəal iştirak etmişdi. O, həm də azə-

baycanlı əsirlərin Fransanın müqavimət hərəkatında iştirak etməsi işində də yorulmadan təbliğat işi aparmışdı.

İkinci Dünya müharibəsinin gedişində faşizmə qarşı mübarizədə fransız vətənpərvərləri ilə birlikdə çiyin-çiyinə vuruşmayı ilə fəxr edən və Nim şəhərinin birinci partizan dəstəsinin komandiri **Xələf Hacıyev** fransızların ən yaxşı xarakterə, yüksək mədəniyyətə, qonaqpərvərliyə malik olduğunu bildirmişdi. X.Hacıyev 1944-1945-ci illərdə partizan dəstəsinə rəhbərlik edərək Fransanın Severyak, Moronosol, Larzak Mond, Nim kimi şəhər və rayonların azad edilməsində fəal iştirak etmişdi. X.Hacıyevin rəhbərlik etdiyi partizan dəstəsinin fəaliyyətinə hətta, Fransa Kommunist Partiyasının orqanı olan «Qolos naroda» qəzetində nəşr edilən materialda da yüksək qiymət verilmişdi.¹ Fransa hökuməti X.Hacıyevin Fransanın işğaldan azad edilməsi uğrundakı mübarizədə əməyini qiymətləndirmiş və o iki ordenə, müxtəlif medallara və xüsusi mükafata layiq görülmüşdü.

Eynulla Səfərov da Fransada müqavimət hərəkatının fəal iştirakçılarından olmuşdur. Müharibədən əvvəl E.Səfərov hərbi xidmətini Litvada keçirmiş və orada da vuruşmalı olmuşdu. Döyüslərdə qolundan və ayağından ağır yaralanan E.Səfərov Kedaynyay şəhərində olan hərbi xəstəxanada yerləşdirilmişdi. Almanların bura gəlişi ilə o əsir götürülmüş və müxtəlif əsir düşərgələrində saxlanılmışdı. 1944-cü ildə onu vaqon dolu əsirlərlə birlikdə Fransaya göndərmişlər. Onlar Fransanın cənubuna çatanda E.Səfərov əsirlikdən qaçmış və yerli əhalinin köməkliyi ilə o partizanlarla görüşməyə müyəssər olmuşdu. Bir qədər sonra o Mark Mişelin komandır olduğu batalyon'a keçmiş və həmin batalyonun tərkibində E.Səfərov bir sıra şəhərlərin azad edilməsi uğrunda keçirilən əməliyyatlarda iştirak etmişdi.

Beləliklə, İkinci Dünya müharibəsinin ağır illərində Fransanın faşizm əsarətindən azad edilməsi uğrunda gedən döyüslərdə azərbaycanlıların Fransada partizan, müqavimət hərəkatı sıralarında fransızlarla birlikdə çiyin-çiyinə vuruşması, göstərdikləri qəhrəmanlıq bir daha Azərbaycan-Fransa münasibətlərinin hətta

¹ «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

ağır müharibə illərində belə nə dərəcədə yaxın olduğunu yuxarıda qısa olaraq göstərilən tarixi faktlar təsdiq edir.

Müharibədən sonrakı illərdə də Fransada faşizmə qarşı müqavimət hərəkatında iştirak edənlərin xatirəsi müntəzəm olaraq yad edilmişdi. 1999-cu il no-yabın 13-də Bakıda H. Aslanov adına Mərkəzi Zabitlər evində «Fransada müqavimət hərəkatı» mövzusunda foto-sərgi açılmışdır. Burada Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Pyer Ginyut, Azərbaycan Müdafiə Nazirliyi Tərbiyə İşləri İdarəsi rəisinin müavini polkovnik Ziyadxan Bəkirrov və başqaları çıxış etmişlər. Onlar göstərmİŞlər ki, İkinci Dünya müharibəsi illərində Fransada minlərlə azərbaycanlı müqavimət hərəkatının iştirakçısı olmuşlar. Ona görə də onların xatirəsi Fransada və həm də Azərbaycanda ehtiramla yad olunur. Fransada hər il noyabrın 11-i Sülh günü kimi qeyd edilir və həmin gündə də müqavimət hərəkatı iştirakçılarının əziz xatirəsi böyük bir məhəbbətlə xatırlanır. Artıq bir neçə ildir ki, Fransa səfiri Jan Pyer Ginyut həmin gün — yəni noyabrın 11-də Şəkiyə gedir və orada dəfn edilmiş müqavimət hərəkatı iştirakçıları Əhmədiyyə Cəbrayılovun, Nuru Abdullayevin və Hüseyn Məlikovun xatirəsini ehtiramla yad edir.¹

Bu, fransız xalqının Azərbaycana, onun igid övladlarının xatirəsinə göstərdiyi dərin ehtiram və diqqətdir. Foto-sərgiyə toplaşanlar sırasında Fransa müqavimət hərəkatının iştirakçısı olmuş, əfsanəvi «komandan Rışar» ləqəbli Bernar Bonafus etdiyi çıxışında öz xatirələrini danışmışdı.

İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı illərdə də Fransa-Azərbaycan əlaqələri davam etdirilmişdi. XX əsrin 50-ci illərində müxtəlif sahələrlə bərabər sənaye sahəsində də Fransa-Azərbaycan əlaqələri artmışdı. 1958-ci il iyunun 10-da Şarl Qronun başçılıq etdiyi Fransa neftçilərinin nümayəndə heyəti, 1959-cu il oktyabrın 2-də isə «Akvitän neft» Milli Cəmiyyətinin Baş direktoru Anre Buyo başda olmaqla Fransanın neft və qaz sənayesi nümayəndə heyəti Bakıda olmuşdu. Anre Buyo Qaradağ qaz sənaye sahəsi ilə yaxından tanış olmuşdu. Belə əlaqələr müntəzəm

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 16 noyabr 1999-cu il.

olaraq artmış, karşılıqlı əlaqələr genişlənmişdi. Buna misal olaraq 1970-ci illərdə Bakının neftayırma zavodlarında sıradan çıxmış qurğuların və texnoloji proseslərin yeniləri ilə əvəz edilməsində Fransanın «Litvin» firmasından Azərbaycana dəvət edilən mütəxəssislərin əməyini göstərmək olar. Onlar köhnə qurğuları yeniləri ilə əvəz edib, müasir qurğular yaratmışlar.

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra respublika hökuməti dünyada baş verən proseslərə diqqətlə yanaşaraq bütün ölkələrlə, o cümlədən Fransa kimi böyük və nüfuzlu ölkə ilə yeni əlaqələrin, ikitərəfli münasibətlərin yaradılmasına böyük əhəmiyyət vermişdi.

Belə bir şəraitdə dünya şöhrətli dövlət xadimi Heydər Əliyev olduqca mürəkkəb və çətin məqamda, 1991-ci il sentyabrın 3-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sessiyasında tarixi bir qərarla Ali Məclisin sədri seçilmişdi. 1991-ci ilin sentyabından Naxçıvanda işlədiyi müddətdən Muxtar Respublikanın vəziyyəti ilə bərabər onu həm də daima narahat edən Azərbaycanın taleyi məsələsi olmuşdu. Naxçıvan MR Ali Məclisinin sədri H.Əliyev martın 5-də (1993-cü il) İngiltərənin Azərbaycandakı daimi nümayəndəsi cənab Harold Fomstokla, Rusyanın Azərbaycandakı səfiri V.Şoniya və Fransanın Azərbaycandakı səfiri Yan Perrenlə görüşmüştür. Səfirlərlə keçirilən həmin tarixi görüşdə H.Əliyev Ermənistən tərəfindən blokadaya alınmış Naxçıvan Muxtar Respublikasının və eləcə də Ermənistən təcavüzü üzündən Azərbaycanın ağır sosial-iqtisadi vəziyyəti haqqında ətraflı məlumat vermişdi.

İki min ildən artıq zəngin tarixi olan Azərbaycan, bəşər tarixinin müxtəlif dövrlərində olduqca ağır döyüslərlə üzləşmiş və qəhrəmanlıqla mübarizə apararaq özünəməxsus sayılan dövlətlərdən biri olmuşdu. Ancaq sonrakı bir neçə yüzilliklərdə sanki tarixin gedişi Azərbaycanın əleyhinə işləmiş və 1828-ci ildə onun iki yerə parçalanması ilə nəticələnmişdi.

XX əsrin əvvəllərində Rusiya imperiyasında baş verən Oktyabr inqilabından sonra 1918-ci ildə Azərbaycanda Demokratik Cumhuriyyət qurulmuşdu. Cəmi 23 ay yaşayan həmin dövlət bir sıra tədbirlərin görülməsinə nail olmuşdu. Ancaq 1920-ci ilin aprelində demokratik cumhuriyyət süqut ediləndən

sonra Azərbaycan, Sovet dövlətinin tərkibinə daxil edilmişdi. Bundan bir qədər sonra, 20-ci illərdə Azərbaycanın 27 km²-ə qədər ərazisi Ermənistən, Gürcüstan respublikalarına və eləcə də Rusiya Federasiyasına verilmişdi. 1923-cü ildə mərkəzdə ermənipərəstlərin və Zaqafqaziyada Orconikidzenin, Kirovun, Myasnikovun, Mirzoyanın və qeyrilərinin köməyi ilə yenə də ermənilərin xeyrinə Azərbaycan xalqına tarixən bələlər gətirmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaradılmışdı.

Deməli, ermənilər öz dövlətlərinin olmasına baxmayaraq, onlar ilə heç bir ərazi əlaqəsi olmayan başqa bir xalqın — Azərbaycanın ərazisində muxtariyyət aldılar. Bu qanunsuzluq Azərbaycana böyük bələlər gətirdi. Bütün bunlara baxmayaraq bu gün Azərbaycan geosiyasi və coğrafi baxımdan çox əlverişli bir mövqeyə malik olan dövlətdir.

Azərbaycanın şərqində olan Xəzər dənizi olduqca əlverişli su yolu kimi respublikanı bir sıra qonşu ölkələrlə iqtisadi, mədəni əlaqələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsində mühüm rol oynayır. Azərbaycan həm də Rusyanı cənub-qərbi Asiya dövlətləri ilə birləşdirən yol üzərində olduğundan məhz Rusiya üçün şərqə açılan pəncərədir.

Azərbaycanın Volqa-Don gəmiçilik kanalı və Volqa-Baltik su yolu, həm də Gürcüstandan keçən qısa quru yol ilə Qara dənizdən dünya okeanına çıxışı, ona su nəqliyyatı vasitəsilə dönyanın müxtəlif ölkələri ilə əlaqələr saxlamaq imkanı yaradır. Zəngin neft və qaz ehtiyatlarına malik olan Azərbaycan üçün həmin yolların böyük iqtisadi əhəmiyyəti vardır. Belə əhəmiyyətli mövqelərə və imkanlara malik olan Azərbaycanda nəhayət 70 ildən sonra demokratik quruluş yenidən bərpa edilmiş və müstəqillik qazanılmışdı. Ancaq Azərbaycanın müstəqillik qazandığı il çox çətin bir müharibə dövrünə təsadüf etmişdi.

Belə ki, öz qatı millətçiliyi ilə dünyada ad çıxaran və güñahsız qanların axıdılmasına bais olan «Daşnaksütyun» partiyası «Böyük Ermənistən» yaratmaq planını həyata keçirmək naminə Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Dağlıq Qarabağın əzəli Ermənistana mənsub olması haqqında əsassız iddianı ye-

nidən meydana ataraq dünya ictimaiyyətində yanlış fikir yaratmaq üçün fəaliyyətə başlamışdı. Ancaq ermənilər bilməlidirlər ki, onlar erməni riyakarlığı, hiyləgərliyi, rüşvət yolu ilə insanları aldadıb öz məqsədinə çatmayı, satqınlığı və s. alçaq xarakteri ilə beynəlxalq aləmdə tanınan bir millət olduqlarını nümayiş etdirirlər. Belə bir millət olan ermənilər Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək məqsədlərinə nail olmaq üçün 1988-ci ilin fevralı — 1993-cü ilin axırlarına yaxın müddətdə Azərbaycana qarşı açıq hərbi təcavüzə başladılar. Azərbaycanın tarixi şöhrət qalası, mədəniyyət mərkəzi, görkəmli müsiqişünas Firidun Şuşinskiyin yazdığı kimi Qafqazın Konservatoriyası hesab edilən Şuşa şəhəri daxil olmaqla vilayətin bütün ərazisi Ermənistən tərəfindən işğal edildi.

Bununla kifayətlənməyən Ermənistən hərbi birləşmələri 1992-ci ilin mayında Laçını, 1993-cü ilin aprelində Kəlbəcəri, həmin ilin yayında Ağdamı, Cəbrayılı, Füzulinı, Qubadlını və oktyabr ayının 30-da Zəngilanı işğal etməklə vilayət ərazisindən kənar 7 rayonu da işğal etdilər. Bununla da Ermənistən işğali nəticəsində Azərbaycanın 20 faizdən artıq ərazisi itirildi, bir milyondan artıq azərbaycanlı öz doğma torpaqlarından xüsusi amansızlıqla qovularaq qaçqına çevrildilər. Rusiya döyüşçüləri nəinki bu əməliyyatlarda 1992-ci ilin fevralında Xocalı faciəsinin törədilməsində və eləcə də Şuşanın, Kəlbəcərin işgalində da fəal iştirak etdilər.

Azərbaycan öz müstəqilliyini qoruyub saxlamaq və inkişaf etdirmək vəzifələrini məhz belə çətin şəraitdə həyata keçirməyə başladı. Ancaq Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları ilə başladıqları təcavüzkar siyasətlərini möhkəmləndirmək üçün ermənilər və onların xaricdə olan havadarları azərbaycanlılara qarşı törədilən faciələrlə kifayətlənməyərək nəycin bahasına olursa-olsun, qondarma «Dağlıq Qarabağ Respublikası»na («DQR») müstəqil dövlət statusu verilməsinə cəhd göstərirlər. Bu isə yolverilməzdir.

Paris qəzeti «Liberjion» sentyabr (1993-cü il) saylarının birində haqlı olaraq yazılmışdır ki, ən qatı erməni millətçiləri nəinki Dağlıq Qarabağı, həmçinin Naxçıvanı, Anadolunun bir

hissəsini, Gürcüstanın cənub rayonlarını — bütün bu «tarixi erməni torpaqları»nı da tutmaq istəyirlər.¹

Ermənilərin belə avantürist iddialarını təhlil edən V.Veliçko Tiflis şəhərində 1904-ü ildə çap etdirdiyi «Qafqaz, rus mənafeyi və xalqlararası problemlər» kitabında göstərmişdi ki, erməni məhəlli məktəblərində tələbələr «Böyük Ermənistən»ın xəritəsini öyrənirlər. Bu saxta xəritədə onun ərazisi demək olar ki, Voronejə qədər uzanır və paytaxtı da Tiflis şəhəri hesab edilir.

Belə xəyallarla yaşayış təcavüzkar və qatı millətçi ermənilər haqqında yeri gəldikcə müxtəlif sahəli görüşlərdə və beynəlxalq təşkilatlarda məlumatlar vermək zəruri idi və bu məsiyanı H.Əliyev qüdrəti etmişdi.

1993-cü il iyunun 11-də ABŞ-ın Azərbaycandakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri vəzifəsini müvəqqəti icra edən Fin və Fransanın səfiri Jan Perren H.Əliyevlə görüşmək arzusunda olduqlarını bildirmişlər və H.Əliyev onları qəbul etmiş, aparlığı səhbətdə bir sıra məsələlərdən, habelə erməni təcavüzündən danışmışdı. Səhbətdə H.Əliyevi diqqətlə dinləyən Fransa səfiri Jan Perren erməni təcavüzü, onun aradan qaldırılması məsələsində Fransanın sülh yolu ilə münaqişənin aradan qaldırılması tərəfdarı olduğunu söyləmişdi. Fransanın Azərbaycana olan marağı, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində təcavüzə məruz qalmış Azərbaycanın mövqeyinin müdafiə edilməsi məramı Fransa prezidentinin Azərbaycan prezidentinə göndərdiyi sənəddə də öz əksini tapmışdı.

Belə ki, Fransa prezidenti Fransua Metteranın məktubunu Fransanın Azərbaycandakı fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Jan Perren 1993-cü il mayın 12-də Azərbaycan Respublikasının prezidenti Ə.Elçibəyə təqdim etmişdir. Məktubda Fransanın Azərbaycan ərazisi olan Dağlıq Qarabağ ətrafında Ermənistənin hərbi əməliyyatları genişləndirməsindən narahat olduğu bildirilmiş və açıq şəkildə göstərilmişdi ki, Fransa hökuməti erməni qüvvələrinin Kəlbəcərdən çıxması tələbi ilə müxtəlif sə-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 16 dekabr 1993-cü il.

viyyələrdə çıxış etmişdir. Fransa prezidenti həmçinin qeyd etmişdir ki, Fransa hökuməti öz doğma torpaqlarından çıxarılmış qaçqınlara dərhal humanitar yardım göndərməyi qərara almışdır. Fransanın bu mövqeyi Fransa səfiri Azərbaycan prezidenti tərəfindən qəbul ediləndə də səslənmişdi.

Belə ki, səfir Azərbaycan prezidentinə bildirmişdir ki, Fransa BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822 sayılı qətnaməsini müdafiə edir və eləcə də Fransa dövləti Kəlbəcərin ermənilər tərəfindən işğal olunduğunu dərk edir və demokratik dövlət kimi, bu işğalin əleyhinə çıxır. Səfir Jan Perren eyni zamanda Fransada Azərbaycana marağın getdikcə artmaqdə olduğunu və öz ölkəsinin Azərbaycanla six iqtisadi əlaqələr yaratmaq istəyini bildirmişdi. Bu Fransanın Azərbaycana olan siyasetində yenilik idi. Xarici siyaset məsələləri üzrə dövlət müşaviri Vəfa Quluzadə Fransa səfiri ilə olan görüşdən sonra AzərTAC-ın müxbirinə demişdir ki, son vaxtlar Ermənistən-Azərbaycan münaqişəsinin qiymətləndirilməsində təkcə ABŞ və Böyük Britaniyanın deyil, həm də Fransanın mövqeyində nəzərəçarpan dəyişikliklər baş vermişdir.¹

Belə mövqedən çıxış edən Fransa dövlətinə Azərbaycan hökumətinin inamı, rəğbəti artmış və diqqət Fransa dövlətilə əlaqələri artırmaq siyasetinə yönəldilmişdi. Bu, H.Əliyevin Azərbaycan Respublikasına rəhbərliyinin ilk anından diqqət mərkəzində olunmuşdu.

1993-cü il 13 iyul tarixdə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri H.Əliyev Fransa Respublikasının prezidenti Fransua Mitteran cənablarına göndərdiyi sənəddə bildirmişdi ki, hörmətli cənab prezident, Milli bayramınız olan Bastiliyanın alınması günü münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edir, Sizə və bütün fransız xalqına səadət və tərəqqi arzulayıram. Fürsətdən istifadə edərək, Sizi əmin edirəm ki, Azərbaycan və Fransa arasında münasibətlərin xalqlarımızın rifahı naminə daha yaxşı inkişaf etməsi üçün öz tərəfimdən hər şeyi edəcəyəm.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 13 may 1993-cü il.

Bayramla əlaqədar olaraq Azərbaycan Respublikasının Baş naziri Surət Hüseynov Fransa Respublikasının Baş naziri Eduar Balladur cənablarına təbrik sənədi göndərmişdi. Azərbaycan Respublikasının dövlət katibi Lalə-Şövkət Hacıyeva isə iyulun 13-də (1993-cü il) Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Perreni qəbul etmiş və milli bayram münasibətilə onu təbrik etmiş, Fransanın siyasi və mədəni tarixinin bəşər sivilizasiyasında mühüm rolundan danışmış, dost ölkənin siyasi tarixində general Şarl de Qollun xidmətlərini yüksək qiymətləndirmişdi. L.Hacıyeva söhbətində həm də Azərbaycan xalqının yetirdiyi nəhəng siyasi şəxsiyyətlərdən olan H.Əliyevin ictimai-siyasi fəaliyyətində general Şarl de Qollun ömür tarixçəsi ilə səsləşən məqamlar olduğuna diqqəti cəlb etmişdir.¹

1993-cü il avqustun 13-də Azərbaycan Ali Sovetinin Sədri H.Əliyev Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Perreni qəbul etmişdi. O, fransız xalqına öz səmimi arzularını bildirmiş və iki ölkə arasında dostluq, əməkdaşlıq münasibətlərinin daim möhkəmlənəcəyini söyləmişdi. H.Əliyev eyni zamanda elmi-iqtisadi və mədəni sahələrdə də əməkdaşlığın bundan sonra genişlənəcəyinə əmin olduğunu bildirmiştir. Söhbətdə həmçinin H.Əliyev Azərbaycan dövlətinin səsinin Fransa rəhbərliyi tərəfindən eşidildiyinə və respublikanın problemləri ilə maraqlanıqlarına görə səfirə təşəkkürünü bildirmiştir.²

Beləliklə, göstərilən bu faktlar Azərbaycan-Fransa əlaqələrinin tarixən yaxşı olduğunu və bu əlaqələrin ildən-ilə yaxşılaşması və inkişaf etdirilməsi naminə hər iki dövlətin müntəzəm olaraq göstərdikləri səyləri təsdiq edir.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 14 iyul 1993-cü il.

² Yenə orada.

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ FRANSA RESPUBLİKASI ARASINDA DOSTLUQ VƏ İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIQ ƏLAQƏLƏRİ

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra dünya dövlətlərinin respublikamıza olan marağın getdikcə artmağa başlamışdı. Azərbaycanın zəngin təbii ehtiyatlara malik olması, məhz dünyanın bir sıra ölkələrini Azərbaycanla hərtərəfli əlaqələr yaratmağa və onu ardıcılıqla inkişaf etdirməyə sövq etmişdi. Şübhəsiz, respublika hökuməti də öz növbəsində dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri ilə əlaqələrin yaradılmasına və inkişaf etdirilməsinə böyük əhəmiyyət vermişdi. Buna görə də Azərbaycan az vaxt içərisində dünyanın bir sıra dövlətləri tərəfindən tanındı və diplomatik əlaqələr yaradıldı.

Belə dövlətlərdən biri də Fransa olmuşdu. Olduqca çətin və mürəkkəb şəraitdə müstəqillik əldə etmiş Azərbaycan Respublikası hökuməti Fransa Respublikası kimi inkişaf etmiş bir ölkə ilə əlaqələr yaradılmasına böyük əhəmiyyət verdiyi kimi, Fransa Respublikası rəhbərliyi də Azərbaycanla əlaqələrin yaranmasına, artmasına və müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq müqavilələrinin bağlanmasına, yüksək səviyyədə görüşlərin keçirilməsinə və danışqların aparılmasına xüsusi diqqət vermişdi.

Belə bir diqqət 1993-cü ilin sonlarında Fransa prezidentinin Azərbaycan prezidentini Fransaya rəsmi dəvət etməsində özünü aydın göstərmışdı. Fransaya getmək ərefəsində Azərbaycan prezidenti dekabrın 16-da Fransanın respublikamızda səfiri Jan Perreni qəbul etmişdi. H.Əliyevlə aparılan səhbətdə Fransa səfiri demişdir: bu, Sizin prezident seçildikdən sonra xarici ölkəyə olan ilk rəsmi səfərinizdir. Siz Fransada ölkə prezidenti F.Mitteranla görüşüb səhbətlər aparacaq, dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalayacaqsınız. Səfiri diqqətlə dinləyən H.Əliyev başlanacaq səfərin hər iki ölkənin marağına səbəb olacağını bildirmiş və demişdir: ümid edirəm ki, səfərin böyük nəticələri olacaq. Mən Fransa prezidenti ilə və digər rəsmi şəxslərlə görüşüb dostluq, əməkdaşlıq haqqında və digər sahələrə aid müqavilələr bağlamaq üçün səhbətlər aparacağam. Eyni zamanda səfərim zamanı Ermənistən ərazilərimizi işgal

etməsi haqda da Fransa prezidentinə və ictimaiyyətinə dolğun məlumat verəcəyəm.¹ İki dövlət rəhbərliyi arasında əvvəlcədən əldə edilmiş razılışma əsasında nəhayət, 1993-cü il dekabrın 19-da Azərbaycan Respublikasının prezidenti H.Əliyev onu müşaiyət edən şəxslərlə birlikdə Fransa Respublikasına rəsmi səfərə yolu düşmüdü. Fransa paytaxtının məşhur «Orli» aeroportu Fransanın və Azərbaycanın bayraqları ilə bəzədilmişdi. Fransa rəhbərinin dəvəti ilə ölkə paytaxtına rəsmi səfərə gələn Azərbaycan prezidentini Fransanın yüksək vəzifəli şəxsləri böyük ehtiram və hörmətlə qarşılamışdı. Bu tarixi səfər suveren Azərbaycanın dövlət başçısının ilk rəsmi səfəri kimi yaddaşlarda qalacaqdır.

Fransanın yerli siyasi dairələri, kütləvi informasiya vasitələri bu səfəri Fransa ilə Azərbaycan arasında geniş əlaqələrin yaradılmasında mühüm mərhələ kimi qiymətləndirmişlər. İcmalçılar hər iki dövlət başçılarını dünyanın görkəmli siyasi xadimləri kimi səciyyələndirmiş və onların qarşidakı görüşünün məhz Fransa—Azərbaycan arasında əməkdaşlığın inkişafına daha mühüm təsir göstərəcəyini bildirmişlər.

Dekabrın 19-da Parisə gələn Azərbaycan rəhbəri Fransada yaşayan azərbaycanlılar icmasının nümayəndələri ilə görüşmüdü. Görüş iştirakçlarını doğma Vətən adından salamlayan H.Əliyev Azərbaycandakı ictimai-siyasi vəziyyət və Ermənistən silahlı qüvvələrinin vətənimizə olan təcavüzü haqqında geniş məlumat vermişdi. Ermənistənin təqsiri üzündən müharibəyə zorla cəlb edilmiş Azərbaycanın haqq işini beynəlxalq aləmdə, xüsusilə də dünyanın ən nüfuzlu dövlətlərindən biri olan Fransada geniş təbliğ etməyin vacibliyini bildirən H.Əliyev qeyd etmişdi ki, bu çətin işin ağırlığının bir hissəsi də Fransada yaşayan həmvətənlərimizin üzərinə düşür və onlar bu sahədə öz əməli köməyini əsirgəməməlidir.²

Azərbaycan prezidenti ilə görüşdə Fransada yaşayan azərbaycanlılardan Qədir Süleymanov, Tofiq Tağıyev və baş-qaları ilə bərabər vaxtı ilə Qars müqaviləsini imzalayanlardan biri olmuş Behbud Şaxtaxtinskinin nəslindən olan Ələkbər

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 17 dekabr 1993-cü il.

² Yenə orada, 21 dekabr 1993-cü il.

Şaxtaxtinski və eləcə də Fransada beş min azərbaycanlı təmsil edən və əslən Ərdəbil, Təbriz, Urmiya, Tehran və Xoydan olan azərbaycanlılar da iştirak etmişlər. Görüşə gələnləri diqqətlə dinləyən Azərbaycan prezidenti onların münasibətlərin-dəki soyuqluğa toxunmuş və qürbətdə yaşayan soydaşlarımızın yumruq kimi birləşməyin, siyasi qüvvəyə çəvrlilməyin zəruriliyi ni tövsiyə etmişdi.¹

Azərbaycan prezidentinin Fransaya rəsmi səfəri həmin ölkədə yaşayan yarım milyonluq ermənini çox narahat etmişdi. Fransada o vaxtlar ermənilər müxtəlif sahələrdə kifayət qədər kök atmışdır. Hətta, ölkənin baş naziri də erməni idi. Onların narahatlığının nəticəsi olaraq bir neçə dəfə mitinq keçirməyə etdikləri cəhd, müxtəlif mətbuat səiflərində etdikləri çıxışlar, H.Əliyevin keçirdiyi görüşlərə öz nümayəndələrini göndərmələri, onlar tərəfindən Azərbaycan prezidentinə verilən məkrli suallar və bütün varlıqları ilə səfərə mane olmağa çalışmaları bir daha ermənilərin düşmənciliyini təsdiq edirdi.

Bununla da Azərbaycan prezidenti Fransada ermənilər üçün olduqca təhlükəli və əksinə fransızlar üçün isə olduqca maraqlı bir şəxsiyyət olmuşdu. Ermənilərin bütün cəhdləri polad iradəli H.Əliyevə mane ola bilməmiş və əksinə Azərbaycan prezidenti Fransada keçirdiyi bütün görüşlərində Ermənistanın təcavüzkar bir dövlət olmasını faktlarla açıqlamış və onların siyasetinin əsl mahiyyətini ifşa etmişdi. Azərbaycan prezidentinin obyektiv olaraq verdiyi bəyanatlar Fransada fəaliyyət göstərən müxtəlif mətbuat nümayəndələrinin də diqqətindən yayınmamışdı. Onlar H.Əliyevin tarixi həqiqətlərə söykənən bəyanatlarına böyük maraq göstərmiş və onu dünyanın bütün guşələrinə yaymışlar.

Nəhayət, dekabrın 20-də Yelisey sarayında Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin Fransa rəhbərliyi tərəfindən rəsmi qarşılanma mərasimi keçirilmişdi. Fransa prezidenti Fransua Mitteran Azərbaycan prezidentini sarayın pilləkənləri yanında qarşılamış və sonra iki ölkə rəhbərinin arasında danışıqlar başlan-

¹ Səlahəddin Quliyev. Heydər Əliyev Qərbə pəncərə açdı. «Azərbaycan» qəzeti, 4 fevral 1994-cü il.

mışdı. Adətən, dünyanın ən iri dövlətlərinin başçıları ilə yarım saatdan artıq danışma-yan Fransa prezidenti H.Əliyevlə bir saat yarımdan çox səhbət aparmışdır. Danışqlarda Fransa ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq məsələsi hərtərəfli müzakirə olunmuş və iki ölkə arasında iqtisadi, mədəni və digər sahələrdə əməkdaşlığın perspektivləri haqda geniş fikir mübadiləsi aparılmışdı. Danışqlarda Ermənistanın Azərbaycana qarşı apardığı təcavüzkarlıq müharibəsi məsələsinə xüsusi diqqət verilmişdi. Fransa prezidenti açıq şəkildə bildirmişdi ki, Fransa Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanır, onu dəstəkləyir və həm də münaqişənin genişlənməsini həyəcanla izləyir və həmin yerlərdə dinc əhalinin əzab-əziyyət çəkməsinə təəssüf edir.

Azərbaycan prezidentinin Fransa prezidenti ilə apardığı danışqlarda Respublikamızın həqiqətlərini, habelə Qarabağ hadisəleri haqqında faktlarla etdiyi geniş və məzmunlu səhbəttindən sonra F.Mitteranın mövqeyində Azərbaycanın xeyrinə müəyyən dəyişiklik yarandığı hiss olunmuşdu. Belə ki, Azərbaycan prezidentini diqqətlə dinləyən Fransa prezidenti - biz zor işlətməkə sərhədlərin dəyişdirilməsini qəbul etmirik və eləcə də münaqişənin zor gücünə aradan qaldırılmasına tərəfdar deyilik. Biz Azərbaycanın müstəqilliyinə və suverenliyinə tərəfdarıq¹ fikrini söyləmişdi.

Danışqlardan sonra hər iki ölkənin prezidentləri Yelisey sarayının Müyurad salonuna daxil olmuşlar və burada dostluq, siyasi, iqtisadi, elmi-texniki əməkdaşlıq barədə müqavilələr imzalamışlar. Azərbayan rəhbəri həm də ATƏT-in əsas sənədlərindən biri olan yeni Avropa üçün Paris Xartiyasına Azərbaycanın qoşulması haqqında sənədi də imzalamışdı. Sonra isə prezidentlər Fransa, Azərbaycan və başqa ölkələrin jurnalistləri qarşısında bəyanatla çıxış etmişlər.

Fransa prezidenti F.Mitteran H.Əliyevə müraciətlə demişdi: Sizin Parisə bu tarixi səfəriniz problemləri əsaslı şəkildə müzakirə etməyimizə imkan verir. Siz həm də Paris Xartiyasına imza atmaqla ATƏT çərçivəsində öz üzərinizə öhdəliklər götür-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 22 dekabr 1993-cü il.

dünüz, BMT prinsiplerinə sadıq olduğunuzu nümayiş etdirdiniz. Əmin ola bilərsiniz ki, hamımızın ehtiyac duyduğumuz sülhün tezliklə bərqərar olmasında Fransa sizinlə yanaşı olacaqdır. İkitərəfli müqaviləmiz də buna sübutdur. Bu sənəd Fransa—Azərbaycan münasibətlərinin inkişafında mühüm mərhələ olacaqdır, çünki o həm ikitərəfli, həm də çoxtərəfli gələcək əməkdaşlığımızın çərçivəsini müəyyənləşdirir.

Fransa prezidenti sözünə davam edərək H.Əliyevi Fransada qəbul etməyindən şad olduğunu və bundan sonra hər iki ölkə üçün faydalı olacaq tədbirlərin görüləcəyini vurgulamışdı. Azərbaycan prezidenti Fransa prezidentinə onu qəbul etdiyinə və xoş sözlərinə görə minnətdarlığını bildirmiş və qeyd etmişdi ki, mən mühüm beynəlxalq sənəd olan Paris Xartiyasını Sizin iştirakınızla imzaladım. Bununla da Azərbaycan Respublikası təhlükəsizliyə və sülhə sadıq olduğunu nümayiş etdirdi. H.Əliyev daha sonra demişdi: İndicə sizinlə birgə imzaladığımız dostluq, qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlıq haqqında müqavilə Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlərində yeni mərhələdir. Yelisey sarayında iki ölkə arasında uzunmüddətli əməkdaşlığın əsasını qoyuruq, bu cəmi iki il əvvəl dövlət müstəqilliyi əldə etmiş Respublikamız üçün mühüm tarixi hadisədir. Sözünə davam edən H.Əliyev F. Mitteranın öz şəxsi nüfuzundan, Fransanın nüfuzundan istifadə edərək Ermənistən hərbi birləşmələrinin Azərbaycana edilən təcavüzünün qarşısının alınmasına, bölgəmizdə sülhün yaradılmasına kömək göstərəcəyinə ümidi var olduğunu bildirmiş və Respublikamıza göstərdiyi böyük diqqətə görə Fransa prezidentinə təşəkkür etmişdi.

Azərbaycan—Fransa rəhbərləri arasında olan bu tarixi görüşü, onlar arasında aparılan danışqları bir sıra icmalçılar şərh edərək iki ölkə arasında bağlanmış dostluq, əməkdaşlıq haqqında bağlanan müqaviləleri Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin bütün sahələrinə təsir edəcəyini göstərmişlər. Həmçinin də lazımlıktır ki, həmin müqavilələrin müddəalarının həyata keçirilməsinə yönəldilən əlavə sazişlərin də bağlanması ümidi var olduğunu bildirmişlər. İcmalçılar həm də bağlanmış müqavilələrlə iki ölkə arasında siyasi əməkdaşlığın genişlənməsinə, ha-

belə insan hüquqlarının qorunması üçün də əməkdaşlıq edəcəklərinə əminliklərini bildirmişlər.

Azərbaycan prezidenti H.Əliyev onu müşaiyət edən rəsmi şəxslərlə, o cümlədən Ziya Bünyadov, Bəxtiyar Vahabzadə kimi tanınmış ziyalılarla dekabrın 20-də Parisdəki Böyük Luvr sarayına getmişdi. Fransanın nadir incisi hesab edilən Luvr sarayı vaxtilə Napoleonun iqamətgahı olmuş və sonralardan müzeyə çevrilmişdi. Burada dünyanın çox ölkələrinin, o cümlədən Azərbaycanın orta əsrlərə aid bir sıra nümunələri — tikmələr, toxumalar, parçalar, xalçalar və s. məməlatlar saxlanılır, nümayiş etdirilir. Muzeyin əməkdaşları H.Əliyev başda olmaqla Azərbaycandan gəlmış nümayəndələri mehribanlıqla qarşılamış və ona müzeydə saxlanılan sənət əsərləri haqqında geniş məlumat vermişlər.

Luvr muzeyi ilə tanış olduqdan sonra H.Əliyev Fransa Xarici İşlər Nazirliyi yanında diplomatik mətbuat assosiasiyanın üzvləri ilə görüşmüştü. Fransanın ən nüfuzlu assosiasiyyası hesab edilən bu təşkilat təcrübəli jurnalistləri birləşdirir və həm də ölkə mətbuatının fəaliyyətində mühüm rol oynayır. Burada ölkənin nüfuzlu jurnalistləri olduğundan H.Əliyev bu görüşə xüsusi əhəmiyyət vermişdi. Azərbaycan prezidenti belə mötəbər bir yerdə olan görüşündən istifadə edərək, Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi vəziyyət, erməni silahlı qüvvələrinin torpaqlarımızı işğal etməsi, qaćqınlar problemi və s. haqqında geniş məlumat vermişdi.

Azərbaycan prezidenti Paris səfərinin üçüncü gününü — dekabrın 21-də Fransa sahibkarları mərkəzdə keçirilən görüşə başlamışdı. Mərkəzin prezidenti işgizar dairələrin nümayəndələrinin dəvətini qəbul edib görüşə gəldiyinə görə H.Əliyevə minnətdarlığını bildirmiş və qeyd etmişdi ki, Fransanın sahibkarları zəngin təbii sərvətlərə malik olan Azərbaycanın iqtisadiyyatının müxtəlif sahələri ilə əməkdaşlıq etməyə böyük maraq göstfəirlər.

H.Əliyev burada söylədiyi nitqində qeyd etmişdi ki, Fransa prezidenti ilə dostluq, əməkdaşlıq haqqında bağlanılan müqavilələr Fransa—Azərbaycan münasibətlərinin möhkəm

təməlini qoydu. Eyni zamanda Azərbaycan prezidenti bildirmişdi ki, Respublika iqtisadiyyatının inkişafına, onun dünya iqtisadi sisteminə qoşulmasına kömək etmək və bundan gəlir götürmək istəyən hər bir ölkənin, o cümlədən Fransanın iş adamları üçün Azərbaycan həmişə hazırdır. Görüşün sonunda H.Əliyevə verilən suallar bir daha Fransa sahibkarlarının Azərbaycanla əməkdaşlıq etməyə böyük maraq göstərdiklərini təsdiq etmişdi.

Həmin gün Azərbaycan rəhbəri öz iqamətgahında Fransanın Xarici İşlər Naziri Alen Jüppeni qəbul etmişdi. Mehribanlıq şəraitində keçən görüşdə H.Əliyev dostluq, əməkdaşlıq haqqında bağlanmış müqavilənin müxtəlif sahəli əlaqələrə təkan verəcəyini və ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın daha da inkişafına şərait yaradacağını vurgulamışdı.

Alen Jüppe görüşə görə H.Əliyevə minnətdarlıq edərək göstərmışdı ki, iki ölkə rəhbəri arasında aparılan danışıqlar və bağlanmış müqavilə Fransa-Azərbaycan arasında əməkdaşlığın yeni istiqamət almasında mühüm rol oynayacaqdır. Bütün bunnlarla bərabər, respublika prezidenti öz iqamətgahında Fransa, Azərbaycan və başqa dövlətlərin jurnalistləri üçün mətbuat konfransı da keçirmişdi. O, toplananlar qarşısında etdiyi çıxışında Fransada apardığı danışıqlar, keçirdiyi görüşlər və bağlanmış müqavilələr haqqında məlumat vermiş və Parisdə keçirdiyi görüşləri yüksək qiymətləndirdiyini, Fransa ilə əlaqələrin genişlənməsinə böyük əhəmiyyət verdiyini söyləmişdi.

Azərbaycan prezidenti həmçinin də Ermənistanın əsassız ərazi iddiaları pərdəsi altında Azərbaycana etdikləri təcavüz barədə də geniş məlumat vermiş və əmin olduğunu bildirmişdi ki, dönyanın müxtəlif ölkələrinin nüfuzlu və təcrübəli jurnalistləri Azərbaycan həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə düzgün olaraq çatdırılmasında öz səylərini əsirgəməyəcəklər. H.Əliyev eləcə də Fransanın sənaye, rəbitə, telekommunikasiya və xarici ticarət naziri Jerar Lonke ilə də görüşmüş, səmərəli söhbət aparmışdır. Aparılan söhbətdə Azərbaycanın və Fransanın iş adamları arasında əlaqələrin yaradılmasının vacibliyinə toxunmuş, aydın olmuşdu ki, Fransanın iş adamlarının Azərbaycana marağı böyükdür. Onlarla qarşılıqlı əməkdaşlığı res-

publikamızın hazır olduğunu bildirən respublika prezidenti əməkdaşlıq əlaqələrinin genişlənməsinə Azərbaycanda lazımi şərait yaradılacağını bildirmişdi.

Azərbaycan prezidentinin Fransaya olan səfərinin dəyərli nəticələrindən biri də ölkənin Milli Məclisində Mişel Çionun sədrliyi ilə Fransa ilə Azərbaycan arasında dostluq qrupunun yaradılması olmuşdu. Bu qrup çox böyük əhəmiyyəti olan Azərbaycan və Fransa arasında əlaqələrin parlamentlər səviyyəsində həyata keçirilməsinin başlangıcı idi. Azərbaycan rəhbərinin Fransa səfərində protokoldan kənar görüşləri də az olmamışdı. Belə görüşlərdən biri də müsəlman icmasının Fransadakı nümayəndələri — Avropa Ərəb Əlaqələri Mərkəzinin prezidenti doktor Təyyar, Livan Xalq Konqresinin prezidenti Kamal Şatilla, Misirlilər İttifaqının prezidenti Şubani və baş-qaları ilə keçirilən görüşlər olmuşdu.¹ H.Əliyev həmçinin də Fransadan translyasiya edilən TV-5 kanalı ilə çıxış etmiş və həmin çıxış Avropa, Asiya və Afrika qitələrinin 20-dən artıq ölkəsində nümayiş etdirilmişdi.

Beləliklə, iki dövlət arasında gələcəkdə münasibətlərin inkişafını, vahid Avropanın qurulmasında onların iştirakını nəzərdə tutan bir sıra məsələlərdə razılıq əldə edilmişdi. O cümlədən, Fransa və Azərbaycan xalqları arasında dostluğa imkan yaradacaq bütün sahələrdə əməkdaşlıq münasibətlərini inkişaf etdirmək nəzərdə tutulmuşdur. Bununla bərabər:

— Fransa və Azərbaycan respublikaları öz siyasi əməkdaşlığından həm ikitərəfli və həm də çoxtərəfli istiqamətlərdə istifadə etməli.

— Tərəflər Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq məsələləri üzrə həm ikitərəfli və həm də beynəlxalq məsələlər üzrə fikir mübadiləsi üçün müvafiq səviyyələrdə müntəzəm olaraq məşvəratlər keçirməli.

— Azərbaycan və Fransa dövlətləri kənd təsərrüfatı, dinc energetika və kosmik tədqiqatlar sahəsində əməkdaşlığın inkişafına xüsusi yer verməli.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 10 fevral 1994-cü il.

— İki dövlət arasında iqtisadi və sosial sahələrdə kadrlar hazırlanmasında əməkdaşlığı inkişaf etdirməli.

— Fransa və Azərbaycan dövlətləri, iki ölkənin parlamentləri arasındaki əməkdaşlığı möhkəmləndirməli.

— Azərbaycan və Fransa respublikaları arasında təhsil, elm, mədəniyyət və texnika sahəsindəki əməkdaşlığı inkişaf etdirməli.

— Tərəflər konsulluq əməkdaşlığını geniləndirməli və həm də iki ölkənin vətəndaşlarının gediş-gelişini əsaslandırmaq üçün müvafiq şərait yaratmalı.

— Hər iki ölkə beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizə sahəsində müvafiq əməkdaşlığın həyata keçirilməsi üçün səy göstərməli.

— Fransa və Azərbaycan respublikaları müvafiq təşkilatlar arasında əlaqələrin genişləndirilməsinə kömək edərək humanitar sahədə əməkdaşlığı həyata keçirməlidirlər.¹

Beləliklə, Fransaya olan (dekabr 1993-cü il) tarixi səfərində keçirdiyi çoxsahəli görüşləri, müxtəlif sahələr üzrə aparılan danışqları və iki dövlət arasında bağlanmış müqavilələrin imzalanmasına nail olmaq uğurları ilə məhz H.Əliyev Qərbə pəncərə açdı. Bununla da Azərbaycan-Fransa münasibətlərində yeni bir mərhələ — iki dövlət arasında əlaqələri daha da inkişaf etdirmək missiyani şərtləndirən müasir Azərbaycan-Fransa mərhələsi başlandı.

Azərbaycan prezidentinin Fransaya üç günlük tarixi səfəri hər iki dövlət arasında ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələr məsələsinə böyük təsir etməklə bərabər, onun həm də bu səfəri Fransada çox güclü olan erməni diasporunun Dağlıq Qarabağ haqqındaki pozucu fəaliyyətinin ifşasında və bunun informasiya vasitələri ilə bütün dünyaya çatdırılmasında da böyük rol oynamışdı.

Bu tarixi səfərdən sonra Fransa—Azərbaycan əlaqələri yeni vüsət almışdı. 1994-cü il fevralın 11-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Rəsul Quliyev işgüzar əlaqələri

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 27 yanvar 1994-cü il.

genişləndirmək məqsədi ilə Azərbaycana gəlmış olan Fransanın «Reno» avtomobil şirkətinin MDB və Avropa—Asiya dövlətləri üzrə direktoru Jak Jübyeni və Azərbaycanda «Reno» avtomobilini satan «FDS» firmasının başçısını qəbul etmişdi. Hansı ki, 1993-cü ilin martından fəaliyyət göstərən «FDS» firması Fransanın «Reno» şirkəti ilə müqavilə bağlamış ilk Azərbaycan firması olmuşdur. Aparılan söhbətdən aydın olmuşdur ki, «FDS» firması «Reno» avtomobilərinin alınması, satılması və xidmətin təşkili ilə məşğul olur.

Jak Jübye «Reno» avtomobilinin dünya bazar qiymətləri ilə müqayisədə ucuz olduğunu, yanacağa qənaət etməsini və Azərbaycanda həmin avtomobilə diqqətin artdığını və 9 ay fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində 100-ə qədər maşının satıldığını bildirməklə bərabər, həm də «Reno» avtomobil şirkətinin Azərbaycanda nümayəndəliyini açmaq fikrində olduğunu bəyan etmişdi.

1994-cü il mayın 10-da Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri Rəsul Quliyev Fransa Milli Məclisinin Xarici İşlər üzrə Komissiyasının sədr müavini Ameri de Monteskyünü qəbul etmişdi. Söhbətdə R.Quliyev Fransa—Azərbaycan arasında bağlanmış müqavilənin əhəmiyyətindən və bundan sonra iki ölkə arasında əlaqələrin daha da inkişaf edəcəyindən danışmışdı.

Ameri de Monteskyu söhbətində Azərbaycan xalqının mənəvi dəyərlərindən, onun qonaqpərvər bir xalq olmasından, həm də respublikamızın malik olduğu böyük potensial imkanlarından səmərəli istifadə edilərsə, o halda Azərbaycan təxmini nə 20 ildən sonra ən yüksək inkişaf həddinə çata biləcəyini bildirmişdi.¹

Azərbaycanla münasibətlərin ildən-ilə daha da yaxşılaşmasına böyük qayğı ilə yanaşan Fransanın prezidenti F.Mitteran Azərbaycanın milli bayramı münasibətlə Respublika prezidenti H.Əliyevə göndərdiyi təbrikdə Azərbaycan xalqına xoş arzularını bildirmiş və göstərmişdi ki, qoy ölkənizin suverenliyinə və müstəqilliyinə riayət olunmaqla tezliklə sülh

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 11 may 1994-cü il.

bərinqərar olsun və münasibətlərimiz bizim birlikdə imzaladığımız dostluq, həmrəylik və əməkdaşlıq haqqında müqavilə əsasında daha da inkişaf etsin.¹

Fransa—Azərbaycan əlaqələrinin artmasına xüsusi əhəmiyyət verən Azərbaycan prezidenti 1994-cü il iyunun 7-də Fransanın «SPI-Batinyol» sənaye şirkətinin prezidenti Bernar Renyeni qəbul etmişdi. B.Renyenin Azərbaycan prezidentinə rəhbərlik etdiyi şirkətin 33 min işçisi, onun illik dövriyyəsinin 5 milyard dollar olmasından, habelə şirkətin Fransada neft kəmərinin çəkilməsi, elektrik avadanlığı, mülki tikinti, sürət qatarları və s. sahəsində ixtisaslaşmış ən böyük şirkətlərdən biri olmasından danışmışdı.² Eyni zamanda şirkətin prezidenti əmin olduğunu bildirmişdi ki, Fransa—Azərbaycan arasındaki əməkdaşlıq Azərbaycanın Fransada daha da yaxşı tanınmasının təminatı olacaqdır. Azərbaycan prezidenti H.Əliyev qonağın təkliflərini bəyənmış və bunların həyata keçirilməsi üçün Azərbaycan rəhbərliyinin əlindən gələni edəcəyini bildirmişdi.

Azərbaycan prezidenti həmişə olduğu kimi 1994-cü ilin iyulunda da Fransa Respublikasının Milli bayramı — Bastilyanın alınması günü münasibətlə Fransa prezidenti F.Mitterana təbrik göndərmişdi. Fransız xalqına xoş arzularını bildirən H.Əliyev göstərmüşdür ki, Azərbaycan regiondakı bütün münaqişələrin, həmçinin Qarabağ münaqişəsinin ATƏT çərçivəsində və sülh yolu ilə həll edilməsinin tərəfdarıdır. Əminəm ki, Parisdə aparılan danışıqlar xalqlarımız arasında mövcud olan əlaqələrin daha da möhkəmləndirilib inkişaf etdirilməsinə təkan verəcəkdir.

1994-cü il iyulun 14-də Fransanın milli bayramı günü ərəfəsində Fransa Respublikasının Azərbaycanda fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Jan Perrenlə görüşən «Azərbaycan» qəzetinin müxbiri ondan bir neçə suala cavab verməyi xahiş etmişdi. Jan Perren demişdi: hazırda bir-birimizi diqqətlə öyrənir və əməkdaşlıq üçün yollar axtarıraq. Qətiyyətlə deyə bilərəm ki, bu proses çox

¹ «Azərbaycan» qəzeti 4 iyun 1994-cü il.

² «Azərbaycan» qəzeti, 8 iyun 1994-ü il.

məhsuldar şəkildə davam edir. Azərbaycan prezidenti cənab H.Əliyevin ölkəmizə səfərindən sonra bu proses xüsusilə sürətlənmişdir və həm də Fransanın işgüzar dairələrində kəskin fəallıq başlanmışdı və bu yaxınlarda keçirilən «Neft-qaz — 94» sərgisində Fransanın ən iri sənaye birliklərindən biri də iştirak etmişdir. Səfir eləcə də H.Əliyevlə «SPİ — Batinyol» sənaye firmasının sədri Bernar Renyenin görüşünün olmasından və Parisdə Fransa—Azərbaycan ticarət palatasının açılması haqqında razılığın əldə edilməsindən dənmişdi. Səfir həmçinin Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti və Fransanın nəhəng «Elf» və «Total» neft şirkətləri arasında texniki əlaqələrin müvəffəqiyyətlə aparılması sahəsində olan razılıq əsasında əməkdaşlığın getdikcə da-ha da inkişaf edəcəyinə əminliyini söyləmişdi.

Fransa—Azərbaycan əlaqələrinin genişlənməsinə daima diqqətlə yanaşan H.Əliyev 1994-cü il iyulun 22-də Fransa Milli Məclisinin üzvü və Fransa Parlamentinin Xarici İşlər üzrə Komissiyasının üzvü Rolan Blümü qəbul etmidi. Qonağı səmimi salamlayan Azərbaycan prezidenti Fransa ilə münasibətlərin getdikcə yaxşılaşmasından məmənun olduğunu bildirmiş və Fransa prezidenti F. Mitteranla olan çox əhəmiyyətli tarixi görüşlərini xatırlatmışdı.

Fransa Parlamentinin üzvü Rolan Blüm səmimi qarşılantı üçün H.Əliyevə təşəkkürünü bildirmiş və iki ölkə arasında imzalanmış sənədlərin xalqlarımız üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyini nəzərə catdırılmış və demişdir ki, Fransa Parlamentinin Xarici İşlər Komissiyasının üzvüyəm. Komissiyamıza cənab Jiskar d'Esten başçılıq edir. O, mənə tapşırıq vermişdi ki, Zaqafqaziyadakı münaqişələri — yəni gürcü—abxaz, Azərbaycan—Ermənistən münaqişələrini yerindəcə öyrənim. Ona görə də mən Bakıdan Gürcüstana, Ermənistana gedəcəyəm və səfərimi Moskvada başa catdıracağam.¹

Azərbaycan prezidenti söylənilən təşəbbüsü bəyənmiş və demişdi: bu, lazımlı işdir, çünkü münaqişə gündən-günə genişlənir və böyük dövlətlər, o cümlədən Fransa buna biganə qal-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 23 iyul 1994-cü il.

mamalıdır. Fransanın nüfuzunun və fəaliyyətinin münaqişənin həllinə müsbət təsir göstərə biləcəyinə inam bəsləyən H.Əliyev Paris səfəri zamanı Fransa prezidenti ilə imzalanmış sənədi, Fransa Senatının sədri ilə görüşü, habelə Fransa Parlamentində Azərbaycanla məşğul olan qrupun üzvləri ilə görüşü bir daha xatırladaraq. Azərbaycanın mövqeyini bir daha açıqlamış və demişdi: Fransada istər ticarət və mətbuat orqanlarında, istərsə də dövlət strukturlarında erməni meylli adamlar az deyil. Ancəq buna baxmayaraq H.Əliyev əmin olduğunu bildirmişdi ki, fransız xalqı öz gözəl ənənələrinə sadıq qalaraq münaqişəyə düzgün qiymət verəcəkdir.

Həmin gün Rolan Blümü Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri R.Quliyevin də qəbulunda olmuşdu. Qonaq qəbulu görə sədrə minnətdarlıq edərək Fransa—Azərbaycan parlamentlərinin birgə əlaqələrinin vacibliyinə toxunmuşdu. Söhbətdə sədr R.Quliyev Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, onun nəticəsində Azərbaycana vurulan iqtisadi və mənəvi zərər, münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması və münaqişənin həllində Fransa dövlətinin köməyinə ümid bəslənildiyini bildirmişdi.

1995-ci il mayın 8-də Parisdə Fransa Respublikasının prezidenti F.Mitteranla Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin yenidən görüşü olmuşdu. H.Əliyev İkinci Dünya müharibəsində qələbənin 50 illiyi münasibətilə keçirilən təntənələrdə iştiraka dəvət olunub Parisə gəldiyinə görə Fransa prezidentinə öz minnətdarlığını bildirmişdi. Azərbayanın Fransa kimi böyük bir dövlətlə əməkdaşlığına yüksək qiymət verən Azərbaycan prezidenti Fransanın biznes dairələrinin respublikamızda iş görməsini və iki ölkə arasında əlaqələrin geniş vüsət olmasını arzulamışdı.

Azərbaycan prezidenti həm də elə həmin gün Fransanın yeni prezidenti seçilmiş Jak Şirakla görüşmiş, onu prezident seçiləməsi münasibətilə təbrik etmişdi. Jak Şirak H.Əliyevi yaxşı tanıdığını və Parisdə keçirilən yubiley təntənələrində iştirak etməsində şad olduğunu bildirmişdi. Söhbətdə qeyd edilmişdi ki, Fransa şirkətlərinin Azərbaycan iqtisadiyyatına sərmayə qoyması həmin ölkələr arasında əlaqələrin genişlənməsində da-ha əhəmiyyətli rol oynayacaqdır.

Belə bir fikirlə əlaqədar olaraq hər iki prezident «Elf Akiten» şirkətinin adını çəkmişlər. Azərbaycan rəhbəri həmin şirkətin Xəzərdə neft yataqları ilə birləşməsi üçün respublikamızın Dövlət Neft Şirkəti ilə əməkdaşlıq etmək istədiyini söyləmiş və bildirmişdi ki, bu görüşdən sonra həmin şirkətin prezidenti ilə görüşəcəkdir. H.Əliyev səhbətdə həmçinin də Ermənistanın Azərbaycana qarşı açıq təcavüzü, onun ağır nəticələrinə toxunmuş və göstərmişdi ki, buna baxmayaraq Azərbaycan münaqişəyə sülh yolu ilə son qoyulmasını istəyir.

1995-ci il mayın 24-də Azərbaycan prezidenti Fransanın «Elf Akiten» şirkətinin vitse-prezidenti Joel Boşanı qəbul etmişdi. Görüşdə Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Perren də iştirak etmiş və Fransa prezidenti Jak Şirakin məktubunu və salamlarını H.Əliyevə çatdırmışdı.

İki ölkənin iqtisadi əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsinin əhəmiyyətindən danışan H.Əliyev demişdi: Mən əminəm ki, «Elf Akiten» şirkəti ilə əlaqələrin genişləndirilməsi Azərbaycanla Fransa arasında əməkdaşlığın inkişafının yeni mərhələsinin yaranmasına səbəb olacaqdır.

1995-ci il iyulun 14-də Fransanın Azərbaycandakı səfirliyi Fransanın Milli bayramı — Fransa inqilabının 206-cı ildönümü münasibətilə rəsmi qəbul təşkil etmişdi. Fransa səfiri Jan Perren qəbuldakı çıxışında 14 iyul inqilabının öz ölkəsinin tarixində oynadığı böyük əhəmiyyətindən, demokratik inkişafın təməllini qoymasından danışaraq qeyd etmişdi ki, 14 iyul günü Fransanın tarixində yeni bir eranın başlığı və vətəndaşlıq bəyan-naməsinin qəbul edildiyi gündür. Çıxışını davam etdirən səfir Azərbaycan və Fransa artıq bir-birini yaxından tanımağa başlamışlar, iki ölkə arasında gediş-geliş xeyli dərəcədə artdı və ancaq qarşıda görülməsi çox vacib olan işlər vardır. Fransa dövləti müstəqillik qazanmış Azərbaycanla bütün sahələrdə əməkdaşlıq etməyə hazırlıdır fikrini söyləmişdir.

Qəbulda çıxış edən Azərbaycan prezidenti Fransa xalqının tarixində 14 iyul inqilabının əhəmiyyətindən danışaraq Fransa xalqını təbrik etmiş və demişdi: Fransa ilə Azərbaycan arasında sıx əlaqələr yaranıb və bu əlaqələr gündən-günə möh-

kəmlənir, inkişaf edir. Mən məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, Fransa dövlətinin başçıları ölkəmizin ağır problemi olan Ermənistan—Azərbaycan münaqışəsinin aradan qaldırılması üçün səylər göstərirlər və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Fransa dövləti bu barədə öz səylərini gələcəkdə də əsirgəməyəcəkdir.¹

1995-ci il oktyabrın 21-də Azərbaycan prezidenti Nyu-Yorkda Fransa prezidenti Jak Şirakla görüşmüştü. Fransa—Azərbaycan münasibətlərinin inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyətini vurgulayan Jak Şirak qeyd etmişdir ki, Azərbaycanın zəngin neft yataqlarının işlədilməsində Fransanın «Elf Akiten» şirkətinin iştirakı iki ölkə arasında iqtisadi əməkdaşlığın genişlənməsi üçün yaxşı zəmin ola bilər. H.Əliyev məsələyə öz münasibətini bildirərək demişdi ki, Fransanın «Elf Akiten» şirkəti ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında artıq əlaqələr mövcuddur və respublikamız bu sahədə əməkdaşlığın artmasını arzulayır. Fransa dünyanın böyük, qüdrətli dövlətlərindən biridir — deyən H.Əliyev bildirmişdi ki, ona görə də Azərbaycan Fransa ilə münasibətləri daim inkişaf etdirməyə, mövcud dostluq əlaqələrini daha da genişləndirməyə bundan sonra da böyük səy göstərəcəkdir.

1995-ci ilin oktyabında Bakı metrosunda çoxsaylı insan məhvini səbəb olmuş faciə baş vermişdi. Bu faciə ilə əlaqədar Azərbaycan prezidentinin ünvanına bir sıra ölkələrdən başsağlığı teleqramı göndərilmişdi. Belə məzmunlu teleqramma 29 oktyabr 1995-ci il tarixində Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Perren tərəfindən də göndərilmişdi. Səfir Fransa xalqı adından və öz adından mühabibənin bütün müsibətlərini görmüş Azərbaycan xalqını matəmə qərq edən faciə ilə əlaqədar başsağlığı verdiyini bildirmişdi.

Oktyabrın 31-də (1995-ci ildə) Azərbaycan prezidenti Fransanın Azərbaycandakı səfirini qəbul etmişdi. Səfir faciəli bir gündə onu qəbul etdiyinə görə prezidentə minnətdarlıq etmiş və Fransa prezidenti Jak Şirakin məktubunu H.Əliyevə

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 iyul 1995-ci il.

vermişdi. Fransa prezyidentinin məktubunda Bakı metrosunda çoxlu insan tələfatına səbəb olmuş ağır faciə ilə əlaqədar H.Əliyevə dərin hüznlə başsağlığı ifadə olunmuşdu. Azərbaycan prezyidenti Fransa prezyidentinin məktubunda ifadə olunmuş başsağlığına görə təşəkkür etmiş və demişdir: Bu olduqca böyük faciədir, onun miqyasının misli yoxdur, biz böyük itkilər verdik.¹

Fransa səfiri faciə ilə əlaqədar olaraq onun ölkəsinin Azərbaycana lazımi yardım göstərməyə hazır olduğunu bildirmiş və göstərmışdı ki, Bakıda şəhərin aptek və xəstəxanalarını davadərmanla təmin edən anbar var və biz ondan istifadə etməyə hazırlıq. Səfir həm də bundan əlavə bu gün yaxından yardım üçün Bakıya mütəxəssis həkimlər gəldiyini söyləmişdi. Belə köməklik göstərməyə hazır olduqlarına görə Azərbaycan prezyidenti Fransa səfirinə, onun hökumətinə minnətdarlığını bildirmişdi.

Azərbaycanda 1995-ci ilin noyabrında Milli Məclisə keçirilən seçkilərə də Fransa diqqətlə yanaşmışdı. Belə ki, 1995-ci il noyabrin 11-də Azərbaycan prezyidenti Fransa Milli Məclis sədərinin müavini Loik Buvar başda olmaqla Fransa deputatlarının Bakıya gəlmiş nümayəndə heyətini qəbul etmişdi. H.Əliyev gəlişlərinə görə onlara təşəkkür etmiş və bildirmişdi ki, Azərbaycan rəhbərliyi respublikada keçiriləcək seçkilərin beynəlxalq normalara və demokratiya prinsiplərinə uyğun surətdə keçirilməsinə çalışır və buna görə də müxtəlif ölkələrin, xüsusən zəngin demokratik ənənələrə və təcrübəyə malik Fransa kimi ölkənin müşahidəçilərinin burada olmasından məmnundur.

Loik Buvar qəbul və səmimi sözlər üçün Azərbaycan prezyidentinə minnətdarlığını bildirmiş və demişdi ki, Fransa parlamentinin üzvləri Azərbaycanda keçiriləcək seçkilərin əhəmiyyətini başa düşür və buna görə də öz vəzifələrinə ciddi yanaşacaqlar. Sözünə davam edən qonaq əmin olduğunu bildirmişdi ki, parlament seçkiləri Azərbaycanda demokratiyanın qələbəsinə çevriləcəkdir.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 1 noyabr 1995-ci il.

Söhbətdə Dağlıq Qarabağ məsələsinə də toxunulmuşdu. Bu məsələ ilə əlaqədar olaraq aparılan danışqlarda Azərbaycanın irəli sürdüyü şərtlər ədalətlidir — deyən H.Əliyev bildirmişdi ki, Azərbaycan tələb edir ki, erməni silahlı birləşmələri işgal olunmuş ərazilərimizdən çıxarılsın, Azərbaycan qaćqınları öz yaşayış yerlərinə qaytarılsın, Respublikanın ərazi bütövlüyü təmin edilsin. Belə halda Dağlıq Qarabağın erməni əhalisi təhlükəsiz yaşamaq imkanı qazanar, həm də Dağlıq Qarabağ Ermenistanla və həm də digər ölkələrlə əlaqələrin sərbəst inkişaf etdirilməsi üçün muxtarriyyata malik olardı, amma yalnız Azərbaycanın tərkibində.

Azərbaycan prezidentini diqqətlə dinləyən Loik Buvar təəssüflə demişdir ki, Azərbaycan prezidentinin bu mövqeyi xaricdə az adama məlumdur və ona görə də bu mövqeyi geniş bəyan etməyin zəruri olduğunu söyləyən qonaq Azərbaycan mövqeyini Fransa parlamentinə və xalqına çatdıracağına söz vermişdi.¹

1995-ci il noyabrın axırlarında Milli Məclisin sədri R.Quliyev Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Perreni qəbul etmişdi. Səfir səmimi qəbul üçün minnətdarlığını bildirmiş, Fransa hökumətinin Azərbaycanda keçirilmiş Parlament seçkilərinin nəticələrini eks etdirən bəyannaməni spikerə təqdim etmiş və Fransa—Azərbaycan əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsi perspektivlərinə toxunmuşdu.

1995-ci ilin axırlarında Azərbaycan prezidentinin Fransaya olan növbəti səfəri də olduqca səmərəli olmuşdu. 1995-ci il dekabrin 3-də Azərbaycan prezidenti onu müşayiət edən şəxs-lərlə birlikdə Londondan Parisə gəlmişlər. Ölkə başçısı elə həmin gün bir sıra informasiya vasitələrinin nümayəndələri ilə keçirilən görüşlərdə, o cümlədən də Fransanın «Mond diplomatik» qəzetinin müxbiri, Misirdə anadan olmuş milliyyətcə erməni Jan Gera ilə görüşmüş və ona müsahibə vermişdir.

Müsahibədə müxbirin müharibədə atəşkəs əldə edilməsinə baxmayaraq daimi sülhün yaranmasına mane olan məsələlər, Sizcə, nədən ibarətdir — sualına H.Əliyev cavabında demişdir:

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 14 noyabr 1995-ci il.

Siz bu sualı Ermənistanın nümayəndələrinə vermisiniz, yoxsa yox? Onlar nə deyirlər? H.Əliyevin bu müraciətinə cavabında Jan Gera demişdi: Mən iki ay bundan əvvəl Levon Ter-Petrosyanla görüşmişəm və Ermənistan prezidentinin dediyindən belə məlum oldu ki, böyük dövlətlərin ümumi sülh layihəsi hələ hazır deyil.

H.Əliyev: Bu da ola bilər. Amma mənim cavabım bundan fərqli olacaq demis və qeyd etmişdi ki, bizim məsələlərimizi böyük dövlətlər həll etməməlidir. Öz məsələlərimizi birinci növbədə biz özümüz həll etməliyik. Sözünə davam edən H.Əliyev bildirmişdi ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında yeddi ildir ki, hərbi münaqişə gedir. Bir jurnalist, Fransanın vətəndaşı, kökünüze görə erməni olduğunuz üçün siz özünüz fikirləşin, bu münaqişə nəyə lazımdır? Azərbaycanın bir parçası olan Dağlıq Qarabağı Ermənistan silah gücү ilə özünə bağlamaq istəyir. Bu, dünyada bütün hüquq normalarına zidd olan bir hərəkətdir deyən H.Əliyev söyləmişdir ki, bir ölkənin başqa bir ölkənin ərazisini zəbt etməsi üçün əsrlər boyu nə qədər müharibələr gedib vəancaq bunlar heç vaxt yaxşı nəticələr verməyib.¹ Ermənistanın təcavüz siyasətinin Azərbaycan üçün ağır nəticələr tövərdətiyi faktlarla söyləyən Azərbaycan prezidenti qətiyyətlə demişdir: Ermənistanda və eləcə də Ermənistandan kənardə yaşayan və Ermənistana tərəfdar olan adamlardan heç kəs düşünməsin ki, silah işlətmək yolu ilə Azərbaycanın ərazisini qoparıb ələ keçirmək olar.

Azərbaycan prezidenti dekabrın 4-də «Mond» qəzetinin müxbiri xanım Marn Jeqoya və Parisdə İngiltərənin «Middl ist megezin» jurnalının Fransa müxbiri Pol Mobekəyə də geniş məzmunlu müsahibələr vermişdir. «Mond» qəzetinin müxbiri xanım Marn Jeqoya verdiyi müsahibəsində H.Əliyev açıq şəkildə bildirmişdi ki, Siz seçkiləri mənfi ruhda işıqlandırmışınız. Siz ya Azərbaycana sadəcə olaraq qərəzkarlıqla yanaşırsınız, ya da sadəcə olaraq hansısa mənfi təsir altına düşmüştünüz deyən Azərbaycan prezidenti, jurnalist müsbət halları da, mənfi

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 20 dekabr 1995-ci il.

halları da görməlidir, nəyin çox olduğunu və nəyin isə az olduğunu götür-qoy etməlidir. Müsahibəsinə davam edən H.Əliyev əgər adam diqqəti ancaq mənfi cəhətlər üzərində cəmləşdirirsə və müsbət halları görmək istəmirsə, onda, təbii olaraq, onun haqqında qeyri-obyektiv müəllif kimi bir təsəvvür yaranacağını söyləmişdi.¹

H.Əliyev dekabrın 4-də (1995-ci il) Parisdə «Fransa Respublikasının dostları» Assosiasiyanın prezidenti Klod de Kemulariya ilə görüşmüştü. Cənab Kemulariya Azərbaycan prezidentinə müraciətlə demişdi ki, biz sizinlə BMT-nin 50 illiyi şənliklərindən tanışiq, əslində təxminən həmyerliyik, belə ki, mən gürcüyəm. O, bankim kommersiya və həm də sənaye bankıdır deyərək Qazaxıstanda, Argentinada, Macaristanda və Polşada sənayenin özəlləşdirilməsi məsələləri ilə məşğul olmalarından, habelə İran körfəzi dövlətləri ilə 25 il ərzində əməkdaşlıq etmələrindən danışmışdı.² Kemulariyani diqqətlə dinləyən Azərbaycan prezidenti demişdi: Mən sizin təşəbbüslerinizi al-qışlayır və ümidi varam ki, biz neft sahəsində fəaliyyətimizi daha da genişləndirməyə başladıqda sizinlə əməkdaşlıq edə biləcəyik, əməkdaşlığın yolları barədə razılığa gələcəyik və bu əməkdaşlıq da uğurlara nail olmağa imkan yaradacaqdır.

H.Əliyev həm də «Azərbaycanın iqtisadi inkişafına kömək» Assosiasiyanın prezidenti Serj Buadve ilə də görüşmüş və görüşdə S.Buadve H.Əliyevə vaxt ayırib qəbul etdiyinə görə minnətdarlıq etmiş və biz ölkənizin iqtisadi inkişafına öz köməyimizi göstərmək məqsədi ilə Assosiasiya yaratmayı və 1996-ci ilin martında isə Fransa-Azərbaycan Ticarət-Sənaye Palatası yaratmaq istədiyini bildirmişdi.

Azərbaycan prezidenti Fransa-Azərbaycan Ticarət-Sənaye Palatası yaratmaq təşəbbüsünü bəyənmiş və belə palatanın yaradılması zəruriliyini və onun ölkələrimiz arasında münasibətlərdə müsbət rol oynayacağından danışmışdı. Parisdə olduqca ağır iş programı ilə fəaliyyət göstərən Heydər Əliyev dekabrın 4-də Fransanın məşhur «Elf Akiten» şirkətinin prez-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 21 dekabr 1995-ci il.

² Yenə orada, 22 dekabr 1995-ci il.

denti Filip Jaffre ilə də görüşmüdü. Cənab Jaffre Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə sazişi məmənuniyyətlə imzaladığını, Azərbaycan Neft Şirkətilə ciddi texniki işlərə başladıqlarını, əməkdaşlığın uzun müddətli olacağını və 1996-ci ilin fevralında öz müavini Buşo ilə Bakıya gələcəklərini bildirmişdi.

Azərbaycan prezidenti bizimlə əməkdaşlıq barədə təşəbbüslerinizi mən bəyənirəm və çox istərdim ki, siz dünyanın aparıcı neft şirkətləri ilə yaratdığımız konsorsiumda olasınız – söyləmiş və göstərmişdi ki, Azərbaycanda hansı neft yataqlarında işləmək istədiyinizə gəldikdə onu Bakıya səfəriniz zamanı müəyyən edərik.

Elə həmin gün H.Əliyev Fransa Milli Mahlıc Şirkətinin beynəlxalq əlaqələr üzrə direktoru Moris Rosen ilə görüşmüdü. Cənab Rosen iki ildir ki, Azərbaycanla bağlı layihələr üzərində işlədiklərini, Azərbaycanda pambıqçılıq sahəsində vəziyyətin qənaətbəxs olmadığını və respublikamızda pambıq emalı zavodlarından birini yenidən qurmağa hazır olduğunu bildirmişdi.

Azərbaycan prezidenti söhbətində 1995-ci ildə pambıqçıların dövlətə yüz min ton məhsul vermələrini, respublikaya zavodlarla bərabər daha yüksək keyfiyyətli pambıq sortlarının lazım olmasıdan, pambıqçılığın bütün sahələrində əməkdaşlığın vacibliyindən danışmış və söhbətinin axırında M.Rosenə bildirmişdi ki, mən sizə bir rayonu, məsələn Salyan rayonunu götürməyi və orada pambıqçılıqla əvvəldən axıradək məşğul olmayı təklif edirəm¹ - fikrini söyləmişdi.

Həmçinin, H.Əliyev Azərbaycanın ən iri şəhərlərindən biri olan Sumqayıtda azad iqtisadi zona yaradılmasından, xarici şirkətlərə, Azərbaycanla iqtisadi əməkdaşlıq üçün yaxşı imkanların açılmasından, Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarından istifadə olunması haqqında bir il bundan əvvəl Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə ən iri transmilli neft şirkətlərinin konsorsiumu arasında müqavilənin imzalanmasından, habelə yaxın gələcəkdə neft yataqlarına dair daha bir neçə müqavilənin bağlanmasıın vacibliyindən danışmışdı.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 22 dekabr 1995-ci il.

Göstərilən görüşlərdən əlavə Azərbaycan prezidenti dekabrın 4-də Fransanın baş naziri Alen Juppe ilə də görüşmüştü. H.Əliyevlə görüşündən məmənun olduğunu bildirən Alen Juppe başçılıq etdiyi hökumət adından Fransanın Azərbaycanla əlaqələrinin inkişaf etdirilməsinə, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə başa çatdırılmasına və Avropa İttifaqı çərçivəsində ölkəmizə humanitar yardımın artırılmasına çalışacağını vurgulamışdı. Azərbaycan-Fransa əməkdaşlığının genişləndirilməsi məsələsinə toxunan baş nazir Fransanın Azərbaycanla iqtisadi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə xüsusi maraq göstərdiyini və Fransa şirkətlərinin Azərbaycana geniş sərmayə qoymaqla istədiklərini bildirmişdi.

Fransa-Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsinə Azərbaycanda xüsusi qayğı göstərildiyini bildirən H.Əliyev bizim haqq işimizin müdafiəsi üçün, münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün göstərdiyi səylərə görə baş nazirə minnətdarlığını bildirmiş, onu baş nazir seçilməsi münasibətlə təbrik etmiş və demişdi: Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində ölkəmiz ağır itgilərə məruz qalsa da, biz münaqişənin sülh yolu ilə başa çatması üçün əlimizdən gələni edirik. Həmçinin də ATƏT-in Minsk qrupunda Fransanın nümayəndəsi xanım Elen Duvar tərəfindən Ermənistanın Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımaq istəməməsinə etiraz əlaməti olaraq – necə ola bilər ki, Ermənistan beynəlxalq hüquq normalarını və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımaq istəmir ifadəsinin səslənməsini biz yüksək qiymətləndiririk. Daha sonra H.Əliyev qeyd etmişdir ki, münaqişənin aradan qaldırılmasında Fransa kimi nüfuzlu bir dövlətin daha fəal səy göstərməsini arzulayıram.

Eləcə də Azərbaycanın yeni Konstitusiyasının layihəsi hazırlanarkən Fransa Konstitusiyasından və Fransa dövlətinin təcrübəsindən respublikamızın faydalandığını göstərən Azərbaycan prezidenti, əsası Jan Jak Russo, Didro və Monteskye tərəfindən qoyulmuş demokratik prinsiplərin tam təmin olunması üçün demokratiya sahəsində böyük ənənələrə malik döv-

lətlərin, o cümlədən Fransanın təcrübəsindən Azərbayanda bundan sonra da geniş istifadə ediləcəyini bildirmişdi.¹

Azərbaycan prezidenti Alen Jüppe ilə görüşdən sonra «Middl ist megezin» jurnalının, «Mond» və «İnterneyşnl herald tribyun» qəzetlərinin müxbirlərinə müsahibələr vermişdi.

1995-ci il dekabrın 4-də Azərbaycan prezidentinin «Kredi Kommersial de Frans» Bankının rəhbərləri və işgüzar dairələrin başçıları ilə görüşü də maraqlı olmuşdu. Görüşü bankın prezidenti və baş direktoru Şarl de Kruase açaraq H.Əliyevə müraciətə - Siz bankımızın kreditinə ümid bəsləyə bilərsiniz, bankımız Azərbaycanın iqtisadi və maliyyə inkişafına kömək üçün bütün səyləri göstərəcəklərini bildirmişdi. Eyni zamanda Fransa ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsini istəyən sahibkarların iştirakı ilə keçirilən bu müşavirədə baş direktor H.Əliyevdən respublikanın vəziyyəti, onun inkişaf istiqamətləri və Fransa ilə əməkdaşlığın perspektivləri haqqında danışmağı rica etmişdi. Bu görüş Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi problemlərinə həsr olunmuşdur, deyən H.Əliyev bildirmişdi ki, banklarla nə qədər çox əlaqələrimiz olarsa, respublikamızla xarici ortaqlarımız arasında iqtisadi və maliyyə əlaqələrinin lazımı dərəcədə inkişafını təmin etmək üçün bir o qədər çox imkanımız olar.

H.Əliyev çıxışında Azərbaycanın istiqlaliyyət əldə etdikdən sonra müstəqil, suveren inkişaf yoluna başlamasından, onun ictimai dövlət quruluşunda, iqtisadiyyat və eləcə də bütün sahələrdə demokratikləşdirmə xətti götürdüyüni bildirmişdi. O, eyni zamanda respublikada xüsusi sahibkarlıq üçün əlverişli şəraitin yaradılmasını, özəl mülkiyyətin toxunulmazlığının təmin edilməsini, Azərbaycanda xarici firma və şirkətlərlə mindən çox müştərək müəssisənin fəaliyyət göstərdiyini söyləmişdi.²

Dekabrın 5-də isə Parisdə Ümumdünya Bankının iqamətgahına gəlmiş H.Əliyevi burada Bankın əməkdaşları və beynəlxalq konfransın iştirakçıları hərarətlə qarşılımışlar. Ümumdünya Bankının təşkil etdiyi «Azərbaycan üçün investisiyalar»

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 19 noyabr 1995-ci il.

² Yenə orada, 20 dekabr 1995-ci il.

mövzusunda keçirilən beynəlxalq konfransda 25 ölkədən 200-ə qədər nümayəndə iştirak etmişdi. Ümumdünya Bankı ehtiyatlarının səfərbərliyə alınması və özəl sektorun inkişaf etdirilməsi üzrə idarənin direktoru Həsən əl-Rifahi konfransı giriş sözü ilə açaraq demişdi: Azərbaycanda sosial-iqtisadi islahatlara güclü meyl göstərilməsi və həmin islahatların həyata keçirilməsi bizdə belə bir inam yaradır ki, Azərbaycan özəl sektorу daha da inkişaf etdirəcək və xarici sərmayələrin ölkəyə cəlb olunmasına geniş imkan yaradacaqdır. Sözünə davam edən əl-Rifahi qeyd etmişdi ki, Azərbaycan dönyanın ən qədim neftçixarma regionlarından biridir. Bura neftlə bərabər həm də müxtəlif təbii ehtiyatlara, münbit torpaqlara, inkişaf etmiş sənaye strukturuna və yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsinə malikdir. O, əmin olduğunu bildirmişdi ki, konfransımız əməli tərəfdəşliq münasibətləri qurmaq üçün tərəflər arasında münasibətlər körpüsü yaratmağa imkan verəcəkdir.

H.Əliyev beynəlxalq konfransda çıxış edərək Azərbaycanda xarici investisiyalar üçün əlverişli şəraitin olması haqqında dönyanın müxtəlif ölkələrindən gəlmış olan bank və şirkət nümayəndələrinə geniş məlumat vermiş, konfrans iştirakçılarını respublikamıza sərmayə qoyuluşunu daha da artırmağa çağırmışdı.¹

Azərbayan prezidenti həmin gün Fransanın Milli Məclisində və YUNESKO-nun iqamətgahında olmuşdu. O, burada çox geniş, səmərəli görüşlər keçirmiş və Azərbaycanla əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi barədə ətraflı söhbətlər aparmışdı. H.Əliyev eləcə də Avropa Şurası Parlament Assambleyasının sədri Migel Martines ilə də görüş keçirmişdi.

1995-ci ilin dekabrında Azərbaycan prezidenti Fransada çoxsaylı və əhəmiyyətli görüşlərini keçirərkən onun rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti tərkibində iqtisadçı mütəxəssislər də az olmamışdır. Onlar Fransada müxtəlif nazirliklərin, baş idarələrin, firmaların rəhbərləri ilə görüşmüş, Fransa və Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi barədə səmərəli

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 6 dekabr 1995-ci il.

danişqılar aparmışlar. Azərbaycan mütəxəssisləri eyni zamanda Fransanın dünya şöhrətli ətriyyat firmalarında da olmuşlar. Buna cavab olaraq Fransanın ətriyyat firmalarını təmsil edən nümayəndələr də Bakıda olmuşlar. Onlar respublikamızda olarkən aparılan söhbətdə Bakıda açılacaq mağaza-salonda Fransa ətriyyat məhsullarının müvafiq qiymətə satılması razılığı əldə edilmiş və həmin mağazanın 1997-ci ilin yanvarında işə başlaması nəzərdə tutulmuşdu.¹

Fransa dövləti ilə əlaqələrə həmişə diqqətlə yanaşan H.Əliyev 1996-ci il yanvarın 10-da Fransanın görkəmli siyasi xadimi F.Mitteranın matəm mərasimində iştirak etmək üçün Parisdə olmuş, orada Mitteranın xatirəsini yad etmiş və ağır itgidən kədərləndiyini bildirmişdi. Azərbaycan prezidenti yanvarın 11-də (1996-ci il) Fransanın baş naziri Alen Juppe ilə görüşmüş və matəmlə əlaqədar olaraq ona başsağlığı vermişdi. A.Juppe Parisə matəm mərasiminə gəldiyinə görə H.Əliyevə təşəkkür etmiş və o, Fransanın iş adamlarının Azərbaycana sərmayə qoymağa maraq göstərdiyini və «Elf Akiten» şirkəti ilə Azərbaycanın əlaqələrinin uğurlu olacağına əmin olduğunu bildirmişdi.

Həmin gün H.Əliyev Fransa prezidenti Jak Şirakla da görüşmüdü. 14 il Fransa prezidenti olmuş F.Mitteranın vəfatına görə H.Əliyev J.Şiraka Azərbaycan xalqı adından, öz adından dərin hüznlə başsağlığı vermişdi. Matəm mərasimində iştirakına görə Azərbaycan prezidentinə minnətdarlığını bildirən J.Şirak Fransa ilə Azərbayan arasında əlaqələr məsələsinə toxunmuş və iki ölkə arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsinin Fransanın dövlət mənafeyinə uyğun gəldiğini və Azərbaycanın iqtisadi inkişafında Fransanın yaxından iştirak etmək arzusunda olduğunu söyləmişdi. Bunlarla yanaşı istər Fransanın baş naziri ilə, istərsə də Fransanın prezidenti ilə aparılan söhbətlər də Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi məsələsinə də toxunmuşdu.

¹ «Azərbacan» qəzeti, 18 iyul 1996-ci il.

Azərbaycan prezidenti eyni zamanda yanvarın 11-də Fransa televiziyası üçün müsahibə vermiş və müsahibədə Fransa-Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərindən, Ermənistən-Azərbaycan münaqişəsindən və s. məsələlərdən danışmışdı. H.Əliyev Parisə olan səfərindən istifadə edərək Rusyanın prezidenti Boris Yeltsin ilə də görüşmüş və söhbətdə B.Yeltsin Ermənistən-Azərbaycan münaqişəsinin dinc yolla aradan qaldırılması və regionda sülhün, əmin-amanlığın yaradılması üçün Rusyanın hər cür yardım göstərməyə hazır olduğunu söyləmişdi. Həmçinin də H.Əliyev Parisdə ABŞ-ın vitse-prezidenti Albert Qor ilə görüşmiş və o da Ermənistən-Azərbaycan münasibətlərini sülh yolu ilə tənzim etməyi bildirmişdi.

1996-ci il martın 7-də Azərbaycan prezidenti Bakıya gəlmış olan Fransanın «Elf Akiten» şirkətinin başçısı Filip Jaffreni qəbul etmişdi. O, Azərbaycan prezidentinə müraciətlə – Sizin köməyiniz sayəsində bu məsələdə irəliləyiş var və indi şirkət birgə işə başlamğa yaxındır – fikrini söyləmişdi. Həmçinin də Fransa şirkəti başçısının bu səfəri zamanı aparılan söhbətdə əməkdaşlığın təşkili prinsipləri haqqında razılığa gəlmək, qarşıya çıxan məsələləri müzakirə etmək və bu sahədə işlərin yerinə yetirilməsini ləngitmədən başlamağın mümkün olduğu bildirilmişdi.

Şirkətlər məsələsi və Fransa ilə əlaqələrin daha da genişləndirilməsi məsələsi 1996-ci il iyulun 14-də Fransanın Azərbaycandakı səfirliliyinin Fransanın milli bayramı şərəfinə Bakının «Gülüstan» sarayında təşkil etdiyi rəsmi qəbulda da səslənmişdi. Rəsmi qəbulu toplاشanlar qarşısında nitq söyləyən Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Perren demişdi: hazırda Fransa şirkətləri Azərbaycanla daha artıq maraqlanmağa başlamışlar. Şübhəsiz, bu ilin payızında Fransanın Xarici İşlər Nazirinin Bakıya səfərindən sonra əlaqələrimiz daha da möhkəmlənəcəkdir. Rəsmi qəbulda nitq söyləyən Azərbaycan prezidenti Fransa inqilabının 207-ci ildönümünü təbrik etmiş və Fransa xalqına səadət, xoşbəxtlik arzulamışdı.

Fransa inqilabından sonra həmin dövlətin yaşadığı illər ərzində demokratianın inkişafında və eləcə də dünyada demokratianın yayılmasında da fransız xalqının əvəzsiz xidmətləri olmuşdur, – deyən Azərbaycan prezidenti Fransanın dönyanın

böyük dövlətlərindən biridir, olduğunu və həmin dövlətin iqtisadi, mədəni və demokratiya cəhətdən özünə layiqli yer tutduğunu və Azərbaycan Respublikası ilə Fransa Respublikası arasında çox sıx dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri yarandığını söyləmişdi.

H.Əliyev sonra Fransanın bir çox şirkətlərinin Azərbaycana maraq göstərərək əməkdaşlığa başlamalarından, Fransanın ən böyük şirkətlərindən olan «Elf Akiten» şirkətinin Azərbaycanda neft-qaz hasilatı sahəsində əməkdaşlığından «Şahdəniz» yatağının istifadə edilməsi ilə əlaqədar imzalanmış müqavilənin iştirakçısı olmasının əhəmiyyətindən danışmışdı.¹ Azərbaycan prezidenti daha sonra Azərbaycan iqtisadiyyatının digər sahələrində də Fransa şirkətləri ilə əməkdaşlığın başlanğıcını və bunun gündən-günə daha da inkişaf edəcəyinə əminliyini bildirmişdi. Azərbaycan prezidenti iyulun 15-də (1996-ci ildə) səfirlilik müddəti başa çatdığını görə Fransa səfiri Jan Perreni qəbul etmişdi. Görüşdə H.Əliyev qeyd etmişdi ki, Azərbaycan yenidən müstəqillik qazanandan sonra Fransada respublikaya münasibət mənfi idi və görünür bu, Fransada erməni lobbisinin güclü olması ilə əlaqədar idi. Azərbaycan Prezidenti Fransada belə münasibətin dəyişməsində səfir Jan Perrenin çox iş gördüğünü və həm də onun Azərbaycanı Fransaya tanıtmaq sahəsindəki fəaliyyətini minnətdarlıqla yüksək qiymətləndirmişdi. H.Əliyevə təşəkkür edən səfir bildirmişdi ki, Azərbaycan Fransa arasında münasibətlər daha da yaxşılaşacaqdır, çünkü ən çətin işlər arxada qalmışdır²

Azərbaycan prezidenti bundan bir qədər sonra 1996-ci il avqustun 22-də Fransa nümayəndə heyətini qəbul etmişdi. Nümayəndə heyətinin başçısı diplomat Pol Pudad qəbula görə minnətdarlığını bildirərək qeyd etmişdi ki, bu səfərdə məqsəd iki ölkə arasında əlaqələrin inkişafı sahəsində işi davam etdirməkdir. Bu işin bünövrəsini Azərbaycan prezidenti Fransaya etdiyi birinci rəsmi səfəri zamanı qoymuş və indi isə ölkələr arasında geniş fəaliyyət göstərməyin vaxtı çatmışdı. H.Əliyev

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 16 iyul 1996-cı il.

² Yenə orada.

Fransa rəhbərliyinin Azərbaycanı dəstəklədiyinə görə təşəkkürünü bildirmiş və qeyd etmişdi ki, Fransanın bu dəstəyi Azərbaycanın Fransa ilə əlaqələrinə və Avropa ilə integrasiyasına təkan verəcəkdir.¹

Fransa ilə olan əlaqələrə böyük əhəmiyyət verən H.Əliyev 1996-ci il oktyabrin 11-də Bakıya gəlmış olan Fransanın Xarici İşlər Naziri Erve de Şaretti və onu müşaiyət edən nümayəndə heyətini qəbul etmişdi. Fransız qonaqları səmimi salamlayan Azərbaycan prezidenti iki ölkə arasında əlaqələrin son illərdə artmasından, beynəlxalq siyasetdə xüsusi rolü olan Fransa ilə əməkdaşlığa böyük maraq göstərildiyindən, Fransanın Azərbaycanın müstəqilliyini tanımı və Bakıda səfirliliyini açmasından, 1993-cü ilin dekabrında Parisə olan səfərindən və orada keçirilən çoxsaylı görüşlərdən, iki ölkə arasında əməkdaşlığa dair imzalanmış sənədlərin əhəmiyyətindən danışmışdı. H.Əliyev bildirmişdi ki, iki ölkə arasında əlaqələrin tarixi həzirdə elə bir mərhələyə çatıb ki, artıq Bakıda Fransanın Xarici İşlər Nazirini qəbul edirik.

Səmimi qəbula görə minnətdarlıq edən E. de Şarett-Azərbaycan hazırda inkişaf perspektivlərinə malik olan azad bir ölkədir - deyərək qeyd etmişdi ki, Azərbaycan Avropa ölkəsidir və onunla Fransa arasında əlaqələr iki Avropa ölkəsi arasında olan əlaqələrdir. O, sözünə davam edərək göstərmişdi ki, bizi heç nə qarşı-qarşıya qoymur, əksinə, yaxınlaşdırır və çalışmalıyıq ki, əlaqələrimiz maksimum yüksək dərəcədə olsun. Qonaq H.Əliyevin 1997-ci ilin yanvarında Fransaya rəsmi səfərinin ikitərəfli münasibətlərin inkişafında dönüş nöqtəsi olacağına ümidi var olduğunu bildirmişdi.

Azərbaycanın ünvanına dediyi xoş sözlərə və Respublikamızda demokratik inkişafın mövcudluğunu təsdiq etdiyinə görə fransalı qonağa minnətdarlığını bildirən H.Əliyev Fransaya 1997-ci ildə olacaq səfərinin ikitərəfli münasibətlərdə böyük hadisə olacağını söyləmişdi.²

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 23 avqust 1996-ci il.

² Yenə orada, 12 oktyabr 1996-ci il.

Oktyabrin 11-də prezident sarayında Azərbaycan-Fransa danışıqları başa çatdıqdan sonra Azərbaycan prezidentinin və Fransa Xarici İşlər Nazirinin birgə mətbuat konfransı keçirilmişdi. H.Əliyev verdiyi bəyanatında iki ölkə arasında müxtəlif sahələri, o cümlədən mədəniyyət, elm sahələri ilə yanaşı, iqtisadi əməkdaşlığın bir neçə konkret məsələsini, habelə Fransanın «Elf Akiten» şirkətinin Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə, digər şirkətlərlə əməkdaşlığı daha da genişləndirmək imkanlarını, eləcə də Bakı sement zavodunun yenidən qurulması və inkişaf etdirilməsi, Bakı şəhərinin su təchizatını yaxşılaşdırmaq layihəsində Fransa firmasının iştirakı imkanlarını və bəzi digər layihələri nəzərdən keçirdiklərini bildirmişdi.¹

H.Əliyev aparılan söhbətdə həmçinin də Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi məsələsinə toxunulduğunu söyləmişdi. Fransanın Xarici İşlər Naziri Erve de Şarettin verdiyi bəyanatında səfərin səmərəli və əhəmiyyətli olmasını deyərək, müzakirə olunan məsələləri ətraflı və aydın şərh etmişdi.

Oktyabrin 11-də Bakıda Fransanın Azərbaycandakı səfirliyinin yeni binasının açılış mərasimi keçirilmişdi. Burada Fransanın Xarici İşlər Naziri Erve de Şarettin biz Fransanın Azərbaycandakı səfirliyinə xüsusi əhəmiyyət verdiklərini və ailəvi bayram sayılan bu hadisə zamanı onlarla bir yerdə olmağa imkan tapdığı üçün Azərbaycan prezidentinə minnətdarlığını bildirmişdi. Nazir eyni zamanda H.Əliyevin Parisə qarşidakı səfərinin mühüm hadisəyə çeviriləcəyini və bu gəlisin də birinci vəzifəsi həmin səfərin hazırlanmasından ibarət olduğunu söyləmişdi.

Burada çıxış edən Azərbaycan prezidenti Fransa səfirliyinin Bakıda yeni binasının açılışını və bu açılışda Azərbaycanda çox böyük hörmət bəslənilən Fransanın Xarici İşlər Nazirinin iştirakını Fransa və Azərbaycan münasibətləri üçün tarixi hadisə hesab etmiş və demişdir ki, bu binanın açılması Fransanın Azərbaycandakı yeni səfirinə müəyyən dərəcədə hədiyyədir. Bir halda ki, sizə belə gözəl bina vermişik və onun açılışında Fransanın Xarici İşlər Naziri ilə birlikdə Azərbaycan prezidenti də

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 12 oktyabr 1996-ci il.

iştirak edir – buyurun işdə yaxşı nəticələr göstərin. Bu nəticələr isə ölkələrimiz arasında dostluq və əməkdaşlığın genişləndirilməsindən, Fransada Azərbaycan, onun xalqı haqqında obyektiv rəy yaradılmasından ibarət olmalıdır. Fransızları inandırmaq lazımdır ki, Azərbaycan Fransanın dostudur və illər, onilliklər ötəcək, münasibətlərimiz şübhəsiz ki, genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.¹

Oktyabr ayının 11-də Erve de Şarett başda olmaqla fransalı qonaqlar Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyində də olmuşlar. Azərbaycanın Xarici İşlər Naziri H.Həsənov fransızların hazırlığı səfərini Azərbaycan-Fransa münasibətlərində yeni mərhələ yaradacağını, nümayəndə heyətinin tərkibində Fransa Senatı nümayəndələrinin olmasını, Fransada, onun parlamentində və icra orqanlarında respublikamız haqqında vahid mövqe olduğunu bildirmişdi. Həmçinin də nümayəndələr içərisində Fransanın işgüzər dairələrinin olması, onların Azərbaycanla iqtisadi əməkdaşlığa maraq göstərdiyini təsdiq edir – deyən H.Həsənov Azərbaycan rəhbərinin Fransaya qarşidakı səfərini, onun Fransa prezidenti Jak Şirakla olacaq danışçılarını Azərbaycan-Fransa münasibətlərinin birinci mərhələsinə yekun və ikinci mərhələnin, əməkdaşlığımızın daha geniş mərhələsinin bünövrəsinin qoyulması hesab etmişdi.

Erve de Şaretti Fransa-Azərbaycan arasında ikitərəfli münasibətlərin inkişafına böyük əhəmiyyət verdiyini və nümayəndə heyətinin geniş tərkibdə Bakıya gəlişini iki ölkə arasında münasibətlərdə böyük niyyətlər olduğunu söyləmişdi.² Həmçinin də fransalı nazir H.Əliyevin Fransaya qarşidakı rəsmi səfərinin səmərəli olacağına əminliyini bildirmişdi.

Oktyabrın 11-də Respublika Milli Məclis sədrinin birinci müavini Arif Rəhimzadə isə Fransa Respublikası Parlamenti-nin nümayəndə heyətini qəbul etmişdi. Nümayəndə heyətinə Fransa Milli Məclisinin vitse-prezidenti Loik Bovard, Senatın «Fransa-Qafqaz» qrupunun prezidenti, senator Jan Boyer, Fransa Milli Məclisinin deputatları İv Kosain və Fransua Ro-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 12 oktyabr 1996-ci il.

² Yenə orada.

şebloyn daxil idilər. A.Rəhimzadə Azərbaycanın tarixən Fransaya böyük məhəbbəti olduğunu, iki ölkə arasında əlaqələrin daha sıx olmasının vacibliyini və Respublikanın Milli Məclisi qanunvericiliyində Fransa Parlamentinin təcrübəsindən də istifadə edildiyini vurğulamışdı.

Qəbula görə A.Rəhimzadəyə öz təşəkkürünü bildirən Fransa Milli Məclisinin vitse-prezidenti Loik Bovard Fransa'nın parlamenti üzvlərinin Bakıya tez-tez gəlməyə vərdiş etdiklərini və belə gəlişlərin iki ölkə parlamenti arasındakı münasibətləri daha da gücləndirəcəyinə ümid bəslədiyini bildirmişdi.

Oktyabrın 14-də Fransanın Xarici İşlər Naziri Erve de Şarettin şərəfinə Azərbaycan prezidenti qəbul düzəltmişdi. Qəbulda çıxış edən H.Əliyev Fransanın Xarici İşlər Nazirinin, tərkibində ölkə parlamentinin, Senatının üzvləri olan böyük nümayəndə heyətinin Azərbaycana səfərini iki ölkə arasında dostluq münasibətlərinin daha da inkişaf etməsinə, əməkdaşlığın möhkəmlənməsinə təkan verəcəyinə əmin olduğunu və bu danışçıların Fransada davam etdirilməsinə imkan olacağını bildirmişdi. Eyni zamanda Fransa prezidenti Jak Şirakin dəvətini Azərbaycana, Fransa-Azərbaycan münasibətlərinə diqqətin təzahürü kimi qiymətləndirən H.Əliyev həmin dəvətdən istifadə edərək Parisə gedəcəyini və Fransa ilə dostluğu, əməkdaşlığı ürəkdən istədiyini söyləmişdi.

Fransanın Xarici İşlər Naziri Erve de Şarettin qəbuldakı çıxışında Azərbaycan prezidentinə müraciətlə - son illərdə sizin rəhbərliyinizlə hər gün Azərbaycan qurulur, ildən-ilə Azərbaycan müasir hüquqi dövlətlərin əsasını təşkil edən qanunlar işləyib hazırlanır. Fransa üzünü Azərbaycana çevirir və biz bu tarixi yürüsdə sizə yol yoldaşı olmayı arzulayıraq! Avropanın ən Qərb xalqlarından biri Avropanın ən Şərqi xalqlarından birinə müraciət edir – deyən nazir əlavə etmişdir ki, general de Qoll Avropa haqqında demişdir ki, Avropa Atlantikadan başlayıb Uralda qurtarır, mən isə Avropa haqqında belə deməyi təklif edirəm: Avropa Atlantikadan başlayıb Xəzərdə qurtarır və Fransa üzünü ayrı-ayrı xalqların qüvvələri nisbətində xüsusi yer tutan strateji bir ölkə kimi Azərbaycana çevirir və biz ölkələri-

miz arasında six siyasi, iqtisadi və mədəni münasibətlər yaratmaq isteyirik¹ fikrini söyləmişdi.

İki dövlət arasında əlaqələrin gündən-günə artmasına qarşılıqlı münasibət bəslənildiyi kimi, Fransa dövləti həm də erməni təcavüzünə məruz qalmış Azərbaycanın bu cəhətdən olan vəziyyətinə də diqqətli olmuşdu. Bunu 1996-ci il 22 noyabr tarixli Fransanın Xarici İşlər Nazirinin vermiş olduğu bəyanat da təsdiq edir. Bəyanatda Fransanın dəfələrlə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi haqqında məqbul bir qərarın axtarışına yardım göstərməyə və həmin qərarın Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə hörmət prinsipinə əsaslanmalıdır fikrini söyləmişdi. Bəyanatda həmçinin də Dağlıq Qarabağa ən geniş muxtarriyyət statusu və statusun saxlanmasına təminat verilməsi, habelə insan hüquqlarına, o cümlədən qacqınların geri qayıtməsi hüququna hörmət bəslənilməsinin nəzərə alınması prinsipləri də öz əksini tapmışdı.

Bunlarla bərabər bəyanatda Dağlıq Qarabağın qondarma idarəetmə orqanları tərəfindən 1996-ci il noyabrin 24-nə təyin olunmuş «prezident seçkiləri» deyilən seçkilərin keçirilməsi məsələsinə də toxunulmuş və qeyd edilmişdi ki, belə bir seçki vəziyyəti yalnız mürəkkəbləşdirə bilər və ona görə Fransa bu təşəbbüsə təəssüfləndiyini bildirmiş və tərəfləri məsələnin etibarlı həllinə nail olmaq naminə xoş məram nümayiş etdirməyə səsləmişdi.

Azərbaycan prezidenti 1996-ci ilin dekabrında Lissabonda olarkən dünyanın bir sıra ölkələrinin rəhbərləri ilə, o cümlədən dekabrın 3-də Fransanın Xarici İşlər Naziri Erve de Şaretti ilə görüşmüştü. Fransa naziri Azərbaycan ilə Fransa arasında əlaqələrin bütün sahələrdə inkişafından razılıqla danışmış və qeyd etmişdi ki, Ermənistən-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə tezliklə aradan qaldırılmasının və bütövlükdə regionda sülh, sabitlik yaradılmasının vacib olduğunu və Lissabon zirvə görüşündən sonra bu problemin həlli yolunda irəliyə doğru da-ha inamlı addımlar atılacağına əminliyini bildirmişdi.

1997-ci ilin yanvarından Azərbaycan-Fransa münasibətlərində yeni mərhələ başlanılmışdı. Belə ki, 1997-ci il yanvarın

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 oktyabr 1996-ci il.

13-də Azərbaycan prezidenti Fransa prezidentinin dəvəti ilə Parisə yola düşmüdü. Binə hava limanında jurnalistlərə qısa müsahibə verən H.Əliyev demişdi: Bu səfər də əvvəlki səfərlərin davamıdır. Belə hesab edirəm ki, bu rəsmi səfər Azərbaycan-Fransa dövlətləri arasında əlaqələrin inkişaf etməsində yeni mərhələ olacaqdır.

Yanvarın 13-də Parisə gələn Azərbaycan dövlətinin başçısını Orli hava limanında Fransanın yüksək səviyyəli dövlət nümayəndələri qarşılamışlar.

Fransa prezidenti ilə görüşmək üçün Yelisey sarayına gələn H.Əliyevi sarayın önündə Fransa prezidenti Jak Şirak mehribanlıqla qarşılamışdı. Onlar arasında bir saat davam edən danışqlarda Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin inkişafı məsələsindən razılıqla bəhs edən Fransa prezidenti onun ölkəsinin Azərbaycana xüsusi maraq göstərdiyini və əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsinin vacib olduğunu söyləmişdi. O, eyni zamanda söhbətində Fransanın «Daqremon», «Reno», «Teknip» və başqa şirkətlərin Azərbaycanla əməkdaşlığı maraq göstərmələrindən və həmçinin də bir sıra layihələrdən bəhs etmiş və göstərmüşdi ki, Fransa dost ölkə kimi Azərbaycanla münasibətlərinin daha da yaxşılaşmasına daima çalışacaq və bölgədə sülhün, əmin-amanlığın bərqərar edilməsində səylərini əsirgəməyəcəkdir.

Onu Fransaya rəsmi səfərə dəvət etməsinə və söylədiyi xoş sözlərə görə Fransa prezidentinə minnətdarlığını bildirən H.Əliyev Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasında Fransanın yaxından iştirakına əminliyini və respublikada mövcud ictimai-siyasi vəziyyətdən, demokratik dövlət quruculuğu və islahatların həyata keçirilməsi sahəsində görülmüş tədbirlərdən və dünyanın bir çox şirkətləri ilə, o cümlədən Fransa şirkətləri ilə olan əlaqələrin əhəmiyyətindən və xarici ölkələrin iş adamlarının fəaliyyəti üçün Azərbaycanda əlverişli, geniş imkanlar olduğundan danışmışdı.

Nəhayət, dövlət rəhbərləri öz aralarında apardıqları danışqlardan sonra hər ikisi Xəzərin Azərbaycan sektorundakı «Lənkəran-dəniz», «Talış-dəniz» yataqlarının birgə işlənməsi haqqında Fransanın «Elf Akiten», «Total» neft şirkətləri ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti arasında müqavi-

lənin imzalanmasında iştirak etmişlər. Burada Jak Şirak və H.Əliyev çıxış etmiş və hər ikisi apardıqları danışıqlar haqqında mətbuat nümayəndələrinə məlumat vermişlər. Fransa prezidenti bildirmişdi ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həlli məsələsində Fransanın mövqeyi birmənalıdır, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin edilməlidir və Fransa münaqişəyə son qoyulması üçün səylərini əsirgəməyəcəkdir. Jak Şirakla görüşündən razı qalan H.Əliyev özünün Fransaya növbəti səfərini iki ölkə arasında əlaqələrin daha da dərinləşməsinə kömək edəcəyinə, iki dövlətin neft şirkətləri arasında imzalanmış müqavilə isə ölkəmizin iqtisadiyyatına böyük fayda verəcəyinə əminliyini bildirmişdi.¹

Bu tarixi əhəmiyyətli müqavilənin bağlanmasıdan sonra Fransa prezidentinin Azərbaycan prezidenti şərəfinə ziyafət vermişdi. Ziyafətdə çıxış edən Fransa prezidenti müstəqillik qazanmış Azərbaycanın iqtisadiyyatının dirçəldilməsində yaxından iştirak edəcəyini və bunun üçün bütün tədbirləri görəcəyini və eyni zamanda Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasında Fransanın bütün səylərini daha da artıracağını söyləmişdi. Bununla bərabər Jak Şirak Azərbaycan prezidentinin Parisə olan bu növbəti rəsmi səfərinin iki ölkə arasında iqtisadiyyat, mədəniyyət və digər sahələrdə əməkdaşlığın daha da inkişafında mühüm rol oynayacağını bildirmişdi.

Parisə növbəti səfərinin iki ölkə arasında bütün sahələrdə əməkdaşlığın inkişafında təsiredici rol oynayacağını və bu məsələyə xüsusi diqqət yetirdiyinə görə Fransa prezidentinə minnətdarlığını bildirən H.Əliyev Avropanın ən nüfuzlu dövlətlərindən olan Fransa ilə dostluq münasibətlərindən danışmış, Fransa şirkətlərinin Azərbaycanda geniş fəaliyyət göstərməsinə hər cür şəraitin olduğunu bildirmiş və sonra Fransanın dahi oğlu general Šarl de Qollun 1944-cü ildə Bakıda olması haqqında nadir kinoxronika lentinin surətini və videokaseti Fransa prezidenti Jak Şiraka təqdim etmişdi.²

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 14 yanvar 1997-ci il.

² Yenə orada.

Elə həmin gün H.Əliyev öz iqamətgahında Parisin meri Jan Tieri, Fransanın maliyyə və xarici ticarət üzrə dövlət naziri İv Qalan ilə görüşlər keçirmişdi. Paris şəhərinin meri Jan Tieri qəbul edən Azərbaycan prezidenti Yelisey sarayında iki ölkə prezidentlərinin iştirakı ilə imzalanmış müqavilədən danışmış və bu müqavilənin Fransa-Azərbaycan münasibətlərinin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayacağına əminliyini söyləmiş və onu Azərbaycana dəvət etmişdi. Azərbaycan prezidenti ilə görüşdən şad olduğunu nəzərə çarpdıran Paris şəhərinin meri Fransa ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişafında hər iki dövlət rəhbərlərinin şəxsi dostluq münasibətlərinin əhəmiyyəti olduğunu nəzərə çatdırmış, Paris ilə Bakı arasında əlaqələr qurulmasının və həm də hər iki şəhərin bələdiyyə təşkilatlarının işi haqqında informasiya mübadiləsinin vacib olduğunu bildirmişdi.

Yanvarın 13-də H.Əliyev Fransanın maliyyə və xarici ticarət üzrə dövlət naziri İv Qalanı qəbul etmişdi. Fransa nazirini səmimi salamlayan H.Əliyev son illərdə Fransa ilə Azərbaycan arasında yaranmış əlaqələrin inkişafından razılıqla danışmış və qeyd etmişdir ki, biz Avropanın bütün ölkələri ilə, o cümlədən iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş Fransa ilə əlaqələrimizin durmadan artmasını vacib hesab edirik. Azərbaycan prezidenti ilə görüşdən şərəf duyduğunu bildirən İv Qalan Yelisey sarayında iki prezidentin iştirakı ilə imzalanmış sənədin Fransa-Azərbaycan arasında əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsində böyük rol oynayacağına əminliyini diqqətə çatdırmışdı. O, Fransanın «Lafarj», «Sofreqaz», «Daqremon» və başqa şirkətlərinin də Azərbaycana maraq göstərdiklərini bəyan etmişdi.¹

Fransada coxsayılı görüşlər programı ilə işləyən H.Əliyev yanvarın 13-də Fransanın Milli Məclisinə gəlmış və orada onu Milli Məclisin sədri Filip Segeen mehribanlıqla qarşılamışdı. Filip Segeen Fransa Milli Məclisinin tərkibi, strukturu və fəaliyyəti haqda geniş məlumat vermiş, Fransa-Azərbaycan əməkdaşlığının hazırkı vəziyyətindən razılığını bildirmiş və iki ölkənin parlamentlərarası əlaqələrinin də artırılmasının vacibliyini

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 17 yanvar 1997-ci il.

söyləmişdi. O, eyni zamanda H.Əliyevin rəhbərliyi altında müstəqil Azərbaycanın dünya birliyində layiqli yer tutmaq sahəsində son illərdə irəli atılmış addımlarını yüksək qiymətləndirmiş və Yelisey sarayında iki ölkənin neft şirkətləri arasında müqavilənin bağlanmasıının əhəmiyyətindən danışmışdı.

Fransa Milli Məclisi sədrinin Azərbaycan haqqında söylədiyi xoş sözlərdən məmənun olduğunu bildirən H.Əliyev böyük dövlət kimi tanınan Fransa ilə əlaqələrin genişləndirilməsinə xüsusi əhəmiyyət verdiyini, Azərbaycan parlamentinin respublikanın ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak etdiyini, onun ölkəmizdə demokratik hüquqi dövlət quruculuğunun da-ha da möhkəmləndirilməsi üçün mühüm qanunlar qəbul etdiyini və həm də zəngin təcrübəyə malik olan Fransa parlamentinin ənənələrinin öyrənilməsinin zəruriliyini qeyd etmişdi.

Azərbaycan prezidenti həmçinin də Lissabon Zirvə görüşündə Fransanın Azərbaycanın mövqeyini müdafiə etməsindən razı qaldığını və Fransa Minsk qrupunun üzvü kimi Ermənistan-Azərbaycan münaqışosunun sülh yolu ilə aradan qaldırılmasında öz səylərini artıracağına əminliyini bildirmişdi. Görüşdən sonra H.Əliyev Milli Məclisin fəxri qonaqlar kitabına ürək sözlərini yazmışdı. Azərbaycan prezidenti ilə görüşdən razı qalan Filip Segev ona Fransa Milli Məclisinin xatirə medallını təqdim etmişdi.

Yanvarın 13-də Azərbaycan prezidentinin Parisdəki Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunun əməkdaşları, Fransanın ictimai-siyasi xadimləri ilə görüşü də çox əhəmiyyətli olmuşdu. İnstitutun rektoru De Monbrel görüşü giriş sözü ilə açaraq dönyanın ən görkəmli, tanınmış dövlət xadimlərindən biri olan H.Əliyevin həyat və fəaliyyəti haqqında danışaraq demişdi: Prezident H.Əliyevi qəbul etmək şərəfi bizə ikinci dəfə müəssər olur, hansı ki, 1995-ci ilin 4 dekabrında onun şərəfinə ziyafət təşkil etmişdik. Monbrel H.Əliyevin fəaliyyətinin ayrı-ayrı məqamlarından təfsilatı ilə danışaraq bildirmişdi ki, o həddən çox işləmiş və öz ölkəsində qayda-qanunu bərpa etmişdi.

Azərbaycan prezidenti bu mötəbər toplantıda «Azərbaycan və Qafqaz XXI əsrin astanasında» mövzusunda çıxış edərək özünün 1982-ci ildən dövlətçilik fəaliyyətinin mərhələləri

haqqında konkret və olduqca aydın verdiyi məlumatla bərabər, eləcə də 1990-ci il yanvarın 20-də Qorbaçovun ermənipərəst siyasetinin nəticəsi olaraq Sovet qoşunlarının Bakıya yeridilməsi və dinc milli xalq hərəkatına qarşı amansız təcavüz edilməsi, kütləvi insan qırğını törədildiyini deyən H.Əliyev, həm də 1988-ci ildən Ermənistəninin Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Dağlıq Qarabağ vilayətini özünə birləşdirmək iddiaları ilə Azərbaycana qarşı təcavüzə başlaması və bunun acı, fəlakətli nəticələri haqqında geniş məlumat vermiş və onun necə bir təhlükəli, təcavüzkar dövlət olduğunu dinləyicilərə çatdırmışdı.

Bu da qəribədir ki, Azərbaycan prezidentinin Fransaya 1997-ci il yanvar tarixli rəsmi səfəri həmin ölkədə yaşayan erməniləri olduqca narahat etmişdi. Hətta Strasburqdən alınan məlumatata görə H.Əliyevin Fransaya səfəri zamanı erməni dərnəkləri federasiyası və həm də erməni lobbisi «Le Mənd» qəzətində böyük bir material dərc edərək guya Dağlıq Qarabağın 1988-ci ildən də əvvəl Ermənistən ərazisi olduğunu iddia etmişlər. Bununla ermənilər əvvəllərdə olduğu kimi bu dəfə də əsassız iddialarını təkrar etmişlər. Həm də Fransa və Azərbaycan şirkətləri arasında hər iki dövlət üçün əhəmiyyətli müqavilələrin bağlanmasıdan çox narahat olan ermənilər mətbuatda dərc etdirdikləri çoxsaylı məqalələrdə Fransanı Azərbaycanı dəstəkləməməyə çağırmışlar.¹

Azərbaycan dövlətinin başçısı yanvarın 14-də Fransanın Xarici İşlər Naziri Erve de Şarett ilə görüşmüştü.

Fransa prezidentinin dəvətini qəbul edərək Parisə rəsmi səfərə gəldiyinə və 1996-ci ildə Azərbaycanda olarkən ona göstərilən diqqət və qayğıya görə Azərbaycan prezidentinə min-nətdarlığını bildirən Fransanın Xarici İşlər Nazirliyinin başçısı Fransa ilə Azərbaycan arasındaki əlaqələrin hazırkı inkişafından, Yelisey sarayında iki dövlət başçısının iştirakı ilə Fransa-Azərbaycan arasında imzalanmış müqavilənin əhəmiyyətini yüksək qiymətləndirərək bunu iki ölkə əlaqələrinin yeni mərhə-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 18 yanvar 1997-ci il.

ləyə qədəm qoymasından danışaraq bu görüşü tarixi hadisə hesab etmişdi.

Azərbaycan haqqında söylədiyi xoş sözlərə görə Erve de Şarettə minnətdarlığını bildirən H.Əliyev Azərbaycanla əlaqələrin daha da artmasına görə Fransa rəhbərliyinin diqqətindən və qayğılarından danışmaqla bərabər o, Avropanın ən nüfuzlu dövlətlərindən biri olan Fransa ilə əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsinə Azərbaycanın xüsusi əhəmiyyət verdiyini söyləmişdi. Həmçinin də ölkəmizə sərmayə qoymaq istəyən şirkətlər və iş adamları üçün respublikamızda hər cür şərait olduğunu bildirən H.Əliyev Fransa ilə Azərbaycan arasında müxtəlif sahələrdə əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi üçün vacib olan tədbirlərdən danışmışdı.

Azərbaycan rəhbəri yanvarın 14-də Fransa Ticarət-Sənaye Palatasında da olmuşdu. Onun şərəfinə təşkil edilmiş rəsmi qəbulda Palatanın sədri təşkilat haqqında məlumat vermişdi. Burada çıxış edən H.Əliyev Fransa-Azərbaycan Ticarət Sənaye Palatasının Respublikamızın imkanlarından səmərəli şəkildə istifadə edərək Fransa ilə Azərbaycan arasında olan iqtisadi ticarət əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün əhəmiyyətli işlər görəcəyinə əminliyini bildirmişdi. H.Əliyev Palatanın fəxri qonaqlar kitabına ürək sözlərini yazmışdı. Ona isə palatanın xatırə medali təqdim olunmuşdu.

Azərbaycan prezidenti yanvarın 14-də həm də Fransanın sənaye, poçt və rabitə naziri Frank Borotra ilə görüşmüştü. F.Borotranı səmimi qarşılayan Azərbaycan prezidenti yanvarın 13-də Yelisey sarayında imzalanmış müqavilənin Fransa-Azərbaycan arasında daha da böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini xatırlatmış, son illərdə iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsi sahəsində dünya dövlətləri ilə aparılan işlərdən, xarici ölkələrin ən nüfuzlu şirkətləri ilə əlaqələrin durmadan artmasına Azərbaycanın xüsusi qayıq göstərməsindən, Avropanın inkişaf etmiş ən nüfuzlu ölkələrindən biri olan Fransa ilə əməkdaşlığın daha da artırılmasından, qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsindən danışmış və müasir texnologiyanın respublikamıza gətirilməsindən və eləcə də Azərbaycanda fəaliyyət göstərmək istəyən hər

bir ölkənin iş adamlarına şərait yaratmağa razıyıq və hazırlıq fikrini söyləmişdi.

Nazir F.Borotra Azərbaycanın Fransa ilə son illərdə əla-qələrinin artmasında H.Əliyevin həyata keçirdiyi düzgün siya-sətindən, iki ölkə arasında imzalanmış müqavilənin əhəmiyyə-tindən. Fransa sənayesinin geniş imkanlarından və bunun əhəmiyyətindən danişaraq qeyd etmişdi ki, yeni müstəqillik qazanmış, bazar münasibətləri yolunu seçmiş Azərbaycan iqtisadiyyatının dirçəldilməsində yaxından iştirak etmək və bu işə öz töhfəmizi vermək istəyirik.¹

Nazir F.Borotra ilə söhbətdə eyni zamanda Fransanın «Daqremon», «Söfreqaz», «Lafraj» və digər şirkətlərinin Azərbaycanda həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan layihələri haqqında da geniş fikir mübadiləsi aparılmışdı.

Azərbaycan rəhbərinin çoxsaylı görüşlərindən biri də Fransa Senatında olması idi. Burada H.Əliyevlə Senatın sədri Rönö Monore arasında danışıqlar olmuş və sonra Azərbaycan prezidenti Senatın xatırə kitabına ürək sözlerini yazmışdı. Görüşün sonunda H.Əliyevə isə Fransa Senatının xatırə medalı təqdim olunmuşdu.

Azərbaycan prezidenti yanvarın 14-də «Total» şirkətinin və Fransa Aviasiya şirkətlərindən birinin rəhbərləri ilə də görüş keçirmişdi. O, həmçinin də Fransanın bir sıra tanınmış infor-masiya nümayəndələri ilə, o cümlədən yanvarın 14-də Fransanın «Ekspansion» jurnalının, Fransanın həftəlik «Puan» jurnalının müxbirləri və Fransanın «TV ARTE» televiziya kanalının müxbiri ilə geniş müsahibələri olmuşdu.

Azərbaycan prezidenti bir qrup xarici jurnalistlərlə keçiri-lən görüşdə verilən suallara cavabında Ermənistən pozuculuq mövqeyini açıqlayaraq onun beynəlxalq hüquq prinsiplərini pozmasını, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımaq istəməmə-sini və Dağlıq Qarabağın dövlət müstəqilliyi almasına çalışma-sı siyasetini şərh etmiş və bu məsələdə öz mövqeyini bildirərək demişdi: Biz buna heç vaxt razi olmayıacaqıq, dünya birlüyü də

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 18 yanvar 1997-ci il.

bununla razılaşmayacaqdır. Dünya birliyi də onunla razılaşmayacaq ki, Fransanın tərkibində olan Korsika, yaxud deyək ki, Rusyanın tərkibindəki Çeçenistan dövlət müstəqilliyi alsin.¹

Fransanın «Ekspansion» jurnalının müxbirinə verdiyi müsahibəsində isə Azərbaycan prezidenti Fransanın «Elf Akiten» və «Total» şirkətləri ilə yanvarın 13-də Yelisey sarayında iki ölkə prezidentlərinin iştirakı ilə imzalanmış müqavilələrdən və həmin müqavilələr nəticəsində Azərbaycana 15 milyard Amerika dolları həcmində sərmayə qoyulacağından və XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəli Azərbaycan üçün iqtisadi yüksəlik dövrü olacağını söyləmişdir. Fransa biznesmenlərinin Azərbaycanın iqtisadi bazarında iştirakı məsələsinə gəldikdə H.Əliyev onlara bu məsələdə gecikməməyi, bunu hətta Fransa prezidenti Jak Şirakla görüşündə ona, eləcə də xarici tiarət və telekommunikasiya nazirlərinə də dediyini bildirmişdi.

«TV ARTE» televiziya kanalının müxbiri ilə müsahibəsinə gəldikdə Azərbaycan prezidenti Fransa ilə əlaqələrin inkişaf etməsinə çox yüksək qiymət vermiş və həm də Ermənistən məsələsində Fransanın Ermənistənla Azərbaycana eyni gözlə baxmasını və həm də bu münaqişənin həllində subyektivliyə yol verilmədiyini söyləmişdi.²

Eyni zamanda yanvarın 15-də H.Əliyev Parisdə «Yevronyus» beynəlxalq telekanalının müxbirinə geniş müsahibə vermişdi. Həm də həmin gün Azərbaycan rəhbəri Fransada yaşayan Azərbaycan icmasının nümayəndələri ilə də görüşmüdü.

Bələliklə, Fransa prezidenti Jak Şirakin rəsmi dəvəti ilə Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin Fransaya bu növbəti səfəri 1997-ci il yanvarın 13-dən 15-dək davam etmişdi. Səfərin müddəti az olsa da, burada çoxsaylı görüşlər keçirilmiş, çox böyük işlər görülmüş, danışıqlar aparılmışdı. H.Əliyevin Fransaya olan beşinci səfəri də əvvəlki səfərlər kimi olduqca səmərəli və əhəmiyyətli olmuşdu.

Azərbaycan rəhbərinin 1993-cü ilin dekabrında Fransaya olan ilk səfəri zamanı Fransada hələ yenicə müstəqillik qazan-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 23 yanvar 1997-ci il.

² Yenə orada, 18 yanvar 1997-ci il

mış Azərbaycan haqqında doğru-düzgün məlumat yox idi. Həm də o vaxtlar Fransada erməni lobbisi güclü idi və onlar bundan istifadə edərək Fransa ictimaiyyətində Respublikamız haqqında olduqca əsaslı fikirlər formalaşdırılmışdır.

Ancaq Azərbaycan prezidentinin ilk səfərində və sonrakı üç ildə Fransada keçirdiyi görüşlərdə etdiyi obyektiv və cəsarətli çıxışların təsiri ilə Fransada Azərbaycana qarşı münasibət artıq köklü şəkildə dəyişmişdi. Digər tərəfdən də 1997-ci ilin yanvarında Fransaya olan səfəri bir sıra məsələlərin müzakirəsi və müqavilələrin bağlanması baxımından irəliyə doğru atılmış uğurlu addım olmuşdu. Siyasi sahədə Azərbaycan ilə Fransa arasındaki münasibətlərin – istər ikitərəfli əlaqələrin, istərsə də beynəlxalq təşkilatlarda möhkəmləndirilməsi məsəlesi ön plana çəkilmişdi.

İqtisadi sahəyə gəlinçə, iki dövlət arasında iki milyard dollar dəyərində böyük bir neft müqaviləsi imzalanmışdı.¹ Bu müqavilə ilə Xəzərin Azərbaycan sektorundakı «Lənkərandəniz» və «Talış-dəniz» yataqlarının Fransanın «Elf Akiten» və «Total» şirkətləri ilə birgə işləmələri nəzərdə tutulmuşdu. Həmin müqavilənin imzalanmasının diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də o idi ki, müqavilə ilk dəfə olaraq Fransa prezidentinin iqamətgahı Yelisey sarayında imzalanmışdı.

Azərbaycanın Xarici İşlər Nəzirliyinin başçısı Həsən Həsənovun dediyi kimi, Fransa prezidenti on illər ərzində heç bir müqavilənin bağlanmasında iştirak və çıxış etməmişdir. Ancaq Jak Şirak bu dəfə Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevlə birgə bu mərasimdə iştirak etməklə onu göstərdi ki, bu neft müqaviləsi böyük iqtisadi və həm də siyasi məna daşıyır.²

Azərbaycan prezidentinin keçirdiyi görüşlərdə etdiyi mənalı və obyektiv çıxışlarının təsiri altında Fransa mətbuatının mövqeyində də dönüş yaranmış və Fransa jurnalistlərindən birinin H.Əliyevə verilən sualında belə bir ifadəni - «hal-hazırda Ermənistan Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinə nəzarət edir...»

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 24 yanvar 1997-ci il

² Yenə orada.

səsləndirməsi¹ bir daha onu təsdiq edir ki, Fransada artıq Azərbaycanla bağlı həqiqətləri bilirlər. Şübhəsiz, bu H.Əliyevin gərgin əməyinin, ardıcılıqla həyata keçirdiyi müdrik siyasetin məhsulu kimi dəyərləndirilməlidir.

Fransa dövləti ilə əlaqələrin daima inkişafına böyük əhəmiyyət verən Azərbaycan dövlətinin başçısı 1997-ci il mayın 2-də Fransa Senatının üzvü, Senatda Fransa-Azərbaycan dostluğunu qrupunun rəhbəri Jan Buayeni qəbul etmişdi. Fransa ilə bütün sahələrdə əlaqələrin inkişafına Azərbaycanın xüsusi əhəmiyyət verdiyini vurgulayan Azərbaycan prezidenti demişdi: bu işə xidmət edən hər bir şəxs bizim üçün dəyərlidir və Siz isə bu dostluq əlaqələrinin yaranmasının əsasını qoyanlardansınız və həm də bu sahədə ardıcıl olaraq yorulmadan fəaliyyət göstərirsiniz, biz bunu yüksək qiymətləndiririk!

Qəbulu görə Azərbaycan prezidentinə minnətdarlıq edən Jan Buaye etdiyi çıxışında Fransa hökumətinin Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələrin getdikcə artmasına böyük əhəmiyyət verdiyini, Paris-Bakı hava xəttinin açılması üçün yaxınlarda sənəd imzalandığını və Fransanın beynəlxalq radiosunun Bakıda da kanal açmaq istəyini, habelə Bakının su təchizatı və Qaradağ sement zavodu ilə Fransanın müvafiq firmalarının məraqlandığını və bu məsələyə J.Şirakin da diqqət göstərdiyini söyləmişdi.²

1997-ci il iyunun 3-də Azərbaycan prezidenti «Xəzərneft-qaz – 97» beynəlxalq sərgisində iştirak etmək üçün Bakıya gəlmış Fransa nümayəndə heyətini – Senator Anure Dyuleni, Sənaye Nazirinin birinci müavini Gi Arleti və «Elf Akiten» şirkətinin vitse-prezidenti Jozel Buşeni qəbul etmişdi. Mehribanlıqla qonaqları salamlayan H.Əliyev son vaxtlarda Fransa ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın genişlənməsini vurğulamış və xatırlatmışdı ki, iki il əvvəl ölkəmizin əlaqələri zəif idi. Ancaq həzirdə «Elf Akiten», «Total» şirkətləri Azərbaycanda neft və qaz

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 24 yanvar 1997-ci il.

² Yenə orada, 3 may 1997-ci il.

yataqlarının müstərək işlənməsinə dair 1996-ci və 1997-ci illərdə imzalanmış müqavilələrdə iştirak edirlər və bu da ölkələrimiz arasında əməkdaşlıq üçün geniş imkanlar açır. H.Əliyev onu da diqqətə çatdırılmışdı ki, Bakıda açılan növbəti beynəlxalq sərgi həm Azərbaycanın neft və qaz yataqlarına böyük maraq göstərildiyini, həm də həmin sahələrlə bərabər, başqa sənaye sahələrində də geniş imkanların olduğunu nümayiş etdirir.

1997-ci il iyulun 12-də Azərbaycan prezidenti Fransanın milli bayramı - Bastiliyanın alınmasının 208-ci ildönümü münasibətilə Fransa prezidentini təbrik etmiş, iki ölkə arasında dostluq münasibətlərinin böyük gələcəyinə və inkişaf edəcəyinə əminliyini bildirmişdi.

Iyulun 14-də Bakının «Həyat Recensi-Naxçıvan» mehmanxanasında Fransanın Bakıdakı səfirliyi Milli Bayram - Bastiliyanın alınması günü münasibətilə rəsmi qəbul təşkil etmişdi. Rəsmi qəbulda çıxış edən H.Əliyev Milli bayramın tarixi əhəmiyyətindən danışaraq Fransa xalqını təbrik etmiş və Azərbaycan-Fransa əlaqələri, onun əhəmiyyətindən danışmışdı.

Yaranmış şəraitdə Fransa sahibkarlarının da Azərbaycana marağı artmışdı. Buna görə də Azərbaycanla əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə diqqətlə yanaşan Fransa sahibkarları və onların Milli Şurasının nümayəndələri 1997-ci il sentyabrın əvvəllərində Bakıda olmuşlar. Onlar Azərbaycan Respublikasının iqtisadi imkanları ilə yaxından maraqlanmış və ikitərəfli əməkdaşlıq üçün irəli sürəlmüş şərtlərlə tanış olmuşlar. Fransalı qonaqların Azərbaycan Respublikasının müxtəlif idarə və təşkilat rəhbərləri ilə görüşləri də səmərəli olmuşdur. Səfərin son günü nümayəndə heyətinin başçısı, Fransanın «Teknip» şirkətinin prezidenti Pyer Vayon Azərbaycan jurnalistləri üçün mətbuat konfransı keçirmiş və o Fransa-Azərbaycan arasında yaranan əməkdaşlıqdan və onun əhəmiyyətindən danışmışdı.

1997-ci il oktyabrın 10-da H.Əliyev Strasburqdə olmuş və burada dünyanın bir çox dövlət başçıları ilə, o cümlədən də Fransa prezidenti Jak Şirakla görüşlər keçirmişdi. İki prezidentin görüşündə Fransa-Azərbaycan arasında əməkdaşlıq məsələlərindən, o cümlədən də iqtisadi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsindən danışılmışdı. Həmin gün Azərbaycan prezidenti

Avropa Şurasının üzvü olan ölkələrin dövlət rəhbərlərinin zirvə görüşündə iştirak etmiş və burada nitq söyləmişdir.

1997-ci il noyabrın 24-də Fransanın Azərbaycandakı föv-qəladə və səlahiyyətli səfiri Jan Pyer Ginyut öz ölkəsinin iş adamlarından ibarət olan nüma-yəndə heyəti ilə birlikdə Gəncəyə gəlmişlər. Səfir dahi söz ustası N.Gəncəvinin məqbərəsini ziyanət etmiş, xatırə kitabına ürək sözlərini yazmışdı.

Səfir başda olmaqla nümayəndə heyətini qəbul edən Gəncə şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı şəhər haqqında ətraflı məlumat vermişdir. Görüşün sonunda səfir nümayəndə heyəti adından şəhər rəhbərliyinə minnətlərliğini bildirmiş və qeyd etmişdir ki, son illərdə Fransa ilə Azərbaycanın dostluq əlaqələri durmadan artır və Fransa həm də Minsk qrupunun həmsədrlərindən biri kimi Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsinin ədalətli həlli yolunda səylərini əsirgəməyəcəkdir.¹

Fransa-Azərbaycan arasında əlaqələr 1998-ci ildə də davam etdirilmişdi. Belə ki, 1998-ci ilin aprelində Fransa Parlamentinin nümayəndə heyəti Bakıya gəlmişdi. Onlar aprelin 23-də Bakı və qədim neft mədənləri ilə tanış olmuşlar. Günün ikinci yarısında nümayəndə heyəti Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Naziri ilə görüşmüş və burada aparılan söhbətdə Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi sabitlikdən, Fransa-Azərbaycan münasibətlərindən danışmış, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həll edilməsində Azərbaycanın mövqeyi açıqlanmışdı. Fransa Parlamentinin nümayəndə heyəti Respublika Milli Məclisinin sədri Murtuz Ələsgərovun da qəbulunda olmuş, tərəfləri maraqlandıran məsələlərə dair fikir mübadiləsi aparılmışdı.

1998-ci il iyulun 14-də Fransanın Milli bayramı – Bastiliyanın alınması bayramı şərəfinə Fransanın Azərbaycandakı səfirliliyi «Həyat Recensi – Naxçıvan» mehmanxanasında rəsmi qəbul təşkil etmişdi. Qəbulda Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Pyer Ginyut və H.Əliyev nitq söyləmişlər.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 26 noyabr 1997-ci il.

Fransa səfiri iki ölkə arasında əməkdaşlığın əhəmiyyətindən və fransızların azərbaycanlılara həmişə hörmət və ehtiramla yanaşdığını vurgulayaraq demişdi: fransızlar Azərbaycan Demokratik Respublikası Parlamentinin ilk sədri olmuş və 1919-cu ildə Parisdə keçirilən beynəlxalq sülh konfransında Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı Əlimərdan bəy Topçubaşovun xatırəsini iki dəfə yad etmişlər. Paris bələdiyyə idarəsi Topçubaşovun 1934-cü ildə Parisdə yaşadığı evin qarşısına gözəl bir xatırə lövhəsi vurmuşdur. Nitqini davam etdirən səfir Ə.B.Topçubaşovun oğlunun 1960-ci illərdə müsəlman dünyasının tarixi üzrə professor olduğunu və şəxsən səfirin özünün onun mühazirələrini dinlədiyini, həmcinin də Fransa-Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq müqaviləsini bəyənən, Fransa Milli Məclisinin 1997-ci il iyunun 25-də keçirilmiş iclasında Ə.B.Topçubaşovun xatırəsinin Fransa hökumətinin üzvü Besson tərəfindən tribunadan yad edildiyini söyləmişdi.¹

H.Əliyev nitqində Ə.B.Topçubaşovun xatırəsinə göstərilən hörmətə və Parisdə yaşamış olduğu evə xatırə lövhəsinin vurulmasına görə Fransa hökumətinə təşəkkürünü bildirmiş və iki ölkə arasında əldə edilən nailiyyətləri müsbət qiymətləndiriyini qeyd etmişdi.

1998-ci il avqustun 31-də Respublikanın Nazirlər Kabinetində Azərbaycan-Fransa iqtisadi Komissiyasının iclası keçirilmişdi. İclası açan Baş nazir Artur Rəsizadə fransalı qonaqları salamlamış, Azərbaycan-Fransa münasibətlərindən və bunun əhəmiyyətindən danışmışdı.

Fransanın Xarici ticarət üzrə dövlət katibi, Fransa-Azərbaycan iqtisadi komissiyasının sədri Jak Dondu iki ölkə arasında partnyorluq münasibətlərini inkişaf etdirməyin vacib olduğunu vurgulayaraq bəyan etmişdi ki, Fransa dövləti Azərbaycanla əməkdaşlıqla böyük əhəmiyyət verir və buna görə də əməkdaşlığı müntəzəm olaraq genişləndirmək üçün bütün imkanlardan istifadə edir və edəcəkdir. Bunun əyani təsdiqi olaraq Jak Dondu söhbətində Sumqayıtda Polipropilen zavodu-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 16 iyul 1998-ci il.

nun tikintisi, Gəncə avtomobil zavodunda «Reno» markalı yüksək standartlı avtomobillərinin istehsalı və Bakıda Oftalmoloji Mərkəzin istifadəyə verilməsi və s. layihələr haqqında fikir söyləmişdi.¹

Azərbaycan xalqının tarixinə dəhşətli soyqırım faciəsi kimi daxil olan 31 mart artıq neçə illərdi ki, matəm günü kimi qeyd edilir. Həmin gün Respublikamızın hər yerində olduğu kimi, respublikamızdan kənar ölkələrdə də anılır. Bu cəhətdən Azərbaycanın Fransadakı səfirliyinin təşəbbüsü ilə keçirilən tədbiri xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Fransadakı səfiri E.Hüseynova AzərTAC-a bildirmişdi ki, respublikamızın Fransadakı səfirliyi 31 mart ümummilli hüzn günü ərafəsində – martın 30-da Milli Assambleyanın salonlarından birində «Xocalı faciəsi – yeddi il sonra» mövzusunda konfrans keçirmişdir. Konfransda Fransa Parlamentinin üzvləri, işgəzar dairələrin, Azərbaycan diasporunun və Fransanın Kütłəvi İformasiya Vasitələrinin nümayəndələri iştirak etmişlər. Konfransda Azərbaycan səfiri E.Hüseynova giriş sözü ilə etdiyi çıxışında erməni millətçilərinin Azərbaycan xalqına qarşı apardıqları təxminən iki əsr müddətində törətdikləri soyqırım siyasetindən, əzəli tarixi torpaqlarımızın işgal edilməsi siyasetindən və onun ağır nəticələrindən danışmışdı.

Konfransda Fransanın Azərbaycandakı səfiri, Milli Assambleyanın Fransa-Azərbaycan dostluğu qrupunun sədri M.Yuno, Senatın Fransa-Azərbaycan dostluğu qrupunun sədri J.Buaye, Fransa-Azərbaycan Ticarət Sənaye Palatasının vitse-prezidenti J.Fore və b. çıxış etmişlər.²

Konfrans iştirakçılarına həm də erməni təcavüzünün Azərbaycan xalqına qarşı törətdikləri dəhşətli faciələri əks etdirən fotosəkillər göstərilmişdi.

1999-cu il aprelin 20-də Azərbaycan rəhbəri Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Pyer Ginyutu qəbul etmişdi. Qəbulu görə minnətdarlığını bildirən səfir Fransa prezidentinin məktubunu H.Əliyevə təqdim etmiş və demişdi: Jak Şirak siz əmin edir ki, Ermənistən-Azərbaycan münaqişəsinin həllində o, hə-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 1 sentyabr 1998-ci il.

² Yenə orada, 2 aprel 1999-cu il.

mişə fəal iştirak edəcəkdir. Jak Şirak eləcə də azərbaycanlı qaçqınların Dağlıq Qarabağa, öz evlərinə qayıtması məsələsinin və münaqişənin həllində Azərbaycan-Fransa əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsi naminə fəallığın artırılmasının vacibliyini bildirmişdi.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi məsələsində öz mövqeyini açıq bildirən Azərbaycan prezidenti 1999-cu ilin aprelin ortalarında Fransa prezidentinə göndərdiyi sənəddə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılmasında irəliyəş olmaması ilə əlaqədar keçirdiyi dərin narahatlığı, habelə Ermənistan silahlı qüvvələrinin işgal edilmiş ərazilərdən qeydşərtsiz çıxarılmasını tələb edən BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələrinin yerinə yetirilmədiyini xatırlatmış və bildirmişdi ki, mən Sizə həm də ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olduğunuza görə müraciət edib təkidlə xahiş edirəm ki, getdikcə uzanan, Avropada sülh və sabitlik üçün ciddi təhlükə mənbəyi olan bu münaqişənin aradan qaldırılması üçün şəxsi fəaliyyətinizi və eləcə də ölkənizin xarici siyaset idarəsinin işini gücləndirəsiniz.¹

1999-cu il aprelin 24-də Vaşinqtonda Fransa prezidenti Jak Şirakla keçirdiyi görüşdə də H.Əliyev münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi məqsədi ilə yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri kimi Fransanın bu sahədə olan səylərinə böyük ümidi ləbədən söyləmişdi. H.Əliyevin sözlərinə cavab olaraq Jak Şirak Qarabağ məsələsində Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri kimi Fransanın bundan sonra da fəal rol oynayacağını bildirmişdi.

1999-cu il 6 iyulda H.Əliyev Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Pyer Ginyutu qəbul etmiş və aparılan səhbətdə iki ölkə arasında münasibətlər məsələsinə toxunulmuşdu. İyulun 14-də isə Fransanın Milli Bayramı — Bastilikanın alınması günü münasibəti ilə əlaqədar olaraq Fransanın Azərbaycandakı

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 22 aprel 1999-cu il.

səfirliyi «Həyat Recensi» mehmanxanasında rəsmi qəbul təşkil etmişdi.

Rəsmi qəbulda çıxış edən Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Pyer Ginyutun milli bayramın tarixindən, bu bayramın Fransa xalqının milli bayramı olmaqla bərabər, həm də bir çox xalqlar üçün də azadlıq bayramı olduğunu söyləmişdi. Rəsmi qəbulda çıxış edən Azərbaycan prezidenti bayram münasibətilə Fransa xalqını təbrik etmiş, Bastiliyanın alınması təkcə Fransa üçün yox, bütün bəşəriyyət üçün bir dönüş nöqtəsi olduğunu vurgulamış və Fransa inqilabının irəli sürdüyü prinsiplər — demokratiya, insan haqları, qanunun alılıyi prinsiplərinin o vaxtdan başlayaraq dünyanın bir çox ölkələrində özünə yer tapdığını və bununla da Fransanın böyük tarixə, zəngin mədəniyyətə, dünyanın qüdrətli və inkişaf etmiş dövlətlərdən birinə çevrildiyini söyləmişdi.¹

Fransa ilə əlaqələr məsələsinə həmişə böyük qayğı ilə yanaşan H.Əliyev 1999-cu il noyabrın 18-də İstanbulda ATƏT-in İstanbul Zirvə görüşündə iştirak edərkən də bu məsələyə diqqətli olmuş və Fransa prezidenti Jak Şirakla görüşmüşdü. Həmin görüşdə Azərbaycan-Fransa arasında iqtisadi əməkdaşlıqdan söhbət açan Azərbaycan prezidenti Xəzərin zəngin enerji ehtiyatlarının istifadəyə verilməsində Fransa şirkətlərinin iştirakını və fəaliyyətini yüksək qiymətləndirmişdi. Həm də İstanbul Zirvə görüşündə H.Əliyevin dönməz iradəsinin və gərgin əməyinin nəticəsində Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin inşası haqqında sənədlər imzalanmışdır və bu münasibətlə H.Əliyevi səmimi qəlbdən təbrik edən Fransa prezidenti Jak Şirak həmin layihənin beynəlxalq əhəmiyyətini, region dövlətlərin və Qərb ölkələrin iqtisadi yüksəlişi üçün böyük rol oynayacağını bildirmişdi.

Jak Şirak eyni zamanda Azərbaycan prezidentinin ATƏT-in Zirvə görüşündəki nitqini yüksək qiymətləndirmiş, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqışəsinin sülh yolу ilə nizama salınması və əmin-amanlığın təmin edilməsi

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 16 iyul 1999-cu il.

üçün Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin müdrik və uzaqgörən siyasetinin tezliklə müsbət nəticələr verəcəyinə əminliyini bildirmişdi.

Fransa prezyidentinin mövqeyi Parisdə çıxan məşhur «Mond» qəzetiñin yazılarında da öz əksini tapmışdı. Belə ki, qəzetiñ aylıq əlavəsi olan «Qovluqlar və sənədlər»in noyabr (2000-ci il) nömrəsi Şərqi ölkələrində baş verən ictimai-siyasi hadisələrə həsr edilmişdi. «Xəzər — neft dənizi» adlı məqalədə isə Azərbaycan Respublikasının karbohidrogen ehtiyatları, onun istismarı və nəqli ilə əlaqədar məlumatlar dərc edilmişdi. Məqalənin müəllifi olan Dominik Qalua Xəzərin sahəsi, neft ehtiyatları, Azərbaycan sektorundakı «Şahdəniz» yatağı və Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutu, bunun iqtisadi, siyasi əhəmiyyəti haqqında fransız oxucularına maraqlı məlumatlar vermişdi.

Belə bir şəraitdə Fransa-Azərbaycan arasında əlaqələrin durmadan artması və buna olan diqqət respublikamızda ayrı-ayrı tikintilərin başa çatdırılması və istifadəyə verilməsində də özünü aydın göstərmişdi. Belə müəssisələrdən biri də Bakı — Kastel Xır-dalan pivə zavodunun tam istifadəyə verilməsi olmuşdu.

2000-ci ilin oktyabrında həmin zavodun istifadəyə verilməsinə həsr olunmuş mərasimdə iştirak edib nitq söyləyən Azərbaycan prezidenti şirkətin prezidenti Kastel müraciətlə bu gün əlamətdar hadisə — Azərbaycandakı pivə zavodunun özəlləşdirildikdən sonra yenidən qurulub istifadəyə verilməsidir — deyən H.Əliyev bu münasibətlə onu təbrik etmiş və «Kastel» şirkətinə, onun bütün əməkçilərinə yeni-yeni uğurlar arzulamışdı.¹

Nitqinə davam edən Azərbaycan prezidenti vaxtıla, 70-ci illərin əvvəllərində əhalini pivə ilə təmin etmək məqsədi ilə böyük bir zavodun tikilib istifadəyə verildiyini və özünün 1993-cü ilin axırlarında və 1997-ci ilin yanvarında Fransada olarkən böyük iş adamları ilə görüşdüyüünü və onları respublikamıza dəvət etdiyini xatırlayaraq bildirmişdi ki, Fransanın böyük şirkətləri birinci növbədə Azərbaycanın neft yataqlarına maraq göstərdilər və biz onların xahişlərini ödədik. Bundan əlavə Azə-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 17 oktyabr 2000-ci il.

baycana maraq göstərənlər çox oldu və belələrindən biri də Fransanın «Kastel» şirkəti oldu. İndi istifadəyə verilən zavodun məhsulları Azərbaycanı təmin etməlidir və həm də qonşu ölkələrə ixrac edilməlidir. Biz gərək şərait yaradaq, Azərbaycanda hamı Xirdalan pivəsi, Azərbaycan pivəsi, «Kastel» pivəsi içsin¹ deyən H.Əliyev nitqini bitirmişdi.

Fransa-Azərbaycan əlaqələrinə böyük əhəmiyyət verən Fransa prezidenti Jak Şirak Ermənistən-Azərbaycan münaqişəni danışıqlar yolu ilə nizama salmaq məsələsinə də diqqətli olmuşdu. O, bu məqsədlə münaqişəli ölkə prezidentlərinin görüşməsinə də az təşəbbüs göstərməmişdir. Belə xarakterli görüşlərdən biri 2001-ci ilin yanvarında olmuşdu. 2001-ci il yanvarın 24-də Azərbaycan prezidenti H.Əliyev Fransa prezidenti Jak Şirakin rəsmi dəvəti ilə Parisə gəlmış və Yelisey sarayında Fransa prezidentinin təşəbbüsü ilə Fransa, Azərbaycan və Ermənistən prezidentlərinin görüşü keçirilmişdi. Burada Azərbaycan və Ermənistənin Avropa Şurasına tam hüquqlu üzv qəbul olunmasını tarixi hadisə kimi qiymətləndirən prezidentlər Qafqazın bu iki dövlətinin — Azərbaycan və Ermənistənin Avropa Şurası ilə əməkdaşlığının perspektivləri haqqında fikir mübadiləsi aparmışlar. Həmçinin, burada iki dövlət arasında hələ də davam edən münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsinin vacibliyi naminə Azərbaycan və Ermənistən prezidentləri arasında birbaşa görüşlərin keçirilməsinin vacibliyi və münaqişənin həlli üçün tezliklə kompromis yollar tapmağın zəruriliyi bildirilmişdi.

Danışıqlardan sonra Yelisey sarayı qarşısında keçirilən mətbuat konfransında Fransa prezidenti Jak Şirak verdiyi bəyanatında Azərbaycanın istər Avropanın, istərsə də Fransanın işgüzar dairələrində böyük nüfuzlu malik olduğunu vurgulayaraq iki ölkə arasında iqtisadi münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsindən və Dağlıq Qarabağ məsələsindən danışmış, bildirmişdi ki, Fransa ATƏT-in Minsk qrupunun üç həmsədrin-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 17 oktyabr 2000-ci il.

dən biridir və Fransa bu münaqişənin dinc yolla həll edilməsi naminə əlindən gələn köməkliyi etməyə çalışacaqdır.

Azərbaycan prezidenti verdiyi bəyanatında Fransa prezidentinə minnətdarlığını və aparılan söhbətdə Fransanın mövqeyindən razı qaldığını və Jak Şirakin və Minsk qrupunun digər həmsədrlerinin birlikdə səyləri ilə münaqişənin sülh yolu ilə həll ediləcəyinə əminliyini bildirmişdi. Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbul olunması məsələsinə çox böyük əhəmiyyət verən Azərbayan prezidenti yanvarın 25-də Parisdən Strasburqa gəlmişdi. Burada Avropa Şurasının binası qarşısında mehribanlıqla qarşılanan respublika prezidenti Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbul edilməsi münasibətilə təntənəli mərasimdə çıxış etmişdi. Elə həmin gün Avropa Şurası Parlament Assambleyasının keçirilən sessiyasında H.Əliyev nitq söyləmişdi.

Azərbaycanın Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı nümayəndə heyətinin rəhbəri, Milli Məclisin deputati İlham Əliyev isə yanvarın 25-də Strasburqda respublika televiziyanın müxbirinə olduqca mənalı və konkret müsahibə vermişdi. O, verilən suala cəsarətli və aydın cavabında Avropa Şurasının təsiri nəticəsində bu münaqişənin həllində müsbət dəyişikliklər ola bilər demiş və qeyd etmişdir ki, əlbəttə, biz çalışacağıq ki, Azərbaycanın mövqeyi burada çox güclü səslənsin. Çünkü haqq-ədalət bizim tərəfimizdədir. Artıq bütün dünya, bütün Avropa bilir ki, Azərbaycan bu münaqişənin qurbanıdır, ölkəmizin torpaqları işgal altındadır, respublikamızın əhalisi qacqın vəziyyətindədir. Ona görə də bununla nə biz, hesab edirəm ki, nə də Avropanın digər ölkələri barışa bilərlər.¹

Bununla da olduqca səmərəli və əhəmiyyətli olan Fransa səfərini başa çatdırın H.Əliyev yanvarın 27-də Bakıya qayıtmışdı. O, Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv olmasına böyük əhəmiyyət verərək Avropa Şurasında onun 43 üzvü arasında iki müsəlman türk dövləti — Türkiyə və Azərbaycan olduğunu və bunun təbii ki, çox yüksək hadisə və Azərbaycan xalqı üçün tarixi əhəmiyyətli hadisə olduğunu söyləmişdi.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 30 yanvar 2001-ci il.

Fransa prezidenti Jak Şirakin təşəbbüsü ilə yenə də Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin 2001-ci il martın 4-də Parisdə «Marini» sarayında Ermənistan prezidenti R.Koçaryanla tək-bətək görüşü olmuşdu.

2001-ci il martın 5-də Fransada olan Azərbaycan prezidenti Yelisey sarayı qarşısında Fransa prezidenti tərəfindən mehribanlıqla qarşılanmış və hər iki prezident arasında səmimi söhbət olmuşdu. Sonra Fransa prezidentinin təşəbbüsü ilə yenidən Azərbaycan, Fransa və Ermənistan prezidentlərinin görüşü olmuşdu. Dövlət başçıları öz aralarında 3 saat davam edən danışıqdan sonra jurnalistlərin suallarına cavab vermişdilər.

Fransa-Azərbaycan münasibətlərinin durmadan belə hərtərəfli inkişaf etdirildiyi, əlaqələrin müntəzəm olaraq artırıldığı bir dövrdə Fransa Senatının «erməni genosidi» adı altında çıxardığı qərar təəccüb doğurdu. Şübhəsiz, «erməni genosidi» başdan-başa əsassız olaraq Türk dünyasına qarşı irəli sürülmüş və uzun illərdən bəri təbliğ edilən bir böhtan, yalan olduğu halda Fransa Senatının mövqeyi olduqca yanlışdır. Ona görə də belə bir məsələ ilə əlaqədar bəzi məqamları xatırlatmaq erməni millətçilərinin uydurma siyasətinin ifşası baxımından pis olmaz. Belə ki, birinci dünya müharibəsinin gedişində ermənilər Türkiyədə dəhşətli faciələr törətmışlər. Bunu nəzərə alan Türkiyə dövləti ölkənin ağır şəraitində iki istiqamətdə tədbir görməyi zəruri hesab etmişdi.

Bunun biri döyük bölgələrində xəyanət edib düşmənə köməklik göstərən ermənilərin tərksilah edilib evlərinə buraxılması, digəri isə erməni əhalisinin başqa ərazilərə — Suriyaya, Feləstinə, Livana və s. yerlərə köçürülmələri olmuşdu. Bu tədbirlər bir tərəfdən də «Daşnakşütyun» və «Qnçak» təşkilatları rəhbərlərinin təqsiri üzündən müharibənin ağır illərində ermənilərin türklərə qarşı törətdikləri faciələrin və xəyanətin nəticəsində məhz Türkiyə dövləti belə bir qərar qəbul etməyə vadar olmuşdu.

24 aprel 1915-ci ildə ölkənin Daxili İşlər Nazirinin İstanbulda və başqa böyük şəhərlərdə erməni komitələrinin bağlanması, onun rəhbərlərinin həbs edilməsi əmri elan edilmişdi.

Həmin gün 600 nəfər müxtəlif peşə sahibləri həbs olunmuşdu.¹ Onlardan bəziləri məhkəməyə verilmiş, qalanları isə azad edilmişdi. Ermənilər sonralar bütün dünyaya car çəkərək Türkiyə hökumətinin bu tədbirlərini «genosid» adlandırmışlar. Ancaq tarixi faktlar tam başqa cür səslənir.

1915-ci il faciəsi haqda jurnalistlərin sualına cavab verən, Fransada hüquq təhsili almış A.Nazaryan bildirmişdi ki, türklər və ermənilər yüz illər ərzində dostcasına birgə yaşamışlar. Erməni kəndlisinin türklə bölməyə bir şeyi yox idi. I Dünya müharibəsində Rusyanın təsiri altına düşüb Rusiya və Qərbin komandası ilə biz türklərə qarşı müharibə apardıq. Nəticədə ermənilər Türkiyədən qovuldu.²

Qərb tədqiqatçılarından Castin və Karolin Makkartilər, K.Laurin, Stanford və Ezzel Kural Şoular, Bernard Levisin, Jorj de Malevil və başqaları XX əsrin əvvəllərində Türkiyədə «erməni soyqırımı»nın saxtalığını öz əsərlərində tarixi dəlillərlə ifşa etmişlər. Lakin tarixi obyektivlikdən uzaq olan erməni müəllifləri nəinki «erməni soyqırımı»nın olmasını və hətta soyqırıma məruz qalan ermənilərin sayını saxtalıqla artırmaqdan belə çəkinməmişlər. Məsələn, erməni jurnalistlərindən C.Kirokosyan yazar ki, XIX əsrin axırlarında və I Dünya müharibəsi dövründə guya Türkiyənin 6 vilayətində 1 milyon 500 minə yaxın erməni yaşamış və hamısı məhv edilmişdi.³

A.Lalayan «Əksinqilabçı «Daşnakşütyun» və 1914-918-ci illərdə imperialist müharibəsi» məqaləsində 1,5 milyon olan ermənidən bir milyonunun məhv edildiyini bildirir.⁴

Bu saxtakarlıq məşhur fransız jurnalisti və alimi Jorj de Malevilin Parisdə çap olunmuş «1915-ci ildə erməni faciəsi» adlı kitabında təkzib edilmişdir. O, göstərir ki, «erməni genosidi»nın qurbanları ildən-ilə artır və bu saxta fakt alver xarakteri daşıyır. Yəni onlar bu yalan fikri təbliğ etməklə beynəlxalq

¹ Жорж де Малевил. «Армянская трагедия 1915 года», Баку, 1990, с. 331.

² Ю.Помпееев. Кровавый омут Карабаха. С.Петербург, 1992, с. 15.

³ Yusif Qaziyev. Qondarma «erməni soyqırımı» mifi «Böyük Ermənistən» xülyasına xidmət edir. «Azərbaycan» qəzeti, 14 iyun 2001-ci il.

⁴«Революционный Восток» журн. № 2-3, Москва, 1938, с. 94.

aləmdə özlərinə havadarlar axtarırlar. Buna görə də təsadüfi deyildir ki, 1930-cu ildə çap olunmuş «Birinci Böyük Sovet Ensiklopediyası»nın 3-cü cildinin 437-ci səhifəsində göstərilir ki, «erməni genosidi» qurbanlarının sayı 300 mindən 600 minə qədərdir. (300 mini öldürümüş və bir o qədər də xəstəlikdən və deportasiyadan həlak olmuşdu). Lakin bu say sonralar 1 milyona, 1,5 və nəhayət 2 milyona çatdırılmışdı.

Tədqiqatçı alim Yusif Qaziyev «Qondarma «erməni soyqırımı» mifi - «Böyük Ermənistən» xülyasına xidmət edir» adlı məqaləsində haqlı olaraq yazar ki, «Bu yalançı rəqəmlər vasitəsilə dünyani inandırmağa çalışan ermənilər yazırlar ki, 1915-1917-ci illərdə 1,5 milyon nəfər erməni soyqırıma məruz qalmışdır. Bu rəqəm müxtəlif dövrlərdə müxtəlif miqdarda göstərilir: keçən əsrin 40-cı illərində 300 min, 50-ci illərdə 600 min, 60-cı illərin əvvəllərində 800 min, 60-ci illərin ortalarında 1 milyon, sonralar isə 1,5 milyon olduğu bildirilir.¹

1915-ci ildə Peterburqda nəşr edilmiş N.M.Laqovun «Ermənistən» kitabında göstərilir ki, 1913-cü ildə Türkiyə Ermənistənində ermənilərin sayı 1 milyon 18 min idi. Fransa alimi, Strasburqda tədqiqat institutunun direktoru Pyer Dyumon təsdiq edir ki, Osmanlı Türkiyəsinin və Rusiya imperiyasının daxilində cəmi 1,4 milyon erməni yaşayırıdı. Belə olan halda sual meydana gəlir? Necə ola bilər ki, 2 milyon erməni soyqırıma məruz qalmış olsun.² P.Dyumon 1989-cu ilin noyabrında Amerika Senatına ünvanlanmış bəyanatda nəinki erməni soyqırımını inkar edir, hətta hesab edir ki, erməni boyeviklərinin terrorist fəaliyyəti nəticəsində 60 min kürd və türk öldürülmişdir.³

Faktlar təsdiq edir ki, qırğınların törədilməsinin başlıca günahkarı ermənilər olmuşdur. Bunu hətta Rusiyanın Van və Ərzurumdaşı baş konsulu Mayevski də təsdiq etmişdir. O, öz xatirələrində yazmışdı: Türkiyənin müxtəlif şəhərlərində ermənilərlə müsəlmanlar arasında toqquşmalar məni belə bir qənaə-

¹ Yusif Qaziyev. Göstərilən məqalə, «Azərbaycan» qəzeti, 14 iyun 2001-ci il.

² Н.М.Лагов. «Армения», С.Петербург, 1915, с. 27.

³ «Vişka» qəzeti, 4 may 2001-ci il

tə gətirir ki, qanlı işlər hər yerdə ermənilərin özlerinin təşəbbüsü ilə başlanmışdır.¹

Erməni soyqırımının saxtalığı məsələsi bir sıra başqa tədqiqatçıların da əsərlərində öz əksini tapmışdır. Bu saxta məsələyə münasibətini bildirən fransız müəllifi Jorj de Malevil yazmışdı: erməni irqini məhv etmək üçün cinayətkar qəsd olması barəsində tezis Osmanlı hökumətinin ən yuxarı dairələrində hazırlanı... sənədlərlə tanış olarkən sabun köpüyü kimi puç olur.² Bu tarixi faktlarla bərabər Osmanlı dövlətində erməni millətinin nümayəndələrini dövlət vəzifələrinə təyin etmək bir daha ermənilərə olan münasibəti açıqlayır. Məsələn, 1868-ci ildə erməni Ağaton Əfəndinin poçt və teleqraf naziri olması, 1877-ci ildə Ohannes Əfəndinin ticarət naziri, 1879-cu ildə Sava Paşanın Xarici İşlər Naziri, 1880-ci ildə Vahan Əfəndinin Ədliyyə Nəzarəti işçisi, 1885-ci ildə Akop Paşa (Akop Kazaryan) Maliyyə Naziri, 1897-ci ildə Miqrırdıç Sinapyan statistik idarənin müdürü, 1912-ci ildə Qabril Noradunqyan xarici nazir və başqalarının,³ ümumiyyətlə Osmanlı hökumətində erməni millətindən 29 paşa, 22 nazir, 23 deputat, 7 səfir, 11 baş konsul, 11 universitet müəllimi, 41 yüksək rütbəli dövlət məmurunun fəaliyyət göstərməsi⁴ bir daha Türkiyədə ermənilərə olan münasibəti açıqlayır.

Amerika professoru Castin Makkarti statistik məlumatların təhlili əsasında belə qənaətə gəlmışdı ki, 1912-1922-ci illərdə öldürülmiş ermənilərin sayı çox hallarda deyildiyi kimi 1,5 və yaxud 2 milyon nəfər deyil, xeyli miqdarda azdır.⁵

Makkarti yazır: Doğrudur, ermənilər qırğına məruz qalmışlar. Lakin həlak olanlar tək ermənilər yox, eyni zamanda müsəlmanlar da olmuşlar. Statistika göstərir ki, 2,5 milyon nə-

¹ Rusyanın Van və Ərzurumda baş konsulu Mayevskinin xatirəleri, Bakı, 1994, səh. 17.

² Jorj de Malevil. Göstərilən əsər, səh. 49.

³ «Tarix» jurnalı, İstanbul, avqust, 2000, səh. 31-32.

⁴ Həsən Hüseynov. «Erməni soyqırımı?» Bəs tarixi həqiqət nə deyir? «Respublika» qəzeti, 24 aprel 2001-ci il.

⁵ Армянский геноцид. Миф и реальность. Bakı, 1992, c. 61.

fər Anadolu müsəlmanı qəddarlıqla qətlə yetirilmiş, şəhər və kəndləri yandırılmışdır.¹ Əgər bu soyqırımdırsa, o halda çox qəribə soyqırımdır, belə ki, öldürənlər daha çox məhv olmuşlar, nəinki məhvə məruz qalanlar.

Erməni saxtalığının ifşası baxımından ABŞ-in Türkiyədə səfiri olmuş kontr-admiral Bristolun fikri də diqqəti cəlb edir. O, 1921-ci il martın 28-də ABŞ Senatının kollegiyasında erməni məsələsinin müzakirəyə çıxarılması ilə əlaqədar olaraq yazmışdı: Görürəm ki, Qafqazda türklərin minlərlə erməni öldürmələri haqqında tamamilə yalan məlumatlar ABŞ-da sərbəst yayılır. Nə qədər ki, ermənilərin yaydıqları yalan məlumatları təkzib etməmişik, o halda yalan məlumat verməkdə şərik kimi ittihəm oluna bilərik.

Bristol fikrini davam etdirərək göstərmışdı: ermənilər müsəlmanlar üzərinə hücum edib evləri dağdıraraq insanları məhv etmələrinə görə türklər cavab tədbirlərinə əl atanda ermənilər hər şeyi buraxıb qaçdırılar. Elə qaçdırılar ki, hətta dayanıb öz arvad və uşaqlarını qorumağı istəyir. Analoji fikir göstərilən müəlliflərdən başqa bir sıra tədqiqatçıların, o cümlədən «Erməni işi» kitabının müəllifi Kamran Qyurul, «Müasir Türkiyə və Osmanlı imperiyasının tarixi» kitabının müəllifi Stenford Şou və digərləri tərəfindən də söylənilmişdi. Bu cəhətdən C. Aslanoğlunun tədqiqatları da diqqəti cəlb edir. Sarıqamışda 500 türk əsgərinin, Ahılkələkdə 10 min müsəlmanın öldürülüşünü, İrəvandakı 40 azərbaycanlı kəndinin yandırıldığını və əhalinin evsiz-eşiksiz qalıb məhv edildiyini, habelə Leninakanda 500 araba ilə başqa yerə daşınan üç minə qədər azərbaycanlı köckünün ermənilər tərəfindən zülmlə öldürülüyüünü açıqlayan tədqiqatçı haqlı olaraq bu vəhşiliklərin əsl soyqırım olduğunu söyləyir.³ Erməni millətçilərinə bunu da xatırlatmaq yerinə düşər ki, 1905-1907-ci və 1918-1920-ci illərdə Ermənistən ərazisində 500 min azərbaycanının qətlə yetirilməsi soyqırım deyildimi? Əlbəttə, soyqırımdır. Nəhayət, tarixi fakt-

¹ Армянский геноцид. Миф и реальность. Баку, 1992, с. 71.

² Yenə orada, səh. 244.

³ C. Aslanoğlu. Erməni zülmü 1919-1920-ci illərdə. «Xəzər» jurnalı, № 3, 1990, səh. 67-68.

larla razılaşmayan erməni millətçilərinin «genosid» saxtalığına cavab olaraq 1985-ci il dekabrın 12-də Amerika konqresinin nümayəndəsi konqresmen Stefan Zolyarst çıxışında bildirmişdi ki, mən çox öyrənəndən sonra belə bir qənaətə gəldim ki, Birinci dünya müharibəsində ermənilər türklərin genosid qurbanı olmamışlar.¹ Cox qəribədir, bütün faciələri törədən bunlar, genosid deyib dünyaya səs salan da bunlardır. Hətta ermənilər BMT nəzdində azlıqda qalan millətlərin hüququnun müdafiə edilməsi komitəsində «Erməni genosidi»ni bir fakt kimi təsdiq etdirmək təşəbbüsü də göstərmişdilər. Ancaq 1973-cü ildə irəli sürülmüş «Erməni genosidi» təklifi 1978-ci ildə komitədə səs-vermə yolu ilə rədd edilmişdir.

Burası da qəribədir ki, müharibənin gedişində döyüş ərazi-sindən 100 kilometrlərlə uzaqda olan Sivas əyalətində sakit bir şəraitdə yaşayan 200 minə yaxın müsəlman amansızcasına məhv edilmişdi.² Zeynal Vəfa «Kökündən bixəbərlər» məqaləsində xatirə yazılarına istinad edərək göstərir ki, küçələrdə qan gölməçələrindən keçmək belə olmurdu. Yollar, həyətlər, əkin sahələri insan cəsədləri sərgisinə dönmüşdü. Ölüləri dəfn etmək imkan xaricində idi. Əsil soyqırıım ermənilərin türklərə, azərbaycanlılara qarşı töötətdiyi qanlı faciələr olmuşdu. Lakin təəssüf ki, ermənilərin həyasızcasına 24 aprel (1915-ci ildə) «Türklərin ermənilərə qarşı genosid günü» kimi təbliğ etmələri hal-hazırda da davam edir. Ancaq görkəmli alımlər, tarixi mənbələr həmin əsassız iddianı rədd etmişlər. Hətta, 75 nəfər Amerika alımı³ 1915-ci ildə ermənilərə qarşı heç bir genosid (soyqırıım) olmadığını tarixi sənədlər əsasında sübuta yetirmişdilər və buna görə də ermənilərin böyük canfəşanlıqla etdikləri bütün cəhdlər haqlı olaraq Amerika dövləti tərəfindən qəbul olunmamışdı.

Buna baxmayaraq erməni millətçiləri saxta «genosid»i dünya ictimaiyyəti arasında yaymaqdə hər vasitədən istifadə edirlər. 1991-ci ildə Yerevanda 16 ölkənin iştirakı ilə «Erməni

¹ Армянский геноцид. Миф и реальность, Баку, 1992, с. 61.

² Zeynal Vəfa. Kökündən bixəbərlər. «Azərbaycan» qəzeti, 24 aprel 2001-ci il.

³ Yenə orada.

genosid»i — tarix, nəzəriyyə və siyasi məsuliyyət» mövzusunda keçirilən beynəlxalq elmi konfransda da həmin məsələ geniş müzakirə edilmiş və SSRİ Ali Sovetinə müraciət göndərilmişdi. Müraciətdə Osmanlı Türkiyəsində erməni genosidi pislenilmiş və bu məsələdə ermənilər yenə də türkləri günahlandırmışlar. Bu saxta ideyanın təbliğ edilməsində ermənilərin məqsədi dünya ictimaiyyətində özlərinin xeyrinə inam yaratmaq və havadarlarının köməkliyi ilə Türkiyədən təzminat almaq (hansı ki, 1919-cu ildə Paris konfransında da belə mövqedə idilər) və ərazilər ələ keçirməklə «Böyük Ermənistən» yaratmaq iddialarını gerçəkləşdirmək istəyirlər. Baxmayaraq ki, dünyanın görkəmli tədqiqatçıları tərəfindən 1915-ci ildə Türkiyədə erməni genosidinin olmadığı və muxtariyyət istədikləri Türkiyə vilayətlərində ermənilərin «çoxluq təşkil etmələri» məsələlərində bütün tarixin saxtalaşdırılmış yalan olması dönə-dönə sübut olunmuş olsa da yenə də ermənilər öz məqsədlərinə nail olmaq üçün saxta uydurmalarını təbliğ etməkdə davam edirlər.

Hətta, erməni lobbisi xarici ölkələrdə parlament seçkilərindən də bir vasitə kimi istifadə edir və həmin seçkilər zamanı səs verəcəklərini bir şərt kimi qəbul etdirməyə və bununla da «dənizdən-dənizə Böyük Ermənistən» yaratmaq planını reallaşdırmağa çalışırlar. Ona görə də hər vasitədən istifadə edib soyqırıma məruz qalan bir xalq olmaları haqda dünya ictimaiyyətində fikir yaratmaq siyasətlərini davam etdirirlər. Bu məqsədlə hətta 1986-ci il aprelin 22-də Kölndə (AFR) «Erməni məsəlesi unudulub» adlı 45 dəqiqlik filmən göstərilməsinə nail olmuşlar. Həmin filmdə erməni soyqırımı təsdiqədici bir fakt kimi hələ 1871-ci ildə rus rəssami Verşaginin «mühəribənin dəhşətləri»ni təsvir edən tablosundan həyasızcasına istifadə edilmişdi. Ancaq bu fakt Dyüssel-dorfda rus kilsəsinin mitropoliti Paulus tərəfindən qəti surətdə rədd edilmiş və bu haqlı olaraq Göbbəls təbliğatı adlandırılmışdır.¹

Çox təəssüflər ki, XIX və XX əsrlərin müxtəlif illərində xüsusi qəddarlıqla türklərə və azərbaycanlılara qarşı mübarizə aparan ermənilər törətdikləri dəhşətli faciələrlə soyqırım törə-

¹ «Vişka» qəzeti, 4 may 2001-ci il.

dən hesab edilmədi. Əksinə erməniləri soyqırıma məruz qalmış xalq kimi tanımaq və hətta bu saxta fikri hazırda öz parlamentində tanıyan dövlətlər də mövcud oldu. Bütün ermənilərin katalikosu II Qareginin Vatikana səfəri zamanı Roma papası II Pavel ilə qəbul edilmiş birgə sənəddə ermənilərin «genosid»inin etiraf edilməsindən sonra Fransa Senatında erməni «genosid»inin qəbul edilməsi açıq şəkildə saxta ideyanın müdafiəsi, obyektivliyin inkar edilməsi oldu. Fransa parlamentinin Osmanlı Türkiyəsində «erməni genosidi»ni qəbul etməsi bir növ təəccüb doğurur. Çünkü, hələ 1986-ci il iyunun 28-də Avropa Assambleyası səs çoxluğu ilə «erməni genosidi»nin olmasını rədd etmişdi. Hətta, bu fakt fransız qəzeti «Yumanite»də (№13018, səh. 12) öz əksini tapmışdı.

Fransa Senatında «erməni genosidinin» qəbul edilməsi məsələsinə Azərbaycan prezidenti 2001-ci ilin yanvarın əvvəllərində növbəti dəfə Fransa prezidenti Jak Şirakin dəvəti ilə Fransaya gedisi və orada keçirdiyi görüşlərində də toxunmuşdu. İki prezident arasında aparılan söhbətdə Azərbaycan-Fransa əməkdaşlığının prinsipləri, regionda vəziyyət, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması və eləcə də hər iki ölkəni maraqlandıran məsələlər haqqında fikir mübadiləsi aparılmışdı. Görüşdən sonra Fransa prezidenti Jak Şirak Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin şərəfinə rəsmi ziyafət vermiş və ziyafətdən sonra hər iki prezident Fransa prezidentinin iqamətgahı karşısındakı meydana gəlmış və bura toplaşan xarici ölkə jurnalistlərinin suallarına cavab vermişlər. Burada «erməni soyqırımı» ilə bağlı suala cavabında Azərbaycan prezidenti bu məsələnin başdan-başa saxta erməni uydurması olduğunu bildirmiş və həmin məsələ ilə əlaqədar Fransa Senatında və Milli Məclisində qəbul olunmuş qərar haqqında öz tənqid fikrini cəsarətlə söyləmişdi.

«Erməni soyqırımı» ilə əlaqədar jurnalistlərin sualına cavabında H.Əliyevin Fransa haqqında dediyi iradlara münasibətini bildirən Jak Şirak demişdir ki, Azərbaycan prezidenti Fransa Senatında və Milli Məclisində qəbul olunmuş qərar haqqında öz tənqid fikirlərini bildirdi. Mən cənab H.Əliyevin bu tənqidlərini nəzərə aldım.

Saxta «erməni genosidi»nə münasibət məsələsində Fransa Senatının mövqeyi Azərbaycan xalqını da çox narahat etmişdir. Fransa Senatının qəbul etdiyi qondarma «erməni genosidi» məsələsi Milli Məclisin 2 fevral (2001-ci il) tarixli iclasında müzakirə edilmişdi. Burada çıxış edənlər göstərmişlər ki, əslində ermənilər türklərə, azərbaycanlılara qarşı genosid - soyqırım törətmışlər. Ermənilər «genosid»lə əlaqədar 26 min kitab çap etdirməklə dünya ictimaiyyətində saxta fikirlərinə inam yaratmağa çalışırlar. Lakin onlar bilməlidirlər ki, genosid bir xalqın kütləvi qırğını deməkdir. Türkiyədə isə ermənilərə qarşı bu cür hadisə törədilməyib. Belə olan halda Fransa Senatının mövqeyi təəccüb və təəssüf doğurur.

Belə bir vəziyyətlə əlaqədar olaraq Azərbaycandan Fransa prezidenti Jak Şiraka 2001-ci ilin fevralında Bəyanat göndərilmişdi. Orada yazılımışdı — Hörmətli cənab prezident Jak Şirak! «Azərbaycan dünyası» Beynəlxalq Əlaqələr Mərkəzi və Azərbaycan-Fransa Cəmiyyəti bütün Respublika ictimaiyyəti adından Fransa Senatının uydurma «erməni genosidi» ilə əlaqədar çıxardığı qərara öz hiddətini və protestini bildirir. Türk dünyası haqqında ən ali fikirlər söyləmiş Qustav Floberin, Azərbaycanı qarış-qarış gəzib xüsusi kitab yazmış Aleksandr Dümanın (ata), Milli qəhrəmanımız Koroğlu haqqında silsilə məqalələr yazmış çap etdirmiş xanım Jorj Zandin, «Rəşidbəy və Səadət xanım» romanını fransız dilində qələmə almış Azərbaycan yazarı İsmayıł bəy Qutqaşınının müqəddəs ruhları heç şübhəsiz ki, bu ədalətsiz aksiyadan rəncidə olmuş və incimişdir.

Təəccübü bir də odur ki, Senat üzvlərinin beşdə birinin iştirak etdiyi iclasda çıxarılan qərar nə qədər qanuni və düzgün sayıla bilər.

Fransa xalqına hörmət və ehtiramlı, «Azərbaycan dünya-sı» Beynəlxalq Əlaqələr Mərkəzinin prezidenti: professor,
doktor **Nəbi Xəzri**

Azərbaycan-Fransa Cəmiyyətinin sədri akademik
M.Cavadzadə.¹

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 8 fevral 2001-ci il.

2001-ci il fevralın 14-də Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri M.Ələsgərov Fransa Senatının sədri Kristian Ponsele ilə görüşmüş, səhbətində ölkələrimiz arasında dostluq əlaqələrinin genişlənməsini yüksək qiymətləndirmiş və qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığın inkişafı üçün son illərdə zəmin yaradığını və Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin, Fransa prezidenti J.Şirakin bu istiqamətdə birgə fəaliyyətinin böyük əhəmiyyət daşıdığını söyləmişdi. M.Ələsgərov Ermənistanın ölkəmizə qarşı on ildən çox apardığı müharibənin Azərbaycan xalqının seçdiyi demokratik inkişaf yolunda böyük maneələr törlətdiyini, bir milyondan artıq qaçqın və köckünün öz doğma yurdlarından didərgin düşərək Azərbaycanın müxtəlif rayonlarında qaçqın düşərgələrində, çadırlarda ağır şəraitdə yaşadıqlarını nəzərə çatdırmışdı.

Milli Məclisin sədri sözünə davam edərək Fransa Senatının qondarma «erməni soyqırımı» ilə bağlı bu yaxınlarda qəbul etdiyi qanuna öz münasibətini açıqlamış və bunun ədalətsiz bir qanun olduğunu qeyd etmiş və göstərmişdi ki, erməni millətçiləri tarixən Türk xalqlarına qarşı soyqırım aksiyaları həyata keçirmişlər. Ermənistan silahlı qüvvələri 1992-ci il fevralın 26-da Azərbaycanın Xocalı şəhərində bəşəriyyət tarixində ən dəhşətli genosid faciəsini törədərək bir gecədə kütləvi halda dinc azərbaycanlıları qəddarlıqla məhv etmişlər. Fransa Senatının bu faktlara göz yummazı və erməni lobbisinin təsiri altında «erməni soyqırımı» barədə qanun qəbul etməsi ədalət principinə və sağlam məntiqə siğmır. Necə olur ki, Fransa Senatı 85 il əvvəl baş vermiş saxta, əsassız bir hadisə haqqında bu cür qanun qəbul edir, ancaq 8 il bundan qabaq törədilmiş dəhşətli Xocalı soyqırımına heç bir reaksiya vermir.¹

Azərbaycanın Milli Məclisinin sədri M.Ələsgərovu diqqətlə dinləyən və çox kəskin fakt qarşısında qalan Fransa Senatının sədri Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həll edilməsində Fransanın böyük marağının olduğunu və bu

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 16 fevral 2001-ci il.

istiqamətdə öz ölkəsinin yeni təşəbbüsler irəli sürəcəyinə əminliyini bildirmişdi.

Ancaq çox-çox təəssüflər ki, Fransa kimi inkişaf etmiş demokratik ölkənin Milli Məclisi yuxarıda göstərilən saxta erməni soyqırımı haqda olan tarixi faktlardan bir nəticə çıxartmaq əvəzinə, hadisələrə düzgün və ədalətli yanaşmaq əvəzinə 2006-ci ilin oktyabrında daha dəhşətli, olduqca qəbul edilməz qanun — «erməni soyqırımı»nın inkar edilməsinə görə cəza müəyyən edən qanun qəbul etmişdi. Həmin saxta qanun layihəsinin Fransanın Milli Məclisində müzakirəyə çıxarıldığı ərəfədə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 2006-ci il 10 oktyabr tarixli iclasında Fransa Respublikasının Milli Məclisinə müraciət qəbul edilmişdi.

Müraciətdə uzaq tarixi hadisələrə ehtiyatla yanaşmaq və həm də yalan haqda qanun layihəsinin qəbul edilməsinin insan hüquqları azadlığına zidd olacağı göstərilməklə bərabər, müraciətdə 1915-ci ildə Osmanlı Türkiyəsi ərazisində ermənilərin qondarma «soyqırımı»na məruz qalması barədə deyilənlər də ciddi araşdırımlar tələb etdiyi və bu yaxınlarda Türkiyədə Osmanlı dövrünə aid arxivlərin açıldığı və bura arzu edən hər kəsin, o cümlədən erməni alimlərinin XX əsrin əvvəllərinə aid tarixi sənədlərlə tanış olmağa dəvət olunduqları göstərilmişdi. Təəssüf ki, erməni tərəfi bu təklifə etinasızlıqla yanaşmışdır. Sənəddə eləcə də tarixi hadisələrə bir tərəfin mövqeyindən qiyamət vermək cəhdləri tarixi həqiqətlərə hörmətsizliyə və bunun Fransa kimi qədim demokratik ənənələri olan ölkənin nüfuzuna ləkə vura biləcəyi və həm də bu mövqə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri kimi Fransanın obyektivliyini şübhə altına ala bilər sözləri ifadə olunmuşdu.¹

Fransa Milli Məclisinin bu mövqeyi eyni zamanda Ermənistən-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həllinə də böyük maneə ola bilər. Həm də bu münaqişələri bir qədər də gərginləşdirə bilər. Ona görə də Fransa Milli Məclisinin bu addımı yolverilməzdır. Fransanın Milli Məclisi-

¹ «İqtisadiyyat» qəzeti, 13-19 oktyabr 2006-ci il.

nin həmin qərarı Türkiyədə, Azərbaycanda böyük etirazla qarşılandı. Hətta Avropa Şurası Parlament Assambleyasının prezidenti Rene Vap der Linden də Fransa parlamentinin qondarma «erməni soyqırımı» barədə qəbul etdiyi qanun layihəsinə etiraz əlaməti olaraq öz münasibətini bildirmişdi. Avropa Şurası Parlament Assambleyasının prezidenti Linden 2006-cı il oktyabrın axırlarına yaxın Ankarada keçirdiyi mətbuat konfransında «erməni soyqırımı» barədə qanun layihəsinin qəbul edilməsini səhv addım hesab etmiş və demişdir: «Bu, yanlış yoldur, gərginliyi artırır. Bizim körpülər inşa etməyə, ortaq məxrəcə gəlməyə ehtiyacımız var».¹

Hər il olduğu kimi 2001-ci ildə də Fransanın Azərbaycandakı səfirliliyi öz ənənəsinə sadıq qalaraq Fransanın Milli bayramı — Bastiliyanın alınması günü münasibətilə iyulun 14-də «Həyat Park» mehmanxanasında rəsmi qəbul təşkil etmişdi. Qəbulda çıxış edən Fransa səfiri Azərbaycan prezidentinə müraciətlə Avropanın bir sıra ölkələri ilə bərabər Fransanın da Azərbaycanla münasibətlərinin fasiləsiz olaraq inkişaf etməsindən, Respublikamızın Avropa Şurasına daxil olmasını razılıq hissi ilə qarşılamasından, Ermənistən-Azərbaycan münaqişəsinin həllində ölkəsinin mövqeyindən və s. danışmışdı.

Qəbulda nitq söyləyən H.Əliyev ölkənin Milli bayramı münasibətilə fransızları təbrik etmiş o, Bastiliyanın alınmasını bəşər tarixində yeni bir mərhələ açdığını söyləmiş və demişdi: biz Fransanın bugünkü bayramını eyni zamanda öz bayramımız kimi qəbul edirik. Azərbaycan prezidenti çıxışında eyni zamanda Fransanın dünya siyasetinə böyük təsir göstərən dövlətlərdən biri olduğunu və Azərbaycanın Fransa ilə əlaqələrinin olduqca əhəmiyyətli olmasını və ona görə də bundan sonra da iki ölkə arasında əlaqələrin inkişaf etdiriləcəyinə əminliyini bildirmiş və demişdi: Fransanın Azərbaycana dost və səmimi münasibət göstərməsini dəfələrlə müşahidə etmişik, biz bunu yenidən bir də Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbul olunması prosesində müşahidə etdik. Belə ki, Azərbaycanın Avropa Şu-

¹ «Müsavat» qəzeti, 28 oktyabr 2006-cı il.

rasına qəbul olunması prosesində bizə mane olmaq istəyən ölkələr, ayrı-ayrı qüvvələr də var idi. Ancaq Fransa dövləti, prezident Jak Şirak Azərbaycanın Avropa Şurasına qəbul olunmasını əvvəldən axıradək dəstəkləmiş və maneələrin aradan qaldırılması üçün çox işlər görmüşdü.¹

Azərbaycan prezidenti 2001-ci il iyulun 28-də Fransanın Bakıdakı səfiri Jan Pyer Ginyutu qəbul edib onunla apardığı söhbətdə də Fransa ilə bütün sahələrdə olan əlaqələrin əhəmiyyətindən danışmışdı. O, eləcə də Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil edilməsi məsələsinə toxunaraq bu məsələdə Fransanın, səfir kimi Jan Pyer Ginyutun və Fransa hökumətinin göstərdiyi qayğı və diqqəti çox yüksək dəyərləndirmiş və buna görə öz təşəkkürünü bildirmişdi.

Səfir Azərbaycan prezidentinə minnətdarlıq edərək demişdi: ölkələrimiz arasında əlaqələr həddindən artıq zəngindir. Münasibətlərin belə zənginləşməsində əsas ilham mənbəyi Fransa və Azərbaycan prezidentləri arasında dostluq əlaqələrinin olmasıdır, - deyən səfir daha sonra Fransa prezidentinin məqsədi Azərbaycan-Fransa münasibətlərinin bu regionda nümunəvi münasibətlər olmasına nail olmaqdan ibarətdir ifadəsini söyləmişdi.

2001-ci il sentyabrın 10-da Azərbaycan prezidenti H.Əliyev Fransa-Azərbaycan dostluq qrupunun sədri Yan Buayenin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmiş və Yan Buayenin xidmətlərini yüksək qiymətləndirərək onun Fransa parlamentində Fransa-Azərbaycan dostluq qrupunun sədri kimi çox çalışdığını, Fransa-Azərbaycan dostluq əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün çox xidmət göstərdiyini söyləmişdi. Azərbaycan prezidentinin sözlərini diqqətlə və maraqla dinləyən Yan Buaye prezidentə çox sağ olun deyərək bildirmişdi ki, bir neçə il bundan əvvəl Sizin razılığınızla biz bu dostluq qrupunu yaratdıq və keçən müddət ərzində fəaliyyətimizdə həd-dindən artıq çox səylər göstərmişik.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 17 iyul 2001-ci il.

H.Əliyev Yan Buayenin uzun illər Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsində çox xidmətlər göstərdiyini, o cümlədən parlamentlərarası əlaqələrin, iqtisadi və ticarət əlaqələrinin inkişafında əldə edilmiş nailiyyətləri xatırlatdı və dedi: Bizim ən böyük nailiyyətimiz odur ki, ölkələrimizi, xalqlarımızı bir-birinə daha da yaxşı tanıtmışıq.¹

2001-ci ilin oktyabrın 20-də H.Əliyev Fransanın respublikamıza yeni fövqəladə və səlahiyyətli səfiri təyin olunmuş Şantal Piarenin etimadnaməsini qəbul edərkən səfir Fransanın Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsində olduqca məraqlı olmasını və ona görə də bu sahədə bütün səylərini göstərməyə hazır olduğunu söyləmişdi.

H.Əliyev söhbətində ötən illərdə Fransa ilə Azərbaycan arasındaki əlaqələrin inkişaf etdiyini və hazırda onun yüksək səviyyədə olduğunu demiş və qeyd etmişdir ki, biz Fransa ilə bütün sahələrdə əməkdaşlığını inkişaf etdirmək əzmindəyik. Həmçinin də o, Fransa prezidenti Jak Şirakin Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həll edilməsi üçün bundan sonra da səylər göstərəcəyinə ümidi bəslədiyini söyləmişdi.

Belə qarşılıqlı münasibətlər şəraitində müstəqil Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatı inamlı inkişaf edir. Ölkə iqtisadiyyatının inkişafına öz dəyərli töhfəsini verən müəssisələrdən biri də Azərbaycan Qaz Emali zavodudur. Öz işini Avropa standartları səviyyəsində qurmağa çalışan zavod əməkçilərinin və onun tükənməz enerjiyə malik olan direktoru Hüseynbala Mirələmovun əməyi öz bəhrəsini vermişdir. Hətta Hüseynbala Mirələmov 1999 və 2000-ci illərdə MDB ölkələri üzrə «İlin direktoru» müsabiqəsinin qalibi adına layiq görülmüş və hətta onun adı «MDB-nin 100 sənaye və elm lideri» kitabına daxil edilmişdi.²

Azərbaycanla əlaqələrin daima artmasına çalışan Fransa və onun Sənayeyə Yardım Assosiasiyanın (SPI) təşkilat komitəsi də H. Mirələmovun fəaliyyətini nəzərdən qəçirmamışdır. Həmin təşkilat 1801-ci ildə Napoleon Bonapartın dekreti ilə

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 11 sentyabr 2001-ci il

² Yenə orada, 29 noyabr 2001-ci il.

yaratılmış və o vaxtdan indiyədək sənayenin və elmin inkişafına yardım programlarının gerçəkləşdirilməsi ilə dünya şöhrəti qazanmışdı. Dövlət təşkilatı kimi fəaliyyət göstərən həmin Assosiasiya Fransanın nüfuzlu elm xadimləri, iri həcmli müəssisə və təşkilat rəhbərlərinin üzvü olduğu mərkəzdir.

Belə nüfuzlu Mərkəzin təşkilat komitəsi H.Mirələmova göndərdiyi məktubda bildirilmişdi ki, «... Bizim müsabiqədə iştiraka razılıq verdiyiniz üçün sizə dərin minnətdarlığımızı bildirir və nəzərinizə çatdırırıq ki, sizin rəhbərlik etdiyiniz müəssisə və şəxsən siz 2001-ci il üçün Fransanın fəxri «SPI Qızıl medalı»nın laureati elan edilirsiniz»¹.

2001-ci il noyabrın 19-da SPI-nin təmtəraqlı «Lümyer zah»nda Assosiasiyanın prezidenti Bernard Mousson təntənəli surətdə Hüseynbala Mirələmova Fransanın fəxri «SPI Qızıl medalı»nı, diplomu və döş nişanını təqdim etmişdi.

Həmin mükafata həm də Azərbaycanı təmsil edən «Mərkəzi Univermaq» ATSC layiq görülmüşdü. Belə ki, 2001-ci il noyabrın 22-də Avropanın elm, sənaye, tərəqqi mərkəzlərindən olan və başər mədəniyyətinin məbədi sayılan Parisdə mükafatların təqdimetmə mərasimində ilin ən uğurlu ticarət mərkəzi olaraq Azərbaycan müəssisəsinin adı çəkilmişdi.² Mükafatı «Mərkəzi Univermaq» ATSC idarə heyətinin sədri Ərəstun Cavadov qəbul etmiş və demişdi: mən hesab edirəm ki, bu mükafatla Səhmdar Cəmiyyətimizin həm imici yüksəlir, həm də dünya ticarət sektorunda beynəlxalq əlaqələrimiz güclənir.

Fransa-Azərbaycan əlaqələri müxtəlif sahələrdə inamlı davam etdirildiyi bir şəraitdə Azərbaycanın Yanacaq və Energetika naziri Məcid Kərimov 2002-ci il aprelin 18-20-də Fransada işgüzar səfərdə olmuşdur. M.Kərimov Fransada səfər zamanı ölkənin sənaye məsələləri üzrə dövlət katibi, nazir Kristian Pyerre ilə görüşmüştü. Fransalı nazir aparılan söhbətdə bir neçə il bundan əvvəl Bakıda səfərdə olduğunu, Azərbaycan prezidenti H.Əliyev tərəfindən qəbul edildiyini və Fransa şir-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 29 noyabr 2001-ci il.

² Yenə orada, 30 noyabr 2001-ci il.

kətlərinin Azərbaycandakı fəaliyyətlərini davam və inkişaf etdirəcəkləri əzmində olduqlarını söyləmişdi.

Qəbula görə minnətdarlığını bildirən M.Kərimov ölkəmizin yeni neft strategiyasını və onun əhəmiyyətindən danışaraq yeni neft strategiyasının Fransa-Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin, həmçinin də Azərbaycanın digər ölkələrlə münasibətlərinin inkişafına geniş imkanlar yaratdığını bildirmişdi. M.Kərimov Fransada olduğu müddətdə eləcə də Azərbaycanla əməkdaşlıq etməyə marağı olan «Totalfina Elf», «Qaz de Frans», «Elektrisite de Frans» şirkətlərinin, həm də Fransa Neft İnstitutunun və digər qurumların nümayəndələri ilə görüşlər keçirmişdi.¹

Azərbaycan-Fransa münasibətlərinin durmadan daha da artması 2002-ci ilin oktyabrın 1-də Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin Fransanın xarici işlər üzrə dövlət katibi Reno Müzelyenin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin qəbulu zaman aparılan səhbətdə də səslənmişdi. Belə ki, qonaqları səmimi salamlayan H.Əliyev Fransa ilə Azərbaycan arasında çox yaxın dostluq, əməkdaşlıq əlaqələrinin olduğunu, bunu yüksək qiymətləndirdiyini və bundan sonra da həmin əlaqələrin möhkəmləndirilməsi üçün səylər göstərəcəyini bildirmişdi. Səhbətinə davam edən Azərbaycan prezidenti Fransa prezidenti Jak Şirakin Azərbaycana və onun problemlərinə, xüsusilə Ermənistən-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasına diqqətini, qayğısını hiss etdiyini və həm də aralarında məktublaşmanın mühüm yer tutduğunu və eləcə də telefon danışıqlarının olduğunu diqqətə çatdırmışdı.²

Reno Müzelye səhbətində H.Əliyevə təşəkkürünü bildirib demişdi: Prezident Jak Şirak Sizin bütün səylərinizə dəstək verir və Sizə böyük ehtiram bəsləyir. Ona görə də mən çox vacib məkana gəlmışəm. Sizin ölkəniz Fransa üçün çox vacibdir. Fransızlar Azərbaycana diqqətlə yanaşırlar. Azərbaycanla əməkdaşlıq etməkdən çox məmnunuq, hesab edirəm ki, bizim birgə səy-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 24 aprel 2002-ci il.

² Yenə orada, 2 oktyabr 2002-ci il.

lərimiz nəticəsində, dostluq və müdriklik əsasında Azərbaycan daha böyük inkişafa nail ola biləcəkdir.¹

Həqiqətən də dünyanın bir çox ölkələri ilə, o cümlədən də Fransa ilə əlaqələrin artması Azərbaycanın nüfuzuna böyük təsir etmiş və belə bir təsirin nəticəsi olaraq respublikamız müxtəlif qurumlara üzv qəbul edilmişdi. Belə bir uğur 2002-ci il noyabrın 27-də Parisdə Avropa Mülki Aviasiya Konfransı Təşkilatının (AMAKT) XXVI plenar sessiyasında əldə edilmişdi. Belə ki, həmin sessiyada bir sıra məsələlərlə yanaşı Azərbaycanın bu beynəlxalq quruma üzv qəbul olunması məsəlesi də müzakirə olunmuşdu. Əvvəlki sessiyalarda Azərbaycanın bu təşkilata üzv qəbul edilməsi dəfələrlə tövsiyə olunmasına baxmayaraq, ancaq həmin təşkilatın üzvü olan Ermənistanın düşməncilik siyaseti yeritməsi üzündən bu məsələ hər dəfə təxirə salınmışdı. Nəhayət, Azərbaycan Hava Yolları Dövlət Konserni rəhbərliyinin uğurlu işi nəticəsində Ermənistan öz etirazını geri götürmüştü. Bununla da AMAKT-ın üzvü olan dövlətlərin nümayəndələrinin ümumi razılığı ilə Azərbaycan həmin beynəlxalq təşkilata üzv qəbul edilmişdi.²

Azərbaycanın ardıcılıqla əldə etdiyi nailiyyətlər ona beynəlxalq aləmdə yeni-yeni nüfuz gətirmişdi. Belə ki, Avropa Şurasının Parlament Assambleyasının 2003-cü ilin yanvar sessiyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri İ.Əliyev AŞPA sədrinin müavini və büro üzvü seçilmişdi. Bu olduqca böyük və əhəmiyyətli bir qələbə idi. Bu, elə bir mötəbər beynəlxalq təşkilatda Azərbaycana, onun nümayəndə heyətinin rəhbəri İ.Əliyevə olan inam və hörmətin təzahürü idi. Bundan bir qədər sonra 2003-cü il martın 11-də Fransa prezidenti Jak Şirak Yelisey sarayında AŞPA sədrinin müavini və büro üzvü İ.Əliyevi böyük bir ehtiramla qəbul etmişdi.

Azərbaycan siyasetçisinin Fransa prezidenti tərəfindən yüksək səviyyədə qarşılanması bir tərəfdən İ.Əliyev şəxsiyyətinə olan hörmət idisə, digər tərəfdən də Azərbaycanın uğurlarının nəticəsi idi. Səmimilik şəraitində keçən görüşdə Fransa-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 29 noyabr 2002-ci il.

² Yenə orada, 2 oktyabr 2002-ci il.

Azərbaycan münasibətlərinə toxunulmuş, hər iki ölkə arasında əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə dair fikir mübadiləsi aparılmışdı. İ.Əliyev səhbətində Cənubi Qafqazda mövcud vəziyyət, Ermənistən-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması sahəsində Azərbaycanın səylərini diqqətə çatdırmışdı.

Prezident Jak Şirak ATƏT-in Minsk qrupunun hömsədri kimi Fransanın bu problemin tezliklə həlli üçün imkanlarını nəzərdən keçirəcəyini bildirmişdi. Eyni zamanda Fransa prezidenti ikitərəfli münasibətlərin inkişafından razılığını vurğulamış və Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin möhkəmlənməsi üçün əlindən gələni əsirgəməyəcəyini söyləmişdi.¹

Fransa-Azərbaycan əlaqələri sonrakı illərdə də davam etdirilmişdi. Bu ənənəyə sadiq qalan Azərbaycanın Müdafiə Naziri general-polkovnik Səfər Əbiyev 2003-cü il iyulun 10-da Fransanın respublikamızdakı səfiri xanım Şantal Puare və hərbi attaşé polkovnik Fransis Monkobed ilə görüşmüştü. Qonaqları salamlayan nazir Azərbaycan və Fransa arasında müxtəlif sahələrdə olduğu kimi, hərbi sahədə də münasibətlərin yaradılmasını təqdirəlayıq hal kimi qiymətləndirmişdir. Xanım Ş.Puare qəbul üçün Azərbaycanın Müdafiə Nazirinə təşəkkür etmiş və o, son günlərdə Ermənistən-Azərbaycan qoşunlarının təmas xəttində vəziyyətin gərginləşməsinin səbəbləri, eləcə də Azərbaycan və Ermənistən Müdafiə nazirlərinin görüşündə hansı məsələlərin müzakirə edildiyi ilə maraqlanmışdır.

Səfirin maraqlandığı məsələyə toxunan S.Əbiyev Ermənistən-Azərbaycan cəbhəsində vəziyyətin gərginləşməsinin əsas səbəbi Ermənistənin Azərbaycan torpaqlarını işgal etməsi, ikinci səbəb – beynəlxalq ictimaiyyətin işgalçi Ermənistana qarşı heç bir tədbir görməməsi və üçüncü səbəb isə işgalçi Ermənistənin özünü cəzasız hiss etdiyini söyləmişdir.²

Söhbətdə S.Əbiyev Ermənistən Müdafıə Naziri S.Sarkisyanla görüşə toxunaraq qeyd etmişdir ki, atəşkəs rejiminin pozulmaması üçün hər iki tərəfin qəti tədbirlər görəcəklə-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 12 mart 2003-cü il.

² Yenə orada, 11 iyul 2003-cü il.

ri barədə razılıq əldə edilməsinə baxmayaraq həmin danişqlardan az sonra, hətta elə həmin günün axşamı Ermənistan tərəfi Azərbaycanın Tovuz və Qazax rayonları istiqamətində atəşkəsi yenidən pozduqlarını vurğulamışdı.

2003-cü il iyulun 14-də Bakıdakı «Həyatt Park» kompleksində Fransanın Milli bayramı – Bastiliyanın alınması günü münasibətilə həmin ölkənin Azərbaycandakı səfirliyi tərəfindən rəsmi qəbul təşkil edilmişdi. Rəsmi yığıncaqdə Fransa səfiri xanım Şantal Puare 14 iyulun Fransa üçün tarixi bir gün, bayram olmasından söz açmışdı. O, həmin bayram günü – 14 iyulda H.Əliyevin 34 il bundan əvvəl hakimiyyətə gəlməsindən, onun respublikanın inkişafındakı tarixi xidmətindən və həm də Fransa ilə dostluq əlaqələrinin yaranmasında H.Əliyevin fəaliyyətindən danişmişdi. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft, Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəmərləri layihələrinin gerçəkləşməkdə olduğunu xatırladan Fransa səfiri xanım Şantal Puare həmin layihələrin Azərbaycanın müstəqillik rəmzləri qədər olduqca çox əhəmiyyətli olduğunu söyləmişdir. Çıxışında Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə toxunan səfir ümidi var olduğunu bildirmişdir ki, 2004-cü il həmin problemə və qaçqınların əzablı vəziyyətinə son qoyacaqdır.

Toplantıda çıxış edən Milli Məclisin sədri Murtuz Ələsgərov iki ölkə arasında siyasi, iqtisadi, mədəni, elm, təhsil sahələrindəki əməkdaşlığın inkişafından və həmin əlaqələrin gündən-günə artmasında respublika prezidenti H.Əliyevin misilsiz xidmətlərindən ətraflı söhbət etmişdi.

Fransa ilə əlaqələrin müntəzəm olaraq inkişaf etdirilməsinə göstərilən diqqətin nəticəsi olaraq 2003-cü il sentyabrın əvvəlində Azərbaycan Respublikasının Baş naziri İlham Əliyev Fransa Senatının Qafqaz üzrə dostluq qrupunun sədri Ambruaz Düponun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

Baş nazir İlham Əliyev qonaqları səmimi qarşılamış, onların fəaliyyətini yüksək qiymətləndirmiş, Fransa və Azərbaycan arasında mövcud olan dostluğun formalaşmasında Fransa Senatının Qafqaz qrupunun əməyinin böyük olduğunu söyləmişdi. Eyni zamanda Fransa-Azərbaycan arasında münasibətlərin yüksək səviyyədə olduğunu nəzərə çatdırıran İlham Əliyev

müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın edilməsindən və həm də Azərbaycan, Fransa prezidentləri arasında olan dostluğun ölkələrimizin daha da yaxınlaşmasına təsir etdiyini qeyd etmişdi.

Baş nazir sözünə davam edərək göstərmişdi ki, Fransa həm də ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədridir və təbii ki, bu qrupun fəaliyyətində böyük rol oynayır və ona görə də biz əminik ki, Fransanın səyləri nəticəsində yaxın zamanlarda münaqişəyə son qoyula bilər. Bunlarla bərabər İ.Əliyev çıxışında Fransa şirkətlərinin Azərbaycanda geniş fəaliyyət göstərdiklərini uğurlu hesab etmiş və gələcəkdə bu əməkdaşlığın genişlənməsi istəyini bildirmişdi.¹

Fransa nümayəndə heyətinin rəhbəri Ambruaz Düpon səmimi qəbul üçün Baş nazirə təşəkkür edib demişdi: Siz Fransa-Azərbaycan dostluq qrupunun fəaliyyətini çox yüksək qiymətləndirdiniz. Ona görə də qeyd etməliyəm ki, ölkələrimiz arasında dostluq əlaqələri yalnız parlamentlər arasında olan münasibətlərdən ibarət deyildir. Bu əlaqələr müxtəlif sahələrdə yüksək səviyyədə həyata keçirilir və həm də bu məsələdə prezident Jak Şirakla cənab Heydər Əliyev arasında olan dostluq münasibətləri də böyük əhəmiyyətə malikdir deyən A.Düpon Minsk qrupunun fəaliyyətinə toxunaraq bildirmişdi ki, Fransa prezidenti Jak Şirak, Fransa Senatının sədri Kristian Ponsle bu məsələyə diqqətlə yanaşırlar. Hətta cənab K.Ponsle cənubi Qafqazın hər üç ölkəsinin parlament sədrlərinin görüşlərini təşkil etmişdir və biz bu münaqişənin həll edilməsi üçün əlimizdən gələn köməyi göstərməyə hazırlıq.

Dostluq qrupuna gəldikdə A.Düpon Azərbaycanla müntəzəm olaraq əlaqələr saxladığını, iki il ərzində Bakıya dördüncü dəfə səfər etdiyini və iki ölkə arasında iqtisadi əməkdaşlıqla çox əhəmiyyət verdiklərini, bu sahədə bağlanmış ikitərəfli müqavilənin onları çox sevindirdiyini bildirmişdi. Sözünə davam edən A.Düpon bu səfərlər nəticəsində Azərbaycanı daha yaxşı tanıyrıq və məqsədimiz ölkəniz haqqında məlumatları Fransa ictimaiyyətinə çatdırmaqdan ibarətdir fikrini söyləmişdi.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 2 sentyabr 2003-cü il.

2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçilən və Fransa-Azərbaycan arasında dostluq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verən İlham Əliyev bir prezident kimi 2004-cü il yanvarın 22-də Parisə ilk rəsmi səfər etmişdi. Bu səfər Fransada böyük əks-səda doğurmuşdu. Səfər haqda öz münasibətini bildirən Fransa-Azərbaycan Ticarət Palatasının fəxri prezidenti Serj Buadve demişdir: yanvarın 22-də Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin Fransaya rəsmi səfərə gəlmişindən biz çox böyük və müsbət nəticələr gözləyirik. Qafqazda həm strateji, həm də iqtisadi cəhətdən mühüm üstünlüyü malik olan Azərbaycan Respublikası, prezident İlham Əliyevin apardığı siyasət nəticəsində Fransa ilə hərtərəfli əlaqələrin inkişafında xüsusi rol oynayacağını söyləyən S.Buadve səfərin hər iki tərəf üçün səmərəli olacağına əminliyini bildirmişdi. Fransanın Avropa Şurası Parlament Assambleyasında nümayəndə heyətinin üzvü, senator xanim Jozet Durye Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevi AŞPA-dan yaxşı tanışdığını, dəfələrlə sessiya zamanı məntiqi çıxışlarının şahidi olduğunu, artıq onun siyasət aləmində böyük təcrübəsi, dünyagörüşü, idarəcilik keyfiyyətləri və bacarığı ilə Azərbaycanı qüdrətli bir ölkəyə çevirəcəyinə, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini sülh yolu ilə həll edəcəyinə əminliyini söyləmişdi.¹

Prezident seçildikdən sonra 2004-cü il yanvarın 22-də Fransaya ilk rəsmi səfərə gələn Azərbaycan prezidenti Parisdə ona ayrılmış iqamətgahda «Meuripce» mehmanxanasında Fransanın «Le Figaro» qəzetinə və «Elci» özəl informasiya televiziya kanalına müsahibə vermişdi. Sonra İlham Əliyev Fransa Senatına gəlmışdi. Burada Senatın sədri Kristian Ponsöle İlham Əliyevi və onun xanımı Mehriban Əliyevanı mehribanlıqla qarışlamış və Azərbaycan prezidentinin şərəfinə rəsmi nahar vermişdi. Burada çıxış edən K.Ponsöle, - Azərbaycanın yeni seçilmiş prezidentini burada salamlamaq bizim üçün xoşdur və biz şadıq ki, o, ilk rəsmi səfərini Fransaya etmiş və Fransa Senatının bunu yüksək qiymətləndirdiyini və Azərbaycan-Fransa əməkdaşlığının yeni mərhələyə qədəm qoymasında bu səfərin

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 22 yanvar 2004-cü il.

müstəsna rolü olacağını bildirmişdi. İ.Əliyev çıxışında iki ölkə arasında əlaqələrin daha da artacağına əminliyini bildirmişdi. İ.Əliyev Senatın xatirə kitabını imzalamış və ona Fransa Senatı adından xatirə hədiyyəsi təqdim olunmuşdu.¹

Bundan sonra Azərbaycan prezidenti Sahibkarlar Təşkilatının – «Medef»in üzvləri ilə görüşmüştü. Görüşdə «Medef»in prezidenti Fransua Periqo və Xarici Ticarət məsələləri üzrə dövlət naziri Fransua Loos çıxış edərək Fransanın Azərbaycanla iqtisadi əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə maraqlı olduğunu söyləmişlər. Onlar iki dövlət arasında ticarət dövriyyəsinin də xeyli dərəcədə artdığını və bu şirkətin Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin tikintisində öz payının olduğunu xatırlatmışlar.

Azərbaycan prezidenti Fransanın iş adamlarına səmimi arzularını çatdırılmış və demişdi ki, son 10 ildə Fransa ilə Azərbaycan arasında siyasi, iqtisadi əlaqələr çox uğurla inkişaf edibdir. Fransa dünyanın aparıcı ölkələrindən biridir və Azərbaycan bu ölkə ilə əməkdaşlığı və onun daha da inkişaf etdirilməsinə çox böyük əhəmiyyət verir. Azərbaycan rəhbəri həm də respublikamızda elektrik stansiyalarının tikilməsi layihələrində Fransa şirkətlərinin iştirakının mümkünüyündən danışmışdı. Sonra Azərbaycan hökuməti ilə Fransa hökuməti arasında «Gömrük hüquqpozmalarının qarşısının alınması ilə bağlı məsələlərdə qarşılıqlı inzibati yardım haqqında» saziş imzalanmışdı.

Yanvarın 22-də Azərbaycan prezidenti öz iqamətgahında Fransanın məşhur «Kastel» qrupunun prezidenti Pyer Kasteli və «Total» neft şirkətinin prezidenti Tyeri Demareni qəbul etmişdi. Həmin gün Fransanın «FR-3» telekanalının beynəlxalq proqramlar üzrə redaktoru Kristian Malara müsahibə vermişdi. Yenə də həmin gün axşam «Debruyen» mehmanxanasında Fransanın Müdafiə Naziri xanım Mişel Alyo-Mari tərəfindən Azərbaycan prezidenti şərəfinə rəsmi qəbul təşkil edilmişdi. Qəbulda Fransa parlamentinin üzvləri, Fransanın xarici işlər, müdafiə, iqtisadiyyat, maliyyə, sənaye nazirliliklərinin nümayən-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 23 yanvar 2004-cü il.

dələri iştirak etmişlər.¹ Bunanla da Azərbaycan prezidenti Fransaya gəlişinin elə birinci günü – 22 yanvarda çox vacib, səmərəli görüşlər keçirmişdi.

Yanvarın 23-də Yelisey sarayında Azərbaycan prezidenti ilə Fransa prezidenti arasında görüş keçirilmiş və Jak Şirak İ.Əliyevi səmimiyyətlə salamlamış, prezident seçilməsi münasibətilə təbrik etmiş, Azərbaycan rəhbərinin ilk rəsmi səfərini Fransaya etməsini yüksək qiymətləndirmiş və Fransa ictimaiyyətinin bu səfərə xüsusi əhəmiyyət verdiyini söyləmişdi.

Azərbaycan prezidenti Parisə etdiyi ilk səfərin onun üçün də böyük əhəmiyyətə malik olduğunu və bu səfərin iki ölkə arasında əlaqələrin daha da möhkəmlənməsinə xidmət edəcəyini bildirmişdi. Görüşdə hər iki ölkənin prezidentləri Fransa ilə Azərbaycan arasında siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələrin inkişafı və gələcək perspektivləri ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparmışlar.

Elə həmin gün «Salon des Aydes de Kamp» salonunda Fransa Respublikasının prezidenti Jak Şirakin ümummilli liderimiz Heydər Əliyevi vaxtilə təltif etdiyi «Fəxri Legionun böyük xaç komandoru» ordeninin Azərbaycan prezidenti İ.Əliyevə təqdim olunması mərasimi keçirilmişdi. Fransa prezidenti Jak Şirak etdiyi çıxışında demişdi: H.Əliyev çox böyük cazibə qüvvəsinə malik müstəsna bir şəxsiyyət idi. Yəni öz zəmanəsini həqiqətən səciyyələndirən şəxsiyyət idi. Onun fəaliyyəti sayəsində Azərbaycan sabitlik əldə etmiş və öz müstəqiliyini möhkəm təməl üzərində qura bilmışdi. H.Əliyev çox cəsərətlə demokratik islahatlara da yol açmış və bu islahatlar ölkənizə Avropa Şurasına daxil olmağa imkan vermişdi. Bir sözlə, siz bu mirasla, haqlı olaraq fəxr edə bilərsiniz.²

«Fəxri Legion ordeni» 200 il əvvəl Napoleon tərəfindən təsis olunmuşdur – deyən Fransa Prezidenti mən Fransa respublikasının bu ali mükafatını – «Fəxri Legionun böyük xaç komandoru» ordenini atanızın 80 illik yubileyi münasibətilə ona vermək və bununla da ikitərəfli münasibətlərin inkişafında müstəsna rol oynadığını və Fransanın böyük dostu olduğunu

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 23 yanvar 2004-cü il.

² Yenə orada, 27 yanvar 2004-cü il.

vurğulamaq istəyirdim. Mən bu mükafatı ona şəxsən təqdim etməyi arzulayırdım. Mən onun oğluna – əziz cənab İlham Əliyevə də etimad və hörmət bəslədiyimi ifadə etmək istəyirəm. Bilin ki, Fransada Sizi dost kimi qəbul edirlər¹.

Fransa prezidentinin çıxışından sonra yiğincaq iştirakçılarının alqışları altında Jak Şirak ordeni Azərbaycan prezidenti İ.Əliyevə təqdim etmişdi. Ordeni qəbul edən Azərbaycan prezidenti söylədiyi çıxışında H.Əliyevin xidmətlərini yüksək qiymətləndirdiyinə görə Fransa prezidentinə minnətdarlığını bildirmiş və demişdi bu yüksək orden mənim üçün və əminəm ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı üçün olduqca əzizdir.

«Fəxri Legionun böyük xaç komandoru» ordeninin təqdim olunmasından sonra Fransa prezidenti adından Azərbaycan prezidenti şərəfinə rəsmi qəbul təşkil olunmuşdu.

Azərbaycan prezidenti İ.Əliyev 2004-cü il mayın 10-da növbəti əfv fərmanı vermiş və bununla çox ailələrə sevinc bəxş etmişdi. Belə bir fərmanla əlaqədar olaraq Fransa prezidenti Jak Şirak Azərbaycan prezidentinə məktub göndərmiş və həmin məktubda fərmani alqışlamış, Azərbaycanın Avropaya integrasiya xəttini yüksək qiymətləndirmiş və göstərmişdi ki, Sizin milli həmrəyliyə yönəlmış iradənizin təsdiqi olan belə insanpərvər addımınızı alqışlamağı özümə borc bilirəm.² Məktubda Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məsələsinə toxunan Jak Şirak yazmışdı ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində əldə olunacaq irəliləyişlər həmin məsələnin həllini daha da sürətləndirəcəkdir.³

Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin müntəzəm olaraq artması 2004-cü ildə də öz əksini tapmışdı. Belə ki, həmin ilin yazında Fransanın Bureau Veritas şirkətinin Bakıda yeni ofisi açılmışdır. Bu ofisin açılmasında məqsəd keyfiyyət, sağlamlıq və ətraf mühitin təhlükəsizliyinin qorunmasını idarə etmək olmuşdur.

2004-cü ilin iyulunda Azərbaycan prezidentinə öz etimadnaməsini təqdim edən Fransa səfiri Rolan Blatmanı qəbul

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 27 yanvar 2004-cü il.

² Yenə orada. 23 may 2004-cü il.

³ Yenə orada.

etmişdi. R.Blatman təmsil etdiyi ölkənin – Fransanın Dağlıq Qarabağın müstəqilliyini tanımadığını vurğulamış və demişdir ki, «Fransa Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə hörmət edir.¹

Azərbaycan prezidenti münaqişənin nizama salınmasında Fransanın roluna böyük əhəmiyyət verdiyini qeyd etmiş və eyni zamanda göstərmişdir ki, problem yalnız beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində həll olunmalı, münaqişə aradan qaldırılmalıdır.

Fransanın Milli bayramı – Bastiliyanın alınması günü münasibətilə 2004-cü il iyulun 5-də Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev Fransa prezidenti Jak Şiraka teleqrama vuraraq onu və dost Fransa xalqını öz adından və bütün Azərbaycan xalqı adından təbrik etmişdi. Biz Fransa ilə dostluq və hərtərəfli əməkdaşlıq əlaqələrinin inkişafına böyük əhəmiyyət veririk fikrini bildirən H.Əliyev həm də xalqımızın ən ağır problemi olan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə, tezliklə aradan qaldırılması sahəsində ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri kimi Fransanın fəaliyyətinə böyük ümidiylərə yanaşlığını qeyd etmişdi.

2004-cü ilin sentyabrın əvvəllerində yenidən Fransada işgizar səfərdə olan Azərbaycan prezidentinin Yelisey sarayında Fransa prezidenti ilə təkbətək görüşü olmuşdu. Prezidentin görüşündə siyasi, iqtisadi və digər başqa sahələrdə Azərbaycan-Fransa arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsindən danışılmışdı. Söhbətdə Azərbaycanın Avropa Birliyinə integrasiyası ilə bağlı məsələlərə toxunulmuş və Fransa prezidenti Jak Şirak gələcəkdə Azərbaycanın Avropa Birliyi ilə əməkdaşlığının daha da genişlənəcəyinə ümidi var olduğunu bildirmişdi. Görüşdə aparılan söhbətdə həmçinin Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsinə geniş yer verilmiş və Fransa tərəfi münaqişənin aradan qaldırılması üçün sülh danışıqlarının davam etdirilməsinə tərəfdar olduğunu söyləmişdi.

Azərbaycan prezidenti sentyabrın 8-də Parisdə Fransa Senatının yerləşdiyi Lüksemburq sarayına gəlmış və burada onu Fransa Senatının sədri Kristian Ponsöle böyük ehtiram və

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 24 iyul 2004-cü il.

hörmətlə qarşılımışdı. Sonra Azərbaycan prezidenti ilə Senatın sədri arasında keçirilən görüşdə Fransa-Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlığın uğurlu inkişaf etdirildiyindən danışılmışdı. Azərbaycan Milli Məclisi ilə Fransa Parlamenti arasında əlaqələrdən məmənun olduğunu söyləyən İ.Əliyev bu sahədə əməkdaşlığın geniş perspektivləri olduğunu bildirmişdi. Görüşdə həmçinin də Fransa Senatının Cənubi Qafqaz ölkələrinin parlamentləri arasında əlaqələr yaradılması üçün səylərini Əsir-gəmədiyi qeyd olunmuşdu.

Azərbaycan prezidenti sentyabrın 8-də həm də ATƏT-in Minsk qrupunun Fransadan olan həmsədri Anri Yakolən ilə görüşmüştür. Azərbaycan prezidenti Fransaya olan səfərinin çox uğurlu olduğunu, səmərəli və əhəmiyyətli danışıqlar aparlığını və iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələrin getdikcə inkişaf etdiyini söyləmişdi. Azərbaycan prezidenti eyni zamanda Ermənistən-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində Fransanın mövqeyini yüksək qiymətləndirmişdi. Anri Yakolən Parisdə Azərbaycanın Xarici İşlər Naziri Elmar Məmmədyarovla keçirdiyi görüş haqqında məlumat verərək bildirmişdi ki, Fransa Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün səylərini davam etdirəcəkdir.

Avropa Şurası Parlament Assambleyası Bürosunda da Azərbaycan-Ermənistən münaqişəsi məsələsinin müzakirəsi nə-zər diqqətdən yayınmamışdır. 2004-cü il dekabrın 13-də Parisdə Avropa Şurası Parlament Assambleyası Bürosunun növbəti iclası olmuşdur. Azərbaycanın Milli Məclisinin AŞPA-dakı nümayəndə heyətinin rəhbəri, AŞPA-nın Büro üzvü Səməd Seyidov bildirmişdir ki, yiğincağın ölkəmiz üçün vacib və əhəmiyyətli tərəfi AŞPA-nın qış sessiyası gündəliyinin təsdiq olunması və Azərbaycan-Ermənistən, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı məruzənin həmin gündəlikdə öz əksini tapması idi. Həmin iclasda Büro üzvləri məruzənin gündəliyə salınmasına yekdilliklə səs vermişlər.¹

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 14 dekabr 2004-cü il.

2005-ci il fevralın 4-də Azərbaycan Milli Məclisinin sədri Murtuz Ələsgərov Fransanın Azərbaycandakı səfiri Rolan Blatmanı qəbul etmişdi. Səfiri mehribanlıqla qarşılıyan M.Ələsgərov səfirlərin fəaliyyəti dövründə Fransa ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq əlaqələrinin artmasına öz töhfəsini verəcəyinə əminliyini bildirmişdi. Fransa-Azərbaycan münasibətlərinin çox qədim tarixi olduğunu və Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra iki ölkə arasında əlaqələrin yeni mərhələyə qədəm qoyduğunu nəzərə çatdırıran spiker bildirmişdi ki, Fransa bizim müstəqilliyimizi tanıyan ilk ölkələrdən olmuş və 1992-ci ildən iki ölkə arasında diplomatik əlaqələr yaranmış və bu əlaqələrin inkişaf etdirilməsində dövlət başçılarının böyük xidmətləri olduğunu söyləmişdi. İ.Əliyev prezident kimi ilk dəfə 1993-cü ildə Fransaya səfər etmişdi. İ.Əliyev də prezident seçildikdən sonra 2004-cü ilin yanvarında Fransa prezidenti Jak Şirakin dəvəti ilə Fransada olduğunu və əməkdaşlığın yeni inkişaf perspektivlərinin müəyyənləşdirildiğini qeyd edən M.Ələsgərov Parlament əlaqələrinin dinamik inkişaf etdiyini, Azərbaycan Milli Məclisinin nümayəndə heyətinin bir neçə dəfə Fransa Senatında olduğunu, mühüm sənədlər imzalandığını söyləməklə bərabər o, həm də Fransa Senatının sədri Kristian Ponsele Azərbaycanda olarkən dövlət başçısı və Parlamentin sədri ilə danışıqlar apardığını, habelə Fransa-Azərbaycan dostluq qrupunun sədri DUPON və digər şəxslərin də ölkəmizdə olunduqlarını xatırlatmışdı. Bunlarla bərabər Ermənistən-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məsələsinə toxunan M.Ələsgərov münaqişənin həlli ilə ATƏT-in Minsk qrupunun məşğul olduğunu və Fransa da bu qrupun həmsədrlərindən biri olduğunu səfirlərin diqqətinə çatdırmış və bildirmişdi ki, erməni separatçıları Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində narkotik maddələr yetişdirir və terrorçuluq siyaseti həyata keçirirlər. Söhbətini davam etdirən M.Ələsgərov bu günlərdə Avropa Şurasında Devid Atkinsonun məruzəsi əsasında Dağlıq Qarabağ məsələsinin müzakirə edildiyini bildirmiş və Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Ermə-nistanın təcavüzkar dövlət olduğunu təsdiqləyən qətnamənin qəbul edildiyi, Minsk qrupu da

işgalçi Ermənistəni pisləməli və ona qarşı sanksiyalar tətbiq etməlidir – fikrini söyləmişdir.¹

Səfir R.Blatman 2004-cü ilin noyabrında Fransa Senatında Milli Məclisin sədri M.Ələsgərovla görüşdüyüünü xatırlatmış və iki ölkə arasında münasibətlərin dostluq xarakteri daşıdığını bildirmişdi.

2005-ci il fevralın 7-də Azərbaycan prezidenti İ.Əliyev Fransa Senatının üzvü Emeri de Monteskunu qəbul etmişdi. Fransaya olan səfərlərini xatırlayaraq Parisdə keçirdiyi görüşləri, apardığı danışıqları yüksək dəyərləndirən İ.Əliyev bütün bunların ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi işində mühüm rol oynadığını nəzərə çatdırmışdı. O, Azərbaycanda enerji sahəsində həyata keçirilən bir sıra layihələrdə Fransa şirkətlərinin fəal iştirak etdiyini və bunlarla bərabər Ermənistən-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizama salınması prosesində Minsk qrupunun həmsədri kimi Fransanın mühüm rol oynadığını vurğulamışdı. Emeri de Montesku Azərbaycan-Fransa əlaqələrinin müxtəlif sahələrdə sürətli inkişafından danışmış və o, Xəzərin karbohidro-gen ehtiyatlarından və onların işlənməsində Fransa şirkətlərinin fəal iştirak etdiyini bildirmişdi.

XX əsr tarixinə ən dəhşətli qara səhifə kimi yazılmış milli faciəmiz Xocalı soyqırımı heç vaxt diqqətdən yayınlanmışdır. Həmin faciənin 13-cü ildönümü ilə əlaqədar «Xocalı faciəsi» adlı sənəd Azərbaycanın Fransadakı səfirliyi tərəfindən yayılmışdı. Sənəddə dünya ictimaiyyətinə həmişə özünü yazış, faciələrə məruz qalmış millət kimi təbliğ edən ermənilərin 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə şaxtalı, qarlı qış gecəsində 7 minlik əhalisi olan Xocalı şəhərinə hücum edərək dinc əhaliyə qarşı törətdikləri vəhşiliklərdən bəhs edilmişdi. Sənəddə ermənilərin XIX-XX əsrlərdə azərbaycanlılara qarşı dəhşətli soyqırımı törətmələri, Xocalı faciəsi zamanı qadın, uşaqlara və qocalara belə aman verməyərək 613 nəfəri qətlə yetirmələri, 1275 nəfəri girov götürmələri barədə Fransa ictimaiyyətinə ətraflı

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 5 fevral 2005-ci il.

məlumat verilmişdir. Sənəddə həmçinin də ərazimizin 20 faizi-nin işgalı, bir milyondan artıq əhalinin qaçqına çevriləsi, onların ağır şəraitdə yaşamaları, ermənilərin Azərbaycana vurduğu maddi və mənəvi zərərlər, işgal olunmuş ərazilərdə xalqımızın məxsus tarixi abidələrin və başqa obyektlərin dağıdılması barədə faktlar da öz əksini tapmışdır. Tarixi faktlara söykənən həmin sənəd Fransa rəsmilərinə, Parisdə olan diplomatik nümayəndəliklərə, beynəlxalq təşkilatlara və həmçinin də kütłəvi informasiya vasitələrinə göndərilmişdi.

Ümumiyyətlə, Ermənistən Azərbaycana qarşı apardığı təcavüz, işgalçılıq siyaseti nəticəsində Dağlıq Qarabağ vilayəti ərazisindən əlavə 7 rayon işgal edilmiş, 20 min nəfər həlak olmuş, 100 min yaralanmış, 50 min müxtəlif dərəcəli xəsarət almış və 4.853 nəfər itgin düşmüdü. Onlardan 439 nəfər əsirlikdə öldürülmüş, ya ölmüş, 783 nəfər əsirlikdə qalmaqdadır. İşgal nəticəsində 900 yaşayış məntəqəsi viran edilmiş, 7 min sənaye və kənd təsərrüfatı obyekti, 700 təhsil, 665 səhiyyə obyekti, 22 muzey, 4 rəsm qalereyası, 44 məbəd, 9 məscid, 100 minə yaxın muzey sərvəti, mədəniyyət və memarlıq abidəsi dağıdılmışdır. Bunlardan əlavə erməni vəhşiliyinin nəticəsi olaraq 17 min hektar məhsuldar torpaq sahəsi zəhərlənmiş, minalanmış və bununla da yararsız hala salınmışdır.¹ Həmçinin də min kilometrə yaxın avtomobil yolu, 160 körpü, 23 min kilometr su və 15 min kilometr dəmiryol xətti darmadağın edilmişdir. Dağlıq Qarabağ ərazisindəki 210 min hektar meşə sahəsi qəddarcasına doğrandaqdan əlavə nüvə tullantıları ilə tam zəhərləndiyindən sıradan çıxmışdır. Təkcə Qubadlı rayonunda 20 min hektar ərazini əhatə edən çox əhəmiyyətli qoruq erməni caniləri tərəfindən qəddarlıqla yandırılmışdır. Zəngilan rayonunun ərazisindəki çox qiymətli 107 hektarlıq qoruq məhv edilmişdir. Erməni vəhşiliyi hətta qəbiristanlıqdan da yan keçməmiş, 100-dən artıq qəbiristanlıq talan edilmiş və dağıdılmışdır.²

Bütün sadalanan və erməni vandalizminin digər faktları ermənilərin daha çox məskunlaşlığı və müdafiə olunduğu

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 25 yanvar 2005-ci il.

² Yenə orada.

Fransa cəmiyyətində təbliğ edilməsi Azərbaycanın Fransadakı səfirliliyinin, Azərbaycan icmasının gündəlik fəaliyyətinin tərkib hissəsi olmalıdır.

2005-ci il iyunun 22-də Milli Məclisin sədri M.Ələsgərov Fransa-Qafqaz parlamentlərarası dostluq qrupunun sədri Ambruaz Düponu qəbul etmişdi. Səmimi keçən görüş zamanı spiker dostluq əlaqələrinin əsasının hələ orta əsrlərdən qoyulduğunu, 1992-ci ildə iki ölkə arasında diplomatik əlaqələr yaradıldığını – Azərbaycanda Fransa səfirliliyinin, 1994-cü ildə isə Parisdə Azərbaycan səfirliliyinin fəaliyyətə başladığını söyləmişdi. O, eyni zamanda parlamentlərarası əlaqələrin inkişafından, dəfələrlə Fransa Parlamenti nümayəndə heyətinin, o cümlədən də 1999-cu ildə Fransa Senatının sədri Kristian Ponselenin Azərbaycanda olmasından və onun təşəbbüsü ilə bir neçə dəfə Qafqaz üçlüğünün görüşlərinin keçirilməsindən danışmışdı. M.Ələsgərov həmçinin də özünün rəhbərliyi altında Parlament nümayəndə heyətinin Fransada səfərdə olduğunu və orada keçirilən görüşlərdə geniş fikir mübadiləsi apardıqlarını xatırlatmışdı.

Fransa-Qafqaz parlamentlərarası dostluq qrupunun sədri A.Düpon görüşə görə təşəkkürünü bildirmiş və Fransa-Azərbaycan münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsinin məqsədə uyğunluğunu söyləmişdi. O, Azərbaycana Fransa-Azərbaycan biznes forumunun açılışına gəldiyini demiş və qeyd etmişdi ki, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Fransa şirkətlərinin sayının daha da artacağını, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məsələsinə gəldikdə isə bu problemin sülh yolu ilə həll ediləcəyinə əminliyini bildirmişdi.

Əlaqələrin getdikcə artması şəraitində Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına integrasiyası istiqamətində də mühüm irəliləyişlər olmuşdu. Belə ki, təkcə 2004-cü ildə respublikamız dünyanın 120-dən çox ölkəsi ilə əmtəə mübadiləsi sahəsində əməkdaşlıq etmişdir. 2004-cü ildə xarici ticarət dövriyyəsinin ümumi həcmi əvvəlki illə müqayisədə 36,4 faiz artaraq 7 milyard dollardan çox olmuşdur.¹

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 23 iyun 2005-ci il.

Azərbaycanın iqtisadi əlaqələrinin genişləndirilməsi məqsədilə müxtəlif tədbirlər – biznes-forumlar, investisiya konfransları da əhəmiyyətli rol oynamışdı. Belə tədbirlərdən biri də 2005-ci ilin iyununda Azərbaycan-Fransa biznes-forumunun keçirilməsi olmuşdur. Forumda Fransanın dövlət nümayəndələri ilə yanaşı, iqtisadiyyatın bir sıra sahələrini təmsil edən şirkət nümayəndələri, Azərbaycandan isə həmin forumda 100-dən artıq iş adamı təmsil olunmuşdu.¹ Forumun açılış mərasimində çıxış edən Azərbaycanın İqtisadi İnkişaf Naziri respublika iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrində əldə edilmiş uğurlar haqqında geniş məlumat vermiş və bu günə qədər Azərbaycan iqtisadiyyatına 24 milyard dollara yaxın investisiya qoyulduğunu söyləmişdi.²

Forumda çıxış edən Fransa senatoru Ambruaz Düpo qonaqpərvərliyə görə minnətdarlığını bildirmiş və biznes-forumun iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələrin daha da artmasında, iş adamlarının əməkdaşlığı olan diqqətinin əhəmiyyətli olacağını qeyd etmişdi. O, həmçinin, Forum çərçivəsində Azərbaycana gəlmiş 30-a yaxın Fransa şirkətinin istehsal etdikləri məhsulların sərgisinin təşkil edildiyini də nəzərə çatdırmışdı.

Əlaqələrin belə inkişaf etdirildiyi bir şəraitdə 2005-ci il iyunun əvvəllərində Fransanın Azərbaycandakı səfirliliyindən sevindirici məlumat AzərTAC-a daxil olmuşdu. Məlumatda Fransa prezidenti Jak Şirakin fərmanı ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti Natiq Əliyevin Şevalye rütbəsində Fransanın «Milli Fəxri Legion» ordeni ilə təltif edildiyi bildirilmişdi. N.Əliyev həmin yüksək mükafata Fransa-Azərbaycan ölkələri arasında əlaqələrin inkişaf etdirilməsindəki xidmətlərinə görə layiq görülmüşdü.

2005-ci ilin yayında da Fransanın müxtəlif şirkətlərinin Azərbaycanda ayrı-ayrı işlərin görülməsi barədə müqavilələr bağlanması ənənəsi davam etdirilmişdi. Buna misal olaraq həmin ilin iyulun 27-də «Avropa» hotelində «Azərsu» Səhmdar

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 23 iyul 2005-ci il.

² Yenə orada.

Cəmiyyəti ilə Fransanın «OTVSA» şirkəti arasında müqavilənin bağlanması göstərmək olar.

Müqavilənin bağlanması ilə əlaqədar olaraq keçirilən tədbiri giriş sözü ilə açan «Azərsu» Səhmdar Cəmiyyətinin prezidenti Oqtay Əsədov (hazırda Milli Məclisin sədri) Bakı şəhəri kanalizasiya sisteminin 1934-cü ildən istismara verildiyini, keçən müddət ərzində xətlərin köhnələrək yararsız hala düşdüyünü və ona görə də həmin qurğuların yenidən qurulması və genişləndirilməsinin vacib olduğunu söyləmişdi. O, eyni zamanda son illərdə köhnə xətlərin yeniləri ilə əvəz edilməsi və kanalizasiya sisteminin bərpası istiqamətdə görülən işlərə də münasibətini bildirərək qeyd etmişdi ki, 2002-2004-cü illərdə Bakıda müxtəlif diametrlı və uzunluğu 10 min metrdən çox olan kanalizasiya xətləri çəkilmişdir. Ancaq buna baxmayaraq nəinki Fransada, eləcə də dünyada su təchizatı və kanalizasiya sistemlərinin bərpası və tikintisi ilə məşğul olan təcrübəli «OTVSA» şirkəti ilə müqavilənin bağlanması çox əhəmiyyətli idi.¹ Bununla da Azərbaycanın «Azərsu» Səhmdar Cəmiyyəti ilə Fransanın «OTVSA» şirkəti arasında müqavilə əsasən Hövsan çirkab sularını təmizləmə qurğusu, 2 sayılı Zığ nasos stansiyası və ötürücü kanalizasiya xətlərinin yenidən qurulması və genişləndirilməsi haqqında bağlanmışdır.²

Fransa-Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələrinin ən yüksək inkişaf mərhələsini 2007-ci il yanvarın 29-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Fransa Respublikasına növbəti dövlət səfərini hesab etmək olar. Həmin gün Yelisey sarayında İ.Əliyev və Fransa Respublikasının Prezidenti Jak Şirak arasında təkbətək görüş keçirilmişdir. Söhbətdə Fransa Prezidenti son zamanlarda Azərbaycanla Fransa arasında əməkdaşlığın çox inkişaf etdiyini və bu il Fransada Azərbaycan ili keçiriləcəyini bildirmişdir. söhbə-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 28 iyul 2005-ci il.

² Yenə orada.

tinə davam edən Jak Şirak bildirmişdir ki, münasibətimiz həm siyasi, həm də iqtisadi baxımdan çox vacib və səmərəlidir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Fransa Prezidentinə təşəkkür edərək bildirmişdir ki, Fransaya dövlət səfəri etmək mənim üçün çox şərəflidir və prezident seçildikdən sonra ilk səfərimin Fransaya edilməsi də təsadüfi olmamışdır. Dövlət başçıları enerji layihələri, Cənubi Qafqazda vəziyyət və Dağlıq Qarabağı münaqişəsi ətrafında fikir mübadiləsi aparmışlar.

Yanvarın 29-da Yelisey sarayında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevə «Fəxri Legionun böyük xaç komandoru» ordeninin və Prezident Jak Şiraka «Heydər Əliyev» ordeninin təqdim olunma mərasimi keçirilmişdir.

Fransa Prezidenti Jak Şirak Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevə ordeni təqdim edərkən bildirmişdir ki, böyük məmənuniyyətlə Sizi Fransanın yüksək mükafatı «Fəxri Legion» ordeninin ən yüksək dərəcəsi ilə təltif etməyimə çox şadam.

Sözünə davam edən Jak Şirak: «Bu orden Napoleon tərəfindən təsis olunmuşdur və bütün fransızlar öz ölkəsinin fərqlənmə nişanlarına və medallarına çox sadıqdırlər» fikrini söyləmişdir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev isə Fransa Prezidentinə Heydər Əliyev ordenini təqdim edərkən demişdir: «Hörmətli cənab Prezident. Bu gün mənim üçün çox əziz bir gündür. Fransanın ən yüksək ordenini almaq çox böyük şərəfdir. Siz qeyd etdiniz ki, 3 il bundan əvvəl mən Fransada rəsmi səfərdə olarkən Prezident Heydər Əliyevin təltif olunduğu ordəni almaq mənə nəsib olmuşdur. Sizin şəxsi dostluğunuz Fransa-Azərbaycan münasibətlrinin inkişafında xüsusi rol oynamışdır. Bütün sahələrdə – siyasi, iqtisadi, mədəni sahələrdə biz çox uğurlu əməkdaşlıq edirik. Fransa bizim üçün dost ölkədir. Çox yaxın tərəfdəşdir. Bu gün Sizin tərəfinizdən Fransa dövlətinin ən yüksək ordəni ilə təltif olunmaq əlbəttə ki, böyük xoşbəxtlikdir. Demək istəyirəm ki, bundan sonra da iki ölkə arasında olan münasibətin inkişafında öz səylərimi göstərəcəm. Mən bu gün böyük məmənunluq hissi ilə sizi Azərbaycan dövlətinin ən yüksək ordəni olan – «Heydər Əliyev» ordəni ilə təltif edirəm. Bu həm Azərbaycanın ən yüksək mükafatıdır, eyni

zamanda Sizin dostunuz Heydər Əliyevin adını daşıyan ordendir. Sizi təbrik edirəm».

Yanvarın 29-da Yelisey sarayında Fransa Respublikasının Prezidenti Jak Şirakin və xanımı Bernadet Şirakin adından Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və xanımı Mehriban xanım Əliyevanın şərəfinə dövlət qəbulu təşkil edildi. Qəbulda çıxış edən Fransa Prezidenti iki ölkə arasında münasibətlərin durmadan yaxşılaşmasından, iqtisadi inkişafın daha da artırılmasından danışaraq qeyd etdi ki, mən YereVanda bəyan etmişəm, indi isə sizə deyirəm: Fransa bu gün inanmaq istəyir ki, sülh vaxtı artıq yetişmişdir, Fransa buna inanmaq istəyir. Çünkü o, müharibələrin nəyə qadir olduğunu bilir. Buna nail olmaq son addımın atılması tələb edir. Bu son addım həm Bakıda, həm Yerevanda atıla bilər. Çünkü onun nəticəsində nurlu həyatın, sülh və firavanlığın üfüqləri açılacaqdır. Mən bu arzuları bütün Cənubi Qafqaz xalqları üçün ifadə etmək istərdim. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev cavab nitqində demişdir: Məmnuniyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, əməkdaşlığımızın səviyyəsi yüksəkdir. Fransa Azərbaycanın iqtisadi tərəfdaşları sırasında birinci beşliyə daxildir. Ölkələrimiz arasında əmtəə dövriyyəsinin həcmi son illər ərzində təxminən 3 dəfə artıbdır. Fransa şirkətləri Azərbaycanın iqtisadi inkişafında yaxından iştirak edir. Aviasiya, milli təhlükəsizlik, maliyyə, istehsal-xidmət sahələrində və digər sahələrdə fəallıq göstərirler. Bu gün Azərbaycan böyük sürətlə inkişaf edir. 2005-ci ilədək 10 il ərzində Azərbaycanda ümumi daxili məhsulun artımı hər il 10%-dən çox olmuşdur. 2005-ci ildə isə bu 26%, 2006-ci ildə isə bu 25% olmuşdur. Son 3 il ərzində ölkədə 500 mindən çox yeni iş yeri açılmışdır. Azərbaycanda çox yaxşı sərmayə mühiti vardır. Son 10 ildə iqtisadiyyatımıza 33 milyard dollar sərmayə qoyulmuşdur.¹ Nitqinə davam edən Azərbaycan Prezidenti bildirmişdir ki, mən, Azərbaycan ilə Fransa arasında münasibətlərin bütün sahələrdə inkişaf etməsinin, genişlənməsinin tərəfdarıyam və inanıram ki, dost ölkəni-

¹ «Respublika» qəzeti, 2 fevral 2007-ci il.

zə səfərim, sizinlə görüşümüz, apardığımız fikir mübadiləsi bu münasibətləri daha yüksək səviyyəyə qaldıracaqdır.

Yanvarın 30-da Azərbaycan Prezidenti Parisdə Fransa senatının sədri Kristian Pon Sö Len ilə görüşmüştür. Həmçinin, Azərbaycan Prezidentinin yanvarın 31-də Fransanın şimalında yerləşən Nord-Pa-De-Kale regionunun işgüzar adamları ilə səmərəli görüşü keçirilmişdir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Fransaya dövlət səfərinin yekunları ilə əlaqədar Birgə Bəyannamə qəbul edilmişdir. Bəyannamədə deyilir: «Azərbaycan və Fransa Azərbaycan Respublikası ilə Fransa Respublikası arasında dostluq, qarşılıqlı anlaşma və əməkdaşlıq sazişində sadalanmış prinsip və məqsədlərinə sadiq qaldıqlarını xatırladılar. Bu çərçivədə Fransa Azərbaycanın müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəklədiyi bir daha bəyan etdi.

Hər iki ölkə ikitərəfli münasibətlərinin bütün sahələrdə müsbət inkişaf etdiyini və bütün səviyyələrdə fəal dərin siyasi dialoquň davam etdirilməsini vurğuladılar».

Həmçinin də, hər iki ölkə rəhbərləri yüksək səviyyədə qarşılıqlı səfərlərini davam etdirmə barədə razılığa gəldi. Fransa Prezidenti Azərbaycana dəvət olundu. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin dəvətini qəbul edən Fransa Respublikasının Prezidentinin 2007-ci ilin I yarısında Azərbaycan Respublikasına səfər etməsi gözlənilir.

Bələliklə, müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə dünyanın inkişaf etmiş demokratik Fransa Respublikası arasında yaradılmış dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri hər iki dövlətin mənafeyinə xidmət edir və beynəlxalq aləmdə nüfuz dairələrinin daha da genişlənməsində öz təsiredici müsbət rolunu oynayır. Ümummilli liderimiz H. Əliyev bənzərsiz müdrik siyaseti ilə Avropaya pəncərə açdı, müstəqil Azərbaycanı inkişaf etdirib dünyaya tanıdı. Onun çoxsahəli və mənalı siyasetini Azərbaycan prezidenti İ. Əliyev məharətlə və cəsarətlə davam etdirir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ FRANSA RESPUBLİKASI ARASINDA MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏR

Bəşəriyyət aləmində gözəllik heç vaxt bir əşyaya, bir adam, bir ölkəyə məxsus olmamış və o əksinə tarixən estetik zövqü olan hər bir kəsin diqqətini həmişə cəlb etmiş və edir. Gözəllik adətən valeh olmaq, heyran qalmaq, qibtə etmək dərəcəsinə çatdıqda isə o cəmiyyətin əldə etdiyi ülvi nailiyyətə, tükcənməz sərvətə çevrilmişdir.

Şübhəsiz, illər keçdikcə, qərinələr bir-birini əvəz etdikcə dünyanın gözəllik vurgunu olan bir sıra xalqlar həmin sərvəti məniməsəmiş, ondan mənəvi zövq almışlar. Belə keyfiyyətləri məniməsəmiş olan xalqlardan biri də fransızlar olmuşlar. Onlar qədim dövrlərdən başlayaraq ayrı-ayrı sənətkarlıq əsərlərinin vurgunu olmuş və həm də sənətkarlıqla maraqlanmışlar. Fransızlardakı bu maraq və diqqət Azərbaycana, onun sənətkarlıq nümunələrinə də olmuşdu. Fransızların qədim vaxtlardan başlayaraq Azərbaycana olan diqqəti birinci növbədə özünün gözəl, rəngarəng, incə toxunuşları və milli naxışları ilə fərqlənən xalçaçılıq və başqa sənətkarlıq əsərlərinə olmuşdu. Fransızların diqqətini cəlb edən sənət əsərlərindən biri 1190-ci ildə Osman Sultan oğlu Naxçıvanının yaratdığı böyük sənətkarlıq əsəri hesab edilən bürünc cürdək olmuşdu. Hansı ki, həmin əsər Fransada Luvre muzeyində tamaşaçıları heyran edən bir sənət əsəri kimi nümayiş etdirilmişdi. Tarixən böyük sənətkarlıqla yaradılmış əsərlərlə maraqlanan, onu təfsilati ilə öyrənməyə və təbliğ etməyə cəhd göstərənlər də az olmamışdır. Belələrindən biri də fransız səyyah — missioner V.Rubruk olmuşdu.¹

Dünyanın gözəlliklərini görən, onu yaradan insanların əməyini yüksək qiymətləndirən fransız səyyah-missioner V.Rubruk 1254-cü ildə Şamaxiya gəlmişdi. Şamaxı ilə yaxından tanış olan V.Rubruk hədsiz dərəcədə yüksək sənətkarlıqla və cəlbedici boyalarla, naxışlarla toxunan Şamaxı xalçalarının vurgunu olmuşdu. Ona görə də təsadüfi deyildir ki, Paris Klini

¹ «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

kilsəsində «Дамы с единорогом» — yəni qadınlarla birlikdə bir buynuzlu fantastik heyvan surəti əks olunmuş sənət əsəri nümayiş etdirilir. Həmin sənət əsəri XV əsrд fransız rəssamları, ustaları tərəfindən yaradılmışdı. Onun üzərində isə diqqəti cəlb edən azərbaycanlı ustalarının əli ilə olduqca gözəl, valehədici yaradılmış Şirvan xalçası «Qobustan» əks olunmuşdu. Bu isə «Дамы с единорогом» şəkilli divar xalçasını daha da gözəlləşdirmişdi.

Fransanın məşhur incəsənət alimi Q.Mijon özünün «Мусульманское искусство» — «Müsəlman incəsənəti» adlı kitabında azərbaycanlıların toxuculuq sənətini çox yüksək qiymətləndirərək buna qibtə etdiyini bildirmişdi.

XVI-XVII əsrlərdə azərbaycanlı toxuculuq ustaları dünyani tək rəngarəng naxışların gözəlliyi və möhkəmliyi ilə heyran qoymamışlar. Onlar eyni zamanda incəsənət ustalığının dəyərinin əsası milli naxışlardan ibarət olması və həm də Azərbaycan miniatürlərinin düzülüşünün əks olunması ilə diqqəti cəlb etmişlər. Belə sənətkarlardan biri rəssam Sultan Məhəmməd olmuşdu. Onun XVI əsrд yaratdığı əsərləri ona böyük şöhrət qazandırmışdı. Hətta, XVI əsr məşhur rəssam Sultan Məhəmmədin dünyada qəbul olunmuş miniatürləri kiçik oçerk və hekayələr məktəbinin əsri hesab edilir. Bu məktəbin tələbələri xalçalar üçün hazırladıqları daha yaxşı eskizlər ilə məşhurlaşmışlar. Onlar N.Gəncəvinin poemalarından müəyyən anları yüksək sənətkarlıqla toxumaqla o dövrdə daha da böyük şöhrət qazanmışlar. Belə toxumalar Q.Mijonu valeh etdiyindən həmin toxumaların məzmununu — «onlar guya «Min bir gecə» nağıllını izah edən şəkillərdir» deyərək yüksək qiymətləndirmişdi. Həmin dövrün toxuculuq əsərlərindən bir hissəsi dövrümüzə gəlib çatıb və onların müəyyən hissəsi Parisdə bəzəkli incəsənət muzeyində qorunur.

XVII əsrд fransız səyyahı Şarden də Azərbaycanda olmuş və həmin dövrün ən kiçik toxuculuq alətləri haqqında belə geniş məlumat toplamış və Azərbaycandan uzaq olan Fransanın xalçaçılıq həvəskarları üçün bu toplantı böyük və əhəmiyyətli məlumat mənbəyi olmuşdu. Fransada xalçaçılıq sənətinə olan belə maraq və

diqqət sonralar getdikcə daha da artmış və hətta bu sahənin məşhur tədqiqatçıları meydana gəlmışdı. XIX əsrдə ilk belə tədqiqatçılardan biri Albert Kastl olmuşdu. Onun 1879-cu ildə Parisdə elmi əsəri çap olunmuş və sonralar A.Kastlin ənənələrini digər fransız alımları davam etdirmişlər.

Fransız generalı Anqe de Qardan da Azərbaycanı gəzmiş və öz xatirələrini yazanlardan və maraqlı fikir söyləyənlərdən olmuşdur. O, fransız dilində yazdığı səyahətnaməsində məqsədi Azərbaycanla əlaqədar xatirələrində burada yaşayan xalqların tarixi və mədəniyyəti haqqında material toplamaq olmuşdur. Topladığı materialın bir hissəsi 1809-cu ildə Paris-Marsel şəhərində kitab şəklində çap edilmişdir. Fransız səyyahı Azərbaycan xalqının dostluğa böyük əhəmiyyət verməsindən məhəbbətlə danışmışdı.¹

Pedaqoji elmlər namizədi, Ə.Quliyev «Fransız səyyahı Azərbaycan mədəniyyəti haqqında» yazdığı məqaləsində göstərmişdi ki, fransız səyyahlarını bütün yol boyu iki nəfər azərbaycanlı müşaiyət etmişdir. General Qardan yazmışdı ki, hər iki azərbaycanlı öz xalqı kimi çox səxavətli, cəld və sadıq insanlar idi. Fransız general Qardan həm də Azərbaycan xalqının musiqini çox sevdiyini, hamının çalmağa, oxumağa həvəsi olmaqla bərabər, həm də çalmağı, oxumağı bacarıqlarını yazmışdı. Azərbaycanda «kişi sözü»nün möhürdən, yazıdan, imzadan qat-qat etibarlı olduğunu bildirən fransız generalı yazmışdı ki, biz müvəqqəti istifadə etmək üçün borc aldigımız bir ata görə qəbz yazanda at sahibi demişdi: – «o olsa-olsa cansız kağızdır. Ancaq deyilən kişi sözü daş-qaşdan, qızıldan da qiymətlidir».² Qardan həmçinin də Azərbaycanda ağısaqqala, ataya dərin hörmət bəslənilməsindən də geniş söhbət açaraq azərbaycanlıların nə dərəcədə yüksək insani əxlaqi keyfiyyətlərə malik olduğunu qeyd etmişdi. Qardan əsərində həm də Fətəli xana geniş yer vermiş və onun hərbi sərkərdəlik bacarığını Napoleonla müqayisə etmiş və yazmışdı ki, impera-

¹ Ə.Quliyev. Fransız səyyahı Azərbaycan mədəniyyəti haqqında. «Mədəni-maarif işi» jurnalı, 1975, № 4, səh. 46-47.

² Yenə orada.

tor Napaleon Qərbdə necə məshurdursa, Şərqdə də Fətəli xan elə şöhrət tapmışdır.

Fransız Qardanın yazdığınından məlum olur ki, fransızlar Azərbaycana böyük maraq göstərmiş, azərbaycanlıların ayrı-ayrı xarakterini, qonaqpərvərliyini, mədəniyyətini fransalı oxuculara çatdırmağı məqsədə uyğun hesab etmişdir. XIX əsrin ikinci yarısında görkəmli fransız mütəfəkkiri, alimi Aleksandr Düma da Azərbaycanda olmuş və Azərbaycan xalçaları haqqında olduqca maraqlı və geniş məlumat vermişdi.

A.Düma dəri üzərində Azərbaycan sənətkarlarının böyük məharətlə toxuduqları işə heyran qalmış və özünün 1859-cu ildə Parisdə fransız dilində nəşr edilən «Qafqaz» əsərində (bəzən «Qafqaza səyahət» də adlanan bu əsər az keçmiş rus dilinə və bizim dövrümüzdə iki dəfə Azərbaycan dilində nəşr edilmişdi) yazmışdı: Mən Şəkidə 24 manata insanı valeh edən, heyran qoyan olduqca zərif toxumalarla bəzədilmiş iki yəhər aldım. Fransada belə yəhəri 200 franka da almaq mümkün deyil. Düzünü desək onu heç bir pula da əldə etmək mümkün deyil.¹

Eyni zamanda Aleksandr Düma gördüklerinə və eşitdiklərinə böyük maraq göstərmiş, buranın hər şeydən əvvəl təbiəti, dağları və sonra dənizi – Xəzər dənizi onu məftun etmişdi. O, xatırələrdə qalan Dərbənd görüşlərini yüksək qiymətləndirərək bir qrup azərbaycanlı ilə olan görüşün onu valeh etdiyini bildirmişdi. Aleksandr Düma Şahdağını Monblanla, azərbaycanlıların çörəyini fransız bulkası ilə müqayisə etmişdi. O yazmışdı ki, birinci baxışdan mənə belə gəlirdi ki, Bakı iki hissədən – Ağ şəhər, Qara şəhərdən ibarətdir.

Bakıda A.Düma təsadüfi olaraq Xan qızı – Natavan və onun həyat yoldaşı knyaz Xasay Usmiyevlə (hansı ki, fransız dilində yaxşı danışır və yazırıdı) tanış olmuşdu.²

A.Düma Xasaya tapança bağışlamış, Xasay isə ona həyat yoldaşı Natavan xanım tərəfindən böyük ustalıq məharəti ilə qızıl pullarla toxunmuş qəlyan kisəsi və iki arxalıq bağışlamışdı.³

¹ «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

² Yenə orada.

³ Yenə orada.

A.Düma Natavanla görüşəndə onunla şahmat oynamış, bu xanımın biliyinə, zəkasına, mədəniyyətinə heyran olmuşdur.¹ Oyunda məglub olmuş A.Düma şahmatı və görkəmli fransız sərkərdəsi Napoleonun kiçik büstünü Natavan xanıma hədiyyə etmişdir. A.Dümanın Natavan xanıma bağışladığı həmin şahmatın fiqurlarından Səadət Qarabağının yazdığını görə bir neçəsi Nizami Gəncəvi adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində, bir neçəsi də. Mustafayev adına Dövlət İncəsənət Muzeyində saxlanılır. Napoleonun büstü isə Xan qızının nəticəsi Leyla xanım İsmiyeva tərəfindən Ü.Hacıbəyovun ev muzeyinə verilmişdir.² Bu deyilənlər Fransa Prezidenti J.Şirakin çıxışında da öz təsdiqini tapmışdır.

Belə ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev 2007-ci ilin fevralın əvvəllərində Fransada dövlət səfərində olarkən Fransa Respublikasının Prezidenti Jak Şirak etdiyi çıxışında demişdir: «1858-ci ildə A.Düma Bakıda olarkən şəhərin cazibəsinə vurulmuş, şirin poeziya ənənələrinin və onun böyük nümayəndələrinin, o cümlədən N.Gəncəvinin əsərlərinin və böyük Natavanın heyranedici təsirinə qapılmışdır. Belə deyirlər ki, Natavan öz istedadı və gözəlliyyi ilə onu məftun etmişdir».³

Beləliklə, Düma Azərbaycanda çoxlu dostlar tapmış və ona görə də onların vətəninə və xalqına xüsusi hörmət, ehtiram bəsləmişdi.

Bununla da Azərbaycanın xalçaçılıq sənəti Fransada getdikcə böyük rəğbət qazanmış və onun insanları valeh edən nümunələri fransız tamaşaçılarının marağına səbəb olmuşdu.

Hətta, Parisin məşhur Luvr muzeyində XVIII əsrə aid olunduqca rəngarəng naxışlarla həkk olunmuş Quba xalçaları da fransızları məftun etmişdi. Muzeydə həmçinin XVI əsrə aid Təbriz tikmələri ilə həkk olunmuş xalçalar da tamaşaçıların diqqətini cəlb edir. Fransada Azərbaycan xalçaçılıq sənətinə olan marağın getdikcə artması nəticəsi olaraq 1994-cü ildə

¹ «Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti» qəzeti, 20 iyul 2006-ci il.

² Səadət Qarabağlı. Azərbaycan mədəniyyəti fransızları hər zaman məftun etmişdir. «Azərbaycan» qəzeti, 10 mart 2007-ci il.

³ Yenə orada.

«Франц Собет» qalereyasında Azərbaycanın xalçaçılıq mərkəzi olan Qubanın, Gəncənin, Şirvanın və Qazağın xalça nümunələri əks olunmuşdu.

1996-ci ilin fevralında isə YUNESKO-nun binasında Azərbaycan xalçalarının sərgisi nümayiş etdirilmişdi. Habelə, Azərbaycanın böyük şairi M.Füzulinin 500 illiyi Parisdə təntənəli şəkildə qeyd edilmişdi. Bu qeydlər bir daha onu təsdiq edir ki, Fransa və Azərbaycan xalqları arasında ayrılmaz yaxınlıq olmuş və bu yaxınlıq bu gün də davam edir. Belə şəraitdə haqlı olaraq olduqca müdrik bir xalq misali xatırlanır: «Quşlar qanadları ilə, insanlar isə dostluqla qüdrətli, güclü olurlar».

Azərbaycan Respublikasının dövlət arxivində saxlanılan kino-foto sənədləri də Fransa və Azərbaycan xalqları arasında olan böyük dostluqdan xəbər verir. Bundan əlavə bir neçə fransızın Bakıya gəlişi və onların müxtəlif yerlərlə yaxından tanış olması da Fransanın Azərbaycana olan marağının artmasını təsdiq edir. Buna misal olaraq 1927-ci ilin 24 oktyabrında Tiflis qatarı ilə Anri Barbyusun Bakıya gəlişini göstərmək olar. Voğzalda bakılılar onu təntənə ilə qarşılamış və o şəhərin ən yaxşı mehmanxanası olan «Новая Европа»da – «Yeni Avropa»da qalmışdı. A.Barbyus özünün qısamüddətli səfərində Bakının bir sıra yerlərində – Bakı fəhlə teatrında, Bibi-Heybət buxtasında, Şirvanşahlar sarayında olmuş və eləcə də Bakı Sovetinin plenumunun işində iştirak etmişdi.

1956-ci il sentyabrın 7-də Fransa Milli Məclisinin deputatı Edqar For da öz həyat yoldaşı ilə birlikdə Bakıya gəlmişdi. O, Bakının hava limanında demisdir: Biz sizin şəhərinizə gəlib Azərbaycan xalqı ilə tanış olmağımızdan çox şadıq. Mən istərdim ki, sizin içərinizdə bir-birimizi yaxşı tanımağa bizə kömək edən olsun və bu bizim dostluğumuzu möhkəmləndirsən.

Sentyabrın 8-də Edqar For respublikanın paytaxtinın sənaye müəssisələri və mədəni ocaqları ilə tanış olmuşdu. O Leytenant Şmidt adına (hazırda Səttarxan) zavodda olmuş və burada səmərələşdiricilərin iclasında iştirak etmişdi. O, fəhlələrlə söhbətində bildirmişdi ki, mən həmişə xalqlarımız arasında dostluğun möhkəmlənməsinə çalışacağam. Bakı neftayırma zavo-

dunda iş prosesi ilə yaxından tanış olmaq qonaqda böyük təəssüratlar yaratmış və zavodun xatirə kitabına «Mən Bakının yeni neftayırma zavodunda olmaqdan, onun texniki inkişafı ilə məmənuniyyətlə tanış olmaqdan xoşbəxtəm, hansı ki, Fransada buna böyük əhəmiyyət verirlər» - ifadəsini yazmışdı.

1956-ci il sentyabrın 16-da BMT-nin tərksilah komissiyasında olan Fransa nümayəndəsi, Milli Məclisin deputatı Jül Mokla ilə görüş də maraqlı olmuşdu. O, Bakı və onun bir sıra yerləri ilə tanış olmaqla bərabər, həm də Nizami muzeyində, M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında və başqa yerlərdə olmuşdu. Sentyabrın 20-də Bakı neftayırma zavodunda olan qonaq zavodun xatirə kitabına bu sözləri yazmışdı: «Mən və mənim həyat yoldaşım bu müasir gözəl müəssisəyə baxmaqdan şadıq, qoy bu zavodun məhsulları ancaq bəşəriyyət üçün ən vacib olan dinc məqsədlərə xidmət etsin».

Jül Mok Sumqayıtda da olmuşdu. O, burada fəhlələrlə olan söhbətində bildirmişdi ki, məndə Azərbaycan xalqının qonaqpərvərliyi və yüksək mədəniyyəti böyük təəssürat yaratdı. Buna görə də çalışmaq lazımdır ki, fransızlar Azərbaycana çox gəlsinlər, azərbaycanlılar isə Fransada çox olsunlar.

1956-ci ildə fransız yazarı Elen Parmilen də Azərbaycanda olmuş və bir sıra yerlərlə yaxından tanış olmuşdu. Bunuñla da 50-ci illərdə elmi, mədəni əlaqələr Fransa-Azərbaycan arasında getdikcə artmış və bu ənənə sonrakı illərdə də davam etmişdi. 1964-cü ildə Fransa bəstəkarı Frencis Lemark, 1966-ci ilin 2 martında isə Fransanın Mədəniyyət Naziri Anre Maero Bakıya gəlmişlər. Nazirin Azərbaycana bu gəlişi birinci dəfə deyildi. Bu haqda hava limanında onu qarşılayanları salamlayan nazir demişdi: Vaxtin belə gec olmasına baxmayaraq bakılıların məni belə səmimi qarşılamalarından məmənunam, minnətdaram. Mən qədim Azərbaycan torpağına yenidən gəlməyimdən çox şadam, hansı ki, bura 34 il bundan əvvəl sovet yazarlarının qonağı kimi gəlmişdim. Bakıda növbəti dəfə olan və Şirvanşahlar sarayı kompleksi ilə yaxından tanış olan nazir demişdir: Azərbaycan və azərbaycanlılar gələcəyi yaradarkən keçmiş unutmurlar. Anre Maero ilk dəfə Bakıya gələrkən şəhəri faytonla gəzdiyi halda, indisə Bakı metrosu ilə şəhər gəzintisini başa vurmuşdu. O, həm də Azə-

baycanın xalq rəssamı Toğrul Nərimanbəyovun emalatxanasında olmuş və rəssam qonağın xoşuna gələn sənət əsərlərində birini ona bağışlamışdı.

1973-cü il sentyabrın 27-də Bakıda təntənəli şəkildə Fransa günləri keçirilmişdi. Fransa günlərinin keçirilməsi ilə əlaqədar olaraq «Fransa-SSRİ» Cəmiyyəti nümayəndə heyəti icraçı cəmiyyətin prezidentinin müavini Gi Dessonun başçılığı altında Azərbaycana gəlmişdi. Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında fransız elçiləri ilə səmimi görüş keçirilmişdi.

Həmin görüşdə «SSRİ-Fransa» Cəmiyyəti Azərbaycan şöbəsinin sədri M.C.Cavadzadə Sovet-Fransa əməkdaşlığı haqqında məruzə etmişdi. «Fransa-SSRİ» Cəmiyyəti nümayəndə heyətinin başçısı Gi Desson «SSRİ-Fransa» Cəmiyyətinin, o cümlədən onun Azərbaycan şöbəsinin fəaliyyətindən danışmış və demişdi: Bununla mən Bakıya altıncı dəfə gəlirəm. Gələn il Fransada SSRİ günləri keçirilən zaman həmvətənlərim Azərbaycan ilə daha yaxından tanış olacaq, onun böyük nai-liyyətlərindən xəbər tutacaqlar. Bu isə əməkdaşlığımızın, mədəni əlaqələrimizin möhkəmlənməsinə kömək edəcəkdir.

Həmin gün nümayəndə heyətinin üzvləri Azərbaycanın xarici ölkələrlə Dostluq və Mədəni Əlaqə Cəmiyyətinin və «SSRİ-Fransa» Cəmiyyəti Respublika şöbəsinin fəalları ilə görüşmüşlər.

Nümayəndə heyətinin başçısı Gi Desson mehribanlıqla qarşılandıqları üçün təşəkkür etmiş və demişdi: Mən dəfələrlə Azərbaycanda olmuşam, həmişə də azərbaycanlıların Fransa nümayəndələrinə səmimi münasibətini hiss etmişəm.¹

Yığıncaqda çıxış edən «Fransa-SSRİ» Cəmiyyəti Prezident Şurasının üzvü, yazıçı Arman Lanu, məşhur fransız kino artisti Mari Joze Nat azərbaycanlı dostlara səmimi salamlarını söyləmişlər. Fransız qonaqlar Bakının görməli yerləri, memarlıq və incəsənət abidələri ilə yaxından tanış olmuşlar. Həmcinin də onlar Azərbaycan xalça və tətbiqi xalq yaradıcılığı muzeyinə böyük maraqla tamaşa etmişlər.²

¹ «Kommunist» qəzeti, 29 sentyabr 1973-cü il.

² Yenə orada.

Azərbaycanın memarlıq sənətinə xüsusi maraq göstərən Parisdə çıxan «Müasir arxitektura» jurnalı hətta 1972-ci ildə ölkəmizin müasir memarlığına xüsusi nömrə həsr etmişdi. Jurnalın bir neçə səhifəsində Bakıda gedən çoxsaylı tikintilər haqqında məlumat verilmişdi. Yığıncaqda nümayəndə heyəti tərkibində olan həmin nəşrin direktoru Kristian Sarramsi demişdi: Bakı çox gözəl, günəşli şəhərdir. Burada qədimilik, həm də Qərb memarlığı ilə Şərqi memarlığı üzvi surətdə birləşmişdir. Milli memarlıq abidələri ilə tanış olarkən yəqin edirsən ki, siz tarixin səhifələrini qayğı ilə qoruyursunuz. Məsələn, keçmiş zamanların gözəl abidəsi olan Bakı qalasının bərpası, habelə öz təsirli və lakonik ifadə formaları ilə adamı valeh edən Şirvanşahlar sarayı buna sübutdur.¹

Belə dostluq əlaqələri hətta Bakı şəhəri ilə Fransanın Bordo şəhəri arasında da olmuşdu. Bu iki şəhər arasında qardaşlaşma 1979-cu ildən başlamışdır. Bu münasibatlə Bakı şəhər İcraiyyə Komitəsinin sədri A.Y.Məmmədov başda olmaqla nümayəndə heyəti Bordo şəhərində olmuş və burada olan tarixi abidələr onların diqqətini cəlb etmişdi. Azərbaycanlı qonaqlara əvvəlcə Avropada ən böyük meydan sayılan Kinsons meydanını göstərmişlər. Sonra şəhərin XVIII əsrəndə yadigar qalan Böyük teatr binasına baxılmışdır. Bu bina gözəl tarixi bir abidədir və bu möhtəşəm binanı gırçək hissədə 12 min daş sütun bəzəyir.²

Hamlet Qocayev «Bakı-Bordo» adlı məqaləsində yazmışdı ki, Bordo görüşlərinin ən yaddaqlan və əhəmiyyətli anı şəhər bələdiyyə idarəesindəki rəsmi qəbul olmuşdu. Belə ki, bələdiyyə idarəesinin böyük zalında Bordo və Bakı şəhərlərinin qardaşlaşması haqda sənəd imzalanmışdır.³

Sənədin imzalanmasında Bordo şəhərinin adlı-sanlı adamları iştirak etmişlər. Bu qardaşlaşma iki ölkə arasında əməkdaşlığın daha da möhkəmlənməsinə təsir göstərən amillər-

¹ «Kommunist» qəzeti, 29 sentyabr 1973-cü il.

² Hamlet Qocayev. Bakı-Bordo. «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, 2 noyabr 1979, səh. 7.

³ Yenə orada.

dən olmuşdu. Belə dostluq əlaqələri nəticəsində XX əsrдə Azərbaycandan Fransaya gedib orada yaşayanlar da az olma-mışdır. Bu vəziyyəti şərti olaraq 3 dövrə bölmək olar. Fransaya gedişin birinci dalğası 1920-ci ilin aprelində Azərbaycan Demokratik Respublikasının süqutundan dərhal sonra başlan-mışdı. Hansı ki, o vaxt dövlətin diplomatik nümayəndələri Versal sülh konfransında iştirak edirdilər. Təbii olaraq sovet hakimiyyətinin qurulmasından sonra Azərbaycan parlamentinin sədri, konfransa gedən nümayəndə heyətinin başçısı Əlimər-danbəy Topçubaşov başda olmaqla nümayəndə heyətinin geri qayıtməsi qeyri-mümkün olmuşdu.

Bundan əlavə ziyali nümayəndələri, habelə Avropaya oxumağa göndərilən gənc azərbaycanlılar və s. üçün də çətin şərait yaranmışdı. Ancaq Fransada yüksəksavadlı belə insanlarla fransızlar arasında ünsiyyət, əlaqələr yaranmışdı. Azərbaycan dramaturgiyasının banisi M.F. Axundovun komediyaları, İsmayıł bəy Qutqaşınının «Rəşidbəy və Səadət xanım» povesti fransız dilinə tərcümə olunmuş, görkəmli ictimai xadim və publisist Əhmədbəy Ağa oğlunun yazıları Fransa jurnallarında çap edilmişdi. A.Dümanın Qafqaz haqqında qeydləri Azərbaycan dilinə tərcümə edilmişdir. Beləliklə, Fransa-Azərbaycan əlaqələri artmaqda davam etmişdi. Hətta, Fransa-Zaqafqaziya respublikaları arasında əlaqələri saxlamaq məqsədilə komitə yaradılmış və Azərbaycan tərəfindən komitəyə vitse-prezident Versal sülh konfransı nümayəndəliyinin üzvü olan Miryaqub Mirmehdiyev seçilmişdi. Həmin nümayəndə heyəti 1920-ci ilin mayına qədər olan müddətdə «Azərbaycan» bülleteninin nəşri ilə bərabər Azərbaycan haqqında fransız dilində 3 kitab da nəşr etdirmişlər. Nümayəndə heyətinin tərkibində olanlardan biri də Azərbaycanın dahi və böyük bəstəkarı Üzeyir Hacıbəyovun qardaşı Ceyhunbəy Hacıbəyli olmuşdu. Ceyhun Hacıbəyli 1916-ci ildə Sorbona Universitetini bitirdikdən sonra, Bakıya qayğılmış və burada müxtəlif qəzet-jurnallarda tərcüməçi işləmiş və 1918-ci ildən nəşr edilən «Azərbaycan» qəzetiinin ilk baş redaktoru olmuşdur. 1919-cu ildə isə o, Azərbaycan Demokratik Cumhuriyyətinin nümayəndə heyətinin katibi kimi Fransada Versal sülh konfransında iştirak etmiş-

dir. Ancaq, 1920-ci il 28 aprel dəyişikliyi ilə əlaqədar olaraq Fransaya gedən nümayəndə heyətinin digər üzvləri kimi Ceyhun Hacıbəyli də ömrünün sonuna (1962) qədər Fransada yaşamışdır. Ceyhun bəy «Azadlıq» radiosunun yaradıcılarından biri olmaqla bərabər, həm də tariximizin, milli mədəniyyətinizin, ədəbiyyatımızın Avropada tanınmasına böyük əmək sərf etmişdir.¹ O, fransız auditoriyası ilə Azərbaycan haqqında əlaqələr yaratmaqdə böyük işlər görmüşdü. Ceyhun Hacıbəyli «Arşın malalan» operettasını fransız dilinə tərcümə etməsindən sonra operetta 1925-ci ildə Fransa səhnəsində oynanılmışdır. Ancaq, bu tarixi həqiqətləri anlamayan ermənilər əsassız ərazi iddiaları ilə bərabər Azərbaycan musiqisini erməni musiqisi kimi təbliğ etməkdən də usanırlar. Onlar Azərbaycanımı bir sıra bəstəkarlarının – T.Quliyevin, F.Əmirovun, Q.Qarayevin, C.Cahangirovun, S.Ələsgərovun və başqalarının əsərlərini erməni musiqisi kimi qələmə verirlər. Şübhəsiz, Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərinin 10 illərlə ermənilər tərəfindən uğurlanmasında «Ani-Records» səsyazma studiyasının qeyri-qanuni fəaliyyəti də az rol oynamamışdır. Həmin studiyanın sahəsində 1999-2003-cü illərdə Rusiyada və MDB-də, habelə başqa ölkələrdə, «Vağzalı», «Tərəkəmə», «Yallı», «Uzundərə», «Qazaxı» Azərbaycanın xalq rəqsleri, eləcə də «Xanbacı», «Dəliceýran» kimi xalq mahnları, «Erməni rəqsleri», «Erməni mahnları» adı altında təbliğ edilmişdir.²

Veniyamin Petrov «Пора призвать к ответу» məqaləsində yazar ki, bu günə kimi Qarabağda Azərbaycanın maddi-mədəniyyət abidələri ermənilər tərəfindən dağıdırılır, milli-mədəni əsərləri mənimşənilir. Hətta, «Koroğlu», «Əsl və Kərəm» dastanlarının ermənilərə məxsus olduğu bildirilir.³

Erməni saxtalığı nə dərəcədə həddini aşıbdır ki, hətta da-hi bəstəkar Ü.Hacıbəyovun «Arşın malalan» operettasının erməni Maqalyan tərəfindən yazılışı təbliğ edilmişdir. Həmin

¹ Səadət Qarabağlı. Azərbaycan mədəniyyəti fransızları hər zaman məftun etmişdir. «Azərbaycan» qəzeti, 10 mart 2007-ci il.

² «Yeni Azərbaycan» qəzeti, 6 fevral 2004-cü il.

³ «Новое время» qəzeti, 27-29 aprel 2002-ci il.

operattanı erməni dilinə tərcümə edən S.Maqalyan dünyanın müxtəlif şəhərlərində müəllif kimi həyasızcasına özünü təbliğ etmişdir. Lakin ermənilər biləli və bir dəfəlik anlamalıdırılar ki, Ü.Hacıbəyov «Arşın malalan» operattasını 1913-cü ildə Peterburqda yazmış və həmin ilin oktyabrında Bakıda ilk dəfə oynanılmışdı. Ermənilər öz riyakarlıqlarından və avanturistliklərindən əl çəkib bilməlidirlər ki, Ü.Hacıbəyovun «Arşın malalan» əsəri əsasında çəkilmiş film dünyanın 86 dilinə tərcümə edilmiş və 136 ölkədə nümayəiş etdirilmişdir.¹

Göstərilən bu tarixi faktlar ermənilərin azərbaycanlılara qarşı tövətdikləri soyqırım siyasetinin davamıdır. Səadət Qarabağlı yazar ki, 2004-cü ildə mən hələ Ü.Hacıbəyovun ev muzeyində çalışdığını zaman Parisdən rejissor Dominink Domiyo və aktrisa Selin Bark muzeyə gəlmışdır. Qonaqlar Ü.Hacıbəyovun bütün şərq dünyasında ilk operası olan «Leyli və Məcnun» əsərini Parisdə tamaşaşa qoymaq arzularını bildirmişlər. Burada qonaqlar dahi bəstəkarın həyat və fəaliyyəti ilə yaxından tanış olmuşlar və bəstəkar haqqında sənədlə film nümayəiş etdirilmişdi. Görüş zamanı həm də fransalı qonaqlara «Leyli və Məcnun» operasının Klavir və Partiturasını, eləcə də Ü.Hacıbəyov haqqında Azərbaycan və fransız dillərində yazılmış kitablar hədiyyə edilmişdi. Bu da maraqlıdır ki, «Leyli və Məcnun» operasının librettosunu Ceyhunbəy Hacıbəyli fransız dilinə çevirmişdir. Karandaşla yazılmış həmin operanın əlyazmasını digər sənəd və fotolarla bərabər maraqlı sənədləri xalqımızın ziyanlı övladı Ramiz Abutalibov 2001-ci ildə Ü.Hacıbəyovun ev-muzeyinə təqdim etmişdi.²

Ermənilərin saxta cəhdlərinə baxmayaraq Ü.Hacıbəyovun ölməz əsərləri dünyanın müxtəlif ölkələrində tanınır və bu-na olan diqqət, maraqla daha da artır. Bunlardan əlavə Mirya-qub Mirmehdiyevin təşəbbüsü ilə yaziçı Y.A.Çəmənzəminlinin və M.Əsədullayevin qızı Ümmülbənin əsərləri vasitəsi ilə fransız oxucuları Azərbaycan xalqının tarixini, mədəniyyətini, ənənəsini öyrənmişlər. Eləcə də Fransada olan Azərbaycan di-

¹ «Эхо плюс», 11 may 2002-ci il.

² Sədədət Qarabağlı. Azərbaycan mədəniyyəti fransızları hər zaman məftun etmişdir. «Azərbaycan» qəzeti, 10 mart 2007-ci il.

asporu A.Topçubaşovun, A.Şeyxüllislamovun, C.Hacıbəylinin, M.Məhərrəmovun, Mirbabayevin və başqalarının şəxsində Fransa ictimaiyyəti Azərbaycanda baş verən hadisələri öyrənmişlər. Həmçinin də bu istiqamətdə 1926-cı ildən Parisdə çıxmışa başlamış «Müsavat» partiyasının orqanı olan «Azərbaycan» jurnalı az iş görməmişdi.

Yaşlı nəslin sıradan çıxmışından sonra Fransada yeni qabaqcıl nəslin vətənpərvər nümayəndələri Azərbaycan diasporunu təşkil etməkdə və Azərbaycanı fransızlara tanıtmaqdə böyük əmək sərf etmişlər. M.Əsədullayevin qızı Ümmülbanu ədəbiyyatda Bənin ləqəbi ilə məşhur olan bu şəxs (1905-1992) Fransa mədəniyyətində və ədəbiyyatında böyük şöhrət qazanmışdı. Onun 1946-ci ildə Parisdə nəşr olunan «Qafqaz günləri» kitabı fransızların sevdiyi bir əsərə çevrilmişdi. Ümmülbanu onlarla kitabların müəllifi və həmçinin də alman, ingilis, rus dillərindən fransız dilinə tərcümə edilmiş çoxsaylı əsərlərin mahir tərcüməçisi olmuşdur. Ümmülbanu-Bənin həm də 1990-ci ildə Parisdə Ramiz Abutalibov tərəfindən təşkil edilmiş «Azərbaycan evi» Assosasiyasının fəal üzvü olmuşdu. O, 1905-ci ildə Bakı neft sənayeçilərindən birinin ailəsində anadan olmuşdur. Həmin ildə ermənilərin azərbaycanlılara qarşı başladıqları qırğınlar zamanı onun anası doğum vaxtı həlak olmuş və yeni doğulmuş qızın tərbiyəçisi nənələri olmuşlar. 1923-cü ilə qədər Bakıda yaşayan Ümmülbanu-Bənin olduqca yaxşı tərbiyə almış, ingilis və fransız dillərini, həm də musiqini öyrənmişdi. Həmin ildə öz həyat yoldaşı ilə İstanbula və nəhayət oradan da tək Parisə getmişdi. Çox çətin həyat şəraitində yaşamış bu qadının iradəsini heç bir çətinlik sarsıda bilməmişdi. 1996-ci ildə Nizami adına muzeydə olduqca dəyanətli və ləyaqətli Azərbaycan övladı Ümmülbanu-Bənin anadan olmasının 90 illiyinə həsr olunmuş gecə keçirilmiş və həm də onun yaradıcılığına həsr edilmiş sərgi açılmışdı.

Fransanın özündə də Azərbaycan övladı Ümmülbanu yaradıcılığına böyük diqqət və maraq olmuşdu. Onun yaradıcılığına maraq göstərənlərdən biri Rolf Sturmer olmuşdu. Hətta, 2003-cü ilin əvvəllərində Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi elmi kitabxanasında Fransada yaşayıb-yaratmış

azərbaycanlı yazıçı Ümmülbənu-Bənin Əsədullayevanın ədəbi irsinin tədqiqatçısı Rolf Sturmerlə görüş keçirilmişdi. Fransalı tədqiqatçı Ümmülbənu Əsədullayevanın mühacir həyatı və ədəbi yaradıcılığı haqqında geniş məlumat verərək, onun «Qafqaz günləri», «Paris günləri» və digər əsərləri, o cümlədən elmi məqalələri və onların əhəmiyyətindən ətraflı danışmışdır.¹

Görüşdə Azərbaycan MEA-nin Mərkəzi elmi kitabxanasının direktoru, filologiya elmləri namizədi Aybəniz Kəngərli neft milyonçusu Şəmsi Əsədullayevin nəvəsi, 60 il Fransada yaşayıb səmərəli ədəbi fəaliyyət göstərmiş yazıçı Ümmülbənu Əsədullayevanın tədqiqatçısı Rolf Sturmerə böyük tədqiqatçılıq əməyinə və dərin məzmunlu sözlərinə görə təşəkkürünü bildirmiş və ona yaradıcılıq uğurları arzulamışdı.²

Azərbaycanın tanınmış ictimai xadimi, publisisti və görkəmli alimlərindən olan Əlibəy Hüseynzadənin oğlu Səlim Turan da Parisdə yarım əsr yaşadığı müddətdə bir rəssam və skulptor kimi böyük şöhrət qazanmış, fransızlar tərəfindən tanınmışdı. Strasburq universitetinin professoru, «Turkika» türkoloq jurnalının baş redaktoru İrən xanım Melikoff və onun qızı Şirin xanımın və digərlərinin də Azərbaycan diasporunun fəaliyyətində xidmətləri az olmamışdır.

Bütün bunlarla bərabər erməni millətçilərinin Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları, Ermənistən hərbi birləşmələrinin ərazimizin xeyli hissəsini işgal etməsi məsələsinə və eləcə də Ermənistəninin Azərbaycana qarşı qərəzli böhtanlar təbliğatına da Fransada yaşayan azərbaycanlılar biganə qalmamışlar. Onlar 1989-1992-ci illər arasında fransız dilində dörd kitab, M.S. Ordubadinin «Qanlı illər» əsərini isə Azərbaycan dilində nəşr etdirmişlər.³

Qarabağ hadisələri ətrafında olan ədalətsiz, saxta məlumatların ifşasında Timuçin bəy Hacıbəylinin də böyük vətənpərvərlik xidməti olmuşdur. Belə şəraitdə 1996-ci ilin noyabrında Parisdə vətənpərvər azərbaycanlıların və onların fransız do-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 20 fevral 2003-cü il.

² Yenə orada.

³ «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

stlarının təşəbbüsü ilə Fransa-Azərbaycan Ticarət Palatası yaradılmışdı. Həmçinin də Bakıda «Azərbaycan-Fransa» Cəmiyyəti təşkil edilmişdi.¹ Bu göstərilən tarixi faktlar bir daha təsdiq edir ki, Azərbaycan-Fransa əlaqələrinə həmişə xüsusi diqqət verilmiş və həmin əlaqələr illər keçdikcə daha da artmışdı.

1918-ci ilin mayı və 1920-ci ilin aprelinə qədər olan dövr-də Azərbaycan Demokratik Respublikası hökuməti Avropanın qabaqcıl ölkələrində azərbaycanlı gənclərin təhsil alması məsə-ləsinə də qayğı ilə yanaşmışdı. Belə göndərilənlərdən iki dost olan Fərman Nərimanbəyov və Mustafa Mustafayevi xüsusi qeyd etmək lazımdır. Onların hər ikisi Fransanın Tuluze şəhərində Elektrotexnika institutunda oxumuşlar.

1924-cü ildə hər iki dost iki bacı olan fransız qızları İrma və Janna ilə evlənmişlər. Gözəl təhsil alan və bütün şəraitləri, o cümlədən evləri, işləri olan Fərman və Mustafa az sonra belə qərara gəlmişlər ki, Azərbaycana qayıtsınlar. Ancaq hələ 1926-cı ildə Fransada olarkən Fərman və İrmanın oğlu dünyaya göz açmış və adını Vidadi qoymuşlar. 1927-ci ilin əvvəllərində isə Azərbaycana gələn hər iki dost Azərbaycanda elektrik stansiyalarının tikilişində və Bakıda tramvay xəttinin çəkilişində fəal iştirak etmişlər. 1930-cu ildə Nərimanbəyovun ailəsində ikinci oğlan — Toğrul doğulmuşdu. Toğrulun anası öz övladlarını kiçik yaşlarından şəkil çəkməyə həvəsləndirmişdi. O, həm də olduqca gözəl paltarlar tikmək qabiliyyətinə malik olmuşdu. Hətta 1939-cu ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan mədəniyyəti günləri dekadasında iştirak edən artistlərin bütün kostyumları İrma Lyarudenin əli ilə hazırlanmışdı. Ancaq 30-cu illərin axılarında Fərman və Mustafa xaricilərin həyat yoldaşı kimi təqib olunmuşlar və hətta Bakı institutlarında fransız dili dərsi keçməkdən belə uzaqlaşdırılmışlar. Sonra Fərman Nərimanbəyov həbs edilmiş və həbsdən də Şimali Qazaxistana sürgün edilmişdir. Həmçinin də İrma və Janna Qazaxistana sürgün edilmişlər.

¹ «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

Nəhayət 60-ci illərin əvvəllərində İrma Azərbaycana qayıtmışdı. İllər bir-birini əvəz etmiş, Fərman və İrmanın oğlanları arzu etdikləri kimi böyük rəssam olmuşlar. Ə.Əzizimzadə adına Azərbaycan Rəssamlıq məktəbini bitirən hər iki qardaş — Vidadı Tbilisi Rəssamlıq Akademiyasını, Toğrul isə Vilnyüs institutunu bitirmişlər. Toğrul yaradıcılığı az zaman içərisində Almaniyada, İspaniyada, İtaliyada, ABŞ-da, Hindistanda və digər ölkələrdə məşhurlaşmışdı. Onun yaratdığı əsərlər Parisdə, Lüksemburqda, Bostonda və digər yerlərdə nümayiş etdirilmişdi. Az zaman içərisində ABŞ və Avropada böyük şöhrət qazanmış Toğrul Nərimanbəyov ana vətəni Parisdə də az yaşamamışdır. O, yaratdığı valehedici əsərləri ilə fransızların dərin ehtiram və məhəbbətini qazanmışdı. Buna görə də təsadüfi deyildir ki, Azərbaycanın görkəmli rəssamı T.Nərimanbəyovu Fransanın mətbuatı XX əsrin avanqard sənət ustaları sırasına daxil etmişdi. Fransanın «Xazan» nəşriyyatı özünün ensiklopedik lüğətində T.Nərimanbəyovun adını Mark Şaqalla, Vasili Kandinski kimi görkəmli sənətkarlarla bir sıradə qoymuş və bununla da onun müasir rəngkarlıq sənətində yüksək səviyyədə olduğunu təsdiq etmişdi.

AzərTAC-ın müxbiri 5 fevral 1993-cü il tarixdə yazdığı məqaləsində belə bir hadisəni xatırladır ki, 1956-ci ildə Parisin Qrand Pale salonunda «Sovet muzeylərinin inciləri» sərgisi nümayiş etdirilmişdi. Həmin sərgidə T.Nərimanbəyovun nümayiş etdirilən rəsm əsərləri dünya mədəniyyətinin görkəmli xadimi və o vaxt Fransanın Mədəniyyət naziri olan Anre Maeronun diqqətini cəlb etmişdi. O rəssamın heç olmasa bir əsərini almaq üçün Bakıya gəlmışdi. Anre Maero Toğrulun əsərlərini ilk dəfə olaraq mətbuatda olduqca yüksək qiymətləndirmiş və onun əsərlərini İspaniyanın Matissa dövrünün əsərləri ilə müqayisə etmişdi. Toğrul yaradıcılığını yüksək dəyərləndirən fransız nazir rəssamla onun emalatxanasında görüşmüş və Bakıdan Fransaya rəssamin «Şəki bazarı» əsəri ilə qayıtmışdı.

1993-cü ildən etibarən Parisdə qərarlaşan T.Nərimanbəyov 1995-ci ilin sentyabrında Bakıda olarkən verdiyi müsahibəsində Azərbaycanın Fransada səlahiyyətli səfiri Eleanora

Hüseynovanın Paris Senatında Azərbaycanın tarixi mədəniyyəti və incəsənəti haqqında çıxışını və həm də Senat tərəfindən özünün sərgisinin açılması haqqında təşəbbüsün irəli sürüldüyünü xatırladaraq bildirmişdi ki, bu salonun daimi ekspozisiyasında özlərinə əbədi yer tapmış Ejen Delekura və Qro kimi sənətkarların əsərləri ilə yanaşı əsər nümayiş etdirmək mənim də böyük arzum idi, xoş təsadüf üzündən arzuma çatdım və burada mənim 15 rəngkarlıq nümunəmin göstərilməsinə nail oldum.¹ Şübhəsiz, bu əsərlərin hamısı Azərbaycanın füsunkar təbiəti, məişəti ilə Azərbaycana bağlı əsərlərdir və ona görə də fransız sənətsevərləri tərəfindən onlara böyük maraqla baxılır.

Bələ şöhrət qazanmış T.Nərimanbəyov Fransa Rəssamlar Assosiasiyanının üzvüdür. Onun qızı Əsmər xanım da rəssamdır və həm də Azərbaycan Rəssamlar İttifaqı Rəyasət Heyətinin üzvüdür. Bununla bərabər Əsmər 1997-ci ilin may-iyun aylarında Parisdə özünün sərgisini təşkil etmək məqsədilə Fransaya getmək arzusunda olmuşdur.

Rəssam Toğrulun qardaşı Vidadi Nərimanbəyova gəldikdə, o da bir sırə sənət əsərlərinin müəllifidir. Vidadinin oğlu Əmirbəyin və qızı Nigarın yaratdığıları sənət əsərləri 1992-ci ilin əvvəllərində Fransanın bir çox şəhərlərində nümayiş etdirilmişdi. Hətta, 1993-cü ildə Vidadi yaradıcılığına böyük ehtiramla yanaşan Fransa rəssamları onun «Карабахская пастораль» (yəni çoban həyatını təsvir edən əsər) tablosundan öz əsərlərinin sərgisi üçün bir bildiriş kimi istifadə etmişlər.

Azərbaycanda da Fransanın rəssamlıq sənətinə həmişə diqqətlə yanaşılmış və hətta Respublika Rəssamlar İttifaqı 2000-ci ilin dekabrında Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının Vəcihə Səmədova adına sərgi salonunda Mayt Qalereyasının (Paris) litoqrafiya və afişə sərgisinin açılmasına nail olmuşdu. Həmin sərgidə Fransanın məşhur rəssamlarının 30-a yaxın əsərləri nümayiş etdirilmişdi.²

Rəssamlar İttifaqı İdarə Heyətinin sədri Fərhad Xəlilov, Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Pyer Ginyut, Mətbuat və

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 23 sentyabr 1995-ci il.

² Yenə orada, 19 dekabr 2000-ci il.

İnformasiya Naziri, Milli Məclisin deputati Sirus Təbrizli və başqaları sərginin açılışı tədbirində çıxış edərək belə tədbirlərin Fransa-Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrin daha da geniş-ləndirilməsində əhəmiyyətli rol oynayacağından danışmışlar.

Mədəni əlaqələrin, xüsusilə incəsənət əlaqələrinin artmasına olan diqqət hələ 1974-cü ildən bir sıra Azərbaycan nümayəndə heyətinin Fransada olmasına imkan yaratmışdır. Buna misal olaraq 1974-cü il noyabrın əvvəllərində Azərbaycanın Mədəniyyət Naziri Z.N.Bağirov başda olmaqla nümayəndə heyətinin Fransada olmasını göstərmək olar. Nümayəndə heyətinə «SSRİ – Fransa» Cəmiyyəti Azərbaycan şöbəsinin sədri, SSRİ Tibb Elmləri Akademiyasının müxbir üzvü M.C.Cavad-zadə və SSRİ Xalq artisti Hökumə Qurbanova daxil idilər. Onlarla birlikdə Azərbaycan incəsənət ustalarının böyük bir qrupu Fransaya getmişlər.¹ Bakı ilə çoxdan əməkdaşlıq edən parislilər Azərbaycandan olan qonaqları çox səmimi qarşılıqla olmuşlar. Azərbaycan nümayəndə heyəti tərəfindən Bakı neftçilərinin hədiyyəsi – dəniz neft vişkasının maketi fransız dostlara təqdim olunmuşdu.

«Fransa-SSRİ» Cəmiyyətinin milli katibi Andre Lanqlua iki il əvvəl Azərbaycanda olduğunu xatırlayaraq dəniz sahilində yerləşmiş Bakı şəhəri və onun sakinləri ilə tanışlığın Azərbaycanda olmuş bütün fransızlara dərin təsir bağışladığını və indi hədiyyə edilmiş neft vişkası Maketinin fəxri yerlərdən birində qoyulacağını diqqətə çatdırmışdı. Fransada Azərbaycan Dövlət rəqs ansamblının qastrollarının isə cəmi bir neçə gün başlanmasına baxmayaraq görkəmli incəsənət ustalarının çıxışları Fransa tamaşaçıları arasında böyük müvəffəqiyyət qazanmışdır. Paris, Amyen, Reyms tamaşaçıları Azərbaycan artistlərinin sənətini, məharətini dənə-dənə alqışlamışlar. Azərbaycanın xalq artisti L.İmanovun və respublikanın əməkdar artisti Z.Xanlarovanın (sonralar hər ikisi SSRİ Xalq artisti adına layiq görülmüşlər) çıxışları yüksək rəğbətlə, alqışlarla qarşılanmışdır.² Həmin vaxtda bir qrup Azərbaycan nümayəndələri Tu-

¹ «Bakı» qəzeti, 4 noyabr 1974-cü il.

² Yenə orada, 13 noyabr 1974-cü il.

londa olmuşlar. Azərbaycanın incəsənət ustaları Tulonda Opera teatrında konsert vermişlər. Azərbaycan incəsənəti burada Aralıq dənizi sahillərində böyük bir məhəbbətlə qarşılanmışdı. Fasilədə səhbət aparılan zaman bir çox tamaşaçılar dönə-dönə «günəşli incəsənətdir» demişlər.

Konserti dinləyən «Fransa-SSRİ» Cəmiyyətinin Tulon-dakı şöbəsinin sədri Lemab demişdi: - Biz elə bil Sizin diyarı-nızda olduq, onun günəşinin hərarətini hiss etdik. Çünkü bu hə-rarət Azərbaycan artistlərinin coşğun incəsənətində yaşayır. Biz bu incəsənət xadimlərini nəinki mədəniyyətin istedadlı nümay-əndələri və həm də dostluq müjdəciləri hesab edirik.¹

A.Şərifov yazır ki, Fransanın müxtəlif şəhərlərində kon-sertlər verərkən ölkənin incəsənət adamları, müqavimət hərəka-tının iştirakçıları konsertdən sonra bizimlə olduqca səmimi görüşür, Azərbaycan oğullarının mərdliyini, qəhrəmanlığını heç vaxt unutmayacaqlarını söyləyirlər. Onlar Fransanın ən yüksək, ən şərəflə mükafatlarından biri hesab edilən «hərbi medal»a layiq görülmüş Əhmədiyyə Cəbrayılovun Fransanın azadlığı yolunda qəhrəmanlıqla vuruşmasından danışırdılar.

1974-cü il noyabrın 11-də Parisin ən məşhur konsert salo-nlarından biri olan «Pleyel» sarayında verilən konsert də çox maraqlı olmuş və Azərbaycan incəsənəti burada da hərarətlə qarşı-lanmışdır. Konserti Azərbaycan Dövlət rəqs ansamblı açmışdır. Bu rəqsleri Azərbaycanın Xalq artisti Əlibaba Abdullayev, Azər-bayanın əməkdar artisti Xumar Zülfüqarova və Azərbaycan Döv-lət mükafatı laureati Nailə Nəzirova hazırlamışlar.²

Beləliklə 1974-cü ilin axırlarına yaxın Respublikanın Xalq artisti Şəmsi Bədəlbəylinin rejissorluq məharəti ilə verilən hər konsert fransız tamaşaçılarında dərin iz buraxmışdı. Zeynəb Xan-larovanın və İslam Rzayevin ifasında müğam və xalq mahnuları-mız maraqla dinlənilmiş, hər iki müğənni, tarzən Əlağa Quliyev və kamançaçı Tələt Bakıxanov dəfələrlə gurultulu alqışlarla qarşı-lanmışlar, tamaşaçılar onları səhnədən buraxmaq istəməmişlər.³

¹ «Kommunist» qəzeti, 23 noyabr 1974-cü il.

² «Bakı» qəzeti, 12 noyabr 1974-cü il.

³ A.Şərifov. Mədəni əlaqələrimiz genişlənir. «Azərbaycan kommunisti» jurn-alı, 1975, № 2, səh. 75.

Son konsert Parisin yaxınlığındakı «Melen» qəsəbəsində olmuşdu. A.Şərifov yazar ki, konsertin başlanması bir neçə saat qalmış 2.500 tamaşaçı tutan salon tamam dolmuşdu. Növbəti konsert də çox yüksək səviyyədə keçmiş, müğənnilərlə bərabər rəqslər tamaşaçıların xahişi ilə təkrar-təkrar ifa edilmiş, Kamil Dadaşovun, Rafiq Əzizovun, Tamilla Eldarovanın, Zita Babazadənin sənətkarlığı tələbkar fransız musiqisevərləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdi.¹

«Fransa-SSRİ» Cəmiyyətinin icraçı prezidenti Gi Desson Azərbaycan nümayəndələrinin Fransada olması haqqında ilk təəssüratını söyləyərək demişdi: 1974-cü il üçün biz iki ölkə arasında dostluğun və əməkdaşlığın inkişaf etdirilib möhkəmləndirilməsindən ötrü geniş tədbirlər programı müəyyən etmişdik. Lakin il hələ qurtarmayıb, program əslində yerinə yetirilmişdir.²

Bələliklə, Azərbaycanın incəsənət ustalarının Fransada bir ay keçirilən qastrolları və tədbirlərin yüksək səviyyədə nümayiş etdirilməsi bir daha Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin təntənəsi olmuşdu. Azərbaycan incəsənət xadimlərinin Fransada olması birinci dəfə deyildi. Hətta, Parisdə keçirilmiş VII Beynəlxalq rəqs festivalında Azərbaycanın balet ustalarının çıxışı Paris Rəqs Akademiyasının fəxri diplomuna layiq görülmüşdür. Fransa incəsənətinin də bir çox nümayəndəsi Bakıda dəfələrlə çıxış etmişlər.³

Fransa-Azərbaycan arasında qarşılıqlı əlaqələrin durmadan artması nəticəsi olaraq musiqi sənəti festivalının 1990-cı ildən Azərbaycanda da keçirilməsi qərarı alınmışdı. Həmin festivalın təşəbbüsçüsü Fransa Mədəniyyət Nazirliyi olmuşdur. Onun başlıca vəzifəsi Ümumavropaevinin tikilməsi naminə Avropa xalqlarının birliyinə musiqi vasitəsi ilə kömək etmək olmuşdur. Bu məqsədlə də 1990-cı ildə Fransanın Mədəniyyət Naziri bayramın keçirilməsində iştirak etmək haqqında müraciət etmişdi.

¹ A.Şərifov. Mədəni əlaqələrimiz genişlənir. «Azərbaycan kommunisti» jurnalı, 1975, № 2, səh. 75.

² «Bakı» qəzeti, 13 noyabr 1974-cü il.

³ Yenə orada, 4 noyabr 1974-cü il.

Buna cavab olaraq iyunun 20-də (1990-ci ildə) Azərbaycanda festivalın başlanacağı müəyyən edilmişdi. Festivalın Bakı şəhəri ilə bərabər digər şəhər və rayonlarda da keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdu. Həmin bayram günü ifaçıların çıxış etmələri, bəstəkarların, musiqişünasların isə söhbət aparacaqları müəyyənləşdirilmişdi. Bununla da Ümumavropa evinin tikilməsi ideyası olduqca hümanist ideya olmuş və ona görə də mədəniyyət müəssisələri, yaradıcılıq ittifaqları və digər ictimai təşkilatlar bunun nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu təbliğ etməli olmuşlar.¹

Mədəni əlaqələrin inkişaf etdiyi belə bir şəraitində Azərbaycanda Fransa Mədəniyyəti Mərkəzinin açılması iki ölkə arasında humanitar əlaqələrin və həm də ikitərəfli münasibətlərin daha da genişlənməsinə öz müsbət təsirini verməyə bilməzdidi. Belə münasibətlər şəraitində 1992-ci ildə Dünya Musiqi Mədəniyyəti evinin bir qrup tanınmış mütəxəssisi – şərqşünas alim və musiqicilər Azərbaycana gəlmış, muğam və təsniflərlə maraqlanmışlar. Məqsəd «Azərbaycan muğamlarının antologiyası»nı hazırlamaq olmuşdu. Elə o vaxt Xan Şuşinski adına milli üçlüyün ifasında «Orta Mahur», «Şüştər», «Mənsuriyyə», «Şikəsteyi-fars» və digər az ifa olunan muğamlar lentə yazılmışdı.² Şübhəsiz, Fransaya aparılmış muğamlarımız bu gün dünya standartlarına cavab verən gözəl tərtibatlı kompakt disklərdə fransızlara çatdırılmasında öz rolunu oynayır. Hələ bundan da əvvəl Fransada Hacıbaba Hüseynov, Ağaxan Abdullayev, Alim Qasımov, Zahid Quliyev və Səkinə İsmayılovanın da səsləri yazılmış disklər fransalı muğam sənəti pərəstişkarlarını valeh etmişdi.³

Musiqi sahəsinə olan diqqət muğam üçlüyünün yaranmasında da özünü göstərmişdi. Ruhun sənəti hesab edilən Azərbaycan muğamı musiqi mədəniyyətimizin ilham mənbəyi olmuşdur. Görkəmlı muğam ifaçılarından biri də Zahid Quliyev

¹ «Kommunist» qəzeti, 3 iyun 1990-ci il.

² T.Şükufə. Parisə – qədim Şərqi musiqi festivalına. «Azərbaycan» qəzeti, 5 aprel 1998-ci il.

³ Yenə orada.

olmuşdu. O, istedadlı tarzan Möhlət Müslümov və kamançaçı Fəxrəddin Dadaşovla birgə muğam üçlüyü yaratmışdı. Bu muğam üçlüğünə məşhur xanəndə Cabbar Qaryağdı oğlunun adı verilmişdi. Az vaxt içərisində muğam üçlüyü təkcə respublikada deyil, həm də onun hüdudlarından kənarda böyük şöhrət qazanmışdı. M.Maqomayev adına Filarmoniyanın səhnəsində həmin üçlüğün çıxışını dinləyən Parisdəki Fransa xalqları mədəniyyəti Evinin məsul işçisi Fransuaza Qründ çox bəyənmiş və muğam üçlüğünü Fransaya qastrol səfərinə dəvət etmişdi. 1991-ci ildə Zahid Quliyev və onun dostları – muğam üçlüyü Fransada olmuş, konsertlər vermişlər. Muğam üçlüyü müxtəlif mükafat və diplomlara layiq görülmüşlər.¹

Musiqi sənətinə olan diqqət görkəmlı musiqiçi Mstislav Rostropoviçin 70 illiyinin qeyd edilməsində də öz təsdiqini tapmışdı. Bu münasibətlə Azərbaycan prezidenti 1997-ci il martın 27-də Parisə gəlmiş, Yelisey sarayında Fransa prezidenti Jak Şirakla görüşüb söhbət apardıqdan sonra elə həmin gün axşam Parisin «Şanz Elize» teatrında dünya şöhrətli musiqiçi M.Rostropoviçin 70 illiyinə həsr edilmiş təntənəli yubiley gecəsində Fransa prezidenti ilə H.Əliyev qızı Sevil xanımla birlikdə iştirak etmişdi. Konsertdən sonra Fransa prezidenti yubilyarın şərəfinə Yelisey sarayında rəsmi qəbul təşkil etmişdi. Rəsmi qəbulda H.Əliyev və qızı Sevil xanım da olmuşlar.

1997-ci ilin oktyabrında isə Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyində Beynəlxalq Muzeylər Şurasının üzvü, Paris Musiqi Muzeyinin məsul əməkdaşı Patris Verye ilə təntənəli görüş keçirilmişdi. Görüş zamanı parisli qonaq Paris Musiqi Muzeyinin eksponatları ilə birlikdə Azərbaycanın qədim musiqi alətlərinə də yer ayırmış niyyətində olması haqqında məlumat vermişdi. Həmçinin də görüşdə Paris Musiqi Muzeyi ilə Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyi arasında six əlaqələr yaradılması barədə ətraflı fikir mübadiləsi aparılmışdı.

1998-ci ilin yazında Parisdə qədim türk musiqisi festivalı keçirilmişdi. Bu qədim Şərq musiqi festivalına Respublikanın

¹ «Mədəni maarif» jurnalı, № 3-4, 1993, səh. 45-46.

xalq artistləri Qəndab Quliyeva, Canəli Əkbərov və gənc müğənni, Daşkənddə «Qran Pri» mükafatının qalibi Simarə İmanova dəvət olunmuşdular. Festivalın keçirildiyi «Zinqaros» teatr salonunda respublikamızın muğam ustalarının çıxışları fransız tamaşaçılarını heyran qoymuş və hətta muğam ifaçılарının məharəti haqqında Fransa mətbuatında xoş rəylər də verilmişdi. Festivalda iştirak edənləri Ümumdünya Səsyazma evinin prezidenti Şərif Kaznadərin xanımı Fransuaz tamaşaçılara təqdim etmiş və programda səslənəcək ayrı-ayrı əsərlər haqqında məlumatlar vermişdi. Belə şəraitdə festivalın birinci günü ilk oxuyan Qəndab xanım olmuşdu. O, «Şur» muğamını məharətlə ifa etdikdən sonra Simarə xanım «Çaharğah» muğamını, Canəli Əkbərov isə «Mahur-Hindi» muğamını yüksək ustalıqla ifa etmişlər. Festivalın ikinci günü də muğam ustalarımız öz ifaçılıq sənətləri ilə fransız tamaşaçılarını heyran qoymuşlar, salonda alqışlar uzun müddət kəsilmək bilməmişdi.

Festivalın sonunda iştirakçıların şərəfinə ziyafət verilmişdi. Eləcə də həmin gecə Qəndab Quliyevanın və Canəli Əkbərovun Parisdə Ümumdünya Səsyazma evinin buraxdığı kompakt disklərin təqdimat mərasimi olmuşdu. Nəhayət, festivalda məharətlə çıxış edən Azərbaycan sənətkarlarına festivalın diplomları təqdim edilmişdi. Diplomlar təqdim olunarkən onları təbrik edən Şərif Kaznadər Azərbaycanın muğam ustaları ilə səhbətində onlardan razı qaldığını və tezliklə yenidən Azərbaycana gələcəyini bildirmişdi.¹ Festivalın gedisi bir daha onu göstərdi ki, Fransada muğama böyük maraq var və hətta muğamlarımızı ayaq üstə və yorulmaq bilmədən dinləyib alqışlayan fransız tamaşaçıları Azərbaycan musiqisinin vurğunu və pərəstişkarları olduqlarını nümayiş etdirmişlər.

1998-ci il sentyabrın 22-də Azərbaycanın dünya şöhrətli bəstəkarı Qara Qarayevin anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə Fransanın paytaxtında verilmiş konsert də çox yüksək səviyyədə keçmişdi. Azərbaycanın Mədəniyyət Naziri, yubiley

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 19 aprel 1998-ci il.

tədbirlərində iştirak edən və nümayəndə heyətinin başçısı Polad Bülbüloğlu konsertin verildiyi YUNESKO-nun böyük konsert salonunda tamaşaçılar qarşısında çıxış edərək dahi bəstəkarın tükənməz yaradıcılıq ırsından danışmışdı. Klassik musiqi həvəskarları olan parislilər Azərbaycan Milli Kamera orkestrinin yüksək ifaçılıq sənətinə və musiqi zənginliyinə heyran qalmışlar. Orkestrin ifasında dahi bəstəkarın «Yeddi gözəl», «İldirimiylı yollarla» baletlərdən və «Leyli və Məcnun» simfonik əsərindən parçalar səslənmişdi. Konserti böyük maraqla dinləyən parislilər bunu Azərbaycan klassik musiqisinin əla konserti və konsert gecəsini olduqca füsunkar bir gecə kimi yüksək qiymətləndirmişlər.

YUNESKO-nun baş direktoru Federiko Mayor Q.Qarayevin yubileyi ilə əlaqədar olaraq Parisə gələn Azərbaycan nümayəndə heyətini qəbul etmişdi. Görüşdə söhbət iştirakçıları mədəniyyət sahəsində əməkdaşlığı bundan sonra da davam etdirmək razılığı ilə bərabər, həm də qərara almışlar ki, Azərbaycanın görkəmli elm və incəsənət xadimlərinin yubileyləri bundan sonrakı illərdə də qeyd olunacaqdır.

YUNESKO məsələsinə gəldikdə onu xatırlatmaq lazımdır ki, BMT-nin elm, təhsil və mədəniyyət məsələləri təşkilatı olan YUNESKO 1945-ci il noyabrın 16-da yaradılmışdı. Təşkilat xalqlar arasında hər cürə dini və irqi ayrışıkiliyin aradan qaldırılmasına və müxtəlif ölkələr arasında elm, təhsil, mədəniyyət sahələrində əməkdaşlığın yaranmasına xidmət edir. İnsan ləyaqətini, mənəviyyatını uca tutan YUNESKO müharibələrə, beynəlxalq terrorizmə yox deyir və dünya xalqlarının birliyinə ümid bəsləyir. Həmin təşkilat 1972-ci ildə ümumdünya mədəni və maddi ırsinin mühafizəsi haqda Konvensiya qəbul etmiş və 1975-ci ildən qüvvədə olan həmin Konvensiyani bu günədək 140-a qədər dövlət imzalamışdır.

Müstəqil Azərbaycan Respublikası 1992-ci ildən YUNESKO-nun üzvüdür. Hazırda YUNESKO-nun İcra Şurasının 58 üzvü olan ölkələrdən biri də Azərbaycandır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, musiqi sənətinə olan böyük diqqətin nəticəsidir ki, 1975-ci ildən başlayaraq dönyanın istedadlı və məşhur musiqi sənətinin nümayəndələrinə hər 2 ildən bir YUNESKO

və onun Beynəlxalq Musiqi Şurası öz mükafatını təqdim etməyə başlamışdı. Belə mükafatlar 1994-cü ilə qədər Parisdə, Stokholmda, Drezdendə, Braziliyada və başqa yerlərdə təqdim olunmuşdu.

Ancaq YUNESKO 1995-ci ildən başlayaraq Almaniyada Aaxendə – Karolinqlər sülaləsindən olan kralların tacqoyma mərasimlərinin keçirildiyi sərdabənin qədim binasını musiqi mükafatlarının daimi təqdimetmə iqtamətgahı elan etmişdi. Burada mükafata layiq görülənlər özünün ifaçılıq sənətkarlığı ilə böyük şöhrət qazanmış görkəmli ifaçılar olmuşlar. Bu ali mükafati almaq Azərbaycanın sevimli muğam ustası Alim Qasimova da nəsib olmuşdu. Belə ki, 1999-cu il noyabrın 19-da Azərbaycanın görkəmli və ecazkar muğam ifaçısı, respublikanın Xalq artisti Alim Qasimova həmin təşkilatın musiqi mükafatı təqdim olunmuşdu. Alim Qasimova mükafatın təqdim olunması mərasimində təşkilatın Musiqi Şurasının prezidenti Frans de Ruter başda olmaqla komissiyanın bütün üzvləri, YUNESKO-nun nümayəndəsi Qrespo Toral, Almanyanın, Portuqaliyanın və Azərbaycanın səfirləri, eləcə də Almanyanın mədəniyyət, incəsənət, elm, ədəbiyyat nümayəndələri iştirak etmişlər.

YUNESKO-nun nümayəndəsi Qrespo Toral və Musiqi Şurasının prezidenti Frans de Ruter Azərbaycanın gözəl muğam ifaçısına beynəlxalq təşkilatın «Piasso-miro» medalını və diplomunu təqdim etmişlər. Qrespo Toral demişdi: «Musiqi xalqlar arasında elə bir ünsiyyət vasitəsidir ki, onu anlamaq üçün tərcüməçiye ehtiyac yoxdur. Mən Alim Qasimovun ifa etdiyi musiqiyə nəfəsimi dərmədən qulaq asıram. Azərbaycan xalqının qədim muğamlarında ciddi dramaturgiya, güclü klassika və müasir musiqi ahəngləri var. Bunların hamısı Alim Qasimovun ifasında vəhdət təşkil edir, əzəmətlə səslənir».¹

1999-cu il noyabrın 21-də mükafatın təqdim olunmasından iki gün sonra Aaxendə verdiyi konsertdən sonra Alim Qasimov öz konsert programını Parisdə davam etdirmişdi. Həmin vaxtdan bir neçə gün sonra istedadlı müğənni, respublikanın Xalq artisti Ağaxan Abdullayev də Parisdə olmuşdu. Azə-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 24 noyabr 1999-cu il.

baycan Respublikasının Fransada fövqəladə və səlahiyyətli səfiri Eleanora Hüseynova AzərTAC-a bildirmişdi ki, Parisin məşhur konsert salonlarından birində görkəmli muğam ifaçısı Ağaxan Abdullayevin konserti olmuşdu. Dünya Azərbaycanlılarının həmrəylik gününə həsr edilmiş konsertdə xarici ölkələrin və Parisdə olan beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri və Fransanın tanınmış mədəniyyət, incəsənət xadimləri və başqaları iştirak etmişlər. Konsertdə çıxış edən Ağaxan Abdullayev və onun yetirməsi olan gənc və istedadlı müğənni Elnarə Abdullayeva Azərbaycan muğamlarını məharətlə ifa etmişlər.

Konsertdə iştirak edən Fransanın görkəmli musiqişünasları Azərbaycan muğamını və onun mahir ifaçılarının sənətkarlığını yüksək qiymətləndirmişlər.¹

2001-ci il yanvarın 21-dən fevralın 3-ə qədər olan müddətdə Azərbaycanın sevimli xanəndəsi, mahir muğam ifaçısı Alim Qasımov yenidən Fransada növbəti qastrol səfərində olmuşdu. Heyrətamız ifaçılıq sənəti ilə fransız dinləyicilərini valeh edən muğam ustası bu növbəti gedisində Fransanın bir neçə şəhərlərində – o cümlədən Tuluz, Varon, Amyen, Puatye və başqa şəhərlərində olmuşdu. Həmin şəhərlərin konsert salonlarında Alim Qasımovun həm tək və həm də qızı ilə birlikdə olan çıxışları fransız tamaşaçıları tərəfindən böyük bir məhəbbətlə, gurultulu alqışlarla qarşılanmışdı. Fransanın Strasburq şəhərindəki konsert daha rəngarəng və yaddaqalan olmuşdu. Belə ki, bu konsertdə fransızlar, ərəblər, türklər və başqa xalqların nümayəndələri ilə birlikdə həm də Strasburqdə və ona yaxın şəhərlərdə yaşayan və təhsil alan həmvətənlərimiz də iştirak etmişlər.² Bununla da Fransada dəfələrlə qastrol səfərlərində olmuş Alim Qasımov bu dəfə də ecəzkar səsi və muğamları ifa etmək məharətilə fransız tamaşaçılarının rəğbətini, hörmətini qazanmışdı.

Paris yaxınlığında Şatu şəhərində Fransa Ali Musiqi Akademiyasının aspiranti Murad Hüseynovun da konserti çox maraqlı olmuşdu. 2001-ci ilin iyununda keçirilən konsertdə o, dünyanın tanınmış bəstəkarlarının əsərlərini böyük ustalıqla ifa etmişdi. Həmyerlimiz Murad Hüseynovun solo konsertində

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 6 fevral 2001-ci il.

² Yenə orada, 1 dekabr 1999-cu il.

Akademiyanın rəhbərliyi, müəllimlər, tələbələr və həm də Parisdə yaşayan və təhsil alan soydaşlarımız və eləcə də Azərbaycanın Fransadakı səfirliliyinin əməkdaşları iştirak etmişlər. Maraqlı keçən konsertdən sonra Şəhər Bələdiyyə İdarəsi Azərbaycanın şərəfinə ziyafət vermişdi. Ziyafətdə çıxış edən şəhər meri və Bələdiyyə İdarəsinin bəzi üzvləri Fransanın Azərbaycandakı səfiri J.P.Ginyutun şəxsi təşəbbüsü ilə 2000-ci ildə Paris Ali Müsiqi Akademiyasının aspiranturasına göndərilmiş Murad Hüseynovun konsertini yüksək qiymətləndirmişlər və həm də Azərbaycan, onun mədəniyyəti, incəsənəti haqda zəngin məlumat əldə etdiklərini söyləmişlər.¹

2001-ci ilin əvvəllərində xanəndə Ağakərim Hafiz Fransa da bir aylıq səfərdə olmuş və ölkənin müxtəlif şəhərlərində – Lionda, Qrenoblda, Lildə, Monpelyedə bir neçə konsert vermişdi. Fransız tamaşaçıları tərəfindən maraqla dinlənilən xanəndənin həm də muğamlar və xalq mahnıları toplanan ilk kompakt diski buraxılmışdı.²

Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin getdikcə daha da artması şəraitində Beynəlxalq Fransa radiosu «Şərq təranələri» III Beynəlxalq müsiqi festivalı adlı disk buraxmışdır. Həmin disk dünyanın müxtəlif dövlətlərinin 700 radiostansiyasına göndərilmişdir. Bu haqda AzərTAC-ın müxbirinə «Şərq təranələri» festivalları Təşkilat Komitəsinin məsul katibi Səidəmin Əhrarov məlumat vermiş və bildirmişdi ki, festivalda Azərbaycanın Xalq artisti, YUNESKO mükafatı laureati Alim Qasımov baş mükafata layiq görülmüşdü. Həm də hər diskə mahnıların, fransız və başqa dillərdə xüsusi kataloqu əlavə olunmuşdu. Yeni diskə eləcə də 2002-ci ildə Səmərqənddə keçirilən Səmərqənd festivalının qalibi Alim Qasımovun «Çahargah» muğamı daxil edilmişdi.³

2002-ci ilin yayında YUNESKO-nun əsas binasında Azərbaycan Xalq çalğı alətləri ansamblının geniş programda olan konserti də çox yüksək səviyyədə qarşılanmışdı. Azərbaycan müsiqisini böyük bir həvəslə dinləyən fransız müsiqise-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 30 iyun 2001-ci il.

² «Yeni Azərbaycan» qəzeti, 3 iyul 2001-ci il.

³ «Azərbaycan» qəzeti, 6 mart 2002-ci il.

vərləri müğənnilərdən Teyyub Aslanovun və Nuriyyə Hüseynovanın ifasında muğamları, xalq mahnılarını hərarətlə qarşılamışlar. Fransız tamaşaçıları tar, saz, dəf, ney, qoşa nağara və digər musiqi alətləri ilə yaxından tanış olmuş və musiqiçilərimizin həmin alətlərlə ifaçılıq məharətini böyük bir sevincə, sürəkli alqışlamışlar. YUNESKO-nun bu konsertlə bağlı mətbuatda yaydığı məlumatda Azərbaycan musiqiçilərinin ifaçılıq məharəti və Azərbaycan musiqisinin bir çox Avropa ölkələrində, xüsusilə də Fransada tez-tez səsləndiyi və özünə hədsiz dərəcədə pərəstişkarlar taplığı qeyd edilmişdi.¹

2002-ci il dekabrin 4-5-də Parisin ən böyük konsert salonu olan «Site Müzik»də Azərbaycan musiqisi yenidən parislilərin diqqətini cəlb etmişdi. Bu dəfə göstərilən salonda Cabbar Qaryağdı adına muğam üçlüyünün və kiçik yaşı uşaqlardan ibarət «Azəri» muğam qrupunun ifasında Qarabağ həsrəti mahnılar səslənmişdi. Fransanın Musiqi Mərkəzi tərəfindən təşkil edilmiş konsertdə kiçik yaşı müğənnilər Leyla Rəhimova, Arzuman Abdullayev, Vilayət Babayev və Aydin Rzayevin ifasında səslənmiş «Qarabağ şikəstası», «Oxu, bülbül», «Qaragilə» və digər mahnılar dinləyicilər tərəfindən hərarətlə qarşılanmışdır. Eyni zamanda fransızlar muğam üçlüyünün yaradıcısı, xanəndə Zahid Quliyevin yenidən ifa etdiyi muğam və xalq mahnılarını da sürəkli alqışlarla qarşılamışlar. Konsertlə bağlı məlumat kitabçası çap edilmişdi. Kitabçada son dövrlərdə Fransada Azərbaycan musiqisinə olan marağın artması, muğamların məharətli ifaçılarının Fransaya tez-tez qastrol səfərlərinə gəlməsindən bəhs edilməsi ilə bərabər, həm də ayrı ayrı muğamlarımızın məzmunundan söhbət açılmış və hətta bəzi muğamlardan müəyyən parçaların fransız dilinə tərcüməsi verilmişdi.²

Azərbaycan muğamına olan diqqətin artması, onun xəricdə müxtəlif ölkələrdə, o cümlədən Fransada dinləyicilər tərəfindən olduqca sevincə qarşılanması və həm də muğamin Qafqaz xalqlarının musiqi mədəniyyətinin ilham mənbəyi və həm

¹ Yenə orada, 2 oktyabr 2002-ci il.

² «Azərbaycan» qəzeti, 8 dekabr 2002-ci il.

də Azərbaycan bəstəkarları üçün ideya mənbəyi və eləcə də Azərbaycanın klassik musiqi mədəniyyətinin unikal şifahi abidəsi olmasını nəzərə alan YUNESKO-dakı Azərbaycan milli komissiyası 2002-ci ildə həmin təşkilata müraciət edərək bəşəriyyətin mədəni irsinin öyrənilməsi və onun qorunması programında iştirak etmək arzusunda olduğunu bildirmişdi. Esmira Fuad «Azərbaycan muğamı ruhun sənətidir» adlı məqaləsində yazmışdı ki, Komissiyanın o vaxtkı rəhbəri Ramiz Abutalibov, YUNESKO-nun rəhbərliyi, muğam ekspertləri – fransalı alim Yanna Dyurind, muğam sənəti üzrə mütəxəssis, istedadlı həmvətəndəsimiz Sənubər Bağırovanın ciddi səyi nəticəsində 2003-cü il noyabrın 7-də Azərbaycan muğamı YUNESKO-nun maddi və mədəni irsi siyahısına daxil edilmişdi. Bu muğam sənətinin dünyaya yayılması işində bir sıra layihələrin reallaşdırılmasına imkan yaratmışdı.¹ Şübhəsiz, həmin layihələrin reallaşmasında YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın həm yaradıcısı və həm də rəhbəri olduğu «Qarabağ xanəndələri» kollektivi olduqca əhəmiyyətli yer tutur. Kollektivin çıxışları, görkəmli muğam ustalarının ifaçılıq məharəti hər yerdə böyük bir məhəbbətlə qarşılanır. Mahir ustalıqla muğam ifaçıları olan – «Qarabağ xanəndələri» Azərbaycanın Xalq artisti, professor Arif Babayevin rəhbərliyi altında özlərinin hər çıxışlarında tamaşaçıları valeh edən canlı muğam və poeziya nümayiş etdirirlər.

Azərbaycan muğam və xalq mahnlarının görkəmli ustadı və ifaçısı olan Arif Babayev tək Azərbaycan tamaşaçılarını deyil, eyni zamanda dünyanın bir sıra ölkələrinin, o cümlədən də fransız tamaşaçılarının da böyük bir ilhamla, diqqətlə dinlədikləri xanəndələrdən olmuşdur. O, 1985-ci ildə Fransanın yeddi şəhərində etdiyi çıxışları ilə fransız muğamsevərlərini məftun etmişdir. Arif Babayevi Fransaya olan həmin tarixi səfərində Azərbaycanın Xalq artistləri Habil Əliyev və Həbib Bayramov kimi istedadlı, məşhur kamancə və tar ifaçıları müşaiyət etmişlər. Xanəndənin məlahətli, ecazkar şirin və gur

¹ Esmira Fuad. Azərbaycan muğamı ruhun sənətidir. «Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti» qəzeti, 12 oktyabr 2006-cı il.

səsi, onun valehedici xirdalıqları, zəngulələri və həm də tar, kamança ifaçılarının yüksək ustalıqla Arif Babayevi müşaiyət etmə istedadları fransız tamaşaçılarının fasıləsiz gurultulu alışqları ilə qarşılıqlı olmuşdur.

Arif Babayev XX əsrin II yarısında muğam və xalq mahnılarının bənzərsiz ifaçısı kimi şöhrət qazanmışdır, XXI əsrin əvvəllərindən başlayaraq rəhbərlik etdiyi «Qarabağ xanəndələri»nin çıxışları ilə Azərbaycan xalq musiqisinin xəzinəsi hesab edilən muğamin yeni, rəngarəng formada ifa edilməsi ırsını yaratdı və həm də o muğamin yenidən fəal təbliğ edilməsinin, sevilməsinin ilhamçısı oldu və sanki muğama yeni həyat bəxş etdi. Arif müəllimin rəhbərliyi altında muğamlar ifa edilərkən onun müxtəlif guşələrinin ayrı-ayrı muğam ustaları tərəfindən ifa edilməsi, muğamin təsniflərinin isə birlikdə oxunması və həm də tar ifaçısı Əliağa başda olmaqla kamança, balaban, dəf ifaçılarının böyük bir ustalıqla xanəndələri müşaiyət etməsi, bəzən də qara zurnanın səslənməsi və eləcə də arada ifa edilən müxtəlif guşəli rənglər hamısı birlikdə olduqca yüksək mənəvi harmoniya, vəhdət təşkil edir, insanı öz mənəvi təsir gücü ilə məftun, valeh edir.

Arif müəllimin ustadı olduğu «Qarabağ xanəndələri»nin ecazkar çıxışlarını dünyadan müxtəlif ölkələrində, habelə Fransada təşkil etmək də əhəmiyyətli olardı. Bu bir tərəfdən fransızların Azərbaycan musiqisinin nə dərəcədə zəngin və rəngarəng üstünlüyü malik olduğunu görərdilər. Digər tərəfdən də «Qarabağ xanəndələri» ifadəsinin səslənməsi ermənilərin Qarabağ ermənilərə məxsusdur uydururlarına ən tutarlı cavab olardı.

2003-cü ildə də Azərbaycan musiqisi Fransanın müxtəlif şəhərlərində böyük bir sevincə səslənmişdi. 2003-cü ilin yazında Fransanın Nansi şəhərində keçirilən Şərqi Avropa ölkələrinin mədəniyyət festivalında bir sıra ölkələrin nümayəndələri ilə bərabər Azərbaycan nümayəndələri də iştirak etmişdi. Şəhərin ən böyük Puare konsert salonunda Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının solisti, respublikanın əməkdar artisti (hazırda Xalq artisti) Nəzakət Teymurovanın iki konserti olmuşdu. Məlahətli səsi ilə fransız dinləyicilərini valeh edən müğənninin ifadə etdiyi «Mirzə Hüseyn segahı», «Şur» muğamı və bir neçə

xalq mahnısı döñə-dönə sürekli alqışlarla qarşılanmıştır. Müğənninin olduqca yüksək ustalık səviyyəsində ifadəsinin nəticəsi olaraq hər iki konsert nəzərdə tutulduğundan yarım saat artıq davam etmişdi.¹ Festivalın direktoru Azərbaycan musiqisini ilk dəfə dinlədiyini və heyran qaldığını söyləmiş və Azərbaycanın musiqisindən ibarət konsertlərin Fransada tez-tez təşkil olunması üçün 2003-cü ilin sentyabrında Bakıya gələcəyini və müvafiq təşkilatlarla müqavilələr bağlayacağını bildirmişdi.²

Nəzakət Teymurovanın ifaçılıq məharəti Fransız mətbuatında geniş işıqlandırılmışdır. Fransa mətbuatında bu barədə verilmiş məqalələrdən bir hissəsini təqdim edirik. Elə bir musiqi janrı vardır ki, o şərqə məxsus bütün incəlikləri, farslara, ərəblərə və türklərə məxsus ən zərif hissələri özündə birləşdirmək gücünə malikdir. Bu elə bir janrdır ki, o həm də Xəzər dənizinin cənubunda yerləşən keçmiş Sovetlər Birliyinin üzvü olan Azərbaycanın da zəngin musiqi ırsını özündə cəmləşdirir. Muğam həmişə dəbdə olan ən zərif məhəbbət hissələrini eks etdirən musiqi növüdür. Alim Qasımov Fransanın şəhər teatrında (theatre de la ville) beş dəfə, Ağaxan Abdullayev 2001-ci ildə Fransada olaraq muğamın incəliklərini fransızlara nümayiş etdirmişlər. Bu dəfə isə muğamın gözəlliliklərini bir zərif qadın Nəzakət Teymurova nümayiş etdirmişdir. 30 yaşlı bu qadın qeyri-adi istedada malikdir. Bakının muğam məktəbinin yetişdirməsi olan bu qadın əvvəl konservatoriyanı, 1999-cu ildə Akademiyani bitirmişdir. Növbəti il onun fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilmiş və ona şərəf nişanı ordeni verilmiş və bu müvəffəqiyyət onu Avropa və Amerikaya səfər etməyə ruhlandırmışdır. Onun ilk SD-si 2001-ci ildə çıxmış, 2002-ci ildə isə iki albomu işıq üzü görmüşdür. Onun təbil ilə müşayət olunan mahnısı musiqini daha gözəl və cazibədar edir. Onu Müşayət edən dörd musiqiçi onunla birgə Üzeyir Hacıbəyov adına Musiqi Akademiyasını qurtarmış və onun fəaliyyətinin ilk günlərindən onu müşayət etmişdir. Şəhər teatrında (Treatre de la Ville) yaxşı tanınan Elşən Mansurov vaxtı ilə burada Alim

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 may 2003-cü il.

² Yenə orada.

Qasimovu da kamançada müşayət etmişdir. Mənşəcə Erməni-standan olan Əliağa Sadıqov tarda, Şirzad Fətəliyev zurnabalan, tütək və klarnetdə, Kamran Kərimov isə nağarada Nəzakəti müşayət etmişlər. Beləliklə, Nəzakət Teymurova Azərbaycanın musiqi səmasında parlayan bir ulduzu xatırladır.

Muğam çətin müəyyən olunan incəsənət növüdür. Oxunan bir şeirdən ibarət olan muğam Azərbaycanın tarixini və məhəbbətlə bağlı ən zərif hissələrini özündə əks etdirir. Bu doğrudan da çətin müəyyən olunan musiqi növüdür. Hətta musiqicilər belə muğamda öz əksini tapan çoxsaylı ritmləri, bir-biri ilə kəsişən müxtəlif çalarları müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkirlər. Muğam tarixinə nəzar saldıqda belə bir cəhət nəzərə çarpır ki, o qadınlar tərəfindən yox, məhs kişilər tərəfində oxunmuşdur. Məhs Nəzakət Teymurovanın muğam sənətində səsi Azərbaycanın hüdudlarını aşaraq xarici ölkələrin auditoriyalarını belə lərzəyə göstirmişdir. Nəzakət Teymurova özü etiraf edir ki, hal-hazırda qadın müğənnilər arasında muğam oxuyanlar az da olsa vardır. Bir vaxtlar ancaq bəzi məhdud yerlərdə, qadınlar müğam oxuyardı. Bu gün Azərbaycanda qadınlar müğama nadir hallarda meyl göstərirlər. Bunun əsas səbəbi müğaminin çətin və uzunmüddət öyrənilməsidir. Əslən qarabağlı olan bu qadının danışığında çox güclü bir məntiq vardır. O bu səviyyəni əldə etmək üçün uzun bir məktəb keçməli olmuşdur. O əvvəllər hal-hazırda müəllim işlədiyi A.Zeynallı adına musiqi məktəbində oxumuş, Nəriman Əliyevin, Ağaxan Abdullayevin şagirdi olmuş, və sonra isə konservatoriyyaya daxil olaraq Arif Babayevlə birgə çalışmış, Bakı opera teatırında oxumuşdur. Ozünün dediyi kimi 2000-ci ildə onun dövlət tərəfində şərəf nişanı ordeninə layiq görülməsi və xalq artisti adına layiq görülməsi ona şöhrətdən daha çox məsuliyyət hissi verdi. 1999-cu ildən etibarən Almaniyada, Türkiyədə, Amerikada, İranda, Fransada və nəhayət 2003-cü ildə Nansi festivallında iştirak etmişdir. Qeyri adı istedəda malik olan gənc müğənni 2001-ci ildə ilk albomunu buraxmış, 2003-cü ildə onun ecazkar sənəti 2-SD-a əksini tapmışdır. Nəzakət Teymurova özü etiraf edir ki, müğam bir okean, ucu – bucağı görünməyən bir dənizdirki, burada həm sevinc, həm də kədər, həm də mə-

həbbət hissələri çulğalaşmışdır. Mənim üçün muğam insanları düşündürən bir musiqidir. Muğam şəxsən məni həm həyat haqqında, həm özüm haqqımda fikirləşməyə, öz düzgün yolu-
mu seçməyə sövq edir. Bu sahədə insan biliklərini artırıqcə
onun üzünə yeni üfüqlər açılır. Avropanın klassik musiqisindən
fərqli olaraq heç bir muğam özünün dəqiq bir variantında ya-
zılmamışdır, Muğamın öyrənilməsi şifahi olaraq aparılır və hər
bir şəxs özünəməxsus bir üsulla onu zənginləşdirməyə çalışır.
Ona öz düşüncələrini, ruhunu, öz hissələrini əlavə edir. İllər özü
belə muğama yeni çalarlıqlar verir. Fəsillər dəyişdikcə təbiət öz
gözəlliyyini dəyişdiyi kimi muğamı oxuyan hər bir insan kimi
ona yeni gözəllik, yeni cazibə bəxş ediir. Muğam sehirli bir
dünyadır, ecazkar bir aləmdir.

Bu gənc müğənni Azərbaycan musiqisinin bütün gözəllik-
lərini öz qəlbinə köçürə bilmüşdir.¹

Fransa mətbuatında Nəzakət xanımın ifaçılıq məharəti-
nin yüksək qiymətləndirilməsindən əlavə o həmdə ecazkar ifaçı-
lığı və insanı valehedici zəngulələri, yaniqli xirdailiqləri ilə san-
ki, füsünkar təbiətə malik olan Qarabağı xatırladır. O, sanki
bənzərsiz və məvtunedici ifası ilə Qarabağı xatırladır və insan-
ları intiqama səsləyir. Nəzakət xanımın təkrarolunmaz yüksək
ifaçılığı ilə bərabar həm də onda olan səhnə mədəniyyəti, səhnə
davranışı və Azərbaycançılığa tam xas olan geyim keyfiyyətləri
yüksek tərbiyəvi bir təqdirə malikdir.

Fransa ilə Azərbaycan arasında diplomatik münasibətlər
qurulması və Fransa səfirliyinin Bakıda fəaliyyətə başlamasının
10 illiyi münasibətilə Fransanın Azərbaycandakı səfirliyi mədə-
ni tədbirlər planı hazırlamışdı. 2002-ci il martın 4-də
R.Behbudov adına Mahnı Teatrında Azərbaycanın Mədə-
niyyət nazirliyi ilə birlikdə «Orta, XVI-XVII əsrlər musiqisi»
devizi altında konsert təşkil edilmişdir. «Ars Antiqua de Paris»
qrupunun ifasında qədim mahnılar, musiqi nümunələri ifa
olunmuşdu. Səfirlikdən bildirilmişdi ki, üç həftə ərzində Bakı-

¹ «Treatre de la Ville» jurnalı, Paris, 2003-2004. səh. 55.

nın Nizami kinoteatrında «Sev məni», «Nə etmək olar» filmlərinin nümayiş etdirilməsi və həm də Bakı Musiqi Akademiyasında Parisdən gəlmiş incəsənət ustalarının solo konserti planlaşdırılmışdır.¹

Fransa-Azərbaycan dövlətləri arasında mədəni əlaqələrin davamı olaraq 2003-cü il yanvarın 21-də YUNESKO-nun iki nümayəndəsi Bakıya rəsmi səfərə gəlmişdir. Qonaqlar Dünya Bankının ayırdığı kredit hesabına Şirvanşahlar sarayında aparılan təmir işləri ilə yaxından tanış olmuş və Mədəniyyət Nazirliyində aparılan söhbətdə müxtəlif sahələrə toxunulmuşdu. Belə ki, 2000-ci ildə üç qədim abidənin – Qız Qalası, Şirvanşahlar kompleksi və İçərişəhərin YUNESKO-nun dünya siyahısına salınması xatırlanmışdı. Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu bu növbəti görüşdə isə Qobustan qoruğu, Atəşgah və Naxçıvandakı Mömünə xatun türbəsinin də YUNESKO siyahısına daxil edilməsi haqda danışıqlar aparmışdı.²

2003-cü il fevralın 6-da Parisin yaxınlığında Jenevilye Konservatoriyasında «Bu günün musiqisi» adlı konsert təşkil edilmişdi. Konservatoriya orkestrinin müşaiyəti ilə müğənnilər bir çox ölkə mahnlarını ifa etmişlər. Kanadalı müğənni Reyhan Dürün tərəfindən ifa edilən «Qoşadır eyvanımız» adlı Azərbaycan xalq mahnısı fransız tamaşaçıları tərəfindən hərarətlə alqışlanmışdı.³

Fransanın Brütan departamentinin Qlomel şəhərində dünya folklor musiqisinin XV Beynəlxalq festivalı da maraqlı olmuşdu. Azərbaycanı bu festivalda fəxri qonaq kimi dəvət olunmuş «Quba» ansamblı təmsil etmişdi. «Quba» xalq çalğı alətləri ansamblı festivalda iki konsert vermişdi. Hər iki konsertdə ifa olunmuş Azərbaycan xalq mahnlarının və müğamlarının yüksək ifaçılıqla nümayiş etdirilməsi fransız dinləyicilərini heyran qoymuşdur. Azərbaycan musiqiçilərinin çıxışlarını beş

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 6 mart 2002-ci il.

² «Xalq cəbhəsi» qəzeti, 23 yanvar 2003-cü il.

³ «Azərbaycan» qəzeti, 8 fevral 2003-cü il.

mindən artıq tamaşaçı dinləmişdir. «Quba» ansamblı festivalın laureati diplomuna layiq görülmüşdü.¹

Festival çərçivəsində Azərbaycanın Fransadakı səfirliliyinin təşkil etdiyi sərgi də fransız tamaşaçılarının diqqətini cəlb etmişdi. Sərgidə Azərbaycan prezidenti H.Əliyevin həyat və fəaliyyətindən bəhs edən kitablar, Azərbaycanın rəngli böyük xəritəsi, Ermənistan-Azərbaycan münaqışasının aid və həm də turizm sahələrinə dair materiallar, ayrı-ayrı görkəmli müğənnilərin kasetləri, kiçik ölçülü xalçalar və həm də Qubanı, onun əsrarəngiz təbiətini əks etdirən fotolar nümayiş etdirilmişdi. Respublikanın əməkdar rəssamı Tahir Məmmədovun «Azərbaycan qızları» adlı fərdi sərgisi də fransız tamaşaçılarının böyük marağına səbəb olmuşdu.

2003-cü il sentyabrın əvvəllərində Azərbaycan Respublikasının Baş Naziri İ.Əliyev Fransa Senatının Qafqaz üzrə dostluq qrupunun sədri Ambruaz Düponun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edərkən aparılan danışqlarda A.Düpon bildirmişdi ki, bizim əhəmiyyətli hesab etdiyimiz sahələrdən biri də mədəniyyət sahəsində olan əməkdaşlıqdır. Bu sahədə İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin böyük köməklik göstərdiyini vurgulayan qonaq mədəniyyət sahəsində əldə edilən nailiyyətlərdən biri də 2004-cü ilin sentyabr ayında Fransa Senatının binasında nümayiş etdiriləcək rəsm sərgisinin təşkili və həmin sərgi vasitəsilə Fransada Azərbaycan incəsənətini nümayiş etdirmək məqsədində olduqlarını söyləmişdi.

Parisdə yeniyetmələrin VII Avropa Olimpiya Festivalı da çox maraqlı olmuşdu. 2003-cü il iyulun 27-də Parisdə 14-18 yaşlı yeniyetmələrin VII Avropa Olimpiya Festivalının açılışı münasibətilə Şarlöti stadionunda təntənəli mərasim keçirilmişdi. AzərTAC-in xüsusi müxbiri Əsgər Əliyev Parisdən xəbər vermişdi ki, fəxri qonaqlar üçün ayrılmış tribunada Parisin məri Bertran Dölanoy, Avropa Olimpiya Komitəsinin prezidenti Mario Peskante, olimpiadanın təşkilat komitəsinin sədri Jak

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 10 iyun 2003-cü il.

Bravo, Fransanın İdman Naziri Jan Fransua Lamur və başqaları əyləşmişlər.¹

Stadiona əvvəlcə olimpiya oyunlarının vətəni Yunanistanın komandası daxil olmuşdu. Bir neçə komandanın sonra Azərbaycan komandası stadiona daxil olmuş və onlar Fransada təhsil alan tələbələr və orada yaşayan azərbaycanlılar tərəfindən hərarətlə qarşılanmışdır.

Avropa Olimpiya Komitəsinin prezidenti M.Peskante və VII Olimpiya festivalının təşkilat komitəsinin sədri Jak Bravo idmançıları salamlamışdı. Belə tədbirlər şübhəsiz xalqların bir-birinə yaxınlaşmasında, ölkələr arasında dostluq əlaqələrinin inkişafında böyük rol oynamışdır.

Azərbaycanın mədəni sahələrdə əldə etdiyi nailiyyətlər durmadan artmış və bu hətta YUNESKO tərəfindən də qəbul edilmiş qərarda da öz əksini tapmışdır.

2003-cü il noyabrın 7-də Parisdə YUNESKO-nun iqamətgahında ölkələrin qeyri-maddi və şifahi ırsinin bəşəriyyətin şah əsərləri siyahısına daxil edilməsi münasibətilə təntənəli mərasim keçirilmişdi. 2001-ci ildə təsis edilmiş bu siyahıya alma mərasimi 2003-cü ildə ikinci dəfə qeyd edilmişdi.

Mərasimi YUNESKO-nun baş direktoru Koiširo Matsuura açaraq, xalqların zəngin tarixindən xəbər verən qeyri-maddi və şifahi ırsin ölkələr arasında dostluğun, mədəni əlaqələrin möhkəmləndirilməsində mühüm rolundan danışmış və 70 dövlətin öz ırs nümunələrini seçimə təqdim etdiyini, dünyanın tanınmış yazıçısı Xuan Qoytisolopun başçılığı ilə münsiflər heyətinin 28 ölkəyə üstünlük verdiyini bildirmişdi. Sonra baş direktor siyahıya daxil edilmiş ölkələrin adlarını açıqlamışdı. O, Azərbaycanın Xalq artisti Alim Qasımovun ifasında səslənmiş muğamin bəşəriyyətin şah əsərləri siyahısına daxil edildiyini bildirmiş və münsiflər heyətinin bununla bağlı rəsmi sənədini Azərbaycanın YUNESKO yanında nümayəndəsi, Azə-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 30 iyul 2003-cü il.

baycanın Fransadakı səfiri Eleanora Hüseynovaya təqdim etmişdi.¹

Tədbirdən sonra səfir E.Hüseynova Almaniyada dövlət radiosuna və Latviya Milli Televiziyasına verdiyi müsahibələrində bu gün bəşəriyyətin şah əsərləri siyahısına daxil edilmiş müğamlarımızın tarixi köklərindən, onun zənginliyindən, dünya mədəniyyəti xəzinəsində özünəməxsus yer tutmasından danışmış, münsiflər heyətinə və bu mərasimin əsas təşkilatçısı olan YUNESKO-nun rəhbərliyinə təşəkkürünü bildirmişdi.

Tədbirin sonunda iştirakçıların çoxsaylı xahişini nəzərə alan Alim Qasımov konsert programı ilə çıxış etmişdir. Onu tarda böyük bir sənətkarlıq məharəti ilə Malik Mansurov, kamancada Rauf İslamov müşayiət etmişlər.²

2004-cü il aprelin 14-19-da Paris yaxınlığında Banole qəsəbəsində Slavyan Musiqi Konservatoriyasında keçirilən VII Beynəlxalq Musiqi Festivalı da çox maraqlı keçirilmişdi. Müsabiqəyə dünyanın 20 ölkəsindən gələn 260 uşaq və yeniyetmə öz bacarıqlarını nümayiş etdirmişlər. Festivala 6 nəfər azərbaycanlı dəvət olunmuşdu. Respublikamızı bu tədbirdə 2 nəfər təmsil etmişdi. Onlardan biri Bülbül adına orta ixtisas məktəbində təhsil alan 10 yaşı Sayın Rəfiyeva, digəri isə İncəsənət gimnaziyasında təhsil alan XI sinif şagirdi Ayla Paşayeva olmuşdur. Musiqi təhsili 4 il olan uşaqlar arasında çıxış edən Sayın Rəfiyeva aprelin 15-də Avropa bəstəkarlarından İ.Baxın, F.Şopenin və digərlərinin əsərlərindən parçalar ifa etmişdir. S.Rəfiyevanın ifasını münsiflər heyəti yüksək qiymətləndirmişdir. O, festivalda 93 iştirakçı arasında üçüncü yeri tutmuşdu. Aprelin 18-də on illik musiqi təhsili alanlar öz məharətlərini nümayiş etdirmişlər. Ayla Paşayevanın ifasında İ.Bax, L.Bethoven, F.List kimi məşhur sənətkarların və başqalarının əsərləri səsləndirilmişdi. Ayla müsabiqənin üçüncü dərəcəli diplomuna layiq görülmüşdü.³

Muğam və xalq mahnılarımızın mahir ifaçılarından olan Baba Mahmudoğlu Fransada keçirilən beynəlxalq xalq mahnı müsa-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 9 noyabr 2003-cü il.

² Yenə orada.

³ «Azərbaycan» qəzeti, 21 aprel 2004-cü il.

bıqəsində uğurla çıxış etmişdir. Hələ təxminən 1996-ci ildə Fransada mədəniyyət məsələləri ilə məşğul olan «Maison» firmasının Baş direktoru Azərbaycanda olmuş və burada mügamlarımızı ifa edən xanəndələrin səslərini ləntə yazıb aparmışdı. Deməli həmin vaxt Baba Mahmudoğlunun da səsini ləntə yazıb aparmışlar. Fransanın Lion şəhərində yerləşən «Maison» firmasının xüsusi komissiyası lənt yazılarını diniildikdən sonra gələcək müsabiqədə iştirak etmək üçün Baba Mahmudoğlunu seçmişdir.

Respublikanın Xalq artisti Baba Mahmudoğlu «Azərbaycan» qəzeti redaksiyasına verdiyi müsahibəsində bildirmişdi ki, həmin vaxtdan dörd il keçəndən sonra mən Fransaya dəvət edildim və Fransanın Marsel şəhərində, Napleonun anadan olduğu adada yerləşən konsert salonunda el nəğmələri, mügamlar ifa etdim. 2005-ci ilin əvvəllərində həmin firmanın yenidən Bakıya gələn direktoru Bakıda iki-üç gün müddətində Baba Mahmudoğlunun diskini yazdırmış və özü ilə aparmışdı. Baba Mahmudoğlu martın 31-dən aprelin 2-nə (2005-ci il) qədər Fransada keçirilən beynəlxalq musiqi yarışmasında iştirak etmişdi. 32 musiqi kollektivinin iştirak etdiyi «Babel Med» musiqi yarışmasında hər kəsə 45 dəqiqə vaxt ayrılmış və bu müddət ərzində azərbaycanlı xanəndənin ifası heyranlıqla qarşılanmışdır. Azərbaycan xanəndəsi həm də yarışı təşkil edən firmanın köməyi ilə 12 dövlətdə konsert vermək haqqında müqavilə imzalamışdı.¹

Azərbaycan-Fransa ölkələri arasında incəsənətin ən kütləvi sahələrindən olan kino sənəti də iki dövlət başçılarının diqqətindən yayınmamışdır. Tarixən Fransa kinoları respublikamızda az nümayiş etdirilməmişdir. Ona görə də Azərbaycan tamaşaçıları fransız kino sənətinin görkəmli sənətkarlarının çıxışları ilə çoxdan bəri tanış idilər. Son illərdə Fransa-Azərbaycan kino sənətində əlaqələr məsələsində daha böyük nailiyyətlər əldə edilmişdi.

1995-1996-ci illərdə «Azərkinovideo» Birliyi ilə fransalı əməkdaşların birgə səyi nəticəsində Bakıda məşhur fransız kino xadimlərinin iştirakı ilə fransız kinolarının III festivalı keçirilmiş-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 10 aprel 2005-ci il.

di. Həm də 1995-ci ilin noyabrında Fransanın Nanta şəhərində Beynəlxalq kino festivalında Azərbaycan kinoları nümayiş etdirilmişdi. Üç kontinentin keçirilən bu festivalına 12 Azərbaycan kinosu təqdim edilmişdi. Bu tədbirdə çoxlu sayıda Azərbaycanın mədəniyyət xadimləri və artistləri iştirak etmişlər. Onlar fransızlar qarşısında geniş konsert programı ilə çıxış edərək Azərbaycan musiqisinin ecazkarlığını nümayiş etdirmişlər.

Azərbaycan kinolarına baxışla eyni vaxtda həm də geniş foto-sərgi təşkil edilmişdi. Fransanın Nanta şəhərinin sakinləri həmin foto-sərgiyə də böyük bir həvəslə tamaşa etmişlər. Bu sərgiyə 24 müəllifin 100-dən artıq eksponat təqdim olunmuşdu. Həmin tədbirlərlə bərabər Azərbaycan artistlərinin verdikləri konsertlər fransız tamaşaçılarını valeh etmişdi.

1996-ci ilin fevralında Fransanın Anjer şəhərində keçirilən beynəlxalq kino-festivalında nümayiş etdirilən kino rejissor Ayaz Salayevin çəkdiyi «Yarasa» filmi də böyük şöhrət qazanmış və həmin mötəbər festivalda A.Salayev «Qran-Pri» mükafatına layiq görülmüşdü. Bunlardan əlavə Bakıda fəaliyyət göstərən «Синема-клуб-люмъер» Cəmiyyəti də Fransa-Azərbaycan respublikaları arasında kino əlaqələrinin genişlənməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Burada hər həftə Fransa kinolarına baxışlar və onların müzakirəsi keçirilir.

«Fransa 5» telekanalı da Azərbaycan haqqında verilişlərdən kənardı qalmamışdır. Həmin telekanalın «Nəzər» rubrika-sında 2002-ci il oktyabrın 29-da Azərbaycan nefti barədə yarımsaathlıq sənədli film nümayiş etdirilmişdi. Filmin əvvəlində ölkəmizdə aparılan demokratik islahatlar, hüquqi dövlət qurulmasının ön plana çəkilməsi, respublikada iqtisadi göstəricilərin yüksək olması, Xəzərin dərin qatlarından «Qara qızıl» çıxaran qəhrəman neftçilərin fədakarlığı və s. barədə fransız tamaşaçılarına maraqlı kadrlar təqdim olunmuşdu.

Azərbaycanın Fransadakı səfiri E.Hüseynova AzərTAC-in xüsusi müxbirinə bildirmişdi ki, Fransa televiziyası kinojournalist Maksim Marduxayevə dünyanın 5 məşhur opera teatri haqqında film çəkməyi tapşırılmışdı. AzərTAC-in xüsusi müxbiri Əsgər Əliyev yazar ki, həmin siyahıda Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrının da adı olmuşdur. 2003-cü

il martin 18-də Parisdən Bakıya yola düşən M.Marduxayev sənədlili filmi çəkmək üçün bir müddət Bakıda qalmağı planlaşdırılmışdır. Hələ 2002-ci ildə Azərbaycana səfər etmiş bu kinojurnalist İmişlidə məskunlaşmış qaçqın və məcburi köçküň uşaqların ağır həyatından bəhs edən 52 dəqiqlik sənədlili film çəkmişdir.¹ 2003-cü il səfərində həmin filmin Bakıda və İmişlidə təqdimatı keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdu.

Belə əlaqələrdən əlavə Azərbaycanın televiziya və radio programları ilə fransız dilində hər həftə verilən verilişlər də iki ölkə arasında mədəniyyət, incəsənət sahəsində əməkdaşlığın müntəzəm olaraq artdığını bir daha təsdiq edir. Bu ənənənin davamı olaraq Fransanın Azərbaycandakı səfirliyi «Fransa incəsənəti ilə tanışlıq» mövzusunda xüsusi program hazırlamışdır. Bununla əlaqədar olaraq 2004-cü il iyun ayının 21-28-i arasında Azərbaycan Mədəniyyət nazirinin müavini Sevda Məmmədəliyeva və Muzey Mərkəzinin direktoru Liana Vəzirova Parisdə olmuş və faydalı görüşlər keçirmişlər. Onlar Parisdəki Tokio incəsənət muzeyinin iş təcrübəsi ilə tanış olmuş və oranın əməkdaşları ilə fikir mübadiləsi aparmışlar.

Azərbaycan nümayəndə heyətində Parisdəki musiqi şəhərciyi böyük maraq doğurmuşdu. Şəhərciyin Musiqi Alətləri Muzeyində dünyanın bir çox ölkələrinin musiqi alətləri ilə ya-naşı, həm də Azərbaycanın qədim musiqi alətlərindən olan tar, kamança, saz və qavaldan ibarət xüsusi guşə yaradılmışdır.² Azərbaycan nümayəndə heyəti Fransa muzeylərinin baş direktorları ilə də görüşmüşlər. Görüşdə son zamanlarda Fransa ilə Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrin inkişaf etməsi qeyd olunmuşdu.

Azərbaycan prezidentinin təşəbbüsü və Fransa Senatının razılığı ilə 2004-cü il sentyabrın 8-də Parisdə Fransa Senatının muzeyində Azərbaycan rəssamlarının əsərlərindən ibarət sərginin rəsmi açılış mərasimi olmuşdur. Lüksemburq başında yerləşən muzeyin salonuna toplaşanlar Azərbaycan prezidenti

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 19 mart 2003-cü il.

² Yenə orada, 1 iyul 2004-cü il.

İ.Əliyevi və xanımı Mehriban xanım Əliyevanı, Fransa Senatının sədri Kristian Ponsöleni səmimiyyətlə qarşılamışlar.

Mərasimi açan Kristian Ponsöle Azərbaycan prezidentini və onun xanımını görməyindən şad olduğunu, sərginin açılışında iştirak etmələrini yüksək qiymətləndirmiş və bunu eyni zamanda iki ölkə parlamentləri arasında münasibətlərin inkişaf etdirilməsi demək olduğunu söyləmişdi. O, həmçinin də Bakıda fəaliyyət göstərən Fransa Mədəniyyət Mərkəzinin açılması və inkişafında Fransa Senatının mühüm rol oynadığını və eləcə də onun Azərbaycan rəssamlarının tanıtılması naminə əlindən gələni etdiyini və bunun əyani təsdiqi olaraq Azərbaycan rəssamlarının əsərlərinin nümayiş etdirilməsini bir daha Fransa Senatının Azərbaycan mədəniyyətinə, incəsənətinə xüsusi diqqət yetirdiyini diqqətə çatdırmışdı.¹ Bunlarla bərabər, bu gün Azərbaycanda böyük inkişaf var deyən Senatın sədri Azərbaycan prezidentinin böyük dövlət xadimi kimi mədəniyyət, incəsənət sahələrinə də xüsusi diqqət verdiyini vurgulamışdı.

Fransa Senatının muzeyində Azərbaycan rəssamlarının sərgisinin təşkilinə görə sədrə və onun təşkilində iştirak edən bütün insanlara təşəkkürünü bildirən Azərbaycan prezidenti İ.Əliyev sərginin təşkilini Fransa ilə Azərbaycan arasında ənənəvi dostluq əlaqələrinin inkişaf etdiyini göstərən əyani vasitə hesab etmişdi. Azərbaycanın çox zəngin mədəniyyəti var deyən İ.Əliyev bildirmişdi ki, biz istəyirik ki, Fransa tamaşaçıları bu mədəniyyətlə tanış olsunlar, gələcəkdə belə sərgilərin sayı daha da artıñ və insanlarımız bir-birinə daha da yaxın olsunlar. Həmin sərgidə Azərbaycanın 20 rəssamının, o cümlədən məşhur fırça ustaları Tahir Salahovun, Toğrul Nərimanbəyovun və başqalarının 70-dən çox əsəri nümayiş etdirilmişdi. Fransız tamaşaçılarının marağına və diqqətinə səbəb olan və avqustun 28-dən nümayiş etdirilən sərgiyə hər gün minden artıq adam tamaşa etmişdi.²

Azərbaycan prezidenti İ.Əliyevin Fransaya işgüzar səfəri çərçivəsində sentyabrın 9-da Parisdə YUNESKO-nun iqamət-

¹ Yenə orada, 9 sentyabr 2004-cü il.

² «Azərbaycan» qəzeti, 9 sentyabr 2004-cü il.

gahında Mehriban xanım Əliyevaya BMT-nin bu ixtisaslaşmış təşkilatının Xoşməramlı səfiri adı verilməsinə həsr olunmuş mərasim keçirilmişdi. Mərasimdə YUNESKO-nun Baş direktoru Koisiro Matsuura çıxış edərək bu əlamətdar gündə Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fonduun Sədri Mehriban xanım Əliyevanın YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri adına layiq görüldüyünü bildirmişdi. K.Matsuura çıxışına davam edərək bu ad ona şifahi irsin və musiqi yaradıcılığı irsinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsinə görə təqdim olunduğunu söyləmiş və Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondu onun təşəbbüsü ilə 1995-ci ildə yaradıldığını və hal-hazırda qədər uğurla fəaliyyət göstərdiyini bildirmişdi. Çıxışına davam edən Baş direktor musiqi təhsili və gələcək nəslin maarifləndirilməsi sahələri M.Əliyevanın rəhbərlik etdiyi fondun daim diqqət mərkəzində olmuş və fondun təşkil etdiyi xeyriyyə konsertləri dinləyicilərə sevinc bəxş etməklə yanaşı, həm də milli mədəniyyətin zəngin ənənələrinin yaşadılmasına xidmət etdiyini vurgulamışdı.¹ Eləcə də Fondun səyləri nəticəsində Azərbaycanda musiqi gimnaziyası və musiqi məktəbinin təmir olunduğunu bildirən Baş direktor həm də minlərlə yeniyetmə və gəncin musiqi aləminə cəlb edilməsi üçün gözəl şərait yaradıldığını nəzərə çatdırılmışdı. Bunlarla bərabər Baş direktor üç dildə nəşr edilən «Azərbaycan İRS» jurnalının baş direktoru vəzifəsini də M.Əliyevanın icra etdiyini və həmin jurnalın Azərbaycanın və eləcə də Qafqaz regionunun tarixi və mədəniyyəti haqqında məlumatlar yaymaqla bərabər, həm də dünya xalqlarının adət-ənənələri barədə ətraflı məlumatlar verdiyini söyləmişdi.²

Bununla da şifahi xalq ədəbiyyatının və musiqi irsinin qorunması sahəsindəki yorulmaz fəaliyyəti ilə YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri adını qazanan M.Əliyevaya həmin fəxri adı təsdiqləyən diplom təqdim olunmuşdu. O, həm də bununla YUNESKO-nun səfirləri ailəsinə daxil olmuşdu.³

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 11 sentyabr 2004-cü il.

² Yenə orada, 11 sentyabr 2004-cü il.

³ «Azərbaycan» qəzeti 11 sentyabr 2004-cü il.

YUNESKO-ya və onun Baş direktoru K.Matsuuraya dərin minnətdarlığını bildirən Mehriban Əliyeva YUNESKO-nun əsas prinsiplərindən biri - dünya mədəniyyətinin nadirliyini gələcək nəsillər üçün qoruyub saxlamaqdan ibarət olduğunu söyləmiş və demişdi ki, mən də öz fəaliyyətimdə bu prinsipi əsas tuturam. Mən fəxr edirəm ki, ölkəmizdə tamamilə bənzərsiz bir mədəni məkan yaranmışdır deyən Mehriban xanım Əliyeva - Azərbaycanın Üzeyir Hacıbəyov, Qara Qarayev, Səttar Bəhlulzadə, Mstislav Rostropoviç kimi dünya şöhrətli mədəniyyət xadimlərinin vətəni olduğunu və muğam da, aşiq yaradıcılığı da, milli musiqi alətlərimizin bənzərsiz melodiyaları da Azərbaycan xalqının bu günə qədər qoruyub saxladığı və gələcək gün naminə qorumağa borclu olduğumuz ırsin yalnız bir hissəsi olduğunu söyləmişdi.¹

Mənə bu gün verilən fəxri adı, hər şeydən əvvəl, YUNESKO-nun prinsiplərinə sadıq olmağımın ifadəsi kimi qəbul edirəm, deyən M.Əliyeva, Sizi əmin etmək istəyirəm ki, bu yüksək mükafat məni və başçılıq etdiyim Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunu mədəni ırsimizin qorunması naminə daha böyük səylə çalışmağa sövq edəcəyini vurğulamışdı.²

Həmin mərasimdə çıxış edən Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyev - bu gün Azərbaycanın mədəni həyatında çox mühüm bir gündür demiş və bildirmişdi ki, ölkəmizin nümayəndəsi YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri adına layiq görülür və bu çox əlamətdar bir hadisədir. Çünkü bu, mədəni əlaqələrimizin möhkəmlənməsi deməkdir.

Çıxışına davam edən Azərbaycan prezidenti Azərbaycanın çox qədim tarixi və zəngin mədəni ırsinin olduğunu, ölkəmizin dünya mədəniyyətinə çoxlu töhfələr verdiyini və eyni zamanda dünya mədəniyyətinin nümunəlerinin də Azərbaycanda geniş təmsil olunduğunu söyləmiş və qeyd etmişdi ki, YUNESKO ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq gələcəkdə bizim daha da yaxın-

¹ Yenə orada.

² Yenə orada.

laşmağımıza kömək edəcəkdir. Eyni zamanda Azərbaycan prezidenti bu təyinatdan sonra həm Mehriban xanımın və həm də Fondun fəaliyyətinin beynəlxalq miqyasda daha çox nəzərə çarpacağına əminliyini bildirmişdi.¹

2004-cü il dekabrın 2-də Avropa Şurasının Parisdəki ofisində Avropa Şurası Parlament Assambleyasının Mədəniyyət, Elm, Təhsil Komitəsinin və ona daxil olan mədəni irsin yardımçı komitəsinin iclası keçirilmişdi. İclasda əsas müzakirələr Avropa Şurasının «Mədəni irsin cəmiyyət üçün dəyəri» çərçivə konvensiyası ətrafında olmuşdur. İclasda YUNESKO Baş direktorunun mədəniyyət məsələləri üzrə müavini Munir Buşenəki mədəni irsin qorunması, muzeylərə qayğının artırılması istiqamətində qurumun gördüyü işlər haqqında geniş məlumat vermiş və yeni müstəqillik əldə etmiş ölkələrə, o cümlədən də bu sahədə Azərbaycana köməklik göstərilməsi istiqamətində səylərin artırılacağını söyləmişdi. Azərbaycan Parlamentinin Avropa Şurası Parlament Assambleyasındaki nümayəndə heyətinin üzvü Rafael Hüseynov müzakirələrdə çıxış etmiş və o Avropa Şurasını, eləcə də YUNESKO-nu Azərbaycan muzeylərinə diqqəti artırmağa çağırmışdır.²

2005-ci il martın 2-də YUNESKO-nun Baş direktoru Koiširo Matsuura YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri, Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun prezidenti, xanım Mehriban xanım Əliyevaya məktub göndərmiş və məktubda mədəni irs sahəsində YUNESKO-nun fəaliyyətinə böyük dəstəyə görə və həm də muğamın qorunub saxlanması işində böyük xidmətlərinə və bu mühüm sahədə respublikaya töhfəsinə görə səmimi təşəkkürünü bildirmişdi. Bununla yanaşı, Baş direktor Mehriban Əliyevaya Fondun yaradılmasının 10-cu ildönümü və muğama dair layihənin təqdimatı münasibətilə mərasimdə iştirak etmək barədə Bakıya dəvətə görə böyük məmənnunluqla qəbul edirəm ifadəsini yazmışdı. Bundan az sonra AzərTAC-ın xüsusi müxbiri Əsgər Əliyev xəbər vermişdi

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 11 sentyabr 2004-cü il.

² Yenə orada, 4 dekabr 2004-cü il.

ki, K.Matsuura Parisdə Xoşməramlı səfirlərin iclasında iştirak edən Xoşməramlı səfir, H.Əliyev Fondunun və Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanı qəbul etmişdi. Qəbulda Mehriban xanım rəhbərlik etdiyi fondların gördüyü işlər, maddi-mədəni irsin, o cümlədən müğamların qorunması və təbliği ilə bağlı həyata keçirilən layihələr barədə məlumat vermiş, eyni zamanda bu və digər məsələlərdə YUNESKO-nun dəstəyinə, yardımına ehtiyac duyulduğunu söyləmişdi.

K.Matsuura xoşməramlı səfirlərin illik iclasında iştirak etdiyinə görə Mehriban xanım Əliyevaya təşəkkür etmişdi. 2004-cü ilin sentyabrında YUNESKO-da keçirilmiş tədbirdə prezident İlham Əliyevin iştirakından böyük məmnunluq duyduğunu söyləyən K.Matsuura Azərbaycan prezidentinin maddi-mədəni irsin qorunması sahəsindəki tədbirlərini yüksək qiymətləndirmiş və Azərbaycanı zəngin tarixi abidələrə, mədəniyyətə, o cümlədən musiqiyə malik bir ölkə kimi dəyərləndirmişdi.¹

Azərbaycan-Fransa əlaqələrinin gündən-günə artaraq inkişaf etdiyi bir dövrdə, 2005-ci ilin martın əvvəlində Parisin Yelisey xiyabanında yerləşən Türkiyə İnformasiya və Mədəniyyət Mərkəzinin sərgi salonunda TÜRKSOY tərəfindən növbəti sərgi açılmışdı. Burada türk fotoqrafları ilə yanaşı, Azərbaycan və tatar fotoqraflarının da fəaliyyəti haqqında məlumat verilmişdi. Azərbaycanın Fransadakı səfiri Tarik Əliyev tədbir iştirakçılara TÜRKSOY-un prezidenti, Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlunun səmimi salamını çatdırmış, belə sərgilərin türk xalqlarını Fransada tanıtdırmaq sahəsindəki böyük əhəmiyyətini qeyd etmişdi. Sərgidə azərbaycanlı sənətkarlardan Təhminə Əhmədova, Natəvan Cəfərova, Rafiq Qəmbərov, Sitarə İbrahimova və başqalarının 25 əsəri nümayiş etdirilmişdi. Fransalı tamaşaçılar azərbaycanlı sənətkarların əsərlərini yüksək qiymətləndirmişlər. Fransada azərbaycanlılara həsr edilmiş xatirə abidəsinin də qoyulması diqqəti cəlb etmişdi.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 5 mart 2005-ci il.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində olduğu kimi Fransada da Alman faşizmi üzərində qələbənin 60 illiyi təntənəli şəkildə qeyd edilmiş və azadlıq naminə həyatlarını qurban vermiş insanların xatırəsi yad edilmişdi. Alman işgalçılara qarşı mübarizəyə qalxmış fransız vətənpərvərləri ilə birlikdə başqa xalqların, o cümlədən də Azərbaycan xalqının övladları da vuruşmuşlar. Alman əsirliyindən Fransaya qaçmış bir qrup azərbaycanlı Aveyron departamentinin mərkəzi şəhəri Rodezin və onun ətrafındaki qəsəbələrin işgalçılardan azad edilməsi uğrunda döyüşlərdə fədakarlıq göstərmişlər. Onların çoxu həlak olmuş və qürbət ölkədə dəfn edilmişdir. Azərbaycan dövləti Fransanın azadlığı naminə canını qurban vermiş öz övladlarını unutma-mış və onların xatırəsini əbədiləşdirmək üçün Rodez şəhərinin qəbiristanlığında xatırə abidəsi ucaltmışdır.

2005-ci il mayın 10-da abidənin təntənəli açılış mərasimi olmuşdur. Mərasimdən əvvəl Rodez şəhəri merinin müavini Mişel Vesko Milli Məclis sədrinin müavini (hazırda birinci müavini) Ziyafət Əsgərovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini səmi-miyətlə qarşılımış və Z.Əsgərov meriyanın fəxri qonaqları kitabına ürək sözlərini yazmışdı. Sonra nümayəndə heyəti Rodez qəbiristanlığında xatırə abidəsinin açılışında iştirak etmişdi. Abidənin üzərində fransız dilində «Fransa uğrunda həlak olmuş azərbaycanlı döyüşçülərə əbədi xatırə» sözləri yazılmışdı.

Mərasimdə çıxış edən Z.Əsgərov Fransanın azadlığı uğrunda gedən döyüşlərdə həlak olan azərbaycanlıların xatırəsini əziz tutduğuna görə Azərbaycan Parlamenti və hökuməti adından bütün fransız xalqına minnətdarlığını bildirmişdi. Mərasimdə çıxış edən Mişel Vesko abidənin qoyulmasında Azərbaycanın Fransadakı səfirliyinin birinci katibi Məsim Məmmə-dovun xidmətini yüksək qiymətləndirmişdi.¹

Azərbaycanın Fransadakı səfiri Tarik Əliyev Fransa müqavimət hərəkatının banisi Şarl de Qolla bir sıradə vuruşmuş Əhmədiyyə Cəbrayılovun adını xüsusi vurgulamış və abidənin ucaldılmasına şərait yaratdıqlarına görə Rodez şəhərinin

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 12 may 2005-ci il.

rəhbərliyinə təşəkkürünü bildirmişdi. Fransa müqavimət hərəkatının iştirakçısı Rene Şambir azərbaycanlı döyüşülərin rəşadətli döyük yolundan söhbət açmış və səngər yoldaşı Ə.Cəbrayılovla bağlı xatirələrini söyləmişdi.¹

2005-ci ilin avqustunda YUNESKO-nun Baş direktoru Koiširo Matsuuranın Azərbaycana səfəri olmuşdu. Səfər yüksək səviyyədə keçmişdi. 2005-ci il avqustun 24-də Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev YUNESKO-nun Baş direktoru K.Matsuura başda olmaqla nümayəndə heyətini qəbul etmişdi. Qonaqları səmimi salamlayan İlham Əliyev ümidi var olduğunu bildirmişdi ki, sizin Azərbaycana səfəriniz münasibətlərimizə yeni təkan verəcək, əlaqələrimiz bütün sahələrdə genişlənəcəkdir. Azərbaycana dəvət etdiyinə və səmimi görüşə görə İlham Əliyevə minnətdarlığını və təşəkkürünü bildirən K.Matsuura ötən səfərindən bəri Azərbaycanda böyük dəyişikliklərin baş verdiyini söyləmişdi.

K.Matsuuranın səfərinin yekunlarına dair AzTV-yə müsahibə verən H.İliyev Fondunun və Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun prezidenti, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva demişdi: 1992-ci ildən YUNESKO-nun üzvü olan Azərbaycan o vaxtdan keçən müddət ərzində ölkəmiz üçün əhəmiyyətli olan bir sıra tədbirlər həyata keçirmişdir. Belə ki, YUNESKO Azərbaycan müğamını bəşəriyyətin şifahi və qeyri-maddi irlərin şah əsərləri siyahısına daxil etmişdir. Həm də İçərişəhər, Qız Qalası çox nadir memarlıq incisi kimi dünya mədəni irs siyahısına salınmışdır. Dahi Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi, «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının 1300 illik yubileyi çox geniş tədbirlərlə qeyd olunduğunu deyən Mehriban xanım Əliyeva yekun tədbirlərində YUNESKO-nun Baş direktoru cənab Matsuuranın iştirak etdiyini və hər iki yubileyin YUNESKO-nun iqamətgahında və eləcə də Paris şəhərində də xüsusi tədbirlərin keçirildiyini söyləmişdir.² Daha sonra Mehriban xanım Əliyeva avqustun 24-də Beynəlxalq Muğam Mərkəzinin təməli qoyulduğunu və bina in-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 12 may 2005-ci il.

² Yenə orada, 30 avqust 2005-ci il.

şa edildikdən sonra həmin mərkəzin bütün muğamsevərlər üçün doğma bir evə çevriləcəyini bildirmiş və Azərbaycan musiqi sənətinin muğam kimi əhəmiyyətli bir qolu olan aşiq sənətinin də muğamlı yanaşı YUNESKO-nun qeyri-maddi irs siyahısına salınmasını zəruri hesab etmişdir.¹

Matsuuranın Azərbaycana səfəri zamanı Azərbaycanın bir sıra maddi və qeyri-maddi irsinin qorunması ilə əlaqədar məsələləri müzakirə etdiq deyən Mehriban xanım Əliyeva Baş direktorun Azərbaycana olan səfərini YUNESKO ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın daha yüksək səviyyəyə qalxmasına güclü təkan verəcəyini vurgulamışdı.

Fransa-Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrinin daha da genişləndiyi vaxtda 2005-ci ilin payızında Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının rəhbərliyi fransız musiqi sənətinin görkəmli nümayəndələrindən biri, Qran-Pri və müxtəlif mükafatlar laureati, məşhur violonçel ifaçısı, bəstəkar Dominik de Vilyankuru yenidən Bakıya dəvət etmişdi. Dünya musiqi sənətində professional bəstəkar və violonçel ifaçısı kimi tanınan D.Vilyankur Amerikadan Yaponiyaya qədər 40-dan çox ölkəyə konsert verməyə dəvət olunmuşdu. Bakı musiqisevərləri şəhərimizə növbəti dəfə səfər edən D.Vilyankurun görüşünə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında noyabrın 9-da gələ biləcəkləri planlaşdırılmışdı. Bu ərəfədə Azərbaycanın incəsənət nümayəndəsi də Fransada olmuşdu. Belə ki, 2005-ci il noyabrın 7-də gənc pianoçu, Azərbaycanın əməkdar artisti, fransız musiqisevərlərinə yaxşı tanış olan Murad Hüseynov Parisdə solo konserti ilə çıxış etmişdi.

Konsertdən əvvəl Fransanın Ordu muzeyinin bədii rəhbəri Kristnan Elfdis Azərbaycan-Fransa arasında olan dostluq əlaqələrindən danişmiş, dahi Azərbaycan bəstəkarı Ü.Hacıbəyovun əsərlərinin dünya şöhrətindən geniş söz açmışdı. Sonra gənc pianoçu M.Hüseynov konsertdə Azərbaycan bəstəkarlarından Q.Qarayevin, F.Bədəlbəylinin əsərləri ilə yanaşı Qərbi Avropa bəstəkarları C.Haydn, L.Bethoven, F.Şopenin əsərlərindən par-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 30 avqust 2005-ci il.

² «Azərbaycan» qəzeti, 10 noyabr 2005-ci il.

çalar ifadə etmişdi. Onun ifası dəfələrlə tamaşaçılar tərəfindən sürəkli alqışlarla qarşılanmışdı.²

2005-ci il noyabrın 20-də isə Parisin məşhur teatr de Şatle konser特 salonunda dünya şöhrətli müsiqiçi, həmyerlimiz M.Rostropoviçin adını daşıyan ənənəvi gənc violonçelistlərin müsabiqəsinin yekunlarına həsr olunmuş təntənəli mərasim keçirilmişdi. Münsiflər heyətinin qərarına əsasən 9 nəfər fəxri diplomlarla mükafatlandırılmışdı.

Azərbaycan bəstəkarı Firəngiz Əlizadənin «Oyan» əsəri fransız tamaşaçıları tərəfindən alqışlarla qarşılanmışdı. Münsiflər heyətinin rəhbəri M.Rostropoviç müsabiqəyə təqdim olunmuş əsərlər arasında F.Əlizadənin əsərini xüsusi qeyd etdiyini bildirərək göstərmişdi ki, öz əsərlərində milli koloritə həmişə üstünlük verən F.Əlizadə bu dəfə də ənənəsinə sadiq qalmış və «Oyan» əsərini yüksək yaradıcılıq fantaziyasının məhsulu adlandırmışdı. Çıxışına davam edən böyük sənətkar M.Rostropoviç həmin əsərin qayəsini qədim, zəngin mədəniyyətə və incəsənətə malik Azərbaycanın müsiqi ənənələri təşkil edir demiş və bəstəkarın muğamı müasir müsiqi ilə məharətlə sintez etdiyini söyləmişdi.¹

2006-ci il iyunun 21-də Bakıda Fransa səfirliyinin təşəbbüsü ilə Bakı Fransa Mədəniyyət Mərkəzinin, Bakı Musiqi Akademiyasının və «Fuqro Survey Lid» (Casplan) şirkətinin iştirakı ilə müsiqi bayramı keçirilmişdi. Bakı sakinlərinə 4 pulsuz konser特 verilmişdi. İlk konser特 Bakı Musiqi Akademiyasında olmuşdu. Akademiyanın böyük zalına toplaşanlar fransız alto ifaçısı Jan Pol Minali – Bella və pianoçu Gülnarə Səfərovənин çıxışını dinləmişlər.² Musiqiçilər Karl Filip Emanuel Baxın «viola və piano üçün sonata, sol tinor», Frans Šubertin «viola və piano üçün sonata, lya tinor», Xəyyam Mirzəzadənin «Qaranlıq» və «Menuet» əsərlərini səsləndirmişlər. Jan Pol Minali-Bella 1993-cü ildən Fransa Milli Orkestrində solo artist kimi çıxış edir və o, həm də «Arrecione» kvartetinin üzvüdür. Beynəlxalq müsabiqə laureatı olan Gülnarə Səfərova Xəyyam

¹ Yenə orada, 23 noyabr 2005-ci il.

² «Xalq Cəbhəsi» qəzeti, 22 iyun 2006-ci il.

Mirzəzadənin «Ağlar və Qaralar» müasir milli biletinin ilk ifaçısı olmuşdur. O, 2003-cü ildə «Mədəniyyətlər dialoqu» beynəlxalq musiqi festivalında iştirak etmişdi. Hətta, ilk dəfə Jan Pol Minali-Bella ilə iki il bundan əvvəl – 2004-cü ildə konsert vermişdi. 2005-ci ildə isə Fransanın Nansi şəhərində keçirilən «Loren musiqi görüşləri»nə dəvət olunmuş və həm də professorlar Şantal Riu ilə İqor Fedotovun sinfində staj keçmişdir.¹

Bələ qarşılıqlı münasibətlər şəraitində 2006-cı ilin iyununda «Qeyri-maddi irsin qorunması haqqında» Konvensiyani ratifikasiya etmiş ölkələrin Baş Assambleyasının YUNESKO-nun mədəniyyət bölməsinin təşəbbüsü ilə keçirilmiş ilk iclasına YUNESKO-nun Baş direktoru K.Matsuura tərəfindən dəvət olunmuş YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva iyunun 26-da (2006-cı ildə) Parisə gəlmişdir.

İclasda çıxış edən Baş direktor «Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında» Konvensiyani artıq 45 ölkənin ratifikasiya etdiyini² və son aylarda daha 7 dövlətin bu Konvensiyaya qoşulduğunu diqqətə çatdıraraq qeyri-maddi mədəni irsin hər bir xalqın tarixinin güzgüsü, bütün dünyanın sərvəti olduğunu və bu sərvətin hamının işi olduğunu söyləmişdi.³

Yığıncaqda çıxış edən YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva qeyri-maddi mədəni irsin dünya xalqlarının genetik əsasını təşkil etdiyini və həmin əsasın əslər boyu qurulduğunu və xalqların, etnik qrupların formallaşmasında, sonra isə millətlərin və dövlətçiliyin formalaşmasında vacib rol oynadığını vurğulamışdı.⁴ «Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması» haqqında Konvensiya dünya mədəniyyətinə böyük töhfə vermiş Azərbaycan xalqı üçün də böyük əhəmiyyət daşıyır deyən Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycanın qədim ölkə, lakin gənc müstəqil dövlət olduğunu diqqətə çatdırmış və göstərmişdir ki, Azərbaycanın əslər boyu qorunmuş və saxlanılmış mədəni irsi, ənənələrimiz, musiqimiz, dilimiz, adətlərimiz siyasi sabitliklə birlikdə bizim müstəqilliyimizin təminatçısıdır.

¹ «Xalq Cəbhəsi» qəzeti, 22 iyun 2006-ci il.

² «Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti» qəzeti, 29 iyun 2006-ci il.

³ Yenə orada.

⁴ Yenə orada.

Çıxışına davam edən YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri Azərbaycan müğəmi 2003-cü ildə bəşəriyyətin şifahi və qeyri-maddi irsi incilərinin siyahısına daxil edilmişdir demiş və müğəmin qədim incəsənət olduğunu, onun dərin fəlsəfəsinin bir nəsil-dən digər nəslə ötürülməli olmasının vacibliyini və xalq yaradıcılıq sənətinin qorunmasının zəruriliyini bildirmişdi.¹ Mədəni əlaqələrin getdikcə belə artması şəraitində Bakı Xoreoqrafiya Məktəbi tələbələri Fransada keçirilən uşaq festivalı müsabiqəsində müvəffeqiyyətlə çıxış etmişlər. Bu da maraqlıdır ki, Bakını özünə ikinci vətən hesab edib Fransada yaşayan rəssam qadın Fransuaza Daqono Azərbaycanda yaşadığı bir neçə il ərzində müxtəlif yerləri gəzmiş, qadın və uşaqların portretlərini böyük bir məhəbbətlə çəkmişdir. Bu rəssam respublikamıza aid sərgi yaratmış və onu ilk dəfə Parisdə, sonra isə Yaponiyada nümayiş etdirmişdi.²

Həm də Fransuaza Daqono «Azərbaycan uşaqları» adlı Xeyriyyə Assosiasiyyası yaratmışdır. Şükufə Tağızadə «Burada gələcəyin rəqqasları yetişir» adlı məqaləsində yazmışdı ki, altı il əvvəl yaradılan bu təşkilat Bakı Xoreoqrafiya Məktəbində təhsil alan və yaşayan istedadlı, aztəminatlı ailələrə məssus bir qrup uşağı hamilik edir. Bu uşaqların yay istirahəti hər il Fransada keçir. Şübhəsiz, pis olmazdı ki, kifayət qədər imkanı olan azərbaycanlılar fransız rəssamından özləri üçün ibrət dərsi götürmüş olaydilar, çox təəssüf...

Həmin uşaqların Pantel şəhərindəki Fransa Milli Rəqs Mərkəzindəki etdikləri çıxışları böyük həvəslə dinlənilmişdi. Burada onların ifa etdikləri klassik rəqsler diqqəti cəlb etmiş və gənc rəqqaslarımız Paris Milli Konservatoriyanın uşaq rəqs qrupuna bir neçə gün ərzində «Yallı» rəqsini öyrətmışlər. Sonra Konservatoriyanın geniş salonunda Fransa və Azərbaycan uşaqlarının birgə ifa etdikləri «Yallı» rəqsini fransız tamaşaçıları tərəfindən dəfələrlə alqışlarla qarşılanmışdır. Bununla da mədəniyyətin karşısına çevrilən rəqs sənəti də Fransa-Azərbaycan münasibətlərində öz təsirli rolunu oynamış və oynayacaqdır.

¹ «Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti» qəzeti, 29 iyun 2006-ci il.

² Şükufə Tağızadə. Burada gələcəyin rəqqasları yetişir. «Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti» qəzeti, 2 noyabr 2006-ci il.

MÜSTƏQİL AZƏRBAYCAN İLƏ FRANSA ARASINDA ELM VƏ TƏHSİL SAHƏSİNDE ƏLAQƏLƏR

XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycan-Fransa ölkələri arasında təhsil, fransız dilinin öyrənilməsi sahələrində əlaqələrin saxlanması və bu əlaqələrin getdikcə inkişaf etdirilməsi məsələlərinə böyük diqqət verilmişdi. Fransada da Azərbaycana, onun elminə, təhsilinə maraq az olmamışdır. Belə qarşılıqlı münasibətlər şəraitində illər keçdikcə Fransa-Azərbaycan əlaqələri durmadan artmış, Azərbaycan yazıçılarının əsərləri fransız dilində nəşr edilmişdi. Belə halların təbliğində hələ 1904-cü il aprel ayının 18-dən fəaliyyətə başlayan «Humanite» qəzetiinin çox rolu olmuşdur. Belə ki, həmin qəzet Fransa-Azərbaycan ədəbi-mədəni əlaqələrin inkişafında, ayrı-ayrı Azərbaycan yazıçılarının əsərlərindən müəyyən hissələrin çap edilib Fransa ictimaiyyətinə tanıtdırılmasında və çatdırılmasında az xidmət göstərməmişdir.

Məsələn, 1956-cı ildə Mehdi Hüseynin «Abşeron» romanı Fransada çapdan çıxanda «Humanite» öz səhifələrində həmin romandan bir parça dərc etmişdi. Bundan əlavə Azərbaycan incəsənət nümunələrinin Fransada nümayiş etdirilməsi, rəqs ustalarımızın çıxışları və Parisdə VII Beynəlxalq rəqs festivalında Paris rəqs Akademiyasının fəxri diplomunu alması və s. məqamlar «Hümanite»nin səhifələrində vaxtında öz əksini tapmışdı. Fransa-Azərbaycan ədəbi-mədəni əlaqələrinin tarixində bəhs edən fransız şərqşünaslarının fəaliyyəti də diqqətəlayiq olmuşdu. Bir neçə klassik və müasir Azərbaycan yazıçısının əsərlərinin fransız dilinə, çoxlu sayıda fransız romanlarının Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi, yazıçı Əkrəm Əylislinin «Gilas ağacı» hekayəsinin fransız dilində çap olunması bir da-ha ədəbi-mədəni əlaqələrin genişlənməsini təsdiq edir.¹

Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin daha da artmasında 1984-cü ildə Fransada Azərbaycan günlərinin keçirilməsi tədbiri də təqdirəlayiq olmuşdu. Bu münasibətlə Fransanın 200 şə-

¹ Sübhi Bəktəşi, Həmid Abbasov. «Kommunarların vətənində». «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, 5 dekabr 1974, səh. 14-15.

hərində Azərbaycanın həyatının müxtəlif sahələrində əldə edilmiş nailiyyətlərin nümayiş etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdu. Bu məqsədlə «Fransa-SSRİ» Cəmiyyətinin milli katibi Vladimir Maçabelli Bakıya gəlmişdi. Onu Azərbaycanın Xarici Ölkələrlə Dostluq və Mədəni Əlaqə Cəmiyyətinin sədri Nəbi Xəzri qəbul etmişdi. Qəbulda çıxış edən V. Maçabelli gələn ilin yazında Fransada başlanacaq günlərin miqyaslı olacağını və 1984-cü ili tam əsasla Fransada Azərbaycan ili adlandırmaq olar demiş və göstərmişdi ki, tədbirlərdə Azərbaycanın və Fransanın alımları iki ölkə arasında elmin, mədəniyyətin inkişafına dair çıxışlar edəcək, müxtəlif sahəli görüşlər keçirəcəklər. Söhbətinə davam edən qonaq durmadan inkişaf edən əlaqələrimiz qarşılıqlı anlaşmaya və həm də Azərbaycan nailiyyətlərinin Fransada nümayiş etdirilməsi mənim həmvətənlərimə sizin ölkənizi daha yaxşı tanımaqdə kömək edəcəyinə əminliyini söyləmişdi.¹

Nəhayət, 1984-cü ilin noyabrında Fransada Azərbaycan günləri başlanmışdı. Azərbaycan günlərinin başlanması programına ilk dəfə daxil edilmiş görkəmli alımlar məclisi azərbaycanşunaslıq problemlərinə həsr olunmuşdu. Müzakirənin iştirakçıları arasında Azərbaycan və Fransa alımları ilə bərabər həm də İngiltərə, Avstriya və Türkiyədən də görkəmli alımlar iştirak etmişlər. Strasburq humanitar Elmlər Universitetində «Dəyirmi stol» salonu üç günlüyü bir növ respublikamızın guşəsinə çevrilmişdi.

Azərinformun xüsusi müxbiri N. Barski yazmışdı ki, divarlardan Fransada ən böyük xalça sahibkarı Simon Mikailof-fun nadir kolleksiyasından götürülmüş Qafqaz, Azərbaycan xalçaları asılmışdı. Stolların üstünə Nizaminin, M.F. Axundovun əsərlərinin Bakıda çap olunmuş yubiley nəşrləri, nəfis kitablar, albomlar düzülmüşdü. Universitetin prezidenti, kollektivumun ümumi iclasını açan Etyen Trokme iştirakçıları salamlayaraq əmin olduğunu bildirmişdi ki, alımların görüşü Azərbaycanla, onun elmi ilə fransızların daha dərindən tanış olmasına kömək edəcəkdir. Sorbonna universitetinin professoru

¹ «Bakı» qəzeti, 10 avqust 1983-cü il.

Roje Portal Azərbaycan günlərini ölkənin ictimai və mədəni həyatında böyük bir hadisə adlandıräraq salona toplaşanlara «Fransa-SSRİ» Cəmiyyətinin Prezident Şurası adından müvəffeqiyətlər arzulamışdı.

Nümayəndə heyətinin rəhbəri – Azərbaycan KP MK katibi R.Ə.Mehdiyev Azərbaycan günlərinin əsas hadisələrindən biri olan kollekviyumun təşkili üçün qonaqpərvər ev sahiblərinə minnətdarlığını bildirmiş və Azərbaycanın müxtəlif sahələrdə, o cümlədən də elm, mədəniyyət sahəsində əldə edilmiş nailiyyətlərindən danışmışdı.

Məclisin elmi hissəsi Strasburq universitetinin rus filologiya müəllimi Bilqeyis-Filonenko-Səyyarın «Aleksandr Düma və Qafqaz» məlumatı ilə başlanmışdı. Əslən Gəncədən olan, Londonda Şərq Elmləri İnstitutunun İran və Türk ədəbiyyatı professoru Turxan Gəncəi XVII əsrдə latinca Azərbaycan dili qrammatikasını yazan fransız keşisi Rafael Dümanın Britaniya muzeyində tapılmış əlyazmasından danışmışdı. «Jurnal Aziatik»ın fəaliyyəti də çox maraqlı idi. Fransada nəşr edilən həmin jurnal 150 ildən çoxdur ki, Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında məqalələr dərc edir. Jurnalda, xüsusən «Avesta»nın və «Dədə Qorqud» dastanının, Nizami, Bakıxanov, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı yaradıcılığının tədqiqinə mühüm yer verilmişdi.

Tədbirdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü – Azərbaycan Dövlət Universitetinin prorektoru T.S.Vəliyev, Tibb institutu fəlsəfə kafedrasının müdürü A.Y.Nəcəfov və başqaları məruzə etmişlər. Tarix elmləri doktoru H.Z.Əliyev və kimya elmləri doktoru İ.R.Səlimxanov isə elmi axtarışları haqqında məlumat vermişlər. Çıxış edən digər alımlər də respublikanın iqtisadi və mədəni həyatının müxtəlif cəhətlərindən danışmışlar. Kollekviyumun axırında yaziçi Anar və Strasburq Universiteti Türkologiya institutunun direktoru, professor İren Melikoff çıxış etmişlər. İ.Melikoff demişdi: Mən ikiqat sevinc və kədər hissi keçirirəm. Görüşün müvəffəqiyyəti – həm onun elmi tərəfi, həm də dostluğumuzun möhkəmlənməsində olan töhfəsi məni sevindirir. Çıxışına davam edən İ.Melikoff axı, bu, həm də gözəl ünsiyyət günlərinin sonudur və həmin günlərdə biz Azərbaycandan, mənim əcdadımın tor-

pağından gəlmiş dostlarımızı daha çox tanıdıq və sevdik¹ ifadə-sini söyləmişdi.

Fransada Azərbaycan günləri keçirilən vaxtda verilən konsert də fransızların diqqətindən yayınmamışdı. SSRİ xalq artisti Lütfiyar İmanovun, beynəlxalq müsabiqələr laureatları Azərbaycanın xalq artisti Fərhad Bədəlbəyli və respublikanın əməkdar artisti (hazırda Xalq artisti) Xuraman Qasimovanın, Azərbaycanın Xalq artisti Habil Əliyevin və respublikanın əməkdar artisti (sonralar Xalq artisti) Həbib Bayramovun mə-harətli çıxışları alqışlarla qarşılanmışdı.²

Strasburqda çox yüksək səviyyədə keçirilən Fransa-Azərbaycan kollekviumu fransız ictimaiyyətinin böyük mə-rağına səbəb olmuşdu. Hətta, 1988-ci ilin payızında Azərbaycan Mədəni Əlaqələr Cəmiyyətinin – «Vətən» Cəmiyyətinin ünvanına Fransadan azərbaycanşunas, «Koroğlu» dastanının tədqiqatçısı Şirin-Laura Məlikova-Səyyar xəbər vermişdi ki, 1984-cü ildə Strasburq Humanitar Elmlər Universitetində keçirilmiş Fransa-Azərbaycan kollekviumu Fransanın elmi və icti-mai dairələrinin böyük diqqətinə səbəb olmuşdu. Həmin tədbir Qərbi Avropada respublikamız, onun qədim tarixi və zəngin ədəbiyyatı, mədəniyyəti haqqında kifayət dərəcədə məlumat olmadığını aşkara çıxarmışdır. «Vətən» Cəmiyyətinin orqanı «Od-lar yurdu» qəzetinin redaktoru Ramiz Əsgərov yazmışdı ki, bu boşluğu doldurmaq məqsədilə universitetin bir qrup əməkdaşı Azərbaycanı öyrənən xüsusi mərkəz yaradılması təklifini irəli sürmüdü. 1988-ci il mayın 20-də Parisdə Azərbaycan mədə-niyyətini və sivilizasiyasını öyrənən mərkəz təsis edilmişdi.³

Strasburq Humanitar Elmlər Universitetinin professoru İren Melikoff mərkəzin prezidenti, professor Lui Bazen və Temuçin Hacıbəyli vitse-prezident seçilmişlər. Parisdə yaşayan azərbaycanlı yazarı Ümmül-Banu (Bənin), Marsel Bazen və

¹ N.Barski. Azərbaycan SSR-in timsalında Fransada SSRİ günləri. «Bakı» qəzeti, 20 noyabr 1984-cü il.

² Yenə orada

³ Ramiz Əsgərov. Fransada. Azərbaycanı öyrənirlər. «Kommunist» qəzeti, 25 oktyabr 1988-ci il.

başqaları mərkəzin üzvləri, Şirin-Laura Məlikova-Səyyar isə mərkəzin məsul katibi seçilmişlər. Mərkəz Azərbaycan haqqında məlumat toplamağı, Anarın, Bəxtiyar Vahabzadənin, Elçinin əsərlərini fransız dilinə çevirməyi, görkəmli alimlərdən Ziya Bünyadovun, Sara Aşurbəylinin və Fəridə Məmmədovanın elmi məqalələrini çap etdirməyi planlaşdırılmışdı.¹

Eyni zamanda «Vətən» Cəmiyyəti də öz növbəsində Azərbaycanı Fransada öyrənən mərkəzə kömək etmək naminə geniş və maraqlı tədbirlər planı hazırlanmışdı. Şübhəsiz, Fransa kimi nüfuzlu və inkişaf etmiş bir ölkədə Azərbaycan elmini, mədəniyyətini öyrənən mərkəzin yaradılması Fransa-Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrin gündən-günə inkişafına təkan vermiş və Fransada Azərbaycan haqqında geniş məlumatların yayılmasında mühüm rol oynamışdı.

Fransa və Azərbaycanın kütləvi informasiya vasitələri işçiləri arasında da əlaqələr saxlanılmışdı. 1988-ci ilin oktyabr ayında Azərbaycanın bir qrup poliqrafçısı Fransada Poliqrafiya Milli Konfederasiyasının dəvəti ilə Fransada olmuşlar. Respublikamızdan olan nümayəndə heyətinin rəhbəri, Mədəniyyət İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsinin sədri Həmid Abbasovun başçılığı altında səkkiz gün ərzində Parisin, Strasburqun və Milhuz şəhərlərinin görməli yerlərini gəzib tanış olmuşlar. Onlar Paris və Strasburq şəhərlərinin mətbəəsində olmuş, qəzet və jurnalların çapında mexanikləşdirmə sistemi ilə tanış olmuşlar.²

Elm və təhsil sahəsindəki qarşılıqlı əlaqələr fonunda Fransa məktəbliləri ilə Azərbaycan məktəbliləri arasında six əlaqələr də yaradılmışdı. Hətta fransız məktəblilərinin dərs ilinin ilk günlərində Bakıya gəlişi artıq ənənə halını almışdı. Bakı məktəblərindən birində keçirilən görüşdə məktəbin bədii kollektivinin verdiyi konsertdə milli rəqslər, xalq mahnları, məktəbin uşaqlarının çıxışları qonaqlarda xoş əhvali-ruhiyyə ya-

¹ Ramiz Əsgərov. Fransada. Azərbaycanı öyrənirlər. «Kommunist» qəzeti, 25 oktyabr 1988-ci il.

² K.Nəzirov. Səkkiz gün Fransada. «Kommunist» qəzeti, 26 oktyabr, 1988-ci il.

ratmışdı. Həm də bir qayda olaraq verilən konsertlər hamının iştirak etdiyi «Yallı» ilə başa çatırıldı. Lion şəhərindən Azərbaycana gəlmiş olan qrupun rəhbəri Bernadetin qeydlərində respublikamızda keçirilən tədbirlərin hamısının yaddaşlarda qalması, maraqlı və unudulmaz olması ilə bərabər həm də qonaq olduqları ailələrin doğmaliq münasibətləri, səmimi qonaqpərvərliyi, böyük hörmət, kiçiyin icazəsiz oturmaması hallarını yüksək qiymətləndirməsi öz əksini tapmışdı.

Azərbaycan Maarif Nazirliyinin inspektoru Əlləz Məmmədov yazmışdı ki, Paris şəhərindəki Fransua Rable və Pyer Ronsara adına kolleclərin şagirdlərindən bir qrupu 1983-cü ilin sentyabrında Bakıya gəlmiş və 46 nömrəli məktəbdə oxuyanların qonağı olmuşlar.¹ Bu gəlış də çox əhəmiyyətli olmuş, əlaqələrin daha da möhkəmlənməsinə müsbət təsir göstərmişdi.

Sovet dönəmi dövründə Fransa-Azərbaycan arasında mədəniyyət, elm sahəsində əlaqələr olmuşdusa da, lakin bu əlaqələr məhdud çərçivədə özünü göstərmişdi. Sovetlər Birliyi daxilində olan respublikamız sərbəst, müstəqil siyaset yeritmək iqtidarında olmamışdır. Ancaq Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra sərbəst şəkildə hər bir dövlətlə, o cümlədən Fransa dövləti ilə də mədəni sahədə, elm, təhsil sahəsində geniş əlaqələr yaratmaq imkanı əldə etmiş və buna diqqət vermişdi. Belə bir diqqətin nəticəsi idi ki, 1993-cü ilin əvvəllərində Azərbaycan Respublikasının Xalq Təhsil naziri F. Cəlilov Fransanın Azərbaycandakı səfiri Jan Jak Pereni qəbul etmişdi. Görüşdə aparılan söhbətdə iki dövlətin təhsil sahəsindəki əməkdaşlığı barədə razılıq əldə edilmişdi. Nazir F. Cəlilovun Azərbaycanda fransız dilində Litsey açılması təklifinə səfir Pere razı qaldığını və bununla bağlı xərclərin Fransa dövləti tərəfindən çəkiləcəyi ni bildirmişdi.

Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının prezidenti seçildikdən sonra Fransa dövləti ilə müxtəlif sahələrdə – o cümlədən də təhsil, elm sahəsində də əməkdaşlıq geniş və xüsusi əhəmiyyət vermişdi. O, 1993-cü ilin dekabrında Fran-

¹ Əlləz Məmmədov. «Dostluq əlaqələri möhkəmlənir». «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, № 1, 1984, səh. 63-64.

saya rəsmi səfəri gedişində bir sıra məsələlərlə bərabər təhsil məsələsinə də olduqca diqqətli olmuşdu. Belə bir diqqətin nəticəsi olaraq H.Əliyev Parisdə olarkən Diplomatiya Akademiyasında olmayı unutmamışdır.

Qərbin ən nüfuzlu elm ocaqlarından olan Fransa Diplomatiya Akademiyasında H.Əliyev mehribanlıqla qarşılanmış və onun şərəfinə ziyafət verilmişdi. Burada elm xadimləri qarşısında etdiyi çıxışında Azərbaycan prezidenti xalqlar arasında mədəni-siyasi əlaqələrin yaradılmasında alımların rolundan danışmışdı. AzərTAC-in xüsusi müxbiri Aslan Aslanov yazır ki, «Akademianın üzvlərində Azərbaycan haqqında aydın təsəvvür yaratmaq məqsədilə respublikadakı vəziyyət, Ermənistən silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində ərazilərimizin işğal olunması, qaçqınların qarşılaşdığı çətinliklər barədə danışan Azərbaycan rəhbəri bildirmişdi ki, biz çox təəssüf edirik ki, bir sıra nüfuzlu dövlətlər, beynəlxalq təşkilatlar, dünya ictimaiyyəti Azərbaycanın haqq işinin müdafiəsi üçün hələ də lazımı fəallıq göstərmirlər. İş o yerə çatıb ki, Ermənistən BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi qətnamələrə açıqdan-açıqa etinəsizliq göstərir, bütün bunlar isə sükutla qarşılanır».¹

Azərbaycan prezidenti çıxışının sonunda əmin olduğunu bildirmişdi ki, Fransanın elm adamları Azərbaycanın erməni təcavüzü nəticəsində düşdüyü ağır vəziyyəti diqqətlə öyrənməyə böyük maraq göstərəcək və Ermənistən hərbi işgalçılıq təcavüzünün dayandırılması üçün nəhayət ermənilərə qarşı öz etiraz səslərini ucaldacaqlar. Diplomatiya Akademiyasında yüksək səviyyədə keçirilən görüşdən sonra H.Əliyev YUNESKO-nun iqamətgahına gəlmiş və burada onu YUNESKO-nun Baş direktoru Federiko Mayor qarşılamışdı. Azərbaycan prezidenti F. Mayorun iş otağı yerləşən mərtəbədə divardan asılmış və diqqəti cəlb edən xalçanın qarşısında dayanmışdı. Müəllifi Azərbaycanın Xalq rəssamı Lətif Kərimov olan həmin xalçada məşhur memar Əcəmi Naxçivaninin təsviri əks olunmuşdu. Həmin xalça 1983-cü ildə YUNESKO-nun xətti ilə Ba-

¹ Aslan Aslanov. «Dostluq və əməkdaşlıq naminə». «Azərbaycan» qəzeti, 23 dekabr 1993-cü il.

kıda keçirilmiş Şərqi xalçalarına həsr edilmiş birinci beynəlxalq simpoziumda YUNESKO-ya hədiyyə edilmişdir.¹

Fransa-Azərbaycan əlaqələrini nümayiş etdirən əyani vəsitiə olan xalçaya tamaşa edildikdən sonra aparılan söhbətdə YUNESKO-nun Azərbaycan üzrə milli komissiyası yaradılmasının zəruriliyinə toxunulmuş və qeyd edilmişdi ki, yaxın vaxtlarda komissiya fəaliyyətə başlayacaqdır. Həmçinin də aparılan söhbətdə YUNESKO-nun Azərbaycanla əlaqələri artırmağın perspektivləri müzakirə olunmuş və həm də ermənilərin təcavüzü nəticəsi olaraq elmə, təhsilə, mədəniyyətə vurulan zərbələrin yaratdığı çətinliklərin aradan qaldırılması yollarına toxunulmuşdu. Görüşün axırında F. Mayor Azərbaycan prezidentinə YUNESKO-nun xatirə medalını təqdim etmişdi.

Bununla da 1993-cü ildən başlayaraq Azərbaycanın ali və orta məktəblərində fransız dilinin tədrisinə və təkmilləşmə kurslarının təşkilinə diqqət daha da artmışdı. Həmin məsələlərlə əlaqədar olaraq Fransanın Azərbaycandakı səfirliyində mədəni sahədə məsləhətçi olan Qi Şevale demişdi: 1993-cü ildən başlayaraq Azərbaycandan 50 müəllim pedaqoji metodun yenilikləri ilə tanış olmaq üçün Fransada bir aylıq təkmilləşmə kursunda olmuşlar. Həmçinin də Fransadan xeyli sayıda dil dərsi demək üzrə mütəxəssis müəllimlər fransız dilində orta və ali məktəblərdə təkmilləşmə seminarı aparmaq üçün Bakıya gəlmişlər. Eyni zamanda Fransa səfirliyinin mədəniyyət şöbəsi orta məktəblərə çoxsaylı gedişlər təşkil etmiş, həm də bu zaman həmin məktəblərə fransız dili müəllimlərini də dəvət etmişdi.

Bununla da Azərbaycan nümayəndələrinin Fransaya çoxsaylı gedişləri və Fransa nümayəndələrinin Bakıya cavab gəlişləri iki ölkə arasında təhsil sahəsində əlaqələrin inkişafına öz təsirini göstərməklə bərabər, həm də Fransa səfirliyi Azərbaycan ali məktəblərində Avropa programının daha yaxşı öyrənilməsi üçün daha çox fəallıq göstərirdi.

Belə bir ənənəyə sadiq qalaraq 2001-ci il oktyabrın 14-dən noyabrın 14-dək Naxçıvan Dövlət Universiteti xarici dillər

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 23 dekabr 1993-cü il.

kafedrasının müdürü Əli Allahverdiyev, beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin müdürü Mərziyə Ağayeva və şöbənin əməkdaşı Şəhla Şirəliyeva Paris-8 Universitetində təcrübə mübadiləsində olmuşlar. Onlar Universitetin beynəlxalq əlaqələr şöbəsində Avropa müqavilələrinin bağlanması və yerinə yetirilməsi, internet kursundan necə istifadə edilməsi ilə tanış olmuş və həm də ingilis və fransız dilləri sahəsində biliklərini təkmilləşdirmişlər.¹ Onlar eləcə də Naxçıvan Dövlət Universitetinin yaranma tarixi və fəaliyyətinə dair ingilis və fransız dillərində kitabça hazırlayaraq TEMPUS programının əsas əlaqələndiricisi olan Almanyanın Braunşvayq universitetinə göndərmişlər.

Avropa Şurasının TEMPUS programı çərçivəsində həm də yeni bir layihə – Naxçıvan Dövlət Universitetində Avropa standartlarına uyğun kitabxananın yaradılması haqqında da danışqlar aparılmışdır. Belə qarşılıqlı əlaqələr azərbaycanlıların Fransanın müxtəlif təhsil ocaqlarında təhsil almalarında da özünü göstərmişdi. Buna misal olaraq Sorbon Universiteti Beynəlxalq münasibətlər fakültəsinin diplomatiya və siyaset şöbəsinin aspirantı olan Turab Qurbanovu göstərmək olar. T.Qurbanov təhsildə əldə etdiyi böyük oxumaq istedadına görə Fransanın ən yüksək «Eyfel» adlı təqaüdünə layiq görülmüşdü. Universitetin magistraturasını 2000-ci ildə bitirmiş və «Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi Azərbaycanın xarici siyasetində» adlı diplom işini müvəffəqiyyətlə müdafiə etmiş T.Qurbanov bu yüksək təqaüdə layiq görülmüş ilk azərbaycanlıdır.² Bu təqaüd hər oxuyana verilmir. Bunun üçün bütün şərtlər yerinə yetirilməlidir.

1998-ci ildə Fransa Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən təsis olunmuş «Eyfel» təqaüdü əcnəbi tələbələr üçün nəzərdə tutulmuşdu. Təqaüd tələbələrə elmi rəhbərin və Universitet rəhbərliyinin töfsiyəsi və nazirliyin xüsusi münsiflər heyətinin qərarı ilə verilir. Həm də seçimdə namizədin aldığı qiymətlər, universitetdəki mövqeyi, təhsil müəssisəsinin imici və xarici ölkələrlə əlaqəsi əsas şərt kimi götürülür. Deməli, T.Qurbanov göstərilən

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 16 noyabr 2001-ci il.

² Yenə orada.

bütün şərtlərə riayət etmiş və bununla da yüksək təqaüdə layiq görülmüşdü.¹

Fransa-Azərbaycan arasında təhsil sahəsində əməkdaşlıq ədliyyə sistemi sahəsində də həyata keçirilmişdi. Belə ki, Bakı Dövlət Universitetinin Beynəlxalq münasibətlər fakültəsinin 11 nəfər diplomi Fransada üç aylıq təkmilləşmədən keçmişlər. Həmçinin də Bakıda fransız dilini öyrənmək kursu təşkil edilmişdi. Həmin kurs respublikanın Xarici İşlər və Ədliyyə nazirlikləri tərəfindən təşkil edilmişdi. Məqsəd Fransada mütəxəssis təkmilləşməni dil bazası ilə davam etdirmək olmuşdu.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Təhsil Nazirliyinin rəhbər işçiləri də öz növbəsində müxtəlif təkmilləşmədə iştirak etmək üçün Fransanın Mədəniyyət nazirliyinin xətti ilə Fransaya dəvət olunmuşlar. Bundan əlavə respublika məktəblərində köməkçi vəsait kimi istifadə edilməsini nəzərdə tutan «Dyabolo-Mant» dərsliyinin Fransanın Azərbaycandakı səfirliyi tərəfindən 1998-ci ilin avqustunda paylanmasına həsr olunmuş tədbirlər də az əhəmiyyət kəsb etməmişdi. Həmin dərs vəsaiti Azərbaycan məktəbləri üçün 5 min nüsxədən ibarət olmuşdu. Buna görə də Bakı şəhər Baş Təhsil İdarəsinin rəhbərliyi Fransa hökumətinə öz minnətdarlığını bildirmişdi.

Fransız dilinin öyrənilməsinə olan diqqət Azərbaycanın Naxçıvan bölgəsində də olmuşdu. Belə ki, 1998-ci ilin dekabrında Fransanın Azərbaycandakı səfirinin elm, təhsil və mədəniyyət məsələləri üzrə müşaviri Jerar Nero və Strasburq Universiteti rektorunun əlaqələndircisi, professor Pelua Naxçıvan Dövlət Universitetində olmuşlar. Həmin universitetin rektorluğunda keçirilən görüşdə ikitərəfli əməkdaşlıq məsələləri müzakirə olunmuş və Naxçıvan Universitetində 1998-ci ildə açılmış fransız dili ixtisasında təhsilin inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyətindən danışılmışdır. Sonra Jerar Nero və professor Pelua Naxçıvan universitetində fransız dili ixtisasında təhsil alan tələbələrlə görüşmüş, onların qayğıları ilə maraqlanmışlar. Universitetin incəsənət fakültəsinin tələbələri fransız dilində

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 16 dekabr 2001-ci il.

konsert programı ilə çıkış etmişlər. Strasburq Universitetinin professoru Pelua konsertdən sonra çıkış edərək təhsil ocağında yaradılmış fransız dili və mədəniyyəti mühitindən razı qaldığını söyləmişdi.

Naxçıvan Universitetindən əlavə fransız dilinin öyrənilməsi digər şəhərlərdə, o cümlədən Gəncə Dövlət Pedaqoji İnstiutunda da təşkil edilmişdi. Həmin İnstiutda 1999-cu ildən fransız dilinin tədrisinə başlanması və fənnin öyrənilməsi vəziyyəti ilə tanış olmaq məqsədilə 1999-cu ilin noyabrın ortalarında Fransanın respublikamızdakı səfiri Jan Pyer Ginyut Gəncədə olmuşdur. Gəncə şəhər İcra Hakimiyyətində keçirilən qəbuldan sonra səfir institutun kollektivi ilə görüşmüştü. İnstiutda keçirilən görüşdə institutun rektoru, şəhər İcra Hakimiyyəti başçısı və Fransa diplomatik idarəsinin başçısı və baş-qaları çıkış edərək Fransa və Azərbaycan xalqları arasında əlaqələrin daha da genişləndirilməsində fransız dilinin öyrənilməsinin əhəmiyyətindən danışmışlar.

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra Fransa ölkəsində respublikamızla bərabər Azərbaycan dilinə, onun öyrənilməsinə də ardıcılıqla maraq göstərilmişdi. Əsası hələ XVIII əsrə qoyulmuş Fransa Şərq Dilləri və Ölkəşünaslıq İnstiutunda Azərbaycan dilinin tədris edilməsi və öyrənilməsi buna parlaq misalıdır. Həmin İnstiutun Şərq dilləri fakültəsində 1998-ci ildə ilk dəfə təcrübə məqsədi ilə Azərbaycan dili tədris olunmağa başlanmış və institutun rəhbərliyi tələbələrin marağını nəzərə alaraq 1999-cu ildən onu rəsmi olaraq tədris programına daxil etmişdir.

1997-ci ildə Azərbaycan Dövlət Dillər İnstiutunun fransız dili fakültəsini bitirmiş Elnurə Zeynalova Sorbon universitetinin aspiranti olmaqla özünün doğma dilini fransız tələbələrə tədris edir. Fransız tələbələrin Azərbaycan dilini öyrənmələrinə göstərdikləri marağı nəzərə alan institutun rektorluğu 2000-ci ilin tədris ilində iki qrup təşkil etmişdi.¹

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 12 oktyabr 2000-ci il.

Azərbaycan dilini öyrənən qrupun fransız tələbəsi Şarl Mananmatən öz arzusu ilə 2000-ci ilin tədris ilində Naxçıvan Dövlət Universitetində bir aylıq təcrübə keçmişdi. Başqa bir tələbə Filipp Bujon isə «Zaqafqaziyada münaqişələr» mövzusunda elmi iş üzərində çalışmış və hətta materiallar toplamaq məqsədi ilə Azərbaycanda olmuşdur. Azərbaycan dilinin öyrənilməsinə səylə çalışan fransız tələbələr Ü.Hacıbəyovun «Leyli və Məcnun» operasının azərbaycanca olan videolentini böyük məhəbbətlə qarşılamışlar.¹

2000-ci il dekabrın 5-də Strasburq şəhərinin «Jazefina» povilyonunda Azərbaycanı və digər ölkələri eks etdirən sərgi açılmışdır. Sərgini həmin şəhərdə təhsil alan tələbələr təşkil etmişlər. Strasburq Təhsil Departamentinin direktoru Klod Lanber etdiyi çıxışında Azərbaycanın zəngin mədəni irsə malik qədim bir ölkə olmasından, beynəlxalq aləmdə qazandığı nüfuzdan danışmışdır. Azərbaycana aid nümayiş etdirilən güşədə eksponatların zənginliyi fransız tamaşaçılarının diqqətini cəlb etmişdi.

AzərTAC-ın xüsusi müxbiri Əsgər Əliyev yazmışdı ki, burada nümayiş etdirilən milli geyimlər, musiqi alətləri, çay dəsgahı, hazırkı tariximizlə bağlı kitablar və başqa eksponatlar fransızlarda Azərbaycan haqqında geniş təsəvvür yaratmışdır.² Strasburq Universitetinin beynəlxalq hüquq fakültəsinin üçüncü kurs tələbəsi Fuad Zərbiyev çıxışında Fransada təhsil alan tələbələri öz ətrafında birləşdirən Fransa-azərbaycanlı Tələbə Assosiasiyası yaratdıqlarını və onun 2000-ci ilin fevralında dövlət qeydiyyatından keçdiyini söyləmişdi.³ Burada tələbələrin əsas məqsədi bütün varlıqları ilə çalışıb Azərbaycanı fransız xalqına daha yaxından tanıtmırmaq olmuşdu.

Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin hərtərəfli artdığı bir şəraitdə 2001-ci il iyulun 6-da Fransanın Azərbaycandakı səfirliyi mətbuat konfransı keçirmişdi. Konfransda çıxış edən səfir Jan

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 12 oktyabr 2000-ci il.

² Əsgər Əliyev. Strasburqdə sərgi açılmışdır. «Azərbaycan» qəzeti, 9 dekabr 2000-ci il.

³ Yenə orada.

Pyer Ginyut Azərbaycanda 5 ilə yaxın çalışdığı müddətdə təhsil və digər nazirliklərlə bərabər, həm də Prezident Aparatının humanitar şöbəsi ilə six əməkdaşlıq etdiklərini söyləmişdi. Avropa Şurası bu ili – 2001-ci ili «Dillər ili» elan etmişdir – deyən səfir bildirmişdi ki, azərbaycanlılar da müxtəlif dillərdə danışırlar və hətta azərbaycanlıların fransız dilini öyrənməsinə kömək məqsədi ilə səfirliliyin təşəbbüsü ilə iki lügət çap olunmuşdur. O, həmçinin də yeni dərsliyin də hazırlanlığını diqqətə çatdırmışdı. Xarici dillərin öyrənilməsi istiqamətində Təhsil Nazirliyinin apardığı islahatlara uyğun olaraq yeni metodla «Yaxşı yol» kitabının nəşrə hazırlanlığı və bu vəsaitin də azərbaycanlılara fransız dilini öyrənməkdə kömək edəcəyi və həmin dərsliyin 5-ci sinif şagirdləri üçün nəzərdə tutulduğu vurğulanmışdı.¹

Pərvanə Sultanova «Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri genişlənir» adlı məqaləsində yazmışdı ki, tədbirdə həmçinin səfirliliyin maliyyə dəstəyi ilə buraxılmış «Gənc Azərbaycan ifaçıları» kompakt diskinin təqdimat mərasimi olmuşdu. Fransa səfiri ilk diskin nüsxəsini Azərbaycan prezidenti H.Əliyevə təqdim etdiyini bildirmiş və o, Azərbaycanın zəngin mədəniyyətə malik olduğunu, azərbaycanlı sənətçilərin nəinki Şərqdə, habelə bütün Qərb ölkələrində də tanındıqlarını söyləmişdi.²

«Respublika» qəzetinin 9 dekabr 2001-ci il sayında çox maraqlı bir məsələyə, Fransanın «Qızıl medalı Gəncədə» başlığı ilə verilmiş məqalədə Azərbaycan Texnologiya Universiteti alımlarının apardığı elmi-tədqiqat işlərinin istehsalatda tətbiq olunaraq səmərəli nəticələr verdiyini bildirən müxbir yazımışdı ki, Azərbaycan Texnologiya Universitetinin kollektivi əldə etdiyi bütün nailiyyətlərə görə Fransanın Sənayeyə Kömək Assosiasiyanının keçirdiyi müsabiqədə qalib gəlmış və «Qızıl medal»a layiq görülmüşdü. 2001-ci il dekabrın əvvəllərində Parisdə keçirilən təntənəli yığıncaqda Assosiasiyanın prezidenti Bernard Mousson Fransanın fəxri SPI «Qızıl medal»ını Universitetin rektor əvəzi, professor Telman Məlikova təqdim etmiş

¹ «Xalq» qəzeti, 7 iyul 2001-ci il.

² Yenə orada.

dir.¹ Mükafatı yüksək dəyərləndirən T.Məlikov minnətdarlığını bildirmiş və müstəqil respublikamız üçün yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması naminə elimizdən gələni edəcəyik - sözlərini diqqətə çatdırımışdı.²

Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin getdikcə daha da genişləndiyi bir dövründə 2002-ci il martın 14-də Fransanın Azərbaycandakı səfiri Şantal Puare Gəncədə olmuşdur. Dahi söz uстасı N.Gəncəvinin məqbərəsi yanında səmimi qarşılanan səfir məqbərəni ziyarət etmiş, xatırə kitabına ürək sözlərini yazmışdı. Sonra şəhər İcra Hakimiyyətində rəsmi qəbul olmuşdu. İcra Hakimiyyətinin başçısı Eyvaz Babayev qonağa qədim Gəncə haqqında ətraflı məlumat vermişdi. Xanım Şantal Puare qonaqpərvərlik üçün minnətdarlığını bildirmiş və Fransa ilə Azərbaycanın bir-birinə yaxınlaşmasında hər iki ölkənin dövlət başçılarının böyük xidmətləri olduğunu vurğulamışdır.³ Görüşdə qonağa xatırə hədiyyələri bağışlanmışdı. Sonra Fransa səfiri şəhəri gəzmiş, sakinlərlə söhbət etmiş, tikintisi yarımcıq qalmış avtomobil zavodunda olmuş və mütəxəssislərlə fikir mübadiləsi aparmışdı.

Səfir həmin gün axşam C.Cabbarlı adına Gəncə Dövlət Dram Teatrında Jan Mişel Şövrinin mahnlarından ibarət konsertdə olmuşdu.

Səfərin növbəti günü səfir Gəncə Dövlət Pedaqoji Universitetində olmuş və burada Fransa səfirliliyinin köməyi ilə fəaliyətə başlamış fransız dili fakültəsinin tələbələri ilə görüşmüştür. Bundan sonra səfərin növbəti görüşü Kənd Təsərrüfatı Akademiyasında olmuşdur. Akademiyanın rektoru, akademik Məmmədtağı Cəfərov qonağa yüksək ixtisaslı kənd təsərrüfatı kadrları hazırlayan təhsil ocağı haqqında ətraflı məlumat vermişdi. Görüşdən sonra səfir Akademiyada yaradılmış Cümhuriyyət muzeyi ilə tanış olmuşdu.

Fransa-Azərbaycan arasında təhsil əlaqələrinin təzahürü olaraq 2002-ci il sentyabrın əvvəllərində Azərbaycan Respubli-

¹ «Respublika» qəzeti, 9 dekabr 2001-ci il.

² Yenə orada.

³ «Azərbaycan» qəzeti, 15 mart 2002-ci il.

kasının Prezidenti Yanında Dövlət İdarəcilik Akademiyasında Fransa Siyasi Elmlər Akademiyasının prezidenti, Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunun direktoru, siyasi elmlər üzrə beynəlxalq aləmdə tanınmış görkəmli alim Tyeri de Monbrial ilə görüş də çox maraqlı keçmişdi. Görüşdə çıxış edən qonaq iqtisadiyyat və beynəlxalq münasibətlər üzrə apardığı tədqiqatlar-dan danışmış və xalqların bir-biri ilə yaxınlaşması üçün qarşılıqlı təmaslara ehtiyac olduğunu bildirmişdi. Sonra qonaq sual-lara cavab vermişdi. Görüşdə Azərbaycanın Fransadakı səfiri E.Hüseynova iştirak etmişdi.

Dünya şöhrətli fransalı alim Tyeri de Monbrial 2004-cü ilin yayında yenidən Azərbaycan Dövlət İdarəcilik Akademiyasında olmuşdu. Növbəti gəlişində qonaq Azərbaycan Dövlət İdarəcilik Akademiyasında yaradılmış şəraitdən, tələbələrin hazırlıq səviyyəsindən, xüsusilə onların ingilis və fransız dillərində danışmalarından çox razi qaldığını bildirmişdi. Belə bir razılığın nəticəsi olaraq T.Monbrial yaxşı oxumaqla təhsildə fərqlənən tələbələrdən 3 nəfərinə öz vəsaiti hesabına təqaüd ayırmaq qərarına gəlmış və həmin tələbələr – Rəşad Ağazadə, Natəvan Sultanova, Rəşad Əliyev hər ay fransalı alim tərəfin-dən ayrılmış vəsaitdən təqaüd alırlar.¹

Fransa Şərq Dilləri və Sivilizasiyaları Milli İnstitutunun magistrantı İzabel Rişar isə Bakı Slavyan Universitetində Azərbaycan dilini öyrənir. O, Şərq dillərindən əvvəlcə ərəb dili-ni öyrəndiyini və sonra isə türk dilinə yiylənməyə başladığını söyləmişdi. Üçüncü kursda oxuyarkən «Azərbaycan dilinə üstünlük verdiyini» deyən İ.Rişar belə melodik dili olan xalqın mədəniyyəti, ədəbiyyatı, tarixi onun üçün olduqca maraqlı ol-duğunu söyləmişdi. İ.Rişar həm də Bakı Slavyan Universitetində dil öyrənmək üçün hər cür imkanların olmasından və müəllimlərin köməyi ilə Azərbaycan dilini tez öyrənəcəyinə əminli-yini bildirmişdi.² Fransızların Azərbaycana, onun dilinə və mə-dəniyyətinə, təhsilinə olan diqqət və marağının digər sahələrdə də öz əksini tapmışdı.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 3 iyul 2004-cü il.

² Yenə orada, 8 iyul 2004-cü il.

Azərbaycanın Fransadakı səlahiyyətli səfiri Eleanora Hüseynova AzərTAC-a bildirmişdi ki, 2000-ci il martın 9-da Parisdəki əzəmətli Luvr muzeyinin kitab sərgisi salonunda Beynəlxalq Muzeylər Şurasının Azərbaycan Milli Komitəsinin sədri, Azərbaycan Xalçası və Xalq Tətbiqi Sənəti Dövlət Muzeyinin direktoru Röya Tağıyevanın Azərbaycan və ingilis dillərində nəşr edilmiş «Azərbaycan xalçası» monoqrafiyasının təqdimat mərasimi keçirilmişdi.

Təqdimat mərasimində Parisdəki diplomatik korpusun nümayəndələri, YUNESKO-nun əməkdaşları, elm adamları, ərəb dünyası institutunun əməkdaşı Rolan Cil, habelə Fransadakı Azərbaycan korpusunun nümayəndələri, kütləvi informasiya vasitəlerinin, o cümlədən də «Frans Press» Agentliyinin nümayəndələri iştirak etmişlər. Keçirilən təqdimat mərasimi həm də Fransanın tanınmış mütəxəssislərinə, Fransa ictimaiyyətinin müxtəlif dairələrinə Azərbaycan mədəniyyəti ilə yaxından tanış olmaq imkanı yaratmışdı. Bu təqdimat eləcə də Fransa-Azərbaycan arasında dostluq əlaqələrinin genişlənməsi istiqamətində yeni və əhəmiyyətli bir addım olmuşdu.

Fransada Azərbaycan yazıçılarının yaradıcılığına da xüsusi diqqət göstərilmişdi. Bu cəhətdən Azərbaycanın görkəmli şairi N.Gəncəvinin yaradıcılığına göstərilən diqqət böyük əhəmiyyət kəsb edir. Onun möcüzəli ədəbi irsi 9 əsrə yaxındır ki, bəşər mədəniyyətinin tükənməz sərvətlərindən biri olaraq yaşamaqdadır. N.Gəncəvinin qəzəlləri və «Xəmsə»si dünya xalqlarının çoxunun dillərinə tərcümə və çap edilmişdir. Belə tərcümələrdən biri də 1995-ci ildə Fransada çap olunmuş «Mözüra» (Ölçü) adlı poeziya jurnalı idi. Həmin jurnalın 34-cü nömrəsi bütövlükdə dahi şairin qəzəllərinin fransız dilinə tərcüməsindən ibarət olmuşdur. N.Gəncəvinin jurnalda 50-ə qədər çap olunmuş qəzəlini fransız dilinə Azərbaycan Dövlət Dillər Institutunun kafedra müdürü, filologiya elmləri doktoru, professor Əli Musayev tərcümə etmişdir.¹

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 noyabr 1995-ci il.

Tərcümə ilə əlaqədar olaraq Sorbon Universitetinin Şərq Dilləri və Mədəniyyətləri Milli İnstututunun direktoru professor Romi Dor giriş sözündə görkəmli sənətkarın ırsının poetik qüdrətindən, Nizami poeziyasının möhtəşəmliyindən danışmış və tərcüməçinin əməyini yüksək qiymətləndirmişdir. Azərbaycan poeziyasının iftixarı olan Nizaminin qəzəllərinin fransız dilində, Fransa elmi və ədəbi ictimaiyyəti tərəfindən böyük maraqla qarşılanması, şübhəsiz Azərbaycan-Fransa arasında mədəni-ədəbi əlaqələrin daha da artmasına öz təsirini göstərmişdi.

Nizami yaradıcılığına olan marağın nəticələrindən biri də şairin «Yeddi gözəl» poemasının «Yeddi şahzadə xanımın evi» adı ilə Parisdəki «Qalimar» nəşriyyatının fransız dilində nəfis şəkildə nəşr etməsi olmuşdur. Üç min nüsxə tirajla buraxılmış 850 səhifəlik kitabın tərcüməcisi və tərtibçisi YUNESKO-nun əməkdaşı, əslən amerikalı olan və fars, fransız dillərini yaxşı bilən Maykl Barri olmuşdur.¹ Kitabda N.Gəncəvinin həyat və yaradıcılığına geniş yer verilmişdir.

Kitabın müqəddiməsində Azərbaycanın dahi şairinin «Xəmsə»sinə daxil olan poemalar içərisində «Yeddi gözəl»in xüsusi yer tutduğu söylənilir. Böyük və qüdrətli şairin 8 əsrдən sonra müasir dövrün fransız oxucularına təqdim olunan şah əsəri olduqca maraqlı və həm də kəskin süjetə malikdir. M.Barrinin bu məsələdə xidmətinin əhəmiyyətli cəhətlərindən biri də odur ki, o, N.Gəncəvinin məhz azərbaycanlı olduğunu zəngin faktlarla bir daha təsdiq etmişdi. M.Barri hətta şairin doğulduğu Gəncə şəhərinin adının dəfələrlə dəyişildiyini və nəhayət onun əsl adının 1991-ci ildən bərpa edildiyini göstərmişdi.² Şübhəsiz, M.Barrinin böyük zəhmətinin məhsulu olan bu kitab Azərbaycan ədəbiyyatının Fransada, fransız oxucuları tərəfindən daha yaxından tanınmasında öz əhəmiyyətli rolunu oynamış və oynayacaqdır.

Fransada türk dünyasının böyük şah eposu olan «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanına da olduqca böyük maraq olmuşdu. Bütün türk dünyası üçün, bəşər mədəniyyəti üçün müstəsna

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 1 dekabr 2000-ci il.

² Yenə orada.

əhəmiyyəti olan, «Kitabi-Dədə Qorqud» ümummilli liderimiz H.Əliyevin dediyi kimi bizim ana kitabımızdır. Dədə Qorqud bizim ulu babamızdır, əcdadımızdır. Biz fəxr edirik ki, «Kitabi-Dədə Qorqud» kimi tarixi abidəmiz vardır.

Bu möhtəşəm dastanın 1300 illiyi münasibətilə YUNESKO-nun təşəbbüsü və iştirakı ilə Parisdə keçirilən təntənəli yubiley şənlikləri bir daha dastanın bəşəri əhəmiyyətini təsdiq edir. İyunun 7-dən 17-dək 10 gün ərzində Fransa paytaxtı Parisdə qeyd olunan «Dədə Qorqud» günləri programına bir sıra tədbirlər daxil edilmişdi. Azərbaycan dövlətinin səlahiyyətli səfiri Eleanora Hüseynova respublikamıza verdiyi məlumatda «Dədə Qorqud» dastanı haqqında elmi simpoziumda türkologiya üzrə 40-a qədər mütəxəssis və tədqiqatçının iştirak etmək arzusunda olduğunu bildirmişdi. Bu «Dədə Qorqud» dastanına olan marağın, diqqətin nəticəsi idi. Onların arasında Azərbaycanın və türkdilli ölkələrin adlı-sanlı filoloq alımları ilə bərabər, həm də görkəmli şərqsünas alım «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanını fransız dilinə tərcümə edən, eləcə də ömrünün uzun illərini qədim türk xalqlarının mədəniyyət və tarixi abidələrinin tədqiqinə və tədrisinə həsr etmiş Akademik Lui Bazen iştirak etmişdi.¹

Nəhayət, 1999-cu il iyunun 7-də Parisdə YUNESKO-nun iqamətgahının mərkəzi salonunda «Dədə Qorqud» dastanının 1300 illiyinə həsr edilmiş beynəlxalq simpozium öz işinə başlamışdı. Simpoziumu Azərbaycanın Fransadakı səfiri E.Hüseynova açaraq iştirakçıları salamladıqdan sonra tədbirdə iştirak etmək üçün Fransaya gələn respublika nümayəndə heyətinin başçısı Elçin Əfəndiyev giriş sözü söyləyərək YUNESKO iqamətgahında «Dədə Qorqud» işığına toplaşanlara və Parisdə «Dədə Qorqud» yubileyinin keçirilməsində göstərdiyi böyük diqqət və köməyə görə YUNESKO rəhbərliyinə dərin minnətdarlığını bildirmişdi.²

Beləliklə, Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsi və həm də Fransa xalqının Azərbaycan xalqına olan hörmətinin, ehtiramının nəticəsi olaraq xalqımızın böyük

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 8 iyun 1999-cu il.

² Yenə orada, 9 iyun 1999-cu il.

və şöhrətli övladları Füzulinin, Q.Qarayevin yaradıcılığına həsr edilmiş yubileylər kimi, Parisdə «Dədə Qorqud» eposunun 1300 illiyinə həsr olunmuş yubiley tədbirləri də yüksək səviyyədə qeyd olunmuşdu. Fransa xalqının Azərbaycan xalqına olan hörməti və ehtiramı məhz Fransa mətbuatının Azərbaycan haqqında olan yazılarında da öz əksini tapmışdı. Buna misal olaraq hələ 1925-ci ildə (№ 49, aprel-may, səh. 1.) çap olunmuş «Ofisiel dyu Komite Frans-Orian» bülletenini göstərmək olar. Bülletenin 20-30-cu illərə dair «Fransa-Azərbaycan» haqqında xüsusi bölməsi olmuşdu və həmin bölmə haqqında Nigar Abutalibova yazmışdı ki, Azərbaycanın tarix, ədəbiyyat, incəsənət və sənayesi haqqında məqalələr, həmçinin Fransada yaşayan azərbaycanlıların həyatından yeniliklər dərc edilmişdi.¹ 1987-ci ilin aprelində Parisdə mədəni əlaqələr üzrə Sovet-Fransa birləşmiş komissiyasının XVI sessiyasında qərara alınmışdır ki, 1990-ci ildə Parisdə Azərbaycan mədəniyyət və incəsənətini əks etdirən «Odlar diyarı» adlı böyük sərgi açılısın.²

Fransız yazıçısı xanım Bakin «Radio Paris»də üç dəfə – 1987-ci il sentyabrın 2-də, 1988-ci il mayın 22-də və 27-də etdiyi çıxışlarında Azərbaycan və Fransa mədəniyyətinin nümayəndələri ilə olan görüşlərindən söhbət açmışdı. Azərbaycandan olan E.Salmanov və R.Abutalibov da Fransada Azərbaycanı az təbliğ etməmişlər. Hər ikisi 1987-ci ilin 6 noyabrında Strasburqdə Azərbaycan haqqında, R.Abutalibov 1988-ci ilin aprelində isə müttəfiq respublikalarda yenidənqurma haqqında Fransa-SSRİ Assosiasiyanın çıxış etmişlər. Nigar Abutalibova həmçinin də yazmışdı ki, Strasburq universitetinin görkəmli alimlərindən olan professor İren Melikoffun Fransa-Azərbaycan əlaqələrinin yaradılmasında böyük əməyi olmuşdur.³

Bunlardan əlavə Fransanın «Mond», «Fiqaro», «Humanité», «Liberasyon» və s. qəzetləri, «Frans-Press» Agentliyi Azərbaycanda baş verən hadisələr haqqında məqalələr və

¹ Nigar Abutalibova. «Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri». «Qobustan» jurnalı, 1988, № 4, səh. 32.

² Yenə orada, səh. 34.

³ Yenə orada.

müxtəlif növlü məlumatlar yaymaqla bir daha Azərbaycana olan diqqətlərini nümayiş etdirmişlər. Fransanın mətbuat səhi-fələrində verilən materiallarda Azərbaycanın müstəqillik qazandıqdan sonra dünyanın bir sıra dövlətlərinin neft şirkətləri ilə bağladığı müqavilələrin məhz onun inkişafında oynayacağı əhəmiyyətli rolundan bəhs olunmuşdu. Həmçinin də belə xarakterli materiallarda Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft borusunun Türkiyə ərazisindən keçərək Aralıq dənizinə çıxarılması ilə dünya bazarlarına çatdırılmasının böyük əhəmiyyətindən bəhs olunmuşdu.

«Qafqazda insan hüquqlarının pozulması» adlı yazıda erməni millətçilərinin azərbaycanlıları öz doğma tarixi ata yurdlarından zorla çıxarmaları və onlara qarşı dəhşətli qəddarlıq və amansızlıqla zor tətbiq etmələri nəticəsində 1988-ci ildə 165 min azərbaycanının Ermənistandan qovulduğu qeyd edilmişdi. Eləcə də ermənilər tərəfindən 1988-1989-cu illərdə Ermənistandan azərbaycanlıların qovulması haqqında olan məqalədə aydın şəkildə göstərilmişdi ki, həmin prosesdə Ermənistanın müxtəlif dövlət orqanları və hətta rayonların birinci kətbələri belə fəal iştirak etmişlər. Deməli, o vaxt Ermənistanda baş verən zəlzələ də azərbaycanlıların oradan qovulması programına mane ola bilməmişdi. Məqalədə qeyd edilmişdi ki, iki il ərzində 6 min azərbaycanlı öldürülmüş və hətta onlardan 157-in adı da öyrənilib yazılmışdı.¹

Nəşr olunan yazıda Naxçıvan məsələsi də öz əksini tapmışdı. Naxçıvan haqqında olan materialda onun coğrafi möv-qeyindən bəhs edilmiş və göstərilmişdi ki, 1990-ci ildən Naxçıvan blokada şəraitindədir. Çox təəssüf ki, əksər hallarda erməni diasporunun təsiri altında hadisələr saxtalaşdırılırlaraq düzgün məlumat verilməmişdi. Bu vəziyyətə münasibət hətta, çap olunan bəzi məqalələrdə də öz əksini tapmışdı. Məsələn «Qafqazda fanatizm» («Azərbaycanda demokratiya və insan hüquqları» Assosiasiyası) adlı məqalədə haqlı olaraq Qafqazda baş verən hadisələr haqqında düzgün olmayan saxta məlumatların yayıl-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 noyabr 1995-ci il.

dığı bildirilirdi. Eləcə də həmin məqalədə erməni milli hərəkatının fəaliyyəti və həmçinin də Azərbaycanın Rusiya və İran tərəfindən bölünməsi, XIX əsrin axırlarında Yerevan əhalisinin 50 faizinin azərbaycanlılardan ibarət olması faktları və s. göstərilmişdi.¹

«Cinayətlər və erməni rəhbərləri» («Azərbaycanda demokratiya və insan hüquqları» Assosiasiyyası) adlı yazıda qeyd edilmişdi ki, ermənilər Azərbaycan mədəniyyətini və tarixini saxtalıqla başqa məzmunda göstərməyə çalışmışlar. Məsələn, 1973-cü ildə İran tarixçisi tərəfindən çap olunmuş «Osman imperiyası dövründə ermənilərin kütləvi qırğını» kitabı Tehranda yayılmışdı. Qəribədir ki, kitabın üz qabığında 1917-ci ildə həlak olmuş ermənilərin başlarının təsviri verilmişdi. Ancaq sonralar məlum olmuşdur ki, bu şəkil heç də orijinal deyildir. Bu rus rəssamı Vereşaqinin Tretyakov qalereyasındaki şəklidir və həqiqətən də bunun ermənilərə heç bir aidiyyatı olmamışdır. Cox təəssüf ki, yalan, böhtan danışmalarda və onu təbliğ etməkdə məşhur olan ermənilər həmin şəkildən Bolqarıstanda və Almaniyada da geniş şəkildə istifadə edərək öz saxta iddialarını saxtalıqla təbliğ etmişlər.

Fransada nəşr olunan başqa bir yazıda isə çox haqlı olaraq 1921-ci ildə Azərbaycanın ən səfali və gözəl yerləri olan Zəngəzur, Göycə və Dilican mahallarının Ermənistana birləşdirilməsi, 60-ci illərdə Mikoyanın təşəbbüsü ilə 46 km uzunluğunda 100 milyard manat dəyərində Arpa çayla Göyçə gölünü (1936-ci ildən Sevan adlanır) birləşdirən kanalın çəkilməsi və sonralar bu kanalın əhəmiyyətsiz olması haqda məlumatın da verilməsi diqqəti cəlb edir. Bunun özü də ermənilərin qəsbkarlığını, ədalətsizliyini bir daha təsdiq edir.

Müəllifi J. Bornak olan «SSRİ-nin əsl rəhbərləri» məqaləsində müəllif keçmiş SSRİ-də və MDB ərazisində yüksək vəzifə tutmuş ermənilərin siyahısını dərc etdirmişdir. O cümlədən həmin sənəddə Moskvada SSRİ Kommunist Partiyasının MK-də 11, SSRİ Ali Sovetində 55, SSRİ Nazirlər Sovetində 19, Prezi-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 noyabr 1995-ci il.

dent Aparatında 2, DTK-da və DİN-də 2, SSRİ Elmlər Akademiyasında 63, SSRİ Kənd Təsərrüfatı Akademiyasında 2, SSRİ Pedaqoji Elmlər Akademiyasında 7, Səhiyyə Akademiyasında 22, SSRİ Elmi - Tədqiqat institutunda 5, Beynəlxalq Əlaqələr institutunda 3, Şərqsünaslıq institutunda 19, Etnoqrafiya institutunda 2, MDU-da 2, SSRİ Fəlsəfə institutunda 1 və SSRİ diplomasiyasında 19 nəfər erməni olduğu göstərilmişdi.¹

Şübhəsiz, ölkənin müxtəlif təşkilatlarında ermənilərin belə vəzifələrdə çalışmalarında qatı millətçi və olduqca hiyləgər Mikoyanın və başqalarının az rolu olmamışdır. Azərbaycanda da erməni millətindən olanların yüksək vəzifələrdə çalışanları az olmamışdır. Belə ki, 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradılarkən Bakı şəhərində hakimiyyətdə Bakı Kommunası idi. Onun tərkibində əsas yeri erməni millətinin nümayəndələri tutmuşdular. Bakı XKS-nin sədri və Xarici İşlər Komissarı – Shaumyan, Xalq Hərbi və Dəniz Komissarı – Korqanov (Korqanyan), Ədliyyə Komissarı Korenyan (Qabrielyan) olmuşdur. Bunlarla bərabər Bakı Xalq Komissarları Sovetinin rəhbərliyi tərkibinə Kostanyan, Ter-Qabrielyan, Osipyan, Ter-Saakyan, Əmiryan, Nuricanyan və b. daxil idilər. Buna görə də təsadüfi deyildir ki, daşnak Ermənistani liderlərindən olan A.Xatisov (Xatisyan) Bakı XKS-ni «erməni sovet hökuməti» adlandırmışdı. Ancaq sonrakı illərdə də Azərbaycanda müxtəlif sahələrdə yüksək vəzifələrdə çalışan ermənilər az olmamışlar. Həm də onlar məkrli siyasetləri ilə azərbaycanlıların təqib, sürgün və məhv edilməsində fəal rol oynamışlar. Bu cəhətdən X.Qriqoryan, Markaryan daha fəal olmuşlar.

Əli Əliyev haqlı olaraq yazdığı kimi X.Qriqoryan və Markaryan Azərbaycanın Daxili İşlər Komissarlığında məsul vəzifədə işləmələrindən istifadə edərək ermənilərin respublikanın Daxili İşlər Komissarlığının rayon şöbələrində rəis işləmələrinə nail olmuşlar. Belə ki, 30-cu illərdə 51 rayon şöbəsinin 31-də rəis vəzifəsində ermənilər olmuş² və bu da azərbaycanlı-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 noyabr 1995-ci il.

² Əli Əliyev. Əlinçə yaddaşı: Naxçıvan 1914-1992, Bakı, 1997, səh. 42.

lara qarşı mübarizədə öz təsirini göstərmişdi. Fransada J.Bornakin «SSRİ-nin əsl rəhbərləri» adlı çap olunan məqaləsində də 30-cu illərdə Azərbaycan DTK-nin sədr müavini Mar-karyan haqqında danışılmış və göstərilmişdi ki, o vaxtlar onun əli ilə çoxlu sayıda azərbaycanlı sürgün edilmişdi.

Fransa mətbuatında digər bir yazıda 1990-ci ildə Bakıda-kı yanvar hadisələri ərefəsində Yerevan aeroportunun Livandan gələn terroristlərlə dolu təyyarəni qəbul etməsi və həmin terroristlərdən də Bakıda azərbaycanlılara qarşı istifadə olunduğu göstərilmişdi. Həqiqətən də mərkəz 1990-ci il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecədə Bakıda dəhşətli faciə törətdi, kütləvi insan qırğını baş verdi. Bu, Azərbaycan xalqına qarşı Mərkəzin – M.S. Qorbaçovun göstərişilə həyata keçirilən böyük və tarix boyu unudulması qeyri-mümkün olan bir xəyanət oldu, bir qəsd oldu. Qorbaçov bununla da ermənilərə nə dərəcədə havadarlıq etdiyini bütün dünya ictimaiyyəti qarşısında nümayiş etdirdi. O, özünün Azərbaycan xalqının qatı düşməni, cəlladı olduğunu nümayiş etdirdi. O, XX əsrin sonlarına yaxın yeni bir Andronik olduğunu sübuta yetirdi.

20 yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü haqqında Azərbaycan Respublikası prezidentinin 16 dekabr (1999-cu il) tarixli fərmanında göstərilmişdi: «1990-ci il yanvarın 20-də Azərbaycan xalqına qarşı ağır cinayət törədilmişdir. Azərbaycanın ərazi bütövlüğünün pozulması cəhdlerinə, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin Azərbaycan xalqına qarşı apardığı ədalətsiz və qərəzlə siyasetə etiraz əlaməti olaraq küçələrə çıxmış dinc əhaliyə divan tutmaq məqsədi ilə Bakıya və respublikanın bir neçə rayonuna qanunsuz olaraq sovet qoşun hissələri yerildi. Azərbaycanın yüzlərlə günahsız vətəndaşı yaralandı və qətlə yetirildi. Bununla Azərbaycan xalqına qarşı kütləvi terror aktı həyata keçirildi».¹ Deməli, Sovet rəhbərliyi – Qorbaçov Bakıda öz ədalətli möv-qeyini müdafiə edən xalqa divan tutmaq yolunu seçdi və bunu xüsusi amansızlıqla həyata keçirdi.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 17 dekabr 1999-cu il.

Yanvar faciəsini diqqətlə düşünüb təhlil etdikdə 1918-ci ilin martında Bakıda törədilən faciə xatırlanır. O zaman Bakıda mart soyqırımı Şəumyanın rəhbərliyi ilə ermənipərəst bolşeviklərlə birlikdə ermənilər törətmışlar. Yanvar hadisəsini isə Sovet hakimiyyətinə başçılıq edən və ermənilərin sadiq köməkçisi olan Qorbaçovun rəhbərliyi ilə tərkibi ermənilərdən ibarət olan Sovet ordusu hissələri törətmışlar. Şəumyanın rəhbərliyi ilə mart (1918-ci il) qırğınına lazımi qiymət verilmədiyi və müqəssirlər cəzalandırılmadığı kimi, Qorbaçovun rəhbərliyi ilə xüsusi qəddarlıqla törədilən Yanvar (1990-ci il) soyqırımına da Sovet rəhbərliyi düzgün qiymət vermədi, müqəssirlər cəzalandırılmadı. Sanki tarix təkrar olundu.

Yenə də Fransada J.Bornakin «Erməni terroristləri Qarabağda kimyəvi silahdan istifadə edirlər» adlı başqa bir yazısında Azərbaycanın tarixi qalası, şöhrət qalası Şuşanın işğalı zamanı – 1992-ci ilin 8-11 mayında ermənilər tərəfindən kimyəvi silahlardan istifadə edildiyi bildirilmiş və göstərilmişdi ki, «Biz beynəlxalq müşahidəçiləri Dağlıq Qarabağdakı vəziyyətlə tanış olmağa çağırır və dünya ictimaiyyətinə öz torpaqlarında azərbaycanlıların genosidə uğradıqları barədə məlumatın çatdırılmasını tələb edirik».¹

Həmin məqalədə qeyd edilirdi ki, Xocalının və Ağdamın işğali vaxtı da Rusiya ordusu ermənilərə köməklik etmişdir. Eyni zamanda məqalədə göstərilmişdi ki, ermənilər Qarabağı Ermənistana birləşdirmək və həm də Azərbaycanla bərabər Türkiyənin, Gürcüstanın, İranın əraziləri hesabına Böyük Ermənistan ideyasını həyata keçirmək istəyirlər.

J.Bornakin məqaləsində diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də odur ki, müəllif Ermənistəninin Qarabağda və sərhədyanı ərazilərdə terrorizmlə məşğul olmalarını, eləcə də Qərbin bu ölkəyə köməklik etməkdə davam etməsini və ermənilərin Qarabağ münaqişəsi haqqında yalan yaydıqlarını böyük bir cəsarətlə açıqlamış və yazmışdı; Onlar – (yəni ermənilər) hələ XX əsrin əvvəllərində Azərbaycana qarşı terror aktları aparmış və Böyük

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 noyabr 1995-ci il.

Ermənistan yaratmaq ideyasından əl çəkməmişlər. Şübhəsiz, fransız müəllifin ermənilər haqqında yazdığı fikirlər onların əsl simasının ifşası baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir.

J.Bornakin «Paxıllıq, plagiatlıq və ermənilər» adlı məqaləsində isə Azərbaycan mədəniyyətinin oğurlanması haqqında konkret faktlar söylənilir. Məqalədə müəllif erməni Sergey Aq-xacanyanın Londonda çıxan «Keyhan» qəzeti nə verdiyi məqaləsində Azərbaycanın dahi şairi N.Gəncəvinin azərbaycanlı olmadığını sübut etməyə çalışması faktını ifşa etmişdi. J.Bornak həmin məqaləsində həm də 1993-cü ilin 9 iyun – 18 oktyabrında Corc Pompidurun mədəniyyət mərkəzində keçirilən erməni filmlərinin festivalı zamanı ermənilərin yeni və dəhşətli bir yالana yol verərək Ü.Hacıbəyovun dünyanın çox ölkələrində nümayiş etdirilmiş «Arşın mal alan» komediyasını erməni filmi kimi göstərmələri faktını da kəskin tənqid etmişdi.

Əsassız fikirlər söyləməyə adət etmiş ermənilər bilməlidirlər ki, Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixində milli bəstəkarlıq məktəbinin təməlini qoymuş, Azərbaycan musiqi tarixində ilk opera, ilk musiqili komediya yaradıcısı kimi şöhrət qazanmış Ü.Hacıbəyovun «Arşın mal alan» komediyasını 100-dən artıq teatrın səhnəsində göstərilib. Paris, London, Nyu-York, Berlin, Tehran, Ankara, Varşava, Qahirə, Pekin və başqa şəhərlərin teatrlarında oynanılıb və həm də dəfələrlə ekranlaşdırılıb. Artıq çoxdan bəri «Arşın mal alan» komediyasının yaradıcısının müəllifinin kimin olması bütün dünyaya məlumdur. Sadəcə olaraq, yalan fikirlər söyləməkdə məşhur olan ermənilər bununla da özlərini gülünc vəziyyətə salmışlar, ifşa etmişlər. Bununla da Fransa mətbuatında Azərbaycan haqqında gedən yazılar həqiqətin aşkar və təbliğ edilməsi, ermənilərin isə uydurma və əsassız iddialarının obyektiv şəkildə ifşası baxımından çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Fransanın ən nüfuzlu qəzetlərindən olan «Mond» qəzetində də Azərbaycan haqqında məlumatlar az verilmir. Adətən hər ilin axırlarında «Mond» qəzeti nə əlavə kimi buraxılan nəşrdə dünyanın 173 ölkəsinin siyasi və iqtisadi vəziyyətinin təhlili, Fransa hökumətinin yeni iş layihələri və ən qabaqcıl müəssisələr haqqında yazılar dərc olunur. AzərTAC-in xüsusi müxbiri

Əsgər Əliyev xəbər verir ki, 2002-ci ilin yekunlarına həsr edilmiş «Mond» qəzetiinin nömrəsində Cənubi Qafqaz bölgəsi ölkələrinin siyasi və iqtisadi vəziyyəti ilə bağlı yazılar verilmişdi.

Azərbaycana dair yazının əvvəlində göstərilmişdi ki, respublika prezidenti H. Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən islahatlar iqtisadiyyatın və sosial sahənin inkişafı üçün geniş imkanlar açmışdır. Yazında respublikanın ərazisi, əhalisi, pul vahidi və sənaye şəhərləri haqqında fransız oxucularına məlumat verilmişdi. Həmçinin də yazında Azərbaycanın neft və qaz ixtiyatları ilə zəngin olduğu, xarici şirkətlərin iqtisadiyyatın bu və ya digər sahələrinə 1995-2001-ci illərdə 6,8 milyard avro sərmayə qoymaları¹, Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutu ilə hər gün bir milyon barrel neftin xarici bazarlara çıxarılaçağı və bunun əhəmiyyəti öz əksini tapmışdı. Qəzeti səhifəsində eləcə də Ermənistan haqqında gedən məlumatda Ermənistanda vergidən yayılma hallarının, korrupsiyanın baş alıb getdiyi göstərilməklə bərabər, həm də iqtisadi böhranın getdikcə dərinləşməsi nəticəsi olaraq Ermənistandan bir milyondan artıq erməninin Rusiya və başqa ölkələrə getməsi göstərilmişdi.²

Bunlardan əlavə Parisin «Bernar Orase» nəşriyyatı tərəfindən tanınmış sovetşünas, «Beynəlxalq məktublar» jurnalının redaktoru Aleksandr Adlerin «Köhnə dünyanın sonunu gördüm» kitabı da diqqəti cəlb edir. Kütłəvi tirajla çap olunmuş həmin kitabın əvvəlində Azərbaycanın SSRİ-nin süqtundan sonra qarşılaşdığı çətinliklər, bu günün əfsanəsi H. Əliyevin respublikani böhranlı vəziyyətdən çıxarması, sabitliyi bərpa etməsi və demokratik islahatları həyata keçirməsi məsələləri öz əksini tapmışdı. Əhalisi müsəlmanlardan ibarət olan başqa ölkələrlə müqayisədə respublikamızın elm, təhsil, incəsənət, səhiyyə və digər sahələrdə inkişaf etdiyini, hətta qabaqcıl Avropa ölkələrindən heç də geri qalmadığını bildirən müəllif yazmışdı: Azərbaycan qeyri-adi bir ölkədir. Bu, yeganə müsəlman ölkəsidir ki, əhalinin 75 faizini şəhərlilər təşkil edir. Bu adambaşına düşən həkimlərin sayına görə Fransa ilə eyni yerdə duran

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 21 fevral 2003-cü il.

² Yenə orada.

müsəlman ölkəsidir. Daha sonra müəllif respublikanın iqtisadiyyatında neftin əsas rol oynadığını açıqlamış və Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin ölkəmizin iqtisadi, həm də siyasi həyatında böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini göstərmişdi.¹

Parisdə fransız və ingilis dillərində nəşr olunan ən nüfuzlu jurnallardan biri də «La letr diplomatik» jurnalıdır. Onun 65-ci nömrəsində «Azərbaycan dünyaya çıxır» başlığı altında Azərbaycan prezidenti İ.Əliyevlə geniş müsahibə dərc edilmişdi. İ.Əliyevin müsahibəsində respublikamızın gələcək inkişafı üçün öz programının əsas müddəaları barədə fransız oxucularına məlumat verilmişdi. Həm də redaksiya Büyük İpək yolu üzərində Şərqlə Qərbin qovuşağında yerləşən Azərbaycanın Xəzər dənizinin zəngin neft-qaz yataqlarının işlədilməsi sahəsində bölgədə mühüm rol oynadığını vurgulamışdı.

Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələrinin qarşılıqlı şəkildə artması özünü Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi kitabxanasının fəaliyyətində də göstərmişdi. 2002-ci il martın 28-də MEA-nın Mərkəzi kitabxanasında Azərbaycan-Fransa elmi-mədəni əlaqələr zalının açılış mərasimi olmuşdu. Mərasimdə MEA-nın məsul işçiləri, səfirliklərin və ictimaiyyətin nümayəndələri iştirak etmişlər. Tədbiri Mərkəzi kitabxana-nın direktoru Ə.Əfəndiyev açaraq Azərbaycan-Fransa arasında mövcud olan dostluq əlaqələrindən danışaraq bildirmişdi ki, artıq 10 ildir müstəqil Azərbaycan Fransa ilə diplomatik əlaqələr yaradıb. Bu əlaqələri genişləndirmək məqsədi ilə Fransa səfirliyinə kitabxanamızda elmi-mədəni əlaqələr zalının açılması münasibətilə müraciət etdik və səfirliyin həmin zalın açılmasında yaxından iştirak etdiyini söyləyən Ə.Əfəndiyev qeyd etmişdi ki, səfirlik bir ədəd kompüter, fransız yazıçılarının, şairlərinin, bəstəkarlarının əsərlərini bizə hədiyyə etmişdi. Eyni zamanda zalda Azərbaycan yazıçılarının da Fransa haqqında yazdıqları kitablar toplanmışdı.² Tədbirdə iştirak edən Fransa səfiri Ş.Puore etdiyi çıxışında Fransa-Azərbaycan əlaqələrindən danışmış və demişdi: Mən şadam ki, bu zalın açılışında iştirak

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 6 noyabr 2002-ci il.

² Yenə orada, 29 mart 2002-ci il.

edirəm və əminəm ki, 10 il davam edən dostluq əlaqələrimiz bundan sonra da genişlənəcəkdir. Çıxışına davam edən səfir mart ayında bütün dünyada Frankofoniya günlərinin keçirildiyini və hətta martın 29-da Lənkəran Universitetində Frankofoniya günlərinin bağlanma mərasiminin olacağını və Frankofoniya günləri ərəfəsində zəlin açılması bizi ikiqat sevindirir ifadəsini söyləmişdi.¹

Səfir çıxışında bu zalda həmyerliniz - Azərbaycanın mühacir ədəbiyyatının layiqli nümayəndəsi, Fransada isə ən görkəmli yazıçılardan biri olan və həm də Fransa xalqının böyük ehtiram bəslədiyi Ümmülbənu Mirzə qızı Əsədullayevaya həsr edilmiş stendin olması hər birinizin ürəyincə olacaqdır – fikrini söyləmişdir. Nəhayət, səfir bundan sonra da Fransa-Azərbaycan arasında dostluq əlaqələrinin daha da inkişaf edəcəyinə əminliyini bildirmişdi.

Belə əlaqələr digər sahələrdə də olmuşdu. Buna misal olaraq Fransanın İnsan Paleontologiya İnstitutu, Avropa Arxeoloji Tədqiqatlar Mərkəzi ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu əməkdaşları arasında əlaqələri göstərmək olar. Fransanın İnsan Paleontologiya İnstitutunun direktoru, Avropa Arxeoloji Tədqiqatlar Mərkəzinin direktoru Henri de Lümləyin dəvəti ilə Parisə gələn Azərbaycan MEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu Daş dövrü arxeologiyası şöbəsinin müdürü, tarix elmləri doktoru Əsədulla Cəfərov AzərTAC-in müxbirinə demişdi, iki ay çəkəcək səfərimin programı genişdir. Burada Fransanın paleontologiya düşərgələrində maddi mədəniyyət qalıqları ilə yaxından tanış olmaq H.Lümləyin rəhbərliyi altında bir qrup alımla birlikdə tədqiqat işləri aparmaq, Azərbaycan və Fransa Palenteolit düşərgələri arasında oxşar və fərqli xüsusiyyətləri müəyyənləşdirməklə bərabər, həmçinin də Avropa Arxeoloji Tədqiqatlar Mərkəzində «Azərbaycanın ilk sakinləri» mövzusunda elmi məruzə ilə çıxış etmək və əvvəlki illərdəki elmi araşdırılmaları davam etdirmək kimi məsələlər Fransaya səfər programına daxil idi.²

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 29 mart 2002-ci il.

² Yenə orada. 11 fevral 2003-cü il.

Elmi işlərlə yanaşı, həm də tarixçi alim kimi Ə.Cəfərov Azərbaycan həqiqətlərini, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və Ermənistanın təcavüzü nəticəsi olaraq bir milyondan artıq azərbaycanının öz doğma torpaqlarında qać-qına, köçkünə çevrilməsini, onların ağır şəraitdə yaşamaları haqqında fransız həmkarlarına ətraflı məlumat verməyi qarşısına məqsəd qoyduğunu söyləmişdi.

Fransa-Azərbaycan münasibətlərinin belə inkişaf etdirilməsi işində Azərbaycanın Fransada səlahiyyətli səfiri işləyən E.Hüseynovanın xidməti Fransa hökumətinin diqqətindən yayınmamışdır. Belə ki, Fransa hökumətinin 2002-ci il 19 aprel tarixli sərəncamı ilə Azərbaycanın Fransadakı səfiri E.Hüseynova ölkənin ən yüksək mükafatlarından biri olan «Palm akademik» ordeninin komandor dərəcəsi ilə təltif edilmişdi. Bu fəxri mükafat Fransa mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsində, onun tarixi-mədəni nüfuzunun dünyada tanıtılmasında xüsusi xidmətləri olan fransızlara və müstəsna hallarda xarici vətəndaşlara verilir. E.Hüseynova respublikamızın xarici ölkələrdəki diplomatları arasında Fransanın həmin yüksək mükafatına layiq görülmüş ilk səfirdir. Fransa hökuməti E.Hüseynovanın Fransa-Azərbaycan ölkələri arasında hərtərəfli əlaqələrin, o cümlədən mədəni, elm, təhsil əlaqələrin inkişaf etdirilməsi sahəsindəki xidmətlərini nəzərə alaraq, ona bu ordeni təqdim etmişdi.¹

Fransa ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı əlaqələrin getdikcə artması şəraitində Ermənistanın Azərbaycana qarşı apardığı işgalçılıq siyasətinin nəticəsi olaraq respublikada yaranmış ağır məsələ – qaćqınlar məsələsinə də Fransa dövləti biganə qalmamışdır. Hətta, 1993-cü ildən başlayaraq Fransa hökuməti Azərbaycan əhalisinə fasiləsiz olaraq humanitar yardım göstərmiş və bunu ildən-ilə artırılmışdı. Belə ki, göstərilən humanitar yardımın miqdarı 14,5 min dollardan, 23 minə, 58 minə, 75 minə, sonra 200 minə və nəhayət 2 milyon dollara çatmışdı.² Yardım ilk əvvəllərdə müxtəlif yeyinti məhsulların-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 7 iyun 2002-ci il.

² «Бакинский рабочий» qəzeti, 11 yanvar 1997-ci il.

dan ibarət olmuş və sonra 462 çadır, 36 min odayal və s. olmaqla qaçqınlara göndərilmişdi. Şübhəsiz, fransızlar qaçqın vəziyyətinə düşən uşaqların taleyinə biganə qalmamış, əksinə onlara xüsusi qayğı göstərmişlər. Onlara çadırlarla bərabər ay-aqqabı, müxtəlif geyim əşyaları göndərilməsini təmin etmişlər. Qaçqınlara tibbi yardım da unudulmamış və onlar müxtəlif dərman ləvazimatları ilə müntəzəm olaraq təchiz edilmişlər. Şikəst edilmiş qaçqınlara, dəhşətlərə məruz qalmış uşaqlara insanlıq qayğısı, köməklərini fransızlar əsirgəməmişlər.

1995 və 1996-ci illərdə Azərbaycanda qızdırma epidemiyası təhlükəsi olan vaxtlarda 100 minlərlə insan Sumqayıt, Şamaxı, Abşeron və digər rayonların xəstəxanalarında lazımı dərəcədə müalicə dərmanları ilə təchiz olunmuşlar. Bu məsələdə Fransa farmakoloqları, digər səhiyyə mütəxəssislərinin köməyi öz rolunu oynamışdı. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində doğma yurdlarından qaçqına çevrilmiş azərbaycanlıların dəhşətli vəziyyəti Fransa mətbuatının da diqqətindən yayınlanmışdır. Belə ki, Parisdə nəşr olunan «Röqar ümanitar» («Dünyaya baxış») jurnalının 2003-cü il aprel nömrəsində geniş material dərc olunmuşdu. Jurnalın baş redaktoru Anabel Qrosyan «Azərbaycan, Avropanın hüdudlarında odlu torpaq» adlı yazdığı məqaləsində həm Avropada, həm də Asiyada yerləşən Azərbaycanın qədim tarixindən söhbət açaraq onun coğrafi mövqeyindən, əhalisindən, iqtisadiyyatından və 1990-1998-ci illərdə baş vermiş ictimai və siyasi hadisələrdən bəhs etmişdir. Fransız Anabel Qrosyan Azərbaycanda olmuş və burada olarkən Sumqayıt şəhərində, Saatlı, İmişli rayonlarında məskunlaşmış məcburi köçkünlərin ağır həyat şəraitini ilə yaxın-dan tanış olmuşdur.¹

Fransalı jurnalist həmçinin, Sumqayıtda texniki peşə məktəblərinin birində məskunlaşmış Laçın və Füzuli rayonlarından olan qaçqınlarla da görüşmüştü. Peşə məktəbinin bir hissəsində 111 ailənin yerləşdirildiyini görən və onların olduqca darısqal, dözülməz həyat şəraitində yaşadıqlarının canlı şahidi

¹ Əsgər Əliyev. Fransa jurnalı azərbaycanlı qaçqın-köçkünlərdən yazar. «Azərbaycan» qəzeti, 27 aprel 2003-cü il.

olan jurnalist öz məqaləsində insan hüquqları məsələsini həmişə bildirən beynəlxalq təşkilatların həmin qaćqın insanların talelərinə biganə qalmalarından dərin təəssüf hissi keçirdiyini bildirmişdi.

AzərTAC-ın xüsusi müxbiri Əsgər Əliyev «Fransa jurnalı azərbaycanlı qaćqın-köckünlərdən yazar» adlı məqaləsində yazmışdı ki, Avropanın diqqətini soydaşlarımızın ağır vəziyyətinə yönəltmək çağırışı ilə çıxış edən fransız jurnalisti ölkəmizin bu qitədə, xüsusilə Fransada az tanınmasından təəccübləndiyini nəzərə çatdırmışdı. Jurnalda həm də fotoqraf Benyamən Lü Dipin məcburi köçküն düşərgələrində çəkdiyi xeyli sayıda şəkillər də verilmişdi.¹

Fransa jurnalında ermənilərin tacavüz siyasetinin nəticəsi olaraq öz doğma torpaqlarından amansızlıqla, vəhşiliklə çıxarılmış azərbaycanlıların ağır, dözülməz vəziyyəti haqqında verilmiş material şübhəsiz, fransızlarda ermənilər barədə düzgün təsəvvür yaratmaq baxımından çox əhəmiyyətlidir. Fransa jurnalında Azərbaycan haqqında belə bir materialın nəşr edilməsi Fransa-Azərbaycan münasibətlərinin qarşılıqlı şəkildə inkişafı ilə də bağlıdır.

Bu, eyni zamanda, Azərbaycan xalqının ümummilli lideri H.Əliyevin Fransa ilə əlaqələrin artması sahəsində gərgin əməyinin nəticəsi ilə də bağlıdır. Eyni zamanda Azərbaycan prezidenti özünün müdrik və uzaqgörən fasılısız siyaseti ilə Azərbaycanı inkişaf edən və beynəlxalq aləmdə böyük nüfuz qazanmış bir dövlətə çevirməsi ilə də bağlıdır.

Azərbaycanın çətinliklərini aradan qaldıran və getdikcə onun tərəqqisinə nail olmaqdə misilsiz xidməti olan H.Əliyevin 80 illiyi yubileyi münasibətilə Fransanın Bakıdakı səfirliyinin keçmiş əməkdaşı Gi Şevalye AzərTAC-ın Parisdəki müxbirinə verdiyi müsahibəsində Azərbaycan prezidentinə səmimi təbriķini söyləmiş və demişdi: Sizin gəlişinizlə ölkənizdə müdafiə, siyasi və ictimai, iqtisadi şəraitin tamamilə dəyişməsi fəaliyyəti-

¹ Əsgər Əliyev. Fransa jurnalı azərbaycanlı qaćqın-köckünlərdən yazar. «Azərbaycan» qəzeti, 27 aprel 2003-cü il.

nizin sürətli inkişafına imkan verdi. Bununla da 1995-ci ilin noyabrında Fransanın Nant şəhərində keçirilən üç qitənin festivalında Azərbaycanın foto-sərgisini, rəsmlərini, musiqisini və kinosunu təqdim etmək üçün 90 nəfərdən ibarət ziyanlı və artıstin iştirakı təmin edilmişdi.¹

Müsahibəsinə davam edən Gi Şevalye qeyd etmişdir ki, Azərbaycan prezidenti tədris metodunun modernləşməsi əsasında fransız dilinin inkişafına yeni imkanlar yaratmaqla Azərbaycan gənclərinin müəyyən qisminin Fransa və fransızdilli ölkələrlə əlaqələr saxlamalarına şərait yaratmışdır. Gi Şevalye eləcə də 105 FM dalğasında BFR (Beynəlxalq Fransa Radiosu) verilişlərinin yayılmasını Azərbaycanda baş verən ən mühüm hadisələrin bütün dünyadakı frankofonların dinləməsinə imkan yaratdığını və bunların davamı kimi, 1999-cu ildən Parisin Şərq Dilləri İnstitutunda Azərbaycan dilinin tədris olunmağa başlandığını söyləmişdi.²

Fransa-Azərbaycan münasibətlərinin daha da artıb inkişaf etdiyi bir dövrdə Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev 2004-cü il yanvarın 22-də Fransaya rəsmi səfərə getmişdi. Parisdə mehribanlıqla qarşılanan Azərbaycan rəhbəri bir sıra görüşlər keçirmişdi. Yanvarın 23-də Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunda olan Azərbaycan prezidenti burada səmimi qarşılanmış və institutun fəxri qonaqlar kitabına ürək sözünü yazmışdı. İnstitutun direktor müavini dənizçi Vilpen İlham Əliyevi görüş iştirakçılarına təqdim edərək, onun beynəlxalq aləmdə kifayət qədər tanınmış bir siyasetçi olduğunu söyləmişdi. Azərbaycan prezidenti institutdakı çıxışında burada olmayıandan şərəf duyduğunu bildirmiş və Azərbaycan-Fransa əlaqələri, onun getdikcə artaraq müxtəlif sahələri əhatə edəcəyindən və onun əhəmiyyətindən danışmışdır.

Bu instituta xüsusi maraq göstərən Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev 2004-cü il sentyabrın 7-də Parisdə Fransa Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunun direktoru Tyerri de Montbiralı qəbul etmişdi. Azərbaycan prezidentini bir daha görməsindən çox şad olduğunu bildirən T. Montbiral bildirmişdi ki, Azərbaycan pre-

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 may 2003-cü il.

² Yenə orada.

zidentinin Parisə olan bütün səfərləri olduqca çox əlamətdar hadisədir. O, Azərbaycana böyük məhəbbəti olduğunu və həm də rəhbərlik etdiyi institutda azərbaycanlı tələbələrin təhsil alması ilə bağlı program həyata keçirmək niyyətində olduğunu söyləmişdi.

Azərbaycan prezidenti Fransaya hələ bundan əvvəl rəsmi səfəri zamanı bu institutda keçirdiyi görüşdən yaxşı təəssürat aldığıni xatırladaraq bildirmişdi ki, ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafı üçün təkcə dövlət başçıları səviyyəsində deyil, eyni zamanda, müxtəlif təşkilatlar, o cümlədən ali təhsil müəssisələri səviyyəsində də görüşlərin olması zəruridir.

Azərbaycan prezidenti sentyabrın 8-də (2004-cü il) Fransa Senatında olmuş və burada keçirdiyi görüşdən sonra Senatın televiziyasına müsahibə verərək bildirmişdir ki, Fransa ilə Azərbaycan arasında olan münasibətlər güclənir və möhkəmlənir. Terrorizmlə əlaqədar müxbirin sualına cavabında Azərbaycan prezidenti Azərbaycan özü terrorizmə məruz qalan bir ölkə olduğunu və respublikamızda 30-dan artıq törədilən terror aktı nəticəsində 2 mindən çox günahsız insanların həlak olduğunu¹ və terrorizmlə səmərəli mübarizə aparmaq üçün bütün dünya ictimaiyyəti, beynəlxalq aləmin öz səylərini birləşdirməyin vacibliyini söyləmişdi. Müxbirin Avropa Birliyi məsələsi sualına isə cavab verən Azərbaycan prezidenti Avropa Birliyi ilə çox gözəl münasibətlər olduğunu və bu əlaqələrin Fransa, Almaniya və digər Avropa ölkələri ilə ikitərəfli formatda genişləndiyini və həm də bu münasibətlərin Avropa Birliyi çərçivəsində də inkişaf etdiyini vurgulamışdı.

Qarşılıqlı münasibətlərin inkişaf etdiyi belə şəraitində Fransada çap olunan bəzi əsərlər də diqqəti cəlb edir. Belə əsərlərdən biri Parisin «Elips» nəşriyyatı tərəfindən çap edilmiş məşhur qafqazşunas alim Fransua Tüalinin «Qafqaz geosiyasəti» kitabıdır. Erməni tarixçilərinə istinad etmiş müəllifin uydurma «erməni soyqırımı», Ermənistən-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı bəzi mənfi fikirlərinə baxmayaraq, kitabda

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 11 sentyabr 2004-cü il.

Azərbaycan haqqında maraq doğuran məqamlar da az deyildir. Ermənilərin Qafqazda məskunlaşması tarixindən bəhs edərkən müəllif onların antik dövrdə Balkan yarımadasından köçərək Anadolunun şərqində məskən saldıqlarını göstərməklə ermənilərin Qafqazın əhalisi olmaları uydurmalarını alt-üst etmişdir. Ermənistən son 15 il ərzində çox ağır problemlərlə üzləşdiyini bildirən müəllif göstərmişdi ki, bir milyondan artıq erməni ölkəni tərk edərək Rusiyaya, Ukraynaya və Qərbi Avropana getmiş, iqtisadiyyat isə artıq iflic vəziyyətinə düşmüşdür.¹

Fransua Tüal Azərbaycandan bəhs edərkən Ermənistən silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi-nin işgal edildiyini, işgal olunmuş ərazilərdən yüz minlərlə insanların amansızlıqla öz doğma yurdlarından çıxarılmasına baxmayaraq müəllif Azərbaycanın Cənubi Qafqaz bölgəsində iqtisadi cəhətdən qüdrətli dövlət olduğunu bildirmişdi. Azər-TAC-ın xüsusi müxbiri Əsgər Əliyev yazır ki, Dağlıq Qarabağ probleminə toxunmuş fransız qafqazşunası qədimdə bu ərazidə albanların yaşadığını, zaman keçdikcə onların bir qisminin erməni Qriqorian dinini qəbul etdiyini, XIX əsrin birinci yarısında İran və Türkiyədən köçürülmüş ermənilərin Dağlıq Qarabağda yerləşdirildiyini göstərmişdi.² Bundan əlavə F.Tüal «Qarabağ» sözünün türk və fars mənşəli olduğunu yazmaqla bərabər həm də Dağlıq Qarabağın Ermənistən tərəfindən işgal edildiyini dəfələrlə nəzərə çatdırmışdı.

Fransanın Şərqi Dilləri və Mədəniyyətləri İnstitutu tərəfindən hazırlanmış «Yeni ədəbiyyat toplusu» da diqqəti cəlb edir. Həmin toplunun 2004-cü ildə nəşr olunmuş 9-cu nömrəsində Naxçıvan Dövlət Universitetinin rektoru İsa Həbibbəyli-nin «Azərbaycan yazıçısı C.Məmmədquluzadə» adlı məqaləsi çap edilmişdir. Müəllif böyük ədib Mirzə Cəlilin həyatı və yaradıcılığı, həm də onun sənətkar taleyi haqqında oxuculara geniş məlumat vermişdi. Hamlet Qocanın fransız dilinə tərcümə

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 16 aprel 2004-cü il.

² Əsgər Əliyev. Parisdə «Qafqaz geosiyasəti» kitabı nəşr olunmuşdur.

«Azərbaycan» qəzeti, 16 aprel 2004-cü il.

etdiyi məqaləni isə Parisin həmin institutunun dekanı Mişel Bozdəmir çapa təqdim etmişdi.¹

Bələ six əlaqələrin təsiri ilə hətta, Parisdə Azərbaycana həsr olunmuş beynəlxalq konfrans keçirilmişdi. Bu konfrans 2004-cü il mayın 27-28-də Parisdə, Şərq dilləri və Sivilizasiyaları Milli İnstytutunda «Azərbaycan bu gün: dil, ədəbiyyat və cəmiyyət» mövzusunda ilk dəfə bir ölkəyə həsr edilmiş elmi-praktik konfrans idi. Hələ iki il əvvəl, yəni 2002-ci ildə Azərbaycanın Fransadakı səfiri E.Hüseynovanın təşəbbüsü ilə həmin institutla Bakı Slavyan Universiteti arasında təhsil və elm sahəsində əməkdaşlığın təməli qoyulmuşdur. Konfransı giriş sözü ilə açan Fransa institutunun vitse-prezidenti Klod Aliber son zamanlarda bir çox sahələrdə olduğu kimi təhsil və elm sahəsində də Fransa ilə Azərbaycan arasında six əməkdaşlığın olduğunu və həm də Bakıya olan səfərini xatırlatmaqla bərabər Azərbaycanda ali təhsildə əldə edilmiş uğurlardan danışmışdır.² Konfransda Bakı Slavyan Universitetinin rektoru, professor Kamal Abdulla «Azərbaycan dili Şərq mədəniyyəti ilə əlaqə yaratmaqdə əsas vasitədir» mövzusunda məruzəsində Azərbaycan dilinin region xalqları arasında ümumdanışq dili kimi işləndiyini, böyük rus şairi M.Lermontovun Azərbaycan dili haqqında dediyi fikirləri, Lev Tolstoy, Bestujev-Marlinski kimi ədiblərin Azərbaycan dilinə olan münasibətlərini xatırlatmışdır.³

Konfransda bir çox görkəmli tədqiqatçılar, o cümlədən Bosfor Universitetinin müəllimi Sonel Bosnalı «Azərbaycan çoxsaylı dildirmi?», fransız tədqiqatçısı Jil Otie «Azərbaycanda dil müxtəlifliyi», Fransada konfrans keçirilən institutun türk dilləri departamentinin direktoru Mişel Bozdəmir «Fransada Azərbaycan dilinin tədrisi», yenə həmin institutun müəllimi Şarl Urjeviç «Azərbaycan Cənubi Qafqazın yeni faktoru ilə üz-üzə», fransız tədqiqatçısı Jan-Lui Bak - Qramon «İctimai tarixin gözlənilməz qaynaqları: Azərbaycan qəbiristanlığı», Qərb Universitetinin dosenti Reyhan Hüseynova «Klassik müğəm:

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 6 may 2004-cü il.

² Yenə orada, 1 iyun 2004-cü il.

³ Yenə orada.

Azərbaycan mədəniyyətinin tərkib hissəsi» mövzularında məruzə etmişlər.

AzərTAC-ın xüsusi müxbiri Əsgər Əliyev yazar ki, ölkəmizin Fransadakı səfiri E.Hüseynova konfrans iştirakçılarını təbrik etmiş və bu tədbirin fransızların Azərbaycan xalqına dərin ehtiramının əlaməti olduğunu bildirmişdir. Azərbaycanın qonşu Ermənistan tərəfindən təcavüzə məruz qaldığını xatırladan səfir Avropa ictimaiyyətini bu ağrılı problemə biganə qalmamağa, onun sülh yolu ilə həllində səylərini artırmağa çağırmışdır.¹ Belə münasibətlər şəraitində respublikada təhsilə olan qayğı gündən-günə artmışdı. Hətta, Azərbaycan rəhbərliyinin təhsilə verdiyi ardıcıl diqqət YUNESKO-nun Baş katibi Koişiro Matsuura 2005-ci ilin avqustunda Azərbaycanda olarkən də diqqətdə olan sahə olmuşdu.

2005-ci il avqustun 24-də K.Matsuuraya Azərbaycanın yüksək dövlət mükafatı olan «Şöhrət» ordeninin təqdim edilməsi mərasimi olmuşdu. Mərasimdə çıxış edən Azərbaycan prezidenti İ.Əliyev bu gün çox əlamətdar bir gündür, deyərək, YUNESKO ilə Azərbaycan arasında təhsil sahəsində çox vacib sənəd imzalandığını diqqətə çatdırmışdı. YUNESKO ilə Azərbaycan əlaqələri çox yüksək səviyyədədir deyən Azərbaycan prezidenti bu əlaqələrin inkişafında K.Matsuuranın müstəsna xidmətləri olduğunu və buna görə də onun Azərbaycanın yüksək mükafatı «Şöhrət» ordeni ilə təltif edildiyini söyləmişdi.

Yüksək mükafata görə Azərbaycan prezidentinə dərin təşəkkürünü bildirən YUNESKO-nun Baş direktoru Azərbaycanda təhsil sahəsinə böyük əhəmiyyət verildiğini və bu istiqamətdə əməkdaşlıq etməkdən məmnun olduğunu bildirmiş və qeyd etmişdi ki, Azərbaycanda təhsilə dair gələcəyə körpü adlı konfrans keçirilir və biz də bu tədbirdə iştirak edirik.

Sözünə davam edən K.Matsuura ordeni verməklə, məni gələcək işlərimdə Azərbaycan və YUNESKO arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsinə, nəinki mədəniyyət sahəsində, eyni

¹ Əsgər Əliyev. Parisdə Azərbaycana həsr olunmuş beynəlxalq konfrans. «Azərbaycan» qəzeti, 1 iyun 2004-cü il.

zamanda təhsil sahəsində də əlaqələrin, əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsinə həvəsləndirirsiniz, demişdir.¹

2005-ci ilin avqustunda Bakıda keçirilən «YUNESKO-Azərbaycan: gələcəyə körpü» konfransında çıxış edən K.Matsuura bəyan etmişdi ki, bilirki, Azərbaycan bu təşəbbüsə (yəni təhsil onilliyinin əsas məqsədlərini Azərbaycanda tətbiq etmək niyyəti güdüllür) qoşulan əsas tərəfdäşlərdən biri olacaq və davamlı inkişafa yönəldilmiş proqramları dəstəkləyəcək. Çıxışına davam edən qonaq bu il prezident İlham Əliyev tərəfindən yüksək səlahiyyətlərə malik Təhsil Komissiyası yaradıldığını və bunun başlıca vəzifəsi təhsilin bütün sahələrini yaxşılaşdırmaq və onu dünya standartlarına uyğun şəklə götirməkdən ibarət olacağını və bunun üçün Azərbaycanda mövcud olan təhsil sisteminin güclü və zəif tərəflərinin dərindən öyrəniləcəyini və bununla da təhsilin yaxşılaşdırılmasına dair işlərin istiqamətlərinin müəyyənləşdiriləcəyini diqqətə çatdırmışdı.²

Parisdə YUNESKO-nun iqamətgahında görkəmli Azərbaycan alimi, akademik Yusif Məmmədəliyevin anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş təntənəli mərasim də yüksək səviyyədə qeyd olunmuşdu. Yubiley mərasimi məşhur alimin həyat və yaradıcılığından bəhs edən «Zamanın zirvəsi» sənədli filminin nümayishi ilə başlanılmışdır. Mərasimdə YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva çıxış edərək alimin 100 illik yubileyinin təşkilində əməyi olan hər bir insana, xüsusilə YUNESKO-nun rəhbərliyinə və əməkdaşlarına öz minnətdarlığını bildirmişdi. Mən çox şadam deyən M.Əliyeva - bu gün yubiley mərasimləri həm Azərbaycanda və həm də Fransanın paytaxtı Parisdə yüksək səviyyədə keçirildiyini söyləmişdi.

Y.Məmmədəliyevin 100 illik yubileyinin YUNESKO-nun təqviminə salınması onun elmi fəaliyyətinə verilən yüksək qiymətdir - deyən M.Əliyeva görkəmli Azərbaycan alimi YUNESKO-nun ideyalarına xidmət etdiyini vurgulamışdı. Bu gün Y.Məmmədəliyevin 100 illik yubileyinin YUNESKO-da keçirilməsinin çox böyük rəmzi mənası olduğunu diqqətə çatdırın

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 25 avqust 2005-ci il.

² Yenə orada, 27 noyabr 2005-ci il.

M.Əliyeva - bu insan bütün ömrünü elmə, təhsilə və mədəniyyətə həsr etmişdir və ona görə də YUNESKO, əslində, bu gün öz sadıq əsgərlərindən birinin yubileyini qeyd edir - deyə mərasim iştirakçılarının diqqətinə çatdırılmışdı.¹

Mərasimdə həmçinin, YUNESKO-nun Baş direktoru adından onun müavini Valter Erdelen, Fransa Kimya Cəmiyyətinin prezidenti Arman Latt və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti Mahmud Kərimov çıxış etmişlər.² Eləcə də Azərbaycanın Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu foto hə-vəskarı olan alimin vaxtilə çəkdiyi fotosəkillərdən ibarət olan sərgi barədə məlumat vermiş və dünya şöhrətli alimin məraq dairəsinin geniş olduğunu söyləmişdi.

Beləliklə, bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikası dünyanın ən nüfuzlu və inkişaf etmiş dövlətlərindən biri olan Fransa Respublikası ilə iqtisadi, mədəni, elm və təhsil sahəsində yaradılmış qarşılıqlı əlaqələr və həmin əlaqələrin müntəzəm olaraq genişləndirilməsi Azərbaycan-Fransa münasibətlərinin daha da inkişaf etdirilməsinə öz təsirini göstərir. Münasibətlərin inkişafi həm də Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuzunun artmasına və işgal olunmuş torpaqlarımızın azad edilməsi imkanlarının reallaşmasına öz təsirini göstərir.

Şübhəsiz, Azərbaycan dövləti Fransa ilə bərabər bütün dünya ölkəleri ilə münasibətlərin getdikcə genişlənməsi və inkişaf etdirilməsi şəraitində daha da inkişaf edib qüdrətli bir dövlətə çevriləcəkdir.

¹ «Azərbaycan» qəzeti, 15 sentyabr 2005-ci il.

² Yenə orada.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Aslan Aslanov. Dostluq və əməkdaşlıq naminə. «Azərbaycan» qəzeti, 23 dekabr 1993-cü il.
2. Araz Qurbanov. «Mersi, Paris», «Azərbaycan» qəzeti, 3 iyun 1995-ci il.
3. A.Şərifov. Mədəni əlaqələrimiz genişlənir. «Azərbaycan kommunisti» jurnalı, 1975, № 2, səh. 75.
4. C.Aslanoğlu. Erməni zülmü 1919-1920-ci illərdə. «Xəzər» jurnalı, 1990, № 3, səh. 67-68.
5. Səlahəddin Quliyev. Heydər Əliyev Qərbə pəncərə açdı. «Azərbaycan» qəzeti, 4 fevral 1994-cü il.
6. Hamlet Qocayev. «Bakı-Bordo». «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, № 2, 1979, səh. 7.
7. Ə.Quliyev. Fransız səyyahı Azərbaycan mədəniyyəti haqqında. «Mədəni-maarif işi» jurnalı, 1975, № 4, səh. 46-47.
8. Nigar Abutalibova. Azərbaycan-Fransa mədəni əlaqələri. «Qobustan» jurnalı, 1988, № 4, səh. 32-34.
9. Həsən Hüseynov. «Erməni soyqırımı?» Bəs tarixi həqiqət nə deyir? «Respublika» qəzeti, 24 aprel 2001-ci il.
10. Zeynal Vəfa. Kökündən bixəbərlər. «Azərbaycan» qəzeti, 24 aprel 2001-ci il.
11. Rusyanın Van və Ərzurumda baş konsulu Mayevskinin xatirələri. Bakı, 1994, səh. 17.
12. Tofiq Gərayzadə. Dünyanın iqtisadi və sosial coğrafiyası. Bakı, 2003, səh. 181-191.
13. Şükufə Tağızadə. Parisə – qədim Şərq musiqi festivallına. «Azərbaycan» qəzeti, 5 aprel 1998-ci il.
14. Şükufə Tağızadə. Burada gələcəyin rəssamları yetişir. «Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti» qəzeti, 2 noyabr 2006-ci il.
15. Esmira Fuad. «Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti» qəzeti, 12 oktyabr 2006-ci il.
16. Sübhi Bəktaşı, Həmid Abbasov. Kommunarların vətənində. «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, 5 dekabr 1974-cü il.
17. N.Barski. Azərbaycan SSR-in timsalında Fransada SSRİ günləri. «Bakı» qəzeti, 20 noyabr 1984-cü il.

18. Ramiz Əsgərov. Fransada... Azərbaycanı öyrənirlər. «Kommunist» qəzeti. 25 oktyabr 1988-ci il.
19. K.Nəzirov. Səkkiz gün Fransada. «Kommunist» qəzeti, 26 oktyabr 1988-ci il.
20. Əlləz Məmmədov. Dostluq əlaqələri möhkəmlənir. «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, 1984, № 1, səh. 63-84.
21. Əli Əliyev. Əlincə yaddaşı: Naxçıvan 1914-1992. Bakı, 1997.
22. Əsgər Əliyev. Strasburqda sərgi açılmışdır. «Azərbaycan» qəzeti, 9 dekabr 2000-ci il.
23. Əsgər Əliyev. Fransa jurnalı azərbaycanlı qaçqın-köçkünlərdən yazıır. «Azərbaycan» qəzeti, 27 aprel 2003-cü il.
24. Əsgər Əliyev. Parisdə «Qafqaz geosiyasəti» kitabı nəşr olunmuşdur. «Azərbaycan» qəzeti, 16 aprel 2004-cü il.
25. Əsgər Əliyev. Parisdə Azərbaycana həsr olunmuş beynəlxalq konfrans. «Azərbaycan» qəzeti, 1 iyun 2004-cü il.
26. Yusif Qaziyev. Qondarma «erməni soyqırımı» mifi «Böyük Ermənistən» xülyasına xidmət edir. «Azərbaycan» qəzeti, 14 iyun 2001-ci il.
27. Армянский геноцид. Миф и реальность. Баку, 1992, səh. 61.
28. Н.М.Лагов. «Армения». С.Петербург, 1915, səh. 27.
- 29.Ю.А.Помпеев. Кровавый Омут Карабаха. С.Петербург, 1992, səh. 15.
30. Жорж де Малевил. «Армянская трагедия 1915 года», Баку, 1990, səh. 331.

JURNALLAR

- «Azərbaycan kommunisti» jurnalı, 1975, № 2, səh. 69-76.
- «Azərbaycan» jurnalı, 1952, № 3, səh. 66-75.
- «Azərbaycan» jurnalı, 1960, № 8, səh. 187.
- «Ulduz» jurnalı, 1970, № 12, səh. 50-57.
- «Mədəni-maarif işi» jurnalı, 1975, № 4, səh. 46-47.
- «Mədəni-maarif» jurnalı, 1993, № 3-4, səh. 45-46.
- «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, 1984, № 1, səh. 63-64.
- «Qobustan» jurnalı, 1988, № 4, səh. 32-35.
- «Tarix» jurnalı, İstanbul, 2000, avqust, səh. 31-32.
- «Революционный Восток» jurnalı, Moskva, « 2-3, 1938, səh. 94.

QƏZETLƏR

- «Kommunist» qəzeti, 1958-1988-ci il.
- «Azərbaycan» qəzeti, 1993-2006-ci il.
- «Xalq» qəzeti, 1998-2001-ci il.
- «Yeni Azərbaycan» qəzeti, 2001-2002-ci il.
- «Bakı» qəzeti, 1965-1985-ci il.
- «Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti» qəzeti, 2006-ci il.
- «Xalq Cəbhəsi» qəzeti, 2003-2006-ci il.
- «Azadlıq» qəzeti, 2004-2006-ci il.
- «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, 1957-1986-ci il.
- «Respublika» qəzeti, 2001-ci il.
- «İqtisadiyyat» qəzeti, 13-19 oktyabr 2006-ci il.
- «Müsavat» qəzeti, 28 oktyabr 2006-ci il.
- «Бакинский рабочий» qəzeti, 1997-ci il.
- «Vişka» qəzeti, 4 may 2001-ci il.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz əvəzi.....	3
Giriş.....	6
Müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə Fransa Respublikası arasında dostluq və iqtisadi əməkdaşlıq əlaqələri....	31
Azərbaycan Respublikası ilə Fransa Respublikası arasında mədəni əlaqələr.....	116
Müstəqil Azərbaycan ilə Fransa arasında elm və təhsil sahəsində əlaqələr.....	167
İstifadə olunmuş ədəbiyyat.....	205

Respublikanın Əməkdar müəllimi, professor

ƏSGƏR ABDULLAYEV

**Müstəqil Azərbaycan və Fransa
(Monoqrafiya)**

*Çapa imzalanıb 25. 04.2007. Kağız formatı 60x84 1/16.
Həcmi 19,3 ç.v. Sifariş 069. Sayı 500.*

*"İqtisad Universiteti" nəşriyyatı.
AZ 1001, Bakı, İstiqlaliyyət küçəsi, 6*

ƏSGƏR İBRAHİM OĞLU ABDULLAYEV 1929-cu ilde Ağcabədi rayonunun Kəbirli kəndində anadan olub. 5 yaşından Ağdam şəhərindəki əmisi Ələkbər Abdullayevin himayəsində yaşayıb. 1946-ci ildə Ağdam şəhər 1 sayılı orta məktəbini bitirib, həmin ildə S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU) tarix fakültəsinə daxil olmuşdur. 1951-ci ildə universiteti bitirdikdən sonra Ağdam Kənd Təsərrüfatı Texnikumunda tarix müəllimi, 1955-ci ildən isə Azərbaycan EA-nın Tarix Muzeyində elmi işçi işləmişdir.

1957-1961-ci illərdə Daxili İşlər Nazirliyi sistemində çalışmış, 1961-1964-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin aspiranturasında oxumuşdur. 1966-ci ildə namizədlik dissertasiyاسını müvəffəqiyətlə müdafiə etmiş və həmin ildən hal-hazırkı kimi Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində dosent vəzifəsində çalışır.

Əsgər Abdullayev Azərbaycana qarşı erməni təcavüzü, onun mahiyyəti və tarixi təkamülü problemini özünə elmi-tədqiqat mövzusu seçmiş və «Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti (XIX əsrin sonu – XX əsr) mövzusunda doktorluq dissertasiyası» yazmışdır. Olduqca aktual və əhəmiyyətli bir məsələdən bəhs edən dissertasiyanı oxuyan 4 nəfər dosent, 5 nəfər professor, bir nəfər Akademianın müxbir üzvü və 2 nəfər akademik müzakirədə əsəri bəyənmiş və onu müdafiəyə təqdim etmək haqqında kafedrada qərar qəbul edilmişdi. Ancaq çox təəssüf ki, xalqın faciəsini əks etdirən belə bir aktual məsələyə Azərbaycan Attestasiya Komissiyasında qeyri-obyektiv münasibət göstərilmişdir. Ancaq buna baxmayaraq Əsgər Abdullayev erməni təcavüzü ilə əlaqədar olaraq özünün yazımaq fəaliyyətini davam etdirmişdi.

Onun 1995-ci ildə «Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti tarixindən», 1998-ci ildə «Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzkarlıq siyasəti (XIX əsrin sonu – XX əsr)», 1999-cu ildə «Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü və Heydər Əliyevin sülh strategiyası», 2000-ci ildə «Tarix kursunda Azərbaycan-Ermənistən münasibətlərinin öyrənilməsi», 2001-ci ildə «Dağlıq Qarabağ: əsassız iddialar, hadisələr, faciələr», 2002-ci ildə «Erməni təcavüzü: acı faktlar, fə-

lakətli nəticələr» əsəri ingilis dilində çap olunmuş və 2003-cü ilin yanvarında Avropa Şurasında yayımlanmışdı. Hətta, əsər haqqında Strasburq şəhər televiziyasında geniş məlumat verilmişdir. 2003-cü ildə «Erməni təcavüzü: acı faktlar, fəlakətli nəticələr» əsəri həm də Azərbaycan və rus dilində çap edilmişdi. 2004-cü ildə «Azərbaycana qarşı erməni təcavüzü və xarici havadarlıq» və 2005-ci ildə «Dünya şöhrətli dövlət xadimi Heydər Əliyev» adlı əsərləri, habelə jurnal, qəzet məqalələri çap olunmuşdu.